

SİVRİCE'Yİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Sivrice Araştırmaları

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

—

SİVRİCE'Yİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

SİVRİCE ARAŞTIRMALARI

Yeditepe Üniversitesi Yayınevi: 47

Sivrice'yi Yeniden Düşünmek

Sivrice Araştırmaları

Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı

@Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2021

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince Yeditepe Üniversitesi Yayınevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının izni alınmadan hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

ISBN: 978-975-307-114-7

Editör: Çağlayan İnce

Son Okuma: Eda Ergene

Kapak Resmi: Çağlayan İnce

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Savaş Yıldırım

Yeditepe Üniversitesi Yayınevi

Yeditepe Üniversitesi

İnönü Mah. Kayışdağı Cad.

26 Ağustos Yerleşimi 34755

Ataşehir İstanbul

0216 578 00 00 / 3716

Yayıncı sertifika no: 41307

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

SİVRİCE'Yİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

SİVRİCE ARAŞTIRMALARI

Üniversitemizin 25. Yıl Etkinlikleri
Kapsamında Basılmıştır.

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ

ÖNSÖZ

SİVRİCE'DE BİR AKŞAMÜSTÜ

Gölün üzerine derin ve ürpertici bir lacivert yansıyor karşı dağların kıvrıla çalan morluğundan. Hiç görmedim böylesini daha önce. Sanki sadece bizim olduğumuz tepeyi aydınlatıyor sıcaklığını yitirmeye yüz tutan Temmuz güneşi. Keskin bir turuncuya boyuyor etrafımızda ne var ne yoksa. Yukarıya vardığımızda şaşıracaksınız demişti. Şaşırmak ne kelime, olduğumuz yere çakılıyoruz adeta. Çıt çıkmıyor bir süre. Kimse bozmak istemiyor bu eşsiz anın büyüsunü besbelli.

“Nasıl, dediğim kadar var mıymış?” diye lafa giriyor sonunda Asilhan Bey¹.

“Nutkum tutuldu” diye cevap veriyorum zorlukla.
Zihnimde umarsızca savrulan binlerce tuhaf şey...

Sadece bir hayal miydi az önce yukarıda gördüklerim? Dehşet içinde bakıyorum büyük bir heyecanla gösterdikleri makete. Nasıl olabiliyor bu denli büyük bir duyarsızlık? Ne kadar da iyi niyetliler oysa. Belli ki farkında değiller. Hiçbir fikirleri yok bu yapıların burayı ne hale getireceği hakkında. Gözlerimin içine bakıyorlar. Güzel bir şeyler söylememi bekliyorlar kuşkusuz. Bir an önce çıkmak istiyorum oradan. Çıkıp kendimi hemen yanında olduğumuz gölün kıyısına atmak... Çaylar geliyor tam o sırada. Yüzlerce sinek uçuşuyor odanın içinde.

“Sakin...” diyorum neden sonra. “Sakin yapmayın bu projeyi. Sadece etrafı mahvetmekle kalmayacaksınız. Cebinizdeki paraya da yazık. Olmaz, işlemez zaten bu otel burada...”

---

1 Asilhan Arslan, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

Yerel yöneticiler de var yanımızda. Onlara doğru bakıyorum göz ucuyla. Ortaya konuşuyorum sonra. “Topyekûn bir cennet parçası burası. Her yönüyle ele alınmalı. Titizlikle korunarak atılmalı her adım. Yazık olur, çok yazık olur sonra.”

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla...

Emre Arolat
Şubat 2021

SİVRİCE'DE BİR AKŞAMÜSTÜ'NDEN... SİVRİCE'Yİ YENİDEN DÜŞÜNME'YE DOĞRU...

Bazı anlar vardır, bizi gerçek olamayacak kadar güzel bir düşün içinde hissettirir... Sivrice'de Hazar Gölü'nü çevreleyen heykelsi, asi ve kırmızı topografyanın bir tepesinde, kendimi zamandan kopmuş bir düşün içinde buldum. Orada ne kadar kaldım bilemiyorum...

Gökyüzü mavi-kızıl, toprak kırmızı ve göl mor renklere bürünmüş... Renkler iç içe geçmiş... Büyülü bir manzara... Doğanın ideal halini izlediğimiz o müthiş anların ardından Hazar Gölü ve yakın çevresinin Turizm odaklı bir kalkınma için yapılaşacağını, hatta bazı projelerin de hazırlanmakta olduğunu öğreniyoruz... Dakikalar sonra kendimizi bir maketin karşısında buluyoruz... O an, Emre Arolat ile göz göze geldik, çok konuşmadık... Konuşamadık...

Meslek pratiği ve akademi işbirliğinde başka bir proje için gittiğimiz Elazığ'da, Sivrice'ye yaptığımız gezi ve oradaki deneyimin mesleki ağırlığı beni, bizi sarsmış olmalı ki, bu bölgeye dair ortak bir araştırma ve üretim niyeti ile yola çıkmaya ve sorumluluk almaya karar verdik.

Yeditepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı ve EAA işbirliği ile Sivrice'yi kapsamlı olarak araştırmak, düşünsel fikirler üretmek amacı ile çok aktörlü bir araştırma süreci yürüttük.

Açık çağrı ile gönüllü öğretim üyeleri ve öğrencilerden oluşan bir ekip kurduk. Mimarlık Anabilim Dalı öğretim üyeleri, yüksek lisans ve doktora öğrencileri, Danışma Kurulu ve Emre Arolat'ın yorumları ile olgunlaşan metin, metni destekleyen dijital belgesel ve arşiv eşliğinde 2020 Güz yarıyılında, yaklaşık 4 ay süren bir çalışma ile tamamlandı.

Kim bilir... Hazırladığımız Sivrice İlçesi Araştırma Raporu, gelecekte başka deneyimlere gebe olabilir mi?...

Bu yolculuğun iyileştirici etkisine güvenerek, sizleri *Sivrice'yi Yeniden Düşünme*'ye davet ediyorum...

Ece Ceylan Baba
Şubat 2021

TEŞEKKÜR

“Sivrice’yi Yeniden Düşünmek” adlı araştırma çalışmasının başlama sürecinde ilk adımın atılmasını sağlayan Ayferi Ertek ve Prof. Dr. Sedefhan Oğuz’a bizlere bu fırsatı tanıdıkları ve bizleri yönlendirdikleri için teşekkür ederiz.

İşbirliği esası ile yürüttüğümüz bu çalışma sürecinde birçok kurum, kuruluş ve kişilerden destek aldık, almaya da devam ediyoruz. İşbirliğimizin paydaşları olan Elazığ Valiliği’ne, Sivrice Belediyesi’ne ve Elazığ Ticaret ve Sanayi Odasına çalışma süresince göstermiş oldukları tüm destekler için teşekkür ederiz.

Bu araştırmanın desteklenmesini ve hayata geçmesini sağlayan Elazığ Valisi Erkaya Yırık’a teşekkür ederiz.

Araştırma sürecinin, içinde bulunduğumuz pandemi koşulları sebebiyle, uzaktan yürütmesi sırasında bize gerekli dokümantasyonu sağlayan ve araştırma alanına dair tüm sorularımızı cevap bırakmayan Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü Necmettin Bozkuş’a teşekkür ederiz.

Bu araştırmanın hayata geçmesinde desteklerini esirgemeyen Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası, Oda Başkanı Asilhan Arslan’a teşekkür ederiz. Pandemi koşulları sebebiyle detaylı olarak gezemediğimiz Sivrice’yi bize hazırladıkları drone çekimleriyle hem gezdiren hem de doküman kaynağı sağlayan Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası, Özel Kalem Müdürü Yunus Üstündağ ve ekibine teşekkür ederiz.

Araştırmamız boyunca tüm kaynak ihtiyaçlarımızda arşiviyle bize destek olan ÇEKÜL Vakfı’na, Sivrice-Elazığ gezimiz sırasında rehberlik etmesi ve araştırma sürecinde bize yol göstermesiyle de ÇEKÜL Vakfı Elazığ Temsilcisi Mustafa Balaban’a değerli katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

Araştırmanın başladığı Temmuz 2020’den bugüne kadar, araştırma süreci boyunca verdiği destekten ötürü Yüksek Mimar Çağlayan İnce’ye teşekkür ederiz.

Çalışmanın danışma kurulunda yer alan ve fikirleriyle çalışmamıza katkıda bulunan Prof. Dr. Celal Abdi Güzer, Prof. Dr. Süha Özkan, Prof. Dr. Uğur Tanyeli, Mimar Fatma Yasemin Aysan ve Mimar Levent Çırpıcı'ya desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Çalışma sürecinde bizden katkı ve desteklerini eksik etmeyen tüm resmi ve sivil kuruluşlara ayrıca teşekkür ederiz.

Yeditepe Üniversitesi
Mimarlık Anabilim Dalı

ARAŞTIRMA GRUBU

Araştırma Yürütücüleri

Doç. Dr. Ece Ceylan Baba, Mimarlık Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Gülçin Küçükkaya

Dr. Öğr. Üyesi Burçin BaŐyazıcı

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Can Varon

Dr. Öğr. Üyesi Sema Karagüler

Dr. Öğr. Üyesi Moira Valeri

Öğr. Gör. Dr. Pınar Çalışır Adem

Araştırma Grubu Öğrencileri

M. Kazem Abou Dan

Pınar Lütfiye Alkan

Oğuzalp Apaydın

Hazal Sanem Atay

Güler Bayrak

Yeganeh Belon

Doğa Çakmak

Çağdaş Çankaya

İlkim Hilal Dünder

Yıldırım Gigi

Aysel Deniz Giray

Riym Güler

Sahra Gündoğdu

Gizem Hatipođlu

Ceren IŐıl

Meliha Çağlayan İnce

BüŐra Karadeniz

Hilmi Okan Kuyucu

Zeynep Selcen Narin

Ravel Gauthier Nguema Edzang

Onur Ođlađo

Nihan Oral

Tuğçe Özdemir

Őan Yalçın Sarabil

Helin Yağmur Őahin

Burak Őahiner

BüŐra Uysal

Dilara Taş

Segah Gizem Yerli

Sibel Yılmaz

Danışma Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Celal Abdi Güzer

Prof. Dr. Süha Özkan

Prof. Dr. Uğur Tanyeli

Mimar Fatma Yasemin Aysan

Mimar Levent Çırpıcı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
TEŞEKKÜR	9
ARAŞTIRMA GRUBU	11
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	17
1. GİRİŞ.....	25
2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE.....	29
2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYÜN TANIMI VE KÖY SOSYOLOJİSİ.....	29
2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Köy.....	29
2.1.2. Köy Sosyolojisi	31
2.2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKLEŞTİRME POLİTİKALARI KAPSAMINDA KÖYCÜLÜK.....	35
2.2.1. Güneş Dil Teorisi	35
2.2.2. Türk Tarih Tezi.....	39
2.2.3. Halkevleri	42
2.3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYCÜLÜK.....	46
2.3.1. Ülkü Dergisinde Köy ve Köylünün İdealizasyonu	46
2.3.2. Köy Mimarisi.....	49
2.3.3. 2510 No’lu İskân Kanunu.....	55
2.4. ALAN ÇALIŞMASI: ELAZIĞ ÖRNEĞİ	61
2.4.1. Ermeni Tehciri, 1915: Köylerin Boşaltılması.....	61
2.4.2. 1930’lardaki Göç ve Mübadeleler.....	65

2.4.3. Sivrice'nin Kurulması	70
2.5. YEREL VE YERELLİK TARTIŞMALARI.....	71
2.5.1. Yerellik Tanımları ve Mimaride Yerellik	71
2.5.2. Literatür Özeti.....	73
2.5.3. İleri Tasarımı Destekleyici Model ve Yöntemler	88
3. SİVRİCE'YE İLİŞKİN ANALİZLER.....	97
3.1. FİZİKSEL ANALİZLER	97
3.1.1. Sivrice İlçesi.....	97
3.1.2. Deprem ve Riskli Bölgeler	116
3.1.3. Batık Kent	120
3.2. ODAK ÇALIŞMA GRUPLARI ANALİZLERİ	131
3.2.1. Ticari Hayat	131
3.2.2. Turizm Olanakları	133
3.2.3. Desteklenmesi Önerilen Toplumsal Gruplar	135
3.3. ANALİZLERE DAİR HARİTALAMA ÇALIŞMALARI.....	140
4. POTANSİYELLER VE ÖNERİLER	149
4.1. YERELLİK KAPSAMINDA ÖNERİLER VE ÖRNEKLER.....	150
4.1.1. Bir Analiz Yöntemi Olarak Aktör-Ağ Teorisi (AAT).....	151
4.1.2. Yeni Bir Mimarlık Yapma Yöntemi Olarak Spatial Agency.....	153
4.1.3. Katılımcı Tasarım Modelleri.....	159
4.1.4. Sonuç: Açık Bir Kaynak Olarak Ağ İlişkileri Haritalaması	166
4.2. KORUMA KAPSAMINDA ÖNERİLER VE ÖRNEKLER.....	171
4.2.1. Uluslararası ve Yerel Ölçekte Suallı Kültürel Mirasın Korunması.....	172

4.2.2. Batık Kent Koruma Yöntemleri: Koruma Önerileri.....	175
4.2.3. Batık Kent Koruma Yöntemleri: Yeni-den Hafıza Mekanları Oluşturma Önerileri	177
4.3. MEVCUT YAPILI ÇEVRENİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	187
4.3.1. Malzemelerin Yeniden Kullanımı	188
4.3.2. Konteynerlerin Yeniden Kullanımı.....	200
4.3.3. Yapıların Yeniden Kullanımı.....	205
4.4. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE ÖNERİLER VE ÖRNEKLER	219
4.4.1. İklim ve Topoğrafya Açısından Yerleşilebilir Alan Analizi	220
4.4.2. Yerel Malzemenin Kullanılabilirliği Açısından Yerleşilebilir Alan Analizi	221
4.4.3. Güneşten Maksimum Yararlanmaya Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi	222
4.4.4. Bitkilerden Yararlanmaya Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi.....	223
4.4.5. Depremselliğin Dikkate Alınması Yönünden Yerleşilebilir Alan Analizi	224
4.4.6. Doğal Enerji Kaynaklarına Kolay Erişim Yönünden Yerleşilebilir Alan Analizi	226
4.4.7. Temiz Su Elde Edilmesine Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi.....	228
4.4.8. Yasak ve Sakıncalı Alanların Belirlenmesine Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi	230
4.5. TURİZM KALKINMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	231
4.5.1. Sivrice İlçesinde Geliştirilebilir Turizm Çeşitleri	232

4.5.2. Sivrice İlçesinin Olası Turizm Senaryosu.....	236
4.5.3. Turizm Çeşitlerinin Gelişmesi İçin Rota Belirlenmesi	237
4.5.4. Öneriler.....	239
4.6. ÇOCUK MEKANLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	243
4.6.1. Kent Yaşamı ve Çocuklar	244
4.6.2. Parklar ve Çocuk Oyun Alanları.....	253
4.6.3. Deprem Mekânları ve Çocuklar	266
5. SONUÇ	271
REFERANSLAR.....	281
EKLER.....	304
EK 1: AĞ İLİŞKİLERİ HARİTASI STATİK ÇIKTI	304

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.	Yukarıda, 18 Mart 1924 tarihli 442 No'lu Köy Kanunu'nun yayımlandığı 7 Nisan 1924 tarihli Resmî Gazete'nin orijinalinden bir kesit. Aşağıda, Aynı Kanunun günümüze kadarki tüm değişimlerini de içeren Türkçeleştirilmiş hali.....	33
Şekil 2.	Nusret Köymen'in köycülük kitaplarının <i>Ülkü Dergisi</i> 'nde çıkan reklamı, 1930'lar	34
Şekil 3.	Elazığ Halkevi dil, edebiyat, tarih komitesi.....	38
Şekil 4.	İdeal Cumhuriyet Köyü projesi	50
Şekil 5.	İdeal Cumhuriyet Köyü projesi, detay	51
Şekil 6.	Köy projesi	55
Şekil 7.	Hülvenk ve Bizmişen köyleri	58
Şekil 8.	Habusu, Etminik ve Perçenç köyleri.....	59
Şekil 9.	Sivrice, Türkiye'nin Elazığ iline bağlı bir ilçedir	97
Şekil 10.	Sivrice ilçesi, zaman çizelgesi.....	98
Şekil 11.	Sivrice ilçesi, dönüm noktaları	98
Şekil 12.	Sivrice ilçesi için güneşin rotası.....	99
Şekil 13.	Sivrice ilçesi, güneşlenme radyasyon durumu.....	99
Şekil 14.	Sivrice ilçesi, rüzgar hızı ve yönü	100
Şekil 15.	Sivrice ilçesi, rüzgar hızı ve yönü	101
Şekil 16.	Sivrice ilçesi, su kaynakları	101
Şekil 17.	Sivrice ilçesi, maden kaynakları	102
Şekil 18.	Sivrice ilçesi, toprak kaynakları.....	102
Şekil 19.	Sivrice ilçesi, bitki örtüsü, ağaçlar	103
Şekil 20.	Sivrice ilçesi, bitki örtüsü, dikenli ve otsu bitkiler.....	104
Şekil 21.	Sivrice ilçe merkezinde bulunan mevcut mahalle ve köy sınırları.....	105

Şekil 22.	Sivrice ilçesi, nüfus dağılımı	105
Şekil 23.	Sivrice ilçesi, yıllara göre nüfus değişimi.....	106
Şekil 24.	Sivrice ilçesi, 2019 yılı, nüfusa göre medeni durum.....	106
Şekil 25.	Sivrice ilçesi, 2019 yılı, nüfusa göre eğitim düzeyi	107
Şekil 26.	Sivrice ilçesine ait köylerin nüfus dağılımı	108
Şekil 27.	Sivrice ilçesi, yerel yemekleri	108
Şekil 28.	Sivrice ilçesi, folkloru	109
Şekil 29.	Sivrice ilçesine ulaşım.....	109
Şekil 30.	Sivrice ilçesi içinde ulaşım	110
Şekil 31.	Sivrice ilçesi merkezi, eski ve yeni ticaret aksı.....	112
Şekil 32.	Sivrice ilçesi merkezi, eski ve yeni dini yapılar	113
Şekil 33.	Sivrice ilçesi merkezi, yıkılmış olan tuğla fabrikası ve mevcut okullar.....	114
Şekil 34.	Sivrice ilçesi merkezi, mevcut kamp yerleri, parklar ve dağlık alan.....	115
Şekil 35.	Tarih boyunca bölgede olmuş depremler	117
Şekil 36.	Sivrice ve çevresindeki depremlerin zaman çizelgesi 1900-2020.....	117
Şekil 37.	Sivrice ilçesi, deprem açısından riskli bölgeler	118
Şekil 38.	Sivrice ilçesi, heyelan riski olan alanlar	118
Şekil 39.	Sivrice ilçesi, kullanılan yapı malzemeleri.....	119
Şekil 40.	Sivrice ilçesi merkezi hasar durumu	119
Şekil 41.	Sivrice ilçesi merkezi kentsel dönüşüm etapları ve fay hattı bölgeleri.....	120
Şekil 42.	Roma yolları ağını gösteren Tabula Peutingeriana.....	121
Şekil 43.	Hazar Gölü'nde bulunan Batık Kent ve Kilise adası.....	121
Şekil 44.	Batık Kent'in 1990'lı yıllardaki fotoğrafları.....	125

Şekil 45.	Batık Kent'in günümüzdeki hava fotoğrafları.....	126
Şekil 46.	Batık Kent kalıntıları (Hakan, 2005).....	126
Şekil 47.	Kilise adasına kayıklar ile geçen cemaat görüntüleri	127
Şekil 48.	Su altı dalışından fotoğraflar.....	129
Şekil 49.	Batık Kent hava fotoğrafı	130
Şekil 50.	Batık Kent rölöve çalışması.....	130
Şekil 51.	Sur duvarları ve kapı girişi restitüsyon denemesi.....	131
Şekil 52.	Sivrice ilçesi, ekonomik kaynaklar	133
Şekil 53.	Sivrice ilçe merkezinde bulunan turizm tesisleri.....	134
Şekil 54.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı (Merkez) mahallesi konumu	141
Şekil 55.	Sivrice ilçesi, kullanım dağılımına göre yapılar	141
Şekil 56.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, kullanım dağılımına göre yapılar	142
Şekil 57.	Sivrice ilçesi, hane sayısına göre yapılar	142
Şekil 58.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, hane sayısına göre yapılar	143
Şekil 59.	Sivrice ilçesi, kat sayılarına göre yapılar	143
Şekil 60.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, kat sayılarına göre yapılar	144
Şekil 61.	Sivrice ilçesi, hasar durumuna göre yapılar	144
Şekil 62.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, hasar durumuna göre yapılar	145
Şekil 63.	Sivrice ilçesi, yapım sistemine göre binalar.....	145
Şekil 64.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, yapım sistemine göre yapılar	146
Şekil 65.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, kullanım amacına göre yapılar	146
Şekil 66.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, hasar durumuna göre yapılar	147

Şekil 67.	Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, mülkiyet durumuna göre yapılar	147
Şekil 68.	Ağ İlişkiler şeması	167
Şekil 69.	Ağ İlişkiler şeması, lejant	168
Şekil 70.	Ağ İlişkiler şeması, teorik çalışmalar	169
Şekil 71.	Ağ İlişkiler şeması, Sivrice analiz ve örnekler	170
Şekil 72.	Baia Arkeolojik Parkı, İtalya	181
Şekil 73.	Pavlopetri Antik Kenti, Yunanistan	181
Şekil 74.	Heracleion Antik Kenti, Mısır	182
Şekil 75.	Dijital sergileme olanaklarının kullanım örnekleri.....	186
Şekil 76.	3D görselleştirme olanaklarının arkeolojik alanlardaki kullanım örneği	186
Şekil 77.	Sol, fiberglas, yalıtım malzemelerinin zarar görmemesi için çalışan uzmanlar; sağ, fiberglas malzeme parçalama ve tozlaştırma hattı.....	188
Şekil 78.	Alçının geri dönüşüm süreci	189
Şekil 79.	Betonun geri dönüşüm süreci.....	190
Şekil 80.	Sol, geri dönüşüm için toplanmış cam öbekleri; sağ, camın geri dönüşüm süreci.....	191
Şekil 81.	Sol, enkazdan toplanan kil tuğlalar; sağ, tuğlanın geri dönüşüm süreci	192
Şekil 82.	Sivrice'deki bazı binaların hasarlı tuğla duvarları.....	192
Şekil 83.	Sol, OSB'nin geri dönüşüm sonucundaki hali; sağ, ahşabın geri dönüşüm süreci	193
Şekil 84.	Çeliğin geri dönüşüm süreci.....	194
Şekil 85.	Sivrice depremi sonrası hasarlar	194
Şekil 86.	Elazığ, depremde yıkılan yapılar	195

Şekil 87.	Open Air Library, Karo Architekten.....	195
Şekil 88.	Konut, Architectuur Maken, ev molozdan oluşmuş olan atık tuğlalardan yapılmıştır.....	196
Şekil 89.	Sol, True Talker Pavyonu, Studioninedots; sağ, atık bazlı tuğlalar.....	196
Şekil 90.	Sol, tapınak, Temple for the God of Wealth; sağ, tapınağın geri dönüştürülmüş hali, Temple for the God of Wealth, CNRPD/Fyungbin Studio	197
Şekil 91.	Kutsama duvarı-tapınak, Temple for the God of Wealth...	197
Şekil 92.	Sol, Nepal Evleri; sağ, Nepal Evleri, iç mekan görünümü...	198
Şekil 93.	Ningbo Tarih Müzesi, Wang Shu, Amateur Architecture Studio	198
Şekil 94.	Acropolis Peyzajı, Dimitris Pikionis	199
Şekil 95.	Onagava Geçici Konutları	200
Şekil 96.	Onagava Geçici Konutları, iç mekan	200
Şekil 97.	Onagava Geçici Konutları, iç mekan ve cephe.....	200
Şekil 98.	Petite Maison, A Work of Substance.....	201
Şekil 99.	Konteyner Ev, Modhouse	201
Şekil 100.	Infiniski Manifesto Evi, James&Mau	202
Şekil 101.	Killer House, Ross Stevens	202
Şekil 102.	Sjackett Gençlik Merkezi, PLOT	203
Şekil 103.	Escritorios Revigres, Carlos Castanheira	203
Şekil 104.	Konteyner Blokları, Bounds Plan+BA Studio.....	204
Şekil 105.	Freitag Flagship Store, Spillmann Echsle Mimarlık	204
Şekil 106.	Fabrika, Ricardo Bofill Taller De Arquitectura.....	205
Şekil 107.	Le Fresnoy Sanat Merkezi, Bernard Tschumi Architects..	206
Şekil 108.	Palais De Tokyo, Lacaton & Vassal.....	207

Şekil 109.	Frosilo-Gemini Residence, MVRDV	208
Şekil 110.	S(ch)austall, Naumann Architektur	209
Şekil 111.	798 Space.....	210
Şekil 112.	Kraanspoor, OTH Architecten	211
Şekil 113.	Caixaforum Madrid, Herzog & De Meuron	213
Şekil 114.	Trento Tarih Müzesi, Studio Terragni Architetti	214
Şekil 115.	Tour Bois Le Pretre, Lacaton & Vassal.....	215
Şekil 116.	77 Kültür Parkı, Origin Architect.....	216
Şekil 117.	Prada Vakfı, OMA	217
Şekil 118.	İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, EAA	218
Şekil 119.	Sivrice ilçesi, iklim ve topoğrafya açısından yerleşilebilir alan analizi	221
Şekil 120.	Sivrice ilçesi, yerel malzemenin kullanılabilirliği açısından yerleşilebilir alan analizi	222
Şekil 121.	Sivrice ilçesi, güneşten maksimum yararlanmaya yönelik yerleşilebilir alan analizi	223
Şekil 122.	Sivrice ilçesi, bitkilerden yararlanmaya yönelik yerleşilebilir alan analizi	224
Şekil 123.	Sivrice ilçesi, depremselliğin dikkate alınması yönünden yerleşilebilir alan analizi	225
Şekil 124.	Sivrice ilçesi, doğal enerji kaynaklarına kolay erişim yönünden yerleşilebilir alan analizi	227
Şekil 125.	Sivrice ilçesi, temiz su elde edilmesine yönelik yerleşilebilir alan analizi.....	229
Şekil 126.	Sivrice ilçesi, yasak ve sakıncalı alanların belirlenmesine yönelik yerleşilebilir alan analizi	230
Şekil 127.	Sivrice ilçesi, turizm çeşitleri	232
Şekil 128.	Sivrice ilçesi, turizm rotası aşamaları	238

Şekil 129.	Kır evlerinin otel olarak kullanıldığı örnekler	240
Şekil 130.	21. yüzyıl sürdürülebilir mekan örnekleri.....	240
Şekil 131.	Majamaja Eko-Kabin (Pintos, t.y.)	241
Şekil 132.	Sivrice’de çocuklara dair mekanlar.....	244
Şekil 133.	Bir temsiliyet ve katılımcı olma örneği: Lucerne, Switzerland çöp kutusu oyunları.....	246
Şekil 134.	Sivrice ilçe merkezi, okullar bölgesi.....	248
Şekil 135.	“Woonerf” olarak düzenlenmiş bir sokağın şematik planı..	249
Şekil 136.	Sivrice Yolu üzerindeki bisiklet yolu.....	249
Şekil 137.	Sivrice 75. Yıl İMKB İlkokulu.....	250
Şekil 138.	Pajol İlköğretim Okulu, Paris	252
Şekil 139.	1910-1915 yıllarına ait çocuk oyun alanları.....	255
Şekil 140.	Sol, Hiawatha çocuk oyun alanı, 1912; sağ, Northamptonshire çocuk oyun alanı, 1922.....	256
Şekil 141.	Virginia-Dortch-Dorazio-Fantastic-Village, 1954	257
Şekil 142.	Sol, Eagle Creek Parkı; sağ, Seattle’da Pop up oyun alanı ..	258
Şekil 143.	ASLA 2017 ödüllü Chicago Botanik Bahçesi Oyun Parkı..	259
Şekil 144.	Sol, Toshiko Horiuchi MacAdam çalışması oyun alanı; sağ, Newton, Kum havuzu örneği	259
Şekil 145.	AnjiPlay tipi oyun alanı.....	260
Şekil 146.	Sivrice, Konteyner Kent Park.....	261
Şekil 147.	Sivrice, Sahil Park.....	262
Şekil 148.	Sivrice, Tren Yolu Park	262
Şekil 149.	Sivrice, Futbol Sahası.....	263
Şekil 150.	Sivrice, TOKİ Park.....	263
Şekil 151.	Sivrice, Mesire Alanı.....	264

Şekil 152.	Sivrice, Hazarbaba Macera Parkı.....	264
Şekil 153.	Sivrice, Hazarbaba Macera Parkı.....	265
Şekil 154.	İzmir depreminin ardından çadır kentte kalan çocuklar için düzenlenen sosyal aktiviteler.....	267
Şekil 155.	AFAD deprem simülasyon merkezi ve eğitimi.....	267
Şekil 156.	24 Ocak 2020 depremi ile hatırlanacak olan deprem mekanları	268
Şekil 157.	Eskişehir Bilim Deney Merkezi'nde AKUT gönüllülerinin yürüttüğü deprem eğitimi çalışmaları	269
Şekil 158.	Sivrice için vizyon-strateji-tasarlama-uygulama modeli çalışılması örneği	278

1. GİRİŞ

Sivrice'yi Yeniden Düşünmek adlı araştırma projesi Yeditepe Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı ve EAA tarafından Elazığ Valiliği, Sivrice Belediyesi ve Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası işbirliği ile gerçekleştirilmektedir. Elazığ şehrine bağlı olan Sivrice ilçesi konumu, doğası ve yerel kaynaklarıyla turizm açısından gelişme potansiyeli yüksek bir bölge olmakla beraber 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ilan ettiği Elazığ-Tunceli Fırat Havzası Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi sınırları içerisine de dahil edilmiştir. Bakanlıkça yapılan çalışma sonucunda Sivrice'yi de kapsayan Keban Gölü ve Hazar Gölü Sulak Alanı Nazım İmar Planınının 2018 yılında yürürlüğe girmesi ile Sivrice'nin turizm açısından gelişim süreci başlamıştır. İlçenin bu gelişim sürecine katkıda bulunması amacıyla ortaya çıkmış olan *Sivrice'yi Yeniden Düşünmek* projesi taraflarca Eylül 2020'de imzalanan işbirliği sözleşmesi ile başlamıştır.

İki etaptan oluşması planlanan çalışmanın ilk etabı olan araştırma projesi, Sivrice'nin tarihi gelişimi, mevcut yapısı, bölge özelliklerinin nitel ve nicel olarak tespit edilmesi, bölge kültür varlıklarının değerlendirilmesi, demografik yapısının incelenmesi ve turizm potansiyellerinin araştırılması gibi konuları hedeflemiştir. Bu araştırma etabı, Yeditepe Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı öğretim üyelerinden oluşan bir yürütücü grubu ve lisansüstü öğrencilerinden oluşan bir araştırma grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Yeditepe Üniversitesi 2020 Güz döneminde yürütülmüş olan araştırma etabının sonucunda elde edilen verilerin, 2021 yılında Yeditepe Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı ve katılımında bulunacak işbirlikçiler tarafından gerçekleşmesi planlanan ve ikinci etap olan master plan tasarım projesinin gelişme sürecine bir araştırma tabanı sağlaması planlanmıştır.

İçinde bulunduğumuz pandemi süreci sebebiyle, Sivrice araştırmaları Yeditepe Üniversitesi eğitim dönemi dahilinde çevrimiçi olarak yürü-

tülmüştür. Araştırmanın sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyulan teknik dokümantasyonun temini Sivrice Belediyesi tarafından Anabilim Dalı'na sağlanmıştır. Pandemi koşulları sebebiyle tüm araştırma grubunun bölgeyi ziyaret etmesi mümkün olmamıştır. Ancak, Prof. Dr. Gülçin Küçükaya ve araştırma grubundan altı lisansüstü öğrenci, Elazığ Valiliği ve Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası'nın da katkılarıyla Sivrice ilçesi ve çevresinde güvenli bir teknik gezi gerçekleştirmişlerdir. Yapılan teknik gezi, araştırmaya dair yerinde tespitlerin yapılmasına yardımcı olmakla beraber, geziye katılamamış olan çalışma gruplarının sorularının cevaplanması sağlamıştır. Pandemi sebebiyle yerinde yapılması mümkün olmayan tespitler konusunda, Sivrice Belediyesi bölgesel verilerin teminiyle, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası ise görsel olarak mevcudun tespitinin sağlanması adına temin ettiği drone çekimleri ile araştırmaya büyük katkılar sağlamışlardır. Hazar Gölü'nde bulunan ve Sivrice'nin en önemli kültür miraslarından biri olan Batık Kent'in hem arkeolojik olarak korunması hem de kültür ve turizm açısından bölgeye katkıda bulunabilmesi adına yapılan araştırmalar dahilinde 2007-2018 yılları arasında Elazığ Hazar Gölü Ortacağ Batık Yerleşimi Arkeolojik Araştırması'nın yürütücülüğünü yapmış olan Öğr. Gör. Dr. Çiğdem Özkan Aygün ile iletişime geçilmiştir. ÇEKÜL Vakfı, bölgeye dair yapılan araştırmalara arşiviyle katkıda bulunmuştur. ÇEKÜL Vakfı Elazığ Temsilcisi Mustafa Balaban'ın teknik gezi süresince ve araştırma boyunca yapmış olduğu rehberlik çalışmaya büyük katkı sağlamıştır. Araştırma süresince Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yaptırmış olduğu "Elazığ-Tunceli Fırat Havzası Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi Araştırma ve Açıklama Raporları" ile Tarihi Kentler Birliği ve ÇEKÜL Vakfı işbirliğiyle Kentsel Strateji şirketine 2019 yılında hazırlatılan "Fırat 2023 Vizyon ve Eylem Planı" gözetilen önemli kaynaklar olmuşlardır.

Araştırmanın etraflıca yapılabilmesi adına araştırma grubu ve işbirliği tarafları dışında davet edilen akademisyen ve mimarlardan oluşan bir danışma kurulu belirlenmiş olup, 17.12.2020 tarihinde ilerlemekte olan tüm çalışma, danışma kurulu ve taraflara pandemi koşulları sebebiyle çevrimiçi olarak sunulmuştur. Danışma kurulunun yorum ve eleştirileri araştırmanın gidişatı için değerli bir geri bildirim olmuştur.

Araştırma raporu, Sivrice'nin oluşumu ve yerellik anlayışı üzerine kavramsal bir yaklaşım araştırması ile başlamaktadır. Sivrice'nin mevcut kimliğinin ve bu kimliğin açığa çıkmasında rol oynayan etkenlerin anlaşılabilmesi için, Sivrice'nin bir cumhuriyet köyü olarak nasıl kurulduğu, mimari, kentsel ve tarihi yaklaşımın yanı sıra sosyolojik, kültürel ve politik konjonktürde ne gibi süreçlerden geçtiği de incelenmiştir. Kimlik ve aidiyet gibi başlıkların mekânsal yansımalarının çalışılması adına, yerellik kavramı üzerinden bir çalışma yapılmış ve bir literatür taramasıyla detaylandırılmıştır. Bu çerçevede çalışılan yerellik kavramının bölgeselcilik modeli üzerinden sentezlenerek, Sivrice özelinde olası bir tasarım yaklaşımı veya modeli oluşturulması durumunda, araştırmanın temelinde destek olması amaçlanmıştır.

Kavramsal ve teorik çerçeve üzerine yapılan çalışmaları, Sivrice üzerine yapılmış olan fiziksel alan analizleri takip etmektedir. Tasarım süreci öncesinde, ilçenin mevcut durumunun detaylı olarak araştırılması hedeflenmiştir. Fiziksel analizlerin ilk etabı ilçeyi konumsal özellikleriyle irdelemektedir. İlçe iklimi, bitki örtüsü, güneşlenme durumu, mevcut yapı dokusu ve durumu, deprem hasar durumu, ticari imkânları, doğası ve turistik alanları gibi başlıklar altında incelemeler yapılmıştır. Fiziksel mekân aktörleri olarak, ilçeye özel odak çalışma grupları belirlenmiş ve onların imkânları, olanakları incelenmiştir. Bu çerçevede ticari hayat, turizm olanakları ve desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar üzerine incelemeler ve araştırmalar yapılmıştır. Yapılan fiziksel analizler doğrultusunda gerçekleştirilen haritalama çalışmaları ile ilçenin mevcut durumu görsel olarak ifade edilmiştir.

Yapılan analiz çalışmaları sonrasında Sivrice'nin gelişimini destekleyecek potansiyellerin tespit edilmesine ve bu potansiyellerin nasıl değerlendirilebileceğine yönelik araştırma ve öneriler yapılmıştır. Kavramsal ve teorik çerçeve ekseninde çalışılmış olan yerellik kavramı üzerine tasarım sürecinde yönlendirme sağlayacak yönetsel örneklerin incelenmesi yapılmış ve konu ağ-aktör teorisi ve katılımcı tasarım yöntemleri başlıkları altında detaylandırılmıştır. Çalışılan ağ ilişkileri haritalamasının, master plan tasarım sürecinde tasarım kararlarının belirlenmesinde yerel aktörlerin katılımının nasıl sağlanacağı konusunda yönlendirici ol-

ması hedeflenmiştir. Koruma kapsamında yapılan çalışmalar, Sivrice sınırlarında bulunan Hazar Gölü'ndeki Batık Kent'in nasıl korunabileceği ve nasıl işlevlendirilebileceği üzerine çalışmalar ve öneriler sunmuştur. Mevcut yapı çevrenin değerlendirilmesi başlığı, mevcut yapı stoğunu ve çevre potansiyellerini malzemenin yeniden kullanımı, konteynerlerin yeniden kullanımı ve yapıların yeniden kullanımı olarak üç başlık altında incelemiş ve ilgili konularda örnekler sunmuştur. Sürdürülebilirlik başlığı altında Sivrice'ye ait planlama alanlarının yerleşilebilirliği bölge iklimi, topoğrafyası, yerel malzeme kullanımı, güneşlenmesi, bitkilerden yararlanılması, depremden etkilenmesi, doğal enerji kaynaklarına erişimi, temiz su edinimi ve yerleşime sakıncalı bölgeler gibi kategorilerde incelenerek tasarım sürecinde bu veri çıktılarının gözetilmesi önerilmiştir. Turizm başlığında bölgenin kalkınmasına ve gelişmesine yardımcı olacak turizm potansiyelleri incelenmiş ve nasıl ilerletilebileceğine dair öneriler yapılmıştır. Bölgeye ait olası turizm senaryoları tartışılarak turizm çeşitlerinin gelişmesi için olası turizm rotaları önerilmiştir. Araştırma kapsamında desteklenmesi önerilen toplumsal gruptan biri olan çocukların oluşturduğu gelişim potansiyeli üzerinden çocuklara ilişkin mekânlar tespit edilerek, yenilikçi bir bakış açısıyla çocuk mekânlarının nasıl geliştirilebileceği tartışılmıştır. Deprem gibi olağanüstü bir duruma karşı risk taşıyan bölge için çocukların olağanüstü durumlara karşı farkındalık kazanmalarını sağlayacak mekânlar üzerine öneriler sunulmuştur.

Analiz çalışmaları ve belirlenen potansiyeller doğrultusunda Sivrice'nin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak ilerlemesi, turizm açısından bir kültür bölgesi olarak gelişebilmesi için vizyon oluşturma, olası senaryo önerileri, strateji geliştirilmesi konuları irdelenmiştir. *Sivrice'yi Yeniden Düşünmek* projesinin ikinci etabı olan master plan tasarım sürecinde ve daha sonra projenin hayata geçmesinde yönlendirici olması önerilen tasarım ile strateji yöntem ve modellerinden bahsedilmiştir.

Raporun dijital versiyonuna ve araştırmaya dair dijital içeriklere erişim adresi: <https://drive.google.com/drive/folders/1lmfpjHkR1FelUTuzi-A2ctF3vCB-XGsZd?usp=sharing>

2. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Sivrice araştırmalarının temelini oluşturması amacıyla Sivrice'nin kuruluşuna ve bölgenin yerellik anlayışına dair yapılan kavramsal çalışmalar bu bölümde toplanmışlardır.

Sivrice ilçesinin ilk olarak bir köy yapısı şeklinde ortaya çıkması, Sivrice'nin cumhuriyet dönemi ekseninde kimliğinin oluşması ve sosyolojik yapısına dair çalışmalar tarihsel bir yaklaşımla, yalnızca mimarlık ve kent tarihi bağlamları ile değil politik, sosyal ve kültürel arka planları ile de değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yerellik kavramı ise etimolojik kökeni üzerinden tartışılarak, Sivrice'de yapılacak olan yerellik bağlamındaki araştırmaya teorik bir çerçeve oluşturması amacı ile çalışılmıştır. Yerellik kapsamında yapılan çalışmalar literatür araştırması ile desteklenerek koruma başlığı ile, 20. ve 21. yüzyıl yerel mimari teori ve eleştirileri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Sivrice çalışmaları bağlamında temel teorik model olarak bölgeselcilik ve alt modelleri incelenmiştir.

2.1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYÜN TANIMI VE KÖY SOSYOLOJİSİ

Döneminin Beyoğlu Kaymakamı Gafur Soylu tarafından yazılan 1944 tarihli ve *Köy Nedir ve Nasıl İdare Edilir*² başlıklı metin, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kemalist rejimin büyük bir heyecanla uygulamaya aldığı Köycülük hareketi dahilinde içinde oldukça fazla ipuçları taşıyan bir belgedir. Bu sebeple, Elazığ Sivrice Köyü üzerine yapılmış bu kavramsal çalışmaya, bu metnin muhtelif noktalarının tartışmaya açılarak başlanması oldukça isabetli olacaktır.

2.1.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Köy

Soylu, çeşitli bölümlere ayırdığı metnin birinci kısmına köyün tanımı ile başlar. 18 Mart 1924 tarihli, 442 Sayılı Köy Kanununun dahilinde ilk

---

2 Soylu, G. *Köy Nedir ve Nasıl İdare Edilir*. Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1944.

defa tüzel kişilik olarak tanımlanmış olan köy, belli bir sınır içinde yaşayan ve bir yerden öbür yere götürülen ve götürülemeyen mallara sahip olan, kanunların kendilerine verdiği işleri gören 2000'den az nüfuslu bir varlıktır. Buna mukabil, köy kanununun mecburi bir şekilde tatbik edilebilmesi için bu nüfus sayısının en az 150 olması gerekmektedir. Yani nicelik tanımı gereği, 150 ila 2000 kişinin barındığı yerleşim birimleri, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde 1924 yılı itibariyle köy olarak tanımlanır. Birinci kısım, köyün mallarını tanıtarak devam eder; köy meraları ve korulardan bahsedilerek noktalanır.

İkinci ve konumuz bağlamında kritik olan ikinci bölüm, köyün şahsiyeti ve uzuvları üzerinedir ki, bu başlıklar köyün resmi olarak bir tüzel kişiliğe sahip olmasının kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu bölümde köy, öncelikle hukuki bakımdan iki şahsiyetle tanımlanır. Bunlardan biri tabi diye nitelenen hakiki şahıslar, diğeri ise hükmi olarak adlandırılan manevi şahıslardır. Köy uzuvları ise (A) Köy Derneği, (B) Köy İhtiyar Meclisi ve (C) Köy Muhtarı olarak tanımlanmışlardır.

Söz konusu uzuvlardan herhangi birinde tabi olarak nitelenen hakiki bir şahıs olarak yer almak için öncelikli şart, 24 Kasım 1928 tarihli Millet Mektepleri Talimatnamesi'nin 49. maddesinin gerekliliğini sağlamaktır. Köy veya mahalle ihtiyar heyetine üye olabilmek için 1931 Mayısından itibaren taliplerden okur-yazar olduklarına veya bir millet mektebinde okuduklarına dair vesika aranacaktır. Özünde bu şart, Türkçe okuyup yazma bilme zorunluluğuna dayanmaktadır.

Daha sonraki bölümlerde muhtarın, derneğin ve ihtiyar heyetinin görevleri uzun uzun tanımlanmaktadır. Özellikle muhtara ait olan görevler içerisinde en dikkat çekeninin 11 numaralı madde (Köylünün ırzına, canına, malına el uzatanları ve hükümet kanununu dinlemeyenleri köy korucuları, gönüllü koruculara yakalattırarak hükümete göndermek) şeklinde ifade edilirken köy korucusunun adli zabıta sıfatı olmadığına altı çizilmektedir. Bu durum genel kanının aksine, köy koruculuğu pozisyonunun henüz 1920'lerde tahsis edildiğinin ortaya koyması bakımından ilginçtir. Ayrıca metnin tamamında köy korucularına ait bağımsız bir bölüm de bulunmaktadır.

Özetle köy, köyün tüzel kişiliği, şahsiyetleri, şahsiyetlerin görevleri ve köye dair akla gelebilecek tüm unsurları bünyesinde barındıran söz konu-

su kitaptaki, muhtelif diğerk kanun ve talimatnamelerle desteklenen tüm detaylar, köy ve köycülüğün Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki önemini ortaya koyma açısından oldukça dikkate değerdir. Bu sebeple elinizdeki çalışma, dersin raporuna bu metin üzerinden başlamayı tercih etmiştir.

2.1.2. Köy Sosyolojisi

Köy sosyolojisini anlamak için öncelikle sosyolojinin tanımını açıklamak gerekir. Sosyoloji, toplumsal yapının kuruluş ve işleyişini çözümlenerek toplumsal olayların bağlı olduğu genellikleri belirleyerek ve bu genelliklerden hareketle de toplumsal gidişide değerlendirilmeye çalışan, kısacası toplum ve toplumsal olayları inceleyen bilim dalı olarak tanımlanabilir.

Köy sosyolojisi ise sosyolojinin yöntem ve teknikleri ile köy yerleşim birimlerini çeşitli boyutlarda ele alıp inceler. Kırdaki toplulukların toplumsal örgütlenmeleri, toplumsal ilişkileri, üretim biçimi, nüfusu, doğal ve toplumsal çevrelerinin niteliği, yaşadıkları yörede kurdukları toplumsal çevrenin özellikleri, kendi dış dünyaları ile kurdukları bağlar, sahip oldukları görenek, gelenek ve töreleri, toplumsal değişime özellikleri gibi konular köy sosyolojisinin inceleme alanını oluşturur.

Dünyada ve ülkemizde kır toplumlarını inceleyen sosyologlar temelde iki ana yöntem kullanır. Bunlardan ilkinik kuramsal çalışmalar oluşturur. Bu çalışmalar daha çok makro açıdan ve teorik bağlamda gerçekleştirilir. İkincisinde ise kır toplumlarının özelliklerinin incelenmesi temel alınır. Bunlar daha çok mikro düzeyde üretilen çalışmalardır. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların çok büyük bir kısmı daha çok uygulamalı saha araştırmaları şeklindedir. Ülkemizde her iki eğilim içinde de yer alabilecek araştırmalardan söz edilse de köy sosyolojisi çalışmalarının daha çok monografi ve saha araştırması şeklinde gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

Modern anlamda sosyolojinin kaynağı Batı Avrupa'dır ve Avrupa tüm dünyaya olduğu gibi Amerika'ya da bu anlamda öncülük etmesine rağmen, köy sosyolojisinde Amerika çalışmalarıyla öne çıkar. Avrupa'da köy sosyolojisinin Amerika'dan daha sonra gelişmesinin birçok nedeninden söz edilebilir. Sosyoloji bir meslek, bir uygulama alanı niteliği kazanma-

sına bağlı olarak, özellikle ABD'de bu yönü ile yaygınlık ve meslek öğrenimi niteliği kazanır. 19.yüzyıl sonunda ise köy sosyolojisi, bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkar. Bu çalışmalar öncelikle, Galpin, Zimmerman ve Sorakin gibi sosyologlarca gerçekleştirilir.

Köy sosyolojisi çalışmalarının Amerika'da öncelikle gelişmesinin siyasal, kültürel ve ekonomik şartlar olduğu görülür. Her şeyden önce Amerika o dönemlerde Avrupa devletlerinden yoğun göç almakta ve milyonlarca göçmenin istihdam sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Göçlerle sürekli toprağa yeni yerleşmeler ve örgütlenme sorunları, arazi bolluğundan dolayı toplu yerleşme yerine dağınık yerleşme problemleri, kırsal üretimde büyük ekonomik çöküntülerin yaşanması, o dönemde ortaya çıkan tekelcilik, sömürücülük ve benzeri nedenler, sosyologların köye ve köy araştırmalarına yönelmelerinde etkili olur (Türkdoğan, 1997).

Diğer yandan Amerika'da kır alanlarının özel önemi nedeniyle söz konusu disiplin, erken zamanlardan itibaren devlet ve üniversiteler tarafından desteklenir, alanın gelişimi teşvik edilir. Kır alanlardaki küçük topluluklar kadar kır alanların doğal çevreye ait bilgileri de bu araştırmacıların araştırmaları ile kayıt altına alındığı görülmektedir. Ayrıca o yıllarda Avrupa'nın hızlı bir endüstrileşme sürecine girmesi, nüfusun iş imkânları nedeniyle endüstri kuruluşlarının bulunduğu bölgelere göç etmesi ve bu kuruluşların bulunduğu çevrelerin nüfusunun hızla artması kentsel sorunların kırsal sorunlara göre daha önemli görülmesine neden olur. Zira kırsal alanlardan kentlere doğru bu yoğun nüfus akımı, kırsal alanların sorunlarını hafifletirken, kentlerin sorunlarını ağırlaştırmaktadır. Bundan dolayı köy sosyolojisi Avrupa'da Amerika'ya göre daha sonra gelişmeye başlamıştır (Yurttaş, 2007).

Köy sosyolojisinin ülkemizdeki gelişiminin, yeni Türkiye'nin oluşumuna bağlı olduğunu söylemek yanlış bir yargı olmayacaktır. Bu yeni oluşumda Türkiye'nin öncelikli sorunlarının da başka nitelikler kazandığını söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak da köye yaklaşım, köyle kurulabilecek ilişki nitelik değişir. Bunu, devletin henüz kurulma sürecinde gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'ne sunulan metinlerden başlayarak görmek söz konusudur. "Çiftçi Grubunun İktisadi Esasları" başlığı altında çiftçi ve köylülere ilişkin kararlardan bir kısmı şu şekildedir:

Reji İdare ve usullerinin kaldırılması, köylü ve çiftçilere ücretsiz kitap ve dergi dağıtılması, köylerde tarım derslerinin de verileceği ilkokulların geniş arazilerde kurulması, yüksek ziraat okulunun açılması, kışlalarda tarım eğitimi verilmesi, aşarın kaldırılması ve köy yollarının yapılması. (Sağlam, 2016)

Gelişen bir köy yeni kurulan modern Türkiye düşüncesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla yapılacak iş, köyün yüzyıllardır süregelen geri kalmışlığını yenmek, köyün, kendi başına bırakılmışlığını ortadan kaldırmaktır. 18 Mart 1924'te çıkarılan 442 sayılı "Köy Kanunu" bu hedefe doğru atılan ilk adım olarak kabul edilebilir.

بازار ایرتسی ۴ رمضان ۱۳۴۲ ۷ نيسان ۱۳۴۰ تأسيس تاريخی : ۷ تشرین اول ۱۳۳۶		آبونہ شرائطی ہر سنے لکی ۳۹۰ غروش آلی آبابی ۱۹۵ طبرہ ایچون سنے لکی پوستہ اجرت داخل اولدی بی حالہ ۶۵ غروشدر آلی آبابی ۲۳۵ ہر نسخہ سی ۱۰۰۰ پاره در
نومرو : ۶۸	تورکیہ جمهوریتنک رسمی غزنہ سیدر ۲ : سنے	مادتہ ۳ — ۳۰ تشرین تائی ۱۳۳۰ تاریخلی قانون وقتنک اشیرہ قانون ایلمعدل شکلی دائرہ سندہ
KÖY KANUNU⁽¹⁾		
Kanun Numarası : 442 Kabul Tarihi : 18/3/1924 Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 7/4/1924 Sayı : 68 Yayımlandığı Düstür : Tertip : 3 Cilt : 5 Sayfa : 336		

Şekil 1. Yukarıda, 18 Mart 1924 tarihli 442 No'lu Köy Kanunu'nun yayımlandığı 7 Nisan 1924 tarihli Resmi Gazete'nin orijinalinden bir kesit. Aşağıda, aynı kanunun günümüze kadarki tüm değişimlerini de içeren Türkçeleştirilmiş hali

Bundan sonraki adım ülkede bir baştan bir başa Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Halkevlerinin açılması olarak kabul edilebilir. Böylelikle, köy sosyolojisine girmeden önce geniş bir kırsal reform programı başlatılmış bulunmaktadır. 1930'ların ortasına doğru “yeniden köye dönüş” hareketinin bir parçası olarak köy araştırmalarına ilgi oldukça artar. Özellikle Nusret Köymen, Meksika zirai reform modeli üzerine yazılmış bir dizi kitapçık ile köy gelişmesi hakkındaki tartışmaları alevlendirir.

NUSRET KÖYMEN'in KÖYÇÜLÜK KİTAPLARI:	
	Kr.
<i>Halkçılık ve Köycülük</i>	50
<i>Meksika'da Köycülük</i>	75
<i>Köycülük Rehberi</i>	20
<i>Köycülük Esasları</i>	20
<i>Köycülük Programına giriş</i>	30

Ankara'da Tarık Edib Kütüphanesi, ayrıca posta parası göndermek isteriz

Şekil 2. Nusret Köymen'in köycülük kitaplarının
Ülkü Dergisi'nde çıkan reklamı, 1930'lar³

II. Dünya Savaşı'nın başlaması söz konusu köy araştırmalarının yaşaması anlamına gelmektedir. Bu mecburi duraklama, metotların gelişmesine ve gösterilen gayretlerin temel tutmasına neden olur. Le Play ekolünün (Sosyal Bilim Ekolü) temsilcisi olan Selahaddin Demirkan, özellikle metotların geliştirilmesi için mücadele eder (Ertürk, 2008).

Bu ekolün temel yaklaşımı toplumun Sosyal Bilim Ekolü'nün yöntem ve teknikleriyle tahlil edilmesi, ortaya çıkan bilimsel verilerden hareketle de yeni bir toplum tipine (kamucu toplumdaki bireyci topluma) dönü-

3 Bu reklam ve benzerlerine, 1930'lardaki hemen hemen tüm *Ülkü* dergilerinde rastlanabilmektedir, bu sebeple özel bir tarih verilmemiştir.

şümünün teklifidir. Bu yaklaşımda bireyci bir eğitim modeli ele alınır. Bu eğitim modeli bireyi, bireyin bağımsızlığını ve kişisel girişkenliğini önceleyen bir modeldir (Sucu, 2020).

1940’larda Karl Marx’ın teorileri Türk köy sosyolojisini etkilemeye başlar. Her ikisi de Amerika’da eğitim gören Niyazi Berkes ve Behice Sadedik Boran köy sorunu ile ilgili muhtelif makale ve kitaplar yayımlarlar. McKenzie’nin ekolojisinden ilham alarak Ankara yakınlarındaki bazı köylerde araştırmalar yaparlar.

1933’ten önce hemen hemen hiçbir aydın, yalnızca öğretmen okulu çıkışlılar değil, tarihçiler, coğrafyacılar, doktorlar, hatta ilköğretim müfettişleri köy koşullarını doğrudan incelemeyi ve çalışmalarını bir köy içinde yapmayı göze alacak aşamaya gelememişlerdir. Dolayısıyla köy öğretmenlerinin köy ortamında yetişmiş öğrencilerden olması düşüncesinin doğuşuna neden olmuştur. 1937 tarihinde “Köy Öğretmenleri Kanunu” çıkarılır. Hükümet, bütün köylere yeni tarzda yetişmiş öğretmen sağlama imkânına sahip değildir. Bu yüzden 1939-1946 seneleri arasında Köy Enstitüleri olarak bilinen, köy çocuklarının devam etmeleri için hazırlanan 21 yatılı devlet okulu kurulur. Köy Enstitüleri kabiliyetli ve köyde görev yapmak isteyen öğretmenleri yetiştirmede kısa zamanda başarılı olur, ancak muhtelif politik nedenlerle kısa süre içerisinde kapatılır.

1960’larda köy sosyolojisi iki önemli olayla belirlenir: İlki birkaç Türk üniversitesinde köy sosyolojisinin eğitim programına alınması; diğeri ise Köy İşleri Başkanlığı’nın kurulmasıdır. Ayrıca köyden şehre göç ve şehirler etrafında gecekonduların yapılması ve 1960’larda köy sosyolojisine önemli çalışmalar ve yeni gelişmeler kazandırmıştır (Planck, 1971).

2.2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKLEŞTİRME POLİTİKALARI KAPSAMINDA KÖYCÜLÜK

2.2.1. Güneş Dil Teorisi

Modern bir milletin inşasında en önemli unsur şüphesiz ki tarihsel geçmiştir. Her toplum da sahip olduğu tarihsel değerler üzerinden yola çıkarak var olmaya, ilerlemeye ve ayakta durmaya çalışır. Durumun böyle olması ise yaşanan kimlik arayışlarının tüm toplumlarda tarih temelli olmasını sağlar. Türk toplumunda da tarihe bağlı kalarak üretilen ulusal

araçların başında “Türk Dili” gelmektedir. Türk dilinin tarihsel geçmişini ortaya çıkarmak, Türkçenin tüm dillerin atası olduğunu ispatlamak, bundan yola çıkarak da Türk toplumunun güçlü tarihi varlığını dil üzerinden açıklamak ve bunu tüm dünya milletlerine göstermek amacıyla Güneş Dil Teorisi hazırlanır.

Türkiye'nin ulusal bir kimlik inşa etme hikâyesine bakıldığında sürecin ilk olarak Osmanlı döneminde başladığı görülmektedir. Dil, ulusal farklılıkları yansıtan en önemli öğelerden biri olarak vazgeçilmez öneme sahiptir. Özellikle hazırlanan Güneş Dil Teorisi üzerinden de hem batılı hem de ulusal bir bilinç kazandırılmak amaçlanmıştır. Türkiye'nin modernleşme sürecinde hem çağdaşlaşma hem de ulusal kimliğin inşası açısından Türkçenin merkezi bir önemi vardır. Genç Türkiye Cumhuriyeti 1930'lu yıllarda hem ulusal kimliğin inşası hem de çağdaşlaşma uğruna birçok reform yapmıştır. Bu dönemde reformların temelini teşkil eden ve teorik alt yapılarını sağlayan kongrelerde Demir'in (2010) deyişiyle “Çağdaşlaşma ve ulusal kimliğin inşası için Türk tarih tezi ve Türk dil tezi geliştirilmiştir.” Türk tarih ve Türk dil tezinin ruhunu en iyi yansıtan şeyse Üçüncü Türk Dili Kurultayı'nda geliştirilen Güneş-Dil Teorisi'dir.

Oluşturulmak istenen Türk ulusal kimliği için Türkçenin diğer dillerin etkisinden kurtarılmasına, ulusun tek dilinin Türkçe olmasına ve Türkçenin tarih temelli bir dil olmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda da birtakım çalışmalar yapılmıştır. Türk dilinin tarihsel geçmişini ortaya koymak ve Türk toplumunun güçlü tarihinin varlığını göstermek amacıyla Güneş Dil Teorisi hazırlanmıştır.

Güneş Dil Teorisi Mustafa Kemal tarafından desteklenmiştir, Tetkik Cemiyeti tarafından düzenlenen 3. Dil Kurultayı'nda tartışılmış ve hazırlanan kurultay raporunda katılımcı dilbilimciler tarafından araştırılması teşvik edilmiştir. Aydın (2002) ise bu gelişmeyi “Türklerin tarihlerini yeniden keşfi” olarak yorumlamıştır. Güneş Dil Teorisinin çıkış noktasına bakıldığında güneş kavramının ilk olarak Alacahöyük kazılarında bulunmuş olan ışınlı güneş kursuna dayandığı görülmektedir. Bu ışınlı güneş kursu daha sonra 1938 tarihli 27-28. sayısıyla birlikte Türkçe ve Fransızca yayımlanan Türk Milli Bellete'nin amblemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Ku-

rumu'nun iznini alarak ışınlı güneş amblemini kullanmaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda ise Türk Dil Kurumu Başkanı Âfet İnan, bulunan ışınlı güneş kurslarının önemi üzerine bir yazı kaleme alarak bu amblemin Türk Dil Kurumu için dinlerin ve dillerin kaynağı olduğu meselesi üzerinde durmuştur. Güneş Kursu" başlığını taşıyan bu yazısında İnan, Türk Dil Kurumu'na bir güneş doğduğunu söyler ve bu güneşin bilimin kuramsal zaferi olduğunu dile getirir. Bununla birlikte dil için gereken tarihsel kuram bulunmuş oluyordu. Ortaya atılan Güneş Dil Teorisi ile Türk dili üzerine çalışma yapanların ufku böylece açılmıştı. Ortaya atılan bu kuramın dayanak noktası ise şüphesiz tarih olacaktır. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu da binlerce yılın derinliklerinde ortaya atılan Güneş Dil Teorisi'ne belge sağlamıştır (Toprak, 2015).

Teorinin temelinde yer alan güneş kültürünün eskiliğine ve daha önce insanlığa egemen olduğuna dair delillerin her geçen gün artması, teorinin geçerliliğini ve egemenliğini ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi Güneş Dil Teorisi, Türk Tarih Tezi ile uyum içerisindedir. Teorinin ilk amacı her ne kadar Türk dilinin tarihsel ve tarihöncesi geçmişini canlandırmak olsa da asıl amacı Türk kimliğini yeniden inşa etmektir. Türkçenin tüm dillerin kaynağı olduğu iddiası, Türk dili ve ırkının devamlılığını kanıtlama, güneş-dil bağlantısı ise, güneşin ilkel toplumlarda tanrıtanımaز gücünü esas alarak dil sorununu laik temelde çözümleme amacına yöneliktir (Tayanç & İnce, 2020).

Tarihsel kaynağının Orta Asya'ya dayandırılıyor olması ise Türk tarihi içerisinde yer alan İslâmî dönemin Türk kimliğine katmış olduğu İslami unsurlardan Türk kimliğini kurtarma amacını da taşımaktadır. İçeriğine baktığımızda ise asıl amacına baktığımızda ise Güneş Dil Teorisi'nin Avrupa karşısında dik durmak, kendisine güvenen ve saygı duyulan bir millet bilinci oluşturmak olduğu görülmektedir. Tüm bunlar yapılırken tarihsel bir arka plandan yararlanılması ve tezin bilimsel göstergelerle desteklenmesi teorinin kalıcı olmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal'e ait olan bu teori dillerin nasıl doğduğu üzerindeki felsefi görüşlerden biridir (Tayanç, İnce, 2020).

Dil, edebiyat, tarih komitesi..

Bu komite, Elâziz ilinde bulunan bütün ilçelere bağlı 3000 köy isimlerinin öz Türkçe karşılıklarını bulmuş bir dergi halinde saptamıştır. Dil, sayılı ulusal günler, tarihsel ve esenlik, sosyal konular üzerine 51 konferans vermiş ve bu konferansları hoparlorlarla da yaymıştır. Günün ajans haberlerini hergün hoparlorla kente vermiştir. Ve vermektedir.

Şekil 3. Elazığ Halkevi dil, edebiyat, tarih komitesi (BCA, t.y.)

Ortaya atılan teorinin Mustafa Kemal tarafından desteklenmesi, Atatürk'ün vefatı sonrasında etkisini kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca teorinin sağlam tarihi temellere dayandırılma noktasında eksik kalması da zaman içinde önemini kaybetmesini netice vermiştir. Bunun yanında devletin uygulamış olduğu politikalar Özel'in (2017) dediği gibi "Toplumun tamamını dönüştüremese de dönüştürdüğü kesimi alenen kayıarak onların güç ve iktidar sahibi olmalarını sağlamış ve bu iktidarın devam etmesi için zaman zaman müdahale etmekten de kaçınmamıştır. Bu nedenlerden dolayı Batıda toplum ve siyaset arasındaki güçlü ilişki bizde kurulamamış, arada engeller/filtreler oluşmuştur". Durum böyle olunca uygulanan çoğu politika da kalıcı olamamıştır. Güneş Dil Teorisi, bu "ilk"lik tezi, teorinin rüzgârının zayıfladığı 1938 yılında halen varlığını sürdürmekteydi. Atatürk'ün vefatından önce etkisini kaybetmeye

ve sönümlemeye başlayan teori, Atatürk'ten sonra terk edilmeye başlanmıştır. Bu noktada Necmi Dilmen, “Güneşimiz öldükten sonra teorisi mi kalır?” sözleriyle durumu özetlemiştir. Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısı kullanılan dilin farklı dillerden etkilenmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı kullanılan dil, başta Farsça ve Arapça gibi dillerden etkilenmiştir. Bu yüzden kullanılan Türkçede diğer dillerin etkisini görmek pekâlâ mümkündür. Bu durumun halk tabanına yansımaları da aynı şekilde olmuştur. Türk ulusal kimliğini inşa amaçlı hazırlanan Güneş Dil Teorisi'nin ise diğer dilleri dışlaması, Türkçeyi diğer tüm dillerin temeli olarak görmesi, teorinin halk tabanında kabul görmemesine neden olmuştur.

Güneş Dil Teorisi dahilinde Elazığ köylerinin çoğu Ermenice ve Bazıları Kürtçe olan isimleri, 1930'larda kurulan bir komisyon tarafından tek tek Türkçeleştirilmiştir.

2.2.2. Türk Tarih Tezi

Türk Tarih Tezi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ulus inşası kapsamında yapılan çalışmalarından biridir. 1930 yılında basılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli eser, Türk Tarih Tezi'nin bildirgesi sayılır. Tez 1930-1937 arasında 1. ve 2. Türk Tarih Kongreleri'nde olgunlaştırılmıştır. Türk Tarih Tezi Çalışmalarının amacı Türk tarihinin, Türklerin İslam'ı kabulünden önceki köklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Osmanlı döneminde, Türk tarihi Osmanlı'nın kuruluşundan başlamakta ve bir hanedanın tarihi olarak ele alınmakta veya İslam tarihi içerisinde eritilerek anlatılmaktadır. Türklerin, Osmanlı veya İslam tarihi içinde oynadıkları rol ise ümmet anlayışı sebebiyle belirtilmez. Osmanlı'nın yıkılması ve halkın artık ümmetçilik ilkesi altında birleşmemesiyle ortaya çıkan boşluğu dolduracak Milliyetçilik ilkesinin temel alacağı Türk tarihinin, dilinin ve kültürünün, Türklerin uygarlık tarihindeki yerinin ortaya çıkarılması gerekiyordu. Türk Tarih Tezi'yle bunları ortaya çıkararak Türklere ulusal bir amaç, bilinç ve gurur kazandırmak amaçlanmıştır.

Türk Tarih Tezi'nde Türklerin tarih öncesi dönemlerde Orta Asya'da büyük bir medeniyet yarattığı ve bu medeniyetin insanlık tarihindeki bütün medeniyetlerin kaynağı, uygarlığın beşiği olduğu belirtilmektedir.

Orta Asya'nın kuraklaşan ikliminden dolayı oradan ayrılıp Anadolu'ya göçerken Türklerin, tüm dünya halklarını etkilemiş ve uygarlaşmalarını sağlamış oldukları vurgulanmıştır. Bu teze göre Osmanlı'nın İslam'ı tutucu bir şekilde yorumlaması, Avrupa Rönesansı'na katılmasının önüne geçmiştir. 16. yüzyıldan itibaren Türklerin, Avrupa'nın gerisinde kalmasının nedeni budur. Tezde Anadolu'nun tarih boyunca Türklere vatan olduğu, beşeriyetin ilk ve en yüksek medeni kavminin Türkler olduğu, Türklerin sarı değil beyaz ırka mensup olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Dünya'nın Güneş'ten geldiği söylenmiş, insan oluşumu Darwinist olarak açıklanmış, doğa hakkında bilimsel açıklamalar yapılarak skolastik düşünceye karşı modern düşüncenin benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Erken cumhuriyet döneminde vatana, millete ve devlete sadık makbul vatandaş yetiştirmek için eğitim kurumlarına ve müfredata ideolojik bir araç olarak bakılmıştır. Halkevleri dergisi olan *Ülkü Milli Kültür Dergisi*'nde Cumhuriyet ideolojisini yaymayı amaçlayan yayın araçlarından olduğu için Türk Tarih Tezi öğretilerine çokça yer vermiştir. Nüfusun yaklaşık yüzde yetmiş beşini köylülerin oluşturduğu erken cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, köylünün medenileşmesinin ve bilinçlenmesinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınması için temel bir gereksinim olduğu kabul edildiğinden, *Ülkü Dergisi* Türk Tarih Tezi öğretilerini; köy okulları, köy muallimi, köycülük programı gibi konular üzerinden işlemiştir. Bu doğrultuda dergide yayınlanan birkaç önemli yazı aşağıda incelenmiştir.

1933 yılında *Ülkü Dergisi*nde yayınlanan "Köycülük nedir?" başlıklı yazıda, Türk Tarih Tezi'nden birçok söylem bulmak mümkündür. Söz konusu yazıya Türk köylüsünü kurtarmanın ve yükseltmenin, günün en büyük ideali olduğu vurgulanarak başlanmış, devamında köylü kültürünün mevcut haliyle ilgili tespitler yapılmış ve yazının son bölümünde köylüyü eğitecek köy muallimine verilecek içtimai liderlik dersinde muallime nelerin öğretileceği maddelerle sıralanmıştır.

"Türkler, medeniyetin ön safındaki hâkim mevkilerine tekrar geçecekler, tarihî rollerini tekrar alacaklardır." denerek Türk Tarih Tezi'nde geçen, Türkün geçmişte uygarlığın beşiği olduğu savı vurgulanmış ve

Türk milletine medeniyetin ön saflarında yer alma gayesi vermek amaçlanmıştır.

“Türk milleti için bu kadar geri kalmış olmak bile büyük bir ayıptır. Niçin bu kadar zaman birtakım tufeylilere, süfli zevkperestlere başımızda yer verdik ve bizi bu hale getirmelerine müsaade ettik. Bu gerilik Türkün yüksek kabiliyet ve şerefi namına adeta bir lekedir.” denerek Osmanlı yönetiminin Türkün geri kalmışlığının nedeni olduğu ima edilmiştir.

“Kadercilik, tevekkül gibi skolastik zihniyet halkımızda hâkimdir. Bunu yıkarak yerine ilmi zihniyet ikame etmek lazımdır.” denerek bilimsellik skolastik düşünceye üstün görülmüştür.

“Köylümüzün zekai istidatlarının, intibak kudretinin ve her işi muvaffakiyetle evirip çevirme kabiliyetinin ne kadar yüksek olduğunu da küçük bir müşahede ile anlamak mümkündür. Türk köylüsünün yüksek bir zihni elastikiyete, seri bir intibak kabiliyetine malik olması her vesile ile anlaşılmalı bir hakikattir.” denerek Türkün Türk olduğu için sahip olduğu birtakım yüceltici özellikler sıralanmıştır.

“Türkün cirit, yarış, güreş ve dama gibi tarihi ve güzel oyunlarını ve bugün unutulmuş daha birçok milli eğlencelerini ihya etmek ve yeni birtakım oyunları, seyyar sinemaları köylerimizde tamim etmek lazımdır.” denerek Türk milli spor ve eğlencelerini ortaya çıkarma gerekliliği vurgulanmıştır. Dergide 1934 tarihinde yayınlanan *Bursa'nın Keles Köyü* isimli bir yazıda çoğunlukla Türklerden oluştuğu vurgulanan Keles Köyü'nün incelenmesi yapılmıştır. “Halk, Türk ırkının dağlı tipinin bütün güzel vasıflarını taşımaktadır” denmiştir. Sonrasında halkın özellikleri sıralanmıştır; köylülerin neşeli oldukları, eğlenceyi sevdikleri, tarlalarda çınlayan köy türküleri, kadının, erkeğin fedakâr bir yardımcısı olduğu, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi Türk kültürüne ait kitapların okunduğu, gençlerin kâğıt ve tavla oynadığı, halkın mutaassıp olmadığı, yeniliği çok sevdiği ve cumhuriyetin inkılaplarını hep sevinçle karşıladıkları belirtilmiştir. Buna benzer başka bir yazı 1935 tarihli “Giresun Çayır Köyü” adlı yazıdır. Yine nüfusun çoğunlukla Türk olduğu vurgulandıktan sonra köylünün kültürü ve günlük yaşamı incelenmiştir.

1934 tarihli başka bir yazıda ise Meksika'da köy terbiyesinde kültür heyetlerinin oynadığı rol anlatılmış ve bu heyetlerin işleyişi hakkında

bilgi verilmiştir. Meksika'daki kültür heyetinin görevi, mevcut ırkların (Kızılderililer ve Otomi Kavmi) vasıflarını, yaşama tarzlarını, âdetlerini, dillerini, huylarını ve itiyatlarını tetkik etmektir. *Bursa'nın Keles Köyü* ve *Giresun Çayır Köyü* gibi yazılarda Ülkü Dergisinin yaptığı tespitler de Meksika Kültür Heyeti'nin çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Çünkü her iki tarafta da bir ulus inşası amaçlanmaktadır ve bu inşa mevcut kültürün ortaya çıkarılmasıyla mümkündür. Bu bakımdan Ülkü Dergisinin bu çalışmaları Türk Tarih Tezi'nin, Türk kültürünü yaratma amacıyla örtüşmektedir.

1933-1950 yılları arasında yayınlanan Ülkü Milli Kültür Dergisi'nde Türk Tarih Tezi savlarını savunan, pekiştiren ve özellikle Türk kültürünün ortaya çıkarılması açısından, devam etmekte olan tarih inşasına katkı sağlayacak pek çok yazı yayınlanmıştır. Sonuç olarak; Halkevlerinin yayın organı olan Ülkü Dergisinin Cumhuriyet ideolojilerini yaymayı amaçlamış ve ulus inşasında etkin rol almış ideolojik araçlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.3. Halkevleri

Elaziz Halkevi; yabancılar, şehirden gelip geçenler için ziyareti lazımlı olan bir mabet haline girdi. Şehir içindeki ve muhitindeki halk için daima faydalanılacak bir yuva bilindi. Halk, Halkevine gelir. Onlar, birçok yollardan medeni ve ulusal duygular ve bilgiler alırken, Halkevi de şaşmaz bir yürüyüşle daima halka doğru yürüdü. (Anonim a, 1935)

Elimizdeki çalışmanın *Halkevleri* adlı bölümü birçok açıdan neredeyse sınırsız kaynak okumayı gerektiren bir madde olarak karşımıza çıkar. Zira Ankara Halkevi'nin yayın organı olan ve varlığını yıllarca sürdürmüş *Ülkü* adlı periyodikte yer alan her makale, Halkevlerinin misyonunu gerek cümleler gerek başlıklar gerek ise satır aralarında son derece didaktik bir tonla dikte eder niteliktedir. Tüm metinlere bu çalışma içerisinde değinmenin gerçek dışı olması, söz konusu yayında özenli bir çalışma yapmayı ve seçilen alıntılarını özellikle çalışmanın genel bağlamı

içerisinde tutacak bir tutum takınılmasını gerekli kılmıştır. Metodolojik kapsamda yapılması zaruri olan bu seçki, kuşkusuz sayısız diğer metinleri dışarıda bırakmayı gerektirecektir. Ancak bu durum, sınırlı bir metin inşası söz konusu olduğunda göze alınması gereken bir zorunluluktur.

Çalışmanın bu bölümüne kavramsal bir başlangıç yapmak adına, yukarıda verilmiş 1936 tarihli anonim alıntı epigraf olarak kullanılmıştır. Söz konusu epigraftan özellikle birkaç kelimenin, Halkevlerinin aşkın doğası bağlamında analiz edilmesi, metnin genelini daha doğru anlamlandırmak adına önemli gözükmüyor; bilinçli kullanıldığı belli olan mabet kelimesi, alt metninin incelikle aranması gerekmeyecek kadar açık bir ifade seçimidir. Aşağıda ayrıntılı değineceğimiz şekilde kent ve köylerde caminin sosyal, mekânsal ve manevi işlevini üstlenen Halkevleri elbette birer mabettir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken söz konusu yapının, Elazığlılar için değil, yabancı ve ziyaretçiler için bir mabet olduğudur.

Çünkü yapı, Elazığlılar için bir yuvadır. Burada; evin bir yapı olarak kullanılmasının yanında, yuvanın aşkın bir kurgusal kavram olduğunun unutulmaması yaşamsaldır. Rahatlıkla mimari bir terim olarak değerlendirilebilecek olan evin yanında yuva, yeni kurulan ulus devletinin küçük resmi birimi olan çekirdek ailenin fiziksel değil, manevi bir aidiyetidir. Dolayısıyla burada yalnızca muhtelif muasır medeniyet bilgileri değil, duygular da özümzenecektir. Kısaca Halkevi, hem ulus devletinin, içinde Atatürk büstü olan bir Cumhuriyet meydanına konumlandığı üzere katışıksız bir temsiliyeti, hem de ulus-bireyin doğru ve terbiyeli yetiştirdiği bir maneviyat alanıdır.

Osman Halit (1933), Ankara Halkevi'nin ideolojik yayın organı *Ülküde Cumhuriyette Halk Terbiyesi* isimli bir makale yayınlar. Hem halk hem millet hem de terbiye kelimelerinin özenle kullanıldığı açıkça belli olan bu metin, Halkevlerinin “yüce” misyonunu anlamak söz konusu olduğunda oldukça kritik gözükmüyor. Söz konusu makalenin burada olduğu gibi neşredilmesi, çalışmanın konusunun dışında olmakla birlikte, Halkevleri'nin paradigmatik önemini anlamak adına bir kısım nitelendirme ve tanımlara değinmek şarttır.

Halit'in metni, halk kelimesinin tanımlanması ile başlar. Bir cümle kadar kısa süren bu tanımlama, halkın nasıl millete evrileceğini izleyen, ol-

dukça tartışmalı başka bir ifade takip eder. Halit tarafından, bir ülkenin siyasi sınırları içerisinde yaşayan ve halk olarak adlandırılan kitlelerin millete dönüşmesi için söz konusu insan grubunun kültür ve manevi varlıkları itibariyle tek vücut olmalarının yanında medeniyete intikal etmeleri gerekmektedir. Tüm bu çetrefilli anlatım aslında bir halkın, ortak kültür ve medeniyet değerlerinde bir olduğu takdirde millet adını alabileceği şeklinde rafine edilebilir. Bu dönüşüm de kuşkusuz terbiye ile mümkündür. Halit'in sıraladığı şekliyle terbiye, halkın/milletin “kültür, bilgi, iktisat, ahlak, siyasi faaliyet” konularında bir olmaları doğrultusunda yetiştirilmesi anlamına gelmektedir.

Ülkü Dergisi, Halkevlerini milli şuur, kitlesel hafıza, ortak tarih geçmişi, yüce dil ve benzeri tüm transdantal kavramlara eklemelendiren metinlerle doludur. Tümüne değinilmesi mümkün olmayan bu metinlerin hemen hepsi, Halkevlerinin kutsallığından dem vurarak, onları Kemalist ideolojiyi yayan en önemli aygıt olarak sunmaktan hiç vazgeçmezler. Konuya operasyonel anlamda yaklaşırsak, Halkevlerinin tarihi ile ilgili biraz bilgi vermek, çalışmanın bu noktasında kaçınılmazdır.

Halkevleri, 1911'den beri bahsedilen amaca yönelik olarak faaliyet gösteren, ancak Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte girişilen atılımlara ayak uyduramadığı düşünülen Türk Ocaklarının kapatılarak Halkevlerine dönüştürülmeleriyle kurulur (Ergen, 2007). 19. yüzyılda “Osmanlılık” hareketi ile başlayan protomillî uyanışın yerini “Türkçülük” hareketine bırakması, Türk Ocaklarını var eden en önemli kavramsal arka plan olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar Kemalizmin Milliyetçilik ülkesi ile örtüşür görünse de ocakların, ırkçılık vurgusunun fazlalığı ile birlikte “Yenilik Mithosu”nu içselleştirmiş olan yeni ulus-devlet için Osmanlı kökenli olmaları sebebiyle, yeni devletin ulusal içerikli modelini karşılayamayacağı kesindir. 24 Mart 1931 tarihinde Türk Ocaklarına ülkedeki tüm ulusçu ve Cumhuriyetçi güçleri birleştirmek adına son veren genelgenin yayımlanmasının ardından ocaklar, 10 Nisan 1931 tarihinde CHP'ye devredilir (Ergen, 2007).

Halkevlerinin varlığı, kamu huzurunda ilk defa 1 Ocak 1931'de bizzat Mustafa Kemal tarafından telaffuz edilir. 13 ayda ilk etap kurulması tamamlanan Halkevleri, merkezi bir yapıları olmayan kuruluşlardır. Ye-

relde CHP yönetim kurullarının, genelde ise CHP genel yönetim kurulunun yönetim ve denetimi altında hareket ederler (Özen, 2017). Örnek Halkevi modeli ise kaçınılmaz olarak, Ülkü Dergisinin de bünyesi altında çıkarıldığı Ankara Halkevidir.

Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde Adana, Afyon, Ankara, Diyarbakır, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, İzmir, Konya, Samsun ve Van'da eş zamanlı olarak faaliyete geçer (Özen, 2017). Her halkevi, önceden belirlenmiş dokuz faaliyet alanının en az üçünde örgütlenmektedir: (1) dil, tarihi edebiyat, (2) görsel sanatlar, (3) gösteri sanatları, (4) sporlar, (5) sosyal çalışmalar, (6) meslek eğitimi, (7) kütüphane, neşriyat, (8) müzeler, sergiler, (9) köy çalışmaları (Bozdoğan, 2008). 1939 yılında farklı kent ve köylerde 163 halkevi mevcudiyete geçmiştir. Toplumun eğitimcisi ve terbiyecisi olmak amacıyla kurulan Halkevleri, Tek Parti Döneminin en somut ürünlerinden biri olarak Kemalist ideoloji bağlamında ideal insanı yetiştirmeyi hedeflemiştir (Mizan, 2010).

Yukarıda sayılan dokuz faaliyet alanının en önemlisinin köycülük olduğunu vurgulamak, bu çalışma dahilinde hayatidir. Birtakım kaynaklar bu alanın köylü ile şehirliyi birbirine yaklaştırmak gibi amaçları olduğunu söylemekle birlikte, bu iddialara şüpheli yaklaşmak gerekir. Zira, köylüyü kentliye yaklaştırmak yerine, köy ve köylünün ideal ulus devlet bağlamında ne olduğunu tanımlama isteği, yani köyü köyde tutmak daha akla yakın görünmektedir.

Köycülük kolları üyeleri, köylülerle birebir iletişim kurulması için köylere gidilmesi, burada köylülere tiyatro gibi gösteriler sunulup, köylüleri aydınlatacak her türlü girişimde bulunulması gerektiğini söylemektedirler. (Şimşek, 2002)

Köycülük kolları üyeleri, köycülüğün kültürel gelişmesini sağlamayı, önemli bir toplumsal ve milli misyon olarak görmüşlerdir. Bu dönemde yönetici kadrolar ve aydınlar arasında inkılap ideolojisini toplumun bütün kesimlerine yayma düşüncesi vardır. Bu sebeple halkevleri köycülük kolları, köylülüğün kültürel gelişimine vurgu yaparak Türkiye'de köycülük işinin fikri teşkilatını kurmayı hedeflemektedirler. (Karaömeroğlu, 2006).

Türkçülük ideolojisinin gelişmesindeki üç temel kalem olan Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun yanında Halkevleri, bu iki kurum

tarafından idealize edilen “Türk”ün alan çalışması olarak kabul edilebilir. Bu alan çalışması, etnik, dini ve mezhepsel yapısı homojen olmaktan çok uzak olan köyleri tek bir örtü altında birleştirmek adına dikkate alınması gereken bir uğraştır. İdeal Türk bu üç kurum aracılığıyla var edilmek suretiyle ulus-devlet paradigması koruma altına alınmaktadır. Halkevleri gerek fiziksel binaları gerekse manevi ihtivası dolayısıyla bu korumanın en güçlü araçlarından biridir.

2.3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYCÜLÜK

2.3.1. Ülkü Dergisinde Köy ve Köylünün İdealizasyonu

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde köy ve köylü önemli odak noktalarından biri olmuştur. Savaş sonrasında demografik ve ekonomik olarak öncelikli konulardan biri haline gelen “kırsal alan modernleşmesi” fikri Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gündemde önemli bir yer tutmuştur. Köye yönelik bu ilgi, nüfusun çoğunluğunu ve üretici kısmını köylünün oluşturması ile ilişkilendirilebilir. Atatürk'ün TBMM'nin birinci dönem üçüncü toplanma yılını açılış konuşmasındaki “Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür.” sözleri köy ve köylünün bu kilit rolünü özetler niteliktedir.

Diğer bir açıdan Türkiye Cumhuriyeti halkının tamamen medenileşebilmesi için de aydın ve halk arasındaki kopukluğun giderilmesinin gerekliliği görülmüştür. Bu doğrultuda “halka doğru gitmek” yani halkı yakından tanımak, bilmek gerektiğine karar verilmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde köye yönelik ilginin kaynaklarından biri de budur.

Bu hedefler doğrultusunda cumhuriyetin ideal köyüne ve ideal köylüsüne ulaşmak için uyguladığı birçok yöntem olmuştur. Oluşturulan numune köyler, köy enstitüleri, ideal köy tahayyülleri, Köye Doğru, Köy Mimarisi” ve “İç Kolonizasyon” hareketleri bu doğrultuda yapılan çalışmalardandır. Bu çalışmaların ortak noktası olan “İdeal Cumhuriyet Köyü ve Köylüsü” konusu önemli tartışma konularından biri olmuştur. Sadece aydınlar, siyasetçiler ve mimarlar değil, devlet ve tüm organları da bu soruyu cevaplamaya çalışmışlardır.

“İdeal Cumhuriyet köyü ve köylüsü nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap arayanlardan biri de devlet organlarından olan halkevlerinin çıkardığı

Ülkü Dergisi'dir. Dergideki yazılarda köy okullarının mevcut durumu ve nasıl olması gerektiği, köyün ve köylünün mevcut maddi ve manevi durumunun ne olduğuna dair analizler ve bu durumun nasıl iyileştirilebileceğiyle ilgili öneriler, çiftçinin verimli şekilde tarım yapabilmesi ve dolayısıyla Türkiye ekonomisini kalkındırabilmesi için yapılması gerekenler gibi köy ve köylünün Cumhuriyetin idealindeki haline dönüşmesine hizmet eden birçok konu işlenmiştir. Ayrıca idealizasyon adına atılan bu adımlar karşılaşılan sorunlar tespit edip bu sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

1935 tarihli *Köycülük Programına Giriş* yazısında köylerin mevcut durumu; ekonomi, kültür, köy planlaması, eğitim, asayiş gibi birçok konuda incelenmiş ve Türk köycülüğünün karşılaşacağı ana sorunlar tespit edilerek köycülük programının ilk maddesinin köycülük fikriyatı üzerinde çalışacak kişiler olması gerektiği belirtilmiştir. Köycüler diye tanımlanan bu kişilerin hâkim olması gereken konular; ziraat, köy nafrası, mimarlığı, sıhhatçiliği, terbiyeciliği, ruhiyatı, hukuku, maliyesi, zanaatları, sanayii, iktisadi, ticareti, kooperatifleri, neşriyatçılığı, ev işleri, folkloru, güzel sanatları ve oyunları şeklinde sıralanmıştır.

“Nüfusumuzun tahminen yüzde 75'i köylerde oturmaktadır. Bu hesaba göre köylerde okutulamayan çocukların miktarı bir milyona yaklaşmaktadır.” diye başlayan 1936 tarihli *Köy Öğretmeni Yetiştirme İşi* başlıklı yazıda; köy çocuğunu herkesten çok ailesinin ve muhitinin terbiye ettiği, çocuklarının köyde bir iş elemanı olduğu için küçüklükten beri iş başında oldukları, köy ihtiyaçlarının onların bu şekilde terbiye görmelerini emrettiği, fakat köy okulunun henüz bu ihtiyaçlara yönelik organize edilmediği, köylü çocuğuna köy hayatında işine yarayacak beceri ve bilgileri tam olarak veremediği belirtilmiştir. Bu sorunun çözümü için Kültür Bakanlığı tarafından alınan kararlardan bazıları; köy okullarının ihtiyaçlarına göre kitaplar yazılması ve yeni tipte öğretmenlerin yetiştirilmesi, ders saatlerinin şehirdeki gibi tüm gün değil öğleden önce veya öğleden sonra yapılacak 3 ders ve ardından 1 saatlik ziraat işi olarak düzenlenerek köy çocuğuna köy işlerini yapması için boş zaman bırakılması, müfredattaki konuların bir köy çocuğuna kazandırılması gereken becerilere göre düzenlenmesi, kitapların çocukların evindeki okumamış yetişkinlere gösterip onlara bilgi iletebileceği ve eski rejimle Cumhuriyet

rejiminin karşılaştırılarak Cumhuriyetin getirdiği iyilikleri anlatacak şekilde hazırlanması olarak belirtilmiştir.

1937 tarihli *Toprak Meselesi* başlıklı yazı, halkının çok büyük kısmı çiftçi olan Türkiye'nin kalkınmasının, her şeyden önce ziraatta kalkınmaya yani köylünün kalkınmasına bağlı olduğu belirtilmiştir. Ardından “köylünün kalkınması her şeyden evvel toprak meselesine bağlıdır” denerek sorun belirlenmiş ve çözümün Türkiye’de her çiftçinin ailesini geçindirebilecek bir toprağa sahip olması ve toprağın hiçbir sebep ve suretle, bölünmez bir hal alması olduğu vurgulanmıştır.

“...iki köy çocuğu yanımıza koştular. Köy okulunda ders gördüklerini öğrendik. -Atatürk bizim babamız Çankaya’da oturur. Türkleri o kurtardı. Bize sıtmayı, mikrobu sivrisineği söylediler. Mikrop gözle görülmez, küçük hayvanlardır. Onları aletlerle görürüz. Bayrak marşını birlikte bağırarak okudular. Çocukların ihtiyara yardıma koştuklarını görüyoruz.” 1937 tarihli *Köy Çocukları* başlıklı bu yazıda köyden bir anekdot paylaşılmış ve sonrasında “köylerdeki yeni okullar bize yeni çiçeklerden ve yeni meyvelerden bal yapan arıların kovanları gibi geldi” diye eklenmiştir. Milli değerlerine sahip çıkan, bilimsel düşünmeyi öğrenen ve yaşlılarına yardım eden bu çocukların köy okullarının onlara verdiği eğitim sayesinde cumhuriyetin idealindeki köylü çocuğunun özelliklerine sahip oldukları görülmektedir.

1938 tarihli *Köy Eğitiminin Mahiyeti, Prensipleri ve Teşkilatının Esasları* adlı yazıda; köyde günün en önemli terbiye müessesesinin aile olduğu, aile muhafazakâr karakterde terbiye vermekten başka bir şey yapamayacağı için inkılapçı karakterde bir eğitimin ve köy hayatına rehberlik etmenin aileden beklenemeyeceği, bu türde bir eğitimin iş ve okul terbiyesiyle başarılacağı belirtilerek iş ve okul terbiyesinin önemi vurgulanmıştır. Fakat bu gayenin sınırlarını sağlam esaslara göre çizmenin ve belirlemenin gerekliliği de belirtilmiştir.

1936 tarihli *Köylü Hanı* yazısında; halkevleri, yaptıkları işlerin faydalı olmasına rağmen parça parça uygulanabildiğini, sürgünsüz kaldığını ve ne kadar idealist olunursa olunsun fikirlerin, köylü hakkındaki bilgisizlik yüzünden köye yabancı ve köyde tutmayacak fikirler olacağını belirterek öz eleştiri yapmıştır. Bu konuya çözüm olarak “köylü hanı” fikri

öne sürülmüştür. Bu fikrin temelinde geçici işler için köyden şehre gelen en açık fikirli ve en faal adamlarla bir şekilde temas kurup, onlara köylerini yükseltme ülküsünü aşlamak yatmaktadır. Köylü hanı köylünün şehirde kaldığı müddetçe yatacağı ve eğlence yerlerinde vakit geçireceği, köylünün hastalıklarıyla ilgilenileceği ve köylüye modern şehir yaşamının güzelliklerinin tattırılacağı bir mekân olarak betimlenmiştir. Burada kendi kabuğu içinde yaşayan köylü nihayet kendiyile ilgilenen şehirliye kendini açacak ve köye gittiğinde bildiklerini kafasında sistemleştirecek ve köylü halka teşvik edecektir. Böylece şehirde köylü hanı vasıtasıyla kurulan dostluklar köyün iç kapısını şehirliye açacaktır.

1939 tarihli *Halk Odaları* başlıklı yazıda, yeni bir kültür müessesesi olarak halk odaları tanıtılmıştır. Köye iş için uğrayan şehirlileri barındıracak bu yerler sayesinde şehirli sadece maddi değil manevi açıdan da köylüyle temas ettirilecek ve şehirlinin bilgilerinden köylülerin faydalanması sağlanacaktır. Bu müessese köylü hanı fikriyle paralelliği açısından ilgi çekicidir. Köylü hanı şehirde, halk odalarıysa köyde, köylü ve şehirli arasında köprü kurmayı ve köylünün şehirden gelen modernleşmeye kucak açmasını amaçlamıştır.

2.3.2. Köy Mimarisi

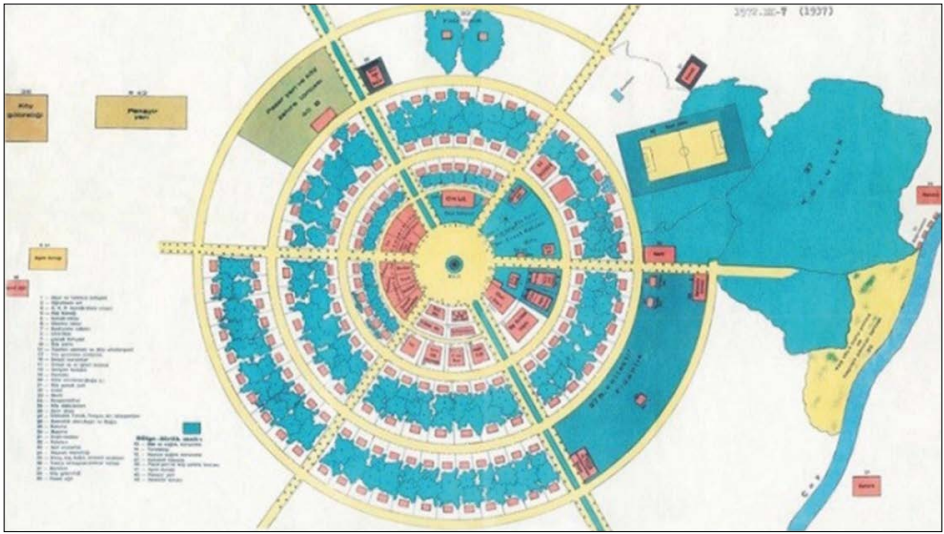
Kemalizmin köycülük politikası Erken Cumhuriyet Dönemi bağlamında değerlendirildiğinde akılda tutulması gereken ilk bilgi, ülkenin 1930'larda yaklaşık yüzde 80'inin köyde yaşayan nüfustan oluştuğu, yani Türkiye'nin büyük ölçüde kırsal bir ülke olduğudur.

CHP'nin Halkevleri yoluyla halkı terbiye etme işini örgütlemeye paralel olarak sürdürdüğü, köy mimarisi yoluyla "kırı kolonize etme" programı, cumhuriyet ideolojisinin bir diğer önemli mekânsal bileşenini temsil etmektedir ve köycülük programı Cumhuriyet Halk Partisi'nin en önemli faaliyet dallarından biridir (Bozdoğan, 2008).

Cumhuriyet rejimi ilk on yılında mevcut köyleri ve tarım alanlarını modernleştirmenin dışında, bir de Balkanlar'dan ve imparatorluğun kaybedilmiş diğer köylerinden gelen mültecileri de yeniden yerleştirmekle uğraşır. 1933'e gelindiğinde, devlet tarafından 69 örnek köy yapılmıştır, karakteristik "eskiye karşı yeni" tarzıyla bunların yapımında başvurulan

“asli ve ilmi standartlar” eski imparatorlukta köylerin yoksul ve ilkel şartlarıyla karşılaştırılmaktadır (Bozdoğan, 2008).

Burada sözü edilmesi gereken en paradigmatik tahayyüllerden biri, mimarı bilinmeyen ancak Kazım Dirlik tarafından 1937⁴ yılında Afet İnan'a sunulduğu için Dirlik planı olarak tanınan *İdeal Cumhuriyet Köyü* adlı projedir. Eres'e (2008) göre bu tahayyül, kadro hareketinin öngördüğü kentleşmiş köy yaklaşımına uygun bir biçimde, konutun yanı sıra 48⁵ adet farklı işlevde yapı içeren, köyü adeta bir kent gibi tanımlayan kapsamlı ve iddialı bir tasarımdır.

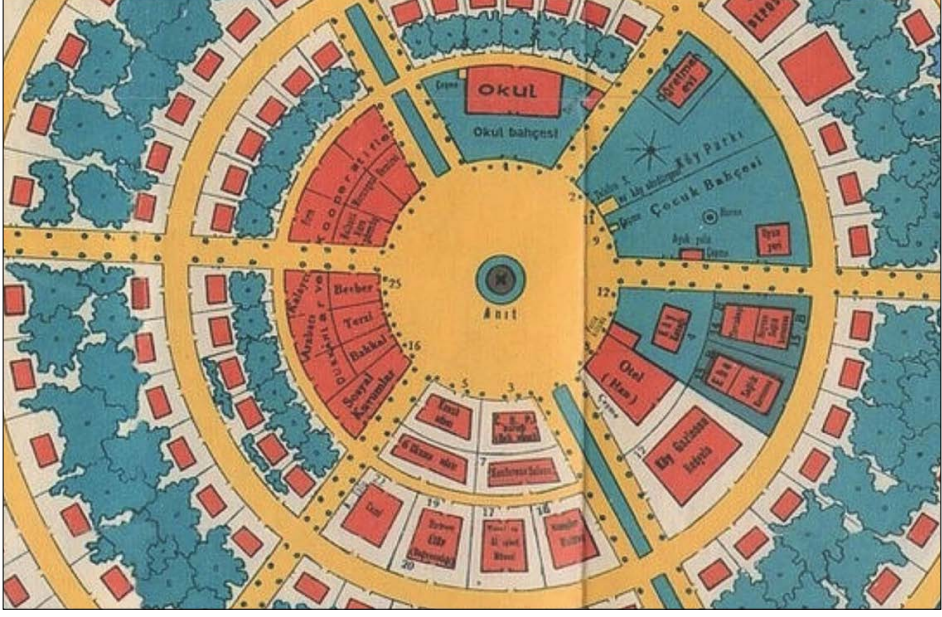
Şekil 4. İdeal Cumhuriyet Köyü projesi (BCA, t.y.)

Söz konusu köy tahayyülünde yerleşme dairesel biçimli olarak tasarlanır. Ortada daire biçimli bir meydan yer alır, bunun dışında daire biçimli üç sıra sokak, üç çember biçimli yapı adası dizisi oluşturur. Meydandan açılan ışınlar altı yol ile, bu sokakları keserek yapı adalarını yay

4 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası* adlı metninde bu projenin tarihini 1933 olarak verir. Bunun yanında Afet İnan, söz konusu proje ile ilgili yazılarını topladığı *Cumhuriyetin 50. Yılı İçin Köylerimiz* başlıklı kitabında söz konusu projenin tarihi için yine 1937'yi zikretmektedir.

5 Afet İnan metninde bu sayının 43 olduğunu iddia etse de Zeynep Eres, planı incelediğinde 48 farklı işlevde yapı tespit eder.

biçimli olarak sınırlandırır. Yerleşmeyi boylu boyunca geçen yollardan biri bulvar niteliği teşkil eder (Eres, 2008).

Şekil 5. İdeal Cumhuriyet Köyü projesi, detay (BCA, t.y.)

Ortasında bir anıt (ki bu yüksek ihtimalle bir Atatürk büstüdür) yer alan meydanı çevreleyen ilk yapı dizisinde okul, köy konağı, halk odası, kooperatif, otel, umumi hela gibi çeşitli kamu yapıları ile park ve çocuk bahçeleri yer alır. İkinci dizi tamamıyla konuttan oluşmaktadır. Üçüncü dizinin ise yarısı konuta, yarısı fidanlık, lonca, spor alanı gibi büyük açık alanlara ve fidanlık binası, fabrika gibi kamusal yapılara ayrılmıştır. Toplam 138 konut içeren yerleşmenin yakın çevresinde de köy dışında olması uygun görülen mezarlık, panayır, koruluk, gübrelik gibi işlevler tanımlanmıştır (Eres, 2008).

Afet İnan'a göre (1973) bu planda medeni yaşantıyı sağlayacak 43 kamu hizmetine yarayacak (ki kendisi 42 tane sıralar) kuruluşlar sıralanmış ve yerleri saptanmış olsa da planın arazi şekline göre uygulanması gerekmektedir. Aşağıda değineceğimiz şekilde planda cami kendisine listede ancak 22. sırada yer bulabilmiştir. İnan'ın (1973) sıralamasıyla söz konusu işlevler şu şekilde dizilmektedir:

(1) Okul ve tatbikat bahçesi, (2) öğretmen evi, (3) Halk odası [CHP Kurağı], (4) köy konağı, (5) konuk odası, (6) okuma odası, (7) konferans salonu, (8) otel-han, (9) çocuk bahçesi, (10) köy parkı, (11) telefon santrali ve köy söndürgesi, (12) köy gazinosu [radyolu], (13) ebe ve sağlık korucusu yapısı, (14) tarımbaşı yapısı, (15) hayvan sağlık korucusu yapısı, (16) sosyal kurumlar, (17) ziraat ve el işleri müzesi, (18) gençler kulübü, (19) hamam, (20) etüv makinası, (21) köy yunak yeri, (22) cami, (23) revir, (24) kooperatifler, (25) köy dükkânları, (26) spor alanı, (27) damızlık tavuk, tavşan, arı istasyonları, (28) damızlık ahır, (29) kanara, (30) mandra, (31) değirmenler, (32) fabrika, (33) asri mezarlık, (34) hayvan mezarlığı, (35) kireç, taş, tuğla, kiremit ocakları, (36) yonca ve hayvan pancarı tarlası, (37) koruluk, (38) köy gübreligi, (39) fenni ağıl, (40) pazar yeri ve zahire loncası, (41) aşı durağı, (42) selektör binası.

Proje planı ve işlevleri göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, köyün tarım ve hayvancılığın yanı sıra zanaat işlikleri ve tarımsal üretime yönelik fabrikalarıyla her şeyini kendisi üreten bir organizma gibi tanımlandığı, ancak bununla birlikte büyük ticari, zirai işletmeleri nedeniyle dış pazara açık bir kurgunun da öngörüldüğü anlaşılmaktadır (Eres, 2008).

Bozdoğan'ın (2008) Nalbantoğlu'ndan alıntıladığı şekliyle Cumhuriyetin örnek köyleri, 19. yüzyıl fabrika şehirlerinin disipliner ortamını hatırlatacak şekilde, aynı evlerin düzgün sıralar halinde uzanmasından ibarettir. Nalbantoğlu'nun disipliner ortamdan bahsetmesi bu plan için gayet yerindedir, çünkü tam anlamıyla geometrik merkezi plan, Rönesans'ın ideal şehirlerinden Jeremy Bentham'ın 19. yüzyıldaki Panoptikon'una kadar reformist ütopyanın simgesi olmuştur. Bu plan, CHP'nin köy mimarisi programını biçimlendirmiş olan Aydınlanma ideallerinin en semptomatik biçimsel ifadesi olarak ortaya çıkar (Bozdoğan, 2008).

Başta *Ülkü* ve *Arkitekt* olmak üzere 1930'lar süreli yayınlarında dönemin “devrimci” ya da başka bir deyişle “toplum mühendisliğine soyunmuş” mimarlarının bir dizi metni göze çarpar. Aptullah Ziya, Zeki Sayar ve Abidin Mortaş gibi yazarların bu metinlerde sorunsallaştırdığı mesele “Köy Mimarisi”dir.

Aptullah Ziya'nın, 1933 yılı *Ülkü* dergilerinde başlattığı “Köy Mimarisi” adlı makaleler dizisi, bu paradigmatik metinler silsilesinin başında gelir. Aynı yılın haziran ayında söz konusu dergide yayımlanan makalede Aptullah Ziya, mimarın, Rönesans devrinin kendisine yüklediği “bina ressamı” damgasından kurtulduğunu ifade eder. Ona göre bulunduğu yüzyılın, bulunduğu kasaba ve köyün isteklerine cevap verebilen, kafasıyla düşünerek kendi memleketi için yeni bir eser yaratabilen her sanatkar, mimar olmuş sayılabilir (Ziya, 1933). Bu ifadeler kuşkusuz, mimarın bina yapma işinden daha ötesine soyunması, yani toplumu idealize etmek suretiyle özellikle köyleri yeniden yaratması savının başka bir şekilde söylenişidir. Yani mimar artık “toplum mühendisi”dir ve 1930’lu yıllarda terbiye edilecek toplum, köylerdir.

Bu metinlerde kavramsallaştırılan mesele, “köy mimarisi” olarak adlandırılan problematiktir. Ziya, aynı metinde “bugün nasıl bir şehir mimarisinin var olduğuna imanımız varsa bir köy mimarisi de vardır ve köyler için de projeler çizmek lazımdır” ifadeleriyle bunu ilk telaffuz edenlerden biridir (Ziya, 1933).

Aptullah Ziya'nın söz konusu makaleler dizisindeki kelime seçimleri son derece üzerinde durulmaya değerdir. Aynı başlıklı Ağustos 1933 tarihli metninde yazar, köy kahvesini, modern bir mabet ilan eder. Bu sözcük kuşkusuz bilinçli bir seçimdir. Zira aynı yılın Kasım ayı yazısında köyün yegâne kültür ve toplu hayat yerinin cahil softanın elinde bulunan köy camii olduğunu iddia eden Ziya, Osmanlı'daki cami aşkınlığının yerine başka bir aşkınlık koyar; bu da köy kahvesidir. Çünkü köy kahvesi köylünün kütüphanesi, içtima yeri, sineması ve kulübü olmasının yanında, caminin ihtiva ettiği toplanma yeri özelliğini kendi bünyesinde barındırmış, Kemalizmin “eskiye karşı yeni” mitosu bir defa daha baskın çıkmış, ancak aşkınlığın varoluşsal niteliği asla değişmemiştir.

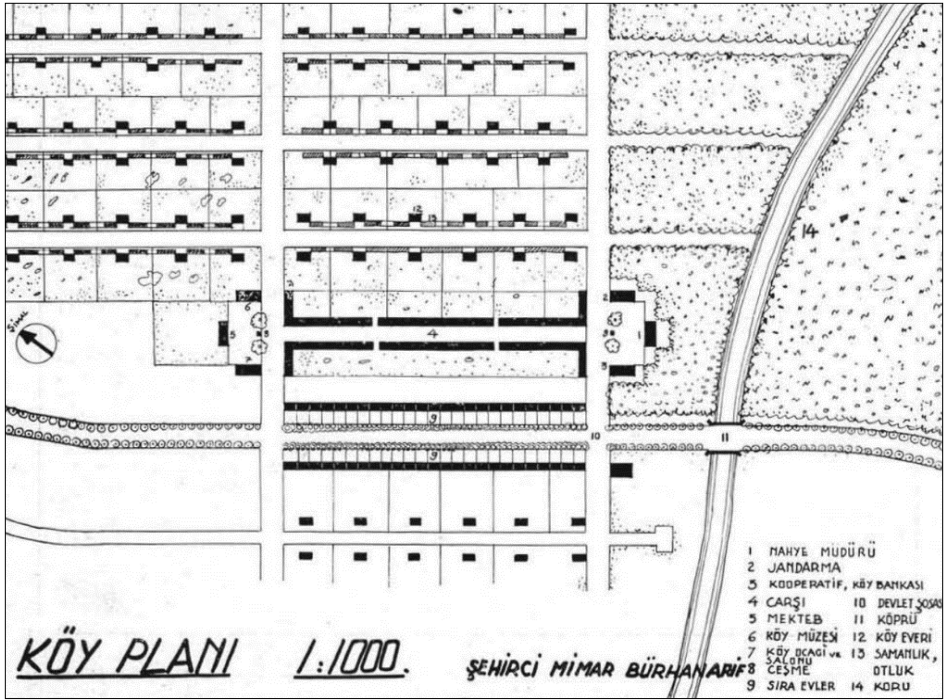
Yine Aptullah Ziya, bu sefer doğrudan bir mimarlık mecrası olan *Arkitekt*'te, 1935 yılında “Köy Evleri Proje ve Yapıları İçin Toplu Rapor” başlıklı bir metin yayımlar. Bütünüyle *Ülkü*'deki “Köy Mimarisi” yazılarının bir özeti niteliğinde olan bu metnin sonunda ana fikri ifade eden toplu söz dikkat çekicidir:

1. *Önce yerinde duran köylü, köy evi, köylünün dilekleri etüt edilmeli. Buna göre yeni bir köy planı ve köy evi tipi yapılmalıdır. (Yurdumuzu mantıklara ayırarak genel beş-altı tiple bunu başarmak mümkündür.)*
2. *Köy camisinin yerini alacak, köylüyü çatısı altına alıp, seve seve ona rejimi ve bilgiyi aşılacak modern bir mabet yapılmalıdır.*
3. *Köy evi köy yakınındaki malzeme ile ve köylü eliyle yapılıp tamir edilebilecek şekilde olmalıdır.*
4. *Köylünün kendi parasıyla yapabileceği kadar ucuz olmalıdır.*
5. *Partinin içinde bu işle uğraşacak bir büro kurulmalı köy ve köylü ile yakından konuşarak ona başında durup yeni inşaat şeklini öğretmelidir. (Ziya, 1935)*

Arkitekt dergisindeki bir diğer dikkat çekici makale, Abidin Mortaş'ın kaleme aldığı, 1935 tarihli "Köy Projesi" isimli metindir. Burhan Arif'in ızgara planlı bir köy projesi tasarısı üzerine yazılmış bu yazı, projeyi morfolojik bağlamda tartışmaktan çok, kavramsal bir biçimde, köy mimarisi üzerinden kategorize eder.

Mortaş'a göre, "Köylerin değeri çok önemlidir. Köyler insanlığın sıhhati, kuvveti ve nesil idamesi bakımından büyük bir değerdedir. Bir şehirli görünüş, giyiniş, oturup kalkış bakımından bir köylüden farklı olduğu gibi yapısı da farklıdır. Köyde medeniyet ve terakki çılgın seyrini takip edemez. An'ane, iklim ve yerli malzeme yapı tarzına ve şekline mahul hudutlar çizer. Ancak köylünün de bugünün insanı olduğu unutulmamalıdır. Yaşayış ve ihtiyaçlar ne kadar sade olursa olsun bilgili, sanatkâr ve ihatalı bir kafa köylüye bir program çizilmelidir. Sadelik, temiz ve bakımlı bir yaşayışa engel değildir. Köyler, detayı köylünün âdetlerine, yapı tarzına ve malzemelerine bırakılmak üzere mimar tarafından kurulmalı, kontrol edilmelidir. Köylüye sade ve sıhhatli şartlar altında iyi yaşamayı öğretmek de halkevlerinin programı çerçevesi içindedir." (Mortaş, 1935).

"İdeal Cumhuriyet Köyü" projesinin daireselliği, burada yerini ızgara planlı, grid sisteme bırakmış, ancak öngörülen düzenin biçimsel niteliği değişmemiştir.

Şekil 6. Köy projesi (BCA, t.y.)

Son olarak yine aynı mecrada, Zeki Sayar'ın 1936 yılında *İç Kolonizasyon* başlığıyla yayımladığı iki makale, bu çalışmanın sınırlarını çok aşan bir balamda tartışmaya açılabilir olsa da, köyün bir iç koloni olarak görülmesi, yani başlığın kendisi Tek Parti Dönemi Kemalist ideolojisini benimsemiş toplum mühendisi mimarların köy ve köylüye bakış açısına dair önemli ipuçları taşımaktadır.

2.3.3. 2510 No'lu İskân Kanunu

Elazığ köyleri ve çevresindeki yerleşkeler için 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu belirleyici niteliktedir. Muhtelif sebeplerle, fikri henüz 1932 yılında ortaya atılan kanunu Sivrice'nin kuruluşlu bağlamında analiz etmek, Elazığ göçmen köylerinin hikâyesini de doğru biçimde anlamak adına oldukça kritiktir.

2510 sayılı İskân Kanunu tasarı olarak İç İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanır ve gerekçesi ile birlikte 2 Mayıs 1932 tarihinde ilgili yazısıy-

la birlikte TBMM başkanlığına sunulur. Gerekçe, Osmanlı Devleti'nin Türklere ve dışarıdan gelen muhacirlere yönelik politikalarından ve bunların sonuçlarından söz ederek başlar. Rapora göre Osmanlı Devleti, bu muhacirleri Türklük içinde eritme (asimile etme) ihtiyacı hiçbir zaman hissetmemiş, Türkçeyi anadil olarak benimsetmeye çalışmamıştır. Gerekçeyi hazırlayanlar, Cumhuriyet yönetiminin artık Türk nüfusu geliştirme ve yerleştire politikalarına eğilmesi gerektiğine dikkat çekerler. Nüfus hem dışarıdan (Balkanlar, Bulgaristan, SSCB) muhacirlerle, hem de doğumlarla artırılmalıdır (Yeşiltuna, 2006).

1930'ların başı, nüfus sorununun çokça gündeme geldiği bir dönem olarak kabul edilebilir. *Ülkü Dergisi*, *Ulus Gazetesi* ve benzeri mecralar, nüfus meselesini sorunsallaştırıp kaleme alan yazarlarla doludur. Örneğin Yaşar Nabi (1939), *Ülkü*'de yayımladığı “Nüfus Meselesi Karşısında Türkiye” başlıklı metninde, sadece savaş yıllarında değil, barış yıllarında da sağlam bir nüfus yaratmak gerektiğini ifade eder. Nabi'ye göre “ölümleri azaltıp doğumları artıracak tedbirler alınmalı ve hariçten vatandaşlık tedarik edilmelidir. Dışarıda yurda gelmeye can atan Türk soyuna ve diline mensup milyonlarca insan varken, ilk önlem, bunların en kısa sürede ana yurda getirilmesi olacaktır.” (Nabi, 1939).

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, kanunun hedeflerini anlatırken nüfus meselesinin ardından ikinci olarak muhaceret üzerinde durur. Türk ulusunun tarihin her döneminde gittiği yerlere medeniyetini götürdüğünü, kalıcı eserler yarattığını, bulunduğu yerlere de barış taşıdığını söyleyen bakan, dışarıda kalan iki milyona yakın öz Türk'ün istekleriyle ana vatana yerleştirileceğini belirtir, bir an önce Türkiye'de iskân edilmelerini borç kabul eder. Kaya, kanunun hem nüfusla hem muhaceretle hem dahildeki seyyar aşiretlerle, hem de topraksız ve başkalarının toprağında çalışan topraksızlarla ilgili olduğunu ve her dördüne de ayrı ayrı çare aranmış olduğunu ifade eder (Yeşiltuna, 2006). Bununla birlikte kanunun, özellikle aşağıda göreceğimiz maddeleri dolayında 1930'ların başında Doğu'da gerçekleşen muhtelif Kürt ayaklanmalarıyla da rahatlıkla ilişkilendirilebileceğine şüphe yoktur.

İlhan Tekeli (1990), İskân Kanunu'nun hem dış göçmenlerin iskânı için hem iç iskân için hem de konar-göçer aşiretlerin yerleştirilmesi ile

ilgili hükümler getirdiğini söyler ve iç iskânın gerekçesi konusunda bilgiler verir. İç İskân için getirilen hükümlerin arkasında 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve 1937 Dersim'deki Kürt ayaklanmalarının etkisi vardır. Birinci isyandan sonra 10 Haziran 1927 tarih ve 1907 sayılı “Bazı eşhasın Şark Mıntıkasından Garp Vilayetlerine Nakline Dair Kanun” çıkarılır. Bu nakiller idari, askeri ve sosyal nedenlerle yapılır. Nakledilenlerin toprak ve gayrimenkulleri hazineye geçer. 1934 yılında çıkartılan 2510 sayılı kanun ile hükümetin bu konudaki yetkileri daha geniş hale getirilir. (Tekeli, 1990)

Muvakkat Encümen tasarısı üzerindeki incelemeleri tamamlayarak yeniden hazırladığı “Yerleştirme Kanunu” olarak adlandırdığı tasarısı ve raporunu 27 Mayıs 1934'te Başkanlığa sunar. Raporunda, “Bu kanun niçin yapıldı?” adı altında ayrı bir bölüm hazırlanmıştır. Kanunun sadece muhacir getirip yerleştirmekle sınırlı olmadığı, esas olarak binlerce yıldan beri dağınık ve göçebe yaşayan Türkleri toparlamak ve kültür meselesini kökünden çözmek için hazırlandığı vurgulanmaktadır. İskân Kanunu, Türkleştirme hareketleri bağlamında tek bir Türklük için çıkarılan bir kanundur. Bunun için de tek bir Türk kültürü oluşturulması gerekmektedir. En önemlisi de Cumhuriyet kanunlarından yararlananların kendilerini Türklükten bağımsız görmelerini Cumhuriyet idaresinin kabul etmeyeceğidir. Bu ülkenin sağladığı haklardan yararlanmak isteyenler, ırkı ne olursa olsun, bu ülkenin bayrağına, diline tabi olmak durumundadır. Bu kanundan sonra tabi olmayanlara taviz verilmeyeceği ve bu gibilerin Türk Kültürü içinde eritileceği söylenmektedir (Yeşiltuna, 2006).

21 Haziran 1934 Perşembe günü yayımlanan 2733 sayılı Resmi Gazete'de 2510 No'lu İskan Kanunu, 14 Haziran 1934 kabul edilme tarihi ile kayıtlara geçer. Kanunun aşağıda birebir alıntılarımız ilk iki maddesi, bu çalışmanın konusu bağlamında oldukça dikkate değerdir:

Mukaddename İskân Mıntıkları:

Madde 1- Türkiye'de Türk Kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının bu kanuna uygun olarak İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir.

Madde 2- Dahiliye Vekilliğince yapıp İcra Vekilleri Heyetince tasdik

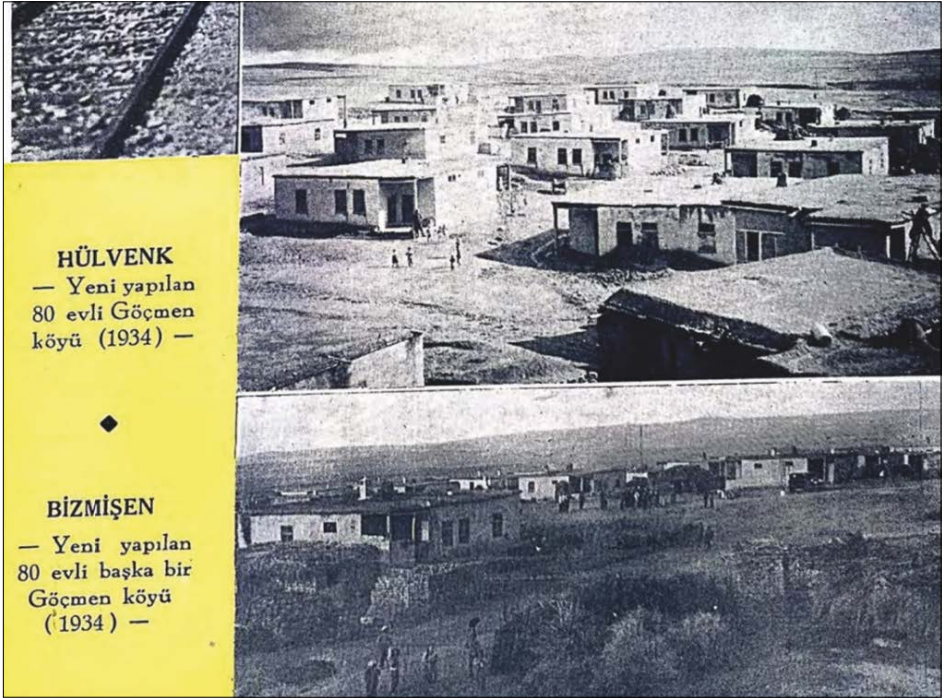
olunacak haritaya göre Türkiye iskân bakımından iç nevi mıntıkaya ayrılır:

1 numaralı mıntıklar: Türk kültürlü nüfusun tekasüfü istenilen yerlerdir.

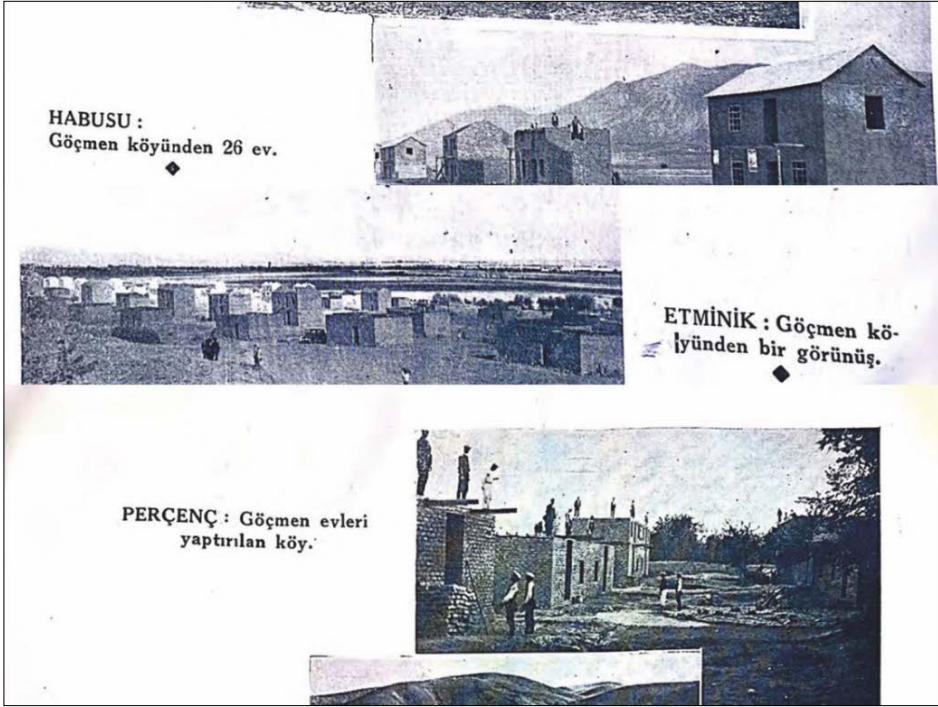
2 numaralı mıntıklar: Türk kültürüne temsili istenen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mıntıklar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

Yukarıda yazılan iskân mıntıklarının tasdikli haritasında, zamanla ortaya çıkacak ihtiyaca göre değişiklikler yapılması, Dahiliye Vekilliğinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti Kararına bağlıdır. (1934)

Şekil 7. Hülvenk ve Bizmişen köyleri (BCA, t.y.)

Şekil 8. Habusu, Etminik ve Perçenç köyleri (BCA, t.y.)

Yeni yasaya göre Türk ırkından olup, Türkçe konuşan göçmenler için bağımsız köyler kurulabilecekken; Türk kültürüne bağlı olup farklı dil konuşan gruplar için ayrı köy kurulmayacak, bunlar kendi dillerini konuşan köylere de yerleştirilmeyecek, mevcut köylere dağıtılacak ve yerli halkla kaynaşmaları sağlanacaktır (Eres, 2008).

İskân yasasının kabulünden yaklaşık iki ay sonra, 7 Ağustos 1934 çıkan bir tamimin giriş kısmında “yıllardan beri memleket içinde sürünelen mübadele, tefhiz, harikzede, şark mültecileri ve adi iskan işlerini, 2510 numaralı kanunun idare memurlarına vermiş olduğu salahiyet ve kuvvetle son bir hamle yaparak sona erdirmek ve artık bu eski işleri tamamen kapayıp müspet sahada yeni iskan işlerine hazırlanmak zamanı gelmiştir,” denilerek geçmiş iskân işlerinin 31.12.1934 tarihine kadar bitirilmesi ve 1935 yılına eski işlerden tamamen kurtulmuş olarak çıkılması istenmiştir. Gerçekten de özellikle 1935’ten itibaren devlet yoğun olarak köy kurmaya başlar (Eres, 2008).

Yine Eres'e göre, yeni kurulan köylerdeki uygulamaları içinde en ilgi çekici olanı Elazığ'daki köylerdir. 1935'te yayımlanan "Cumurluk Devrinde Elaziz İl ve İlçelerde Kültürel Bayındırlık İşleri 1935" adlı resmi yayında bulunan bayındırlık faaliyetlerine ilişkin çok sayıda fotoğraftan, devletin bu dönemde Elazığ'daki imar işlerine özel bir önem vermiş olduğu da anlaşılmaktadır. Demiryolu getirilmiş, Elazığ merkez ve çeşitli ilçelerde çok sayıda kamusal yapı ve göçmen mahallesi yapılmıştır. Göçmenler için Elazığ'da inşa edilmekte olan altı köye ilişkin fotoğraflar yayımlanmıştır. Bazısı 20-30 haneli, bazısı 80-90 haneli büyük köy olarak kurulan bu yerleşmelerde, diğer illerde kullanılanlardan çok farklı tip projeler kullanılmıştır. 80 haneli Hülvenk ve Bizmişen köylerinde geleneksel mimari ile örtüşen karemsi dikdörtgen planlı, girişinde sundurma olan düz damlı evler inşa edilmiştir. Diğer dört köyde ise (Habusu, Perçenç, Etminik, Vertetil), iki katlı yüksek beşik çatılı, girişi sokağa açılan evler yapılmıştır (Eres, 2008).

2510 sayılı İskân Kanunu'na yönelik talimatnameler, 1939 yılına kadar devam eder. Bunlar içinde en ilginç, 1936 tarihli ve 249 sayılı talimatnamedir. Buna göre;

Etnik kimlik tanımına göre yerleşme:

Madde 7: Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dille konuşanların iskânında aşağıdaki hususlara dikkat olunacaktır.

- a. Bunlar kendi soylarından olan ve kendi dillerini konuşan köylere ve mahallelere ve bloklara iskân olunamazlar.*
- b. Bunlardan mürekkep yeni köy veya mahalle ve hatta blok teşkil edilemez.*
- c. Bunlar ancak Türk köylerine veya mahallelerine iskân olunurlar. O şekildeki köy ve mahallede mecmuu Türk nüfusunun yüzde beşini geçmeyecek ve birbirlerine komşu evlerde oturmayacaklardır. Ve bunların arasında en az on Türk Evi bulundurulacaktır.*
- d. İskân edildikleri yerlerde bunlar hakkında eski dillerini bıraktıracak ve Türkçe konuşacak ve Türklerle kız alıp verecek kati tedbirler almak mecburidir.*

(Sezer, 2020)

Gerek Doğu'daki yerli halkın Orta ve Batı Anadolu'nun çeşitli köylerine iskân edilmesi, gerekse muhacirlerin Doğu köylerinde onların yerini almasıyla gerçekleşen nüfus hareketleri, kanuna düzenleme getirilen 1948 yılına kadar devam eder. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ile söz konusu yasada yumuşamalara gidilmiş ve hareket ettirilmeye zorlanmış nüfusun bir kısmı kendi topraklarına dönebilmişlerdir.

2.4. ALAN ÇALIŞMASI: ELAZIĞ ÖRNEĞİ

2.4.1. Ermeni Tehciri, 1915: Köylerin Boşaltılması

Tarih boyunca Türk-Ermeni ilişkilerine baktığımızda iki halkın bin yıllık bir birliktelik yaşadığı görülür. 1015-1020 yıllarında Selçuklu Hükümdarı Alparslan'ın babası Çağrı Bey'in Anadolu'ya düzenlediği keşif sırasında Bizans İmparatorluğu'na tabi olan Ermenilerle Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun hızla Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması sonucunda ilk münasebetler başlamıştır. Daha sonra Anadolu topraklarının Osmanlı idaresine geçmesiyle Ermeniler yine bir Türk devleti idaresine girmişlerdir. Ermeniler, Türk devletlerinin idaresinde, bilhassa da Osmanlı döneminde tarihlerinin hiçbir döneminde sahip olmadıkları hak ve imkânlarla sahip olmuşlardır. Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla ayrıcalıklar kazanan Ermeni toplumunun 1863 "Ermeni Milleti Nizamnamesi" ile bu ayrıcalıkları tescil edilmiştir. "Millet-i sâdıka" olarak Osmanlı toplumunda büyük güven kazanan Ermenilerden birçok yüksek rütbeli devlet memuru Osmanlı devlet yönetiminin çeşitli kademelerinde görev üstlenmişlerdir. Bu yıllarda İstanbul'daki Ermenilerin nüfusu 150 bini geçer ve bu dünyanın en büyük Ermeni toplumu olur.

Fransız İhtilali'nin getirdiği ulus-devlet anlayışının Ermeni toplumu üzerinde yarattığı etkiyle bir Ermeni sorunu ortaya çıkmıştır. Böylece Türk ve Ermeni toplumları arasındaki dostane ilişkiler 19.yüzyılın başlarından itibaren bozulmaya başlamıştır. Bu iç sorunlardan yararlanarak Osmanlı Devleti'ni parçalamayı hedefleyen emperyalist devletler olmuştur. Bunlar İngiltere, Fransa, ABD ve en önemlisi de Rusya'dır. Ermenileri kullanarak hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda birçok Ermeni Rus ordusuna katılmıştır. Ayrıca önemli sayıda Osmanlı topraklarından göç verilmiştir. Bu durum 1877-

1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar devam etmiştir. Savaş sonrasında imzalanan Ayastefanos Anlaşmasınının 16.maddesinde Ermeniler lehine yer alan kararlar Ermeni sorunu ilk defa uluslararası bir metinde yer almış olup, Ruslar Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir. Anlaşmadaki madde şu şekildedir:

Osmanlı Devleti, Ermenilerin yerleşmiş oldukları eyaletlerde bölge menfaatlerinin gerektirdiği ıslahat ve tensikati vakit kaybetmeksizin icra edeceğini, Ermenilerin Kürtlere ve Çerkezlerle karşı emniyetlerini koruyacağını taahhüt eder denilmektedir.

Ancak bu durum İngiltere'nin müdahalesiyle Berlin Anlaşması'nda düzeltilmiş, anlaşma Ermeni sorunuyla ilgilenmek görevini Rusya'dan alarak bu anlaşmayı imza eden devletlere vermiştir. Tüm bu anlaşmalarla cesaret bulan Ermeniler harekete geçerek ihtilalci dernek ve partiler kurmuşlardır. 1860'lardan itibaren sosyal amaçlı olarak kurulan bu dernekler daha sonra dış destek ve yardımlarla Ermenileri devlete karşı ayaklandıran komitelerin ilk çekirdeklerini oluşturmuşlardır. 19.yüzyılın son yıllarında Anadolu'nun her yerinde Ermeni isyanları başlar. 1882 tarihinden 1909 tarihine kadar Ermeni komitelerince çıkartılan isyanların sayısı 38'dir. Bunlar arasındaki Kumkapı Ayaklanması, I. Sasun İsyanı, Bab-1 Ali Olayları, Osmanlı Bankası Baskını, I. Van İsyanı, Erzurum İsyanı, Zeytun İsyanı, II. Sasun İsyanı, Adana Olayları, II. Van Olayı, Muş Olayları, Bitlis, Kars, Artvin, Ardahan, Diyarbakır, Mamurat-ül Aziz olayları, II. Erzurum İsyanı ve Erzincan Olayları büyük çapta isyan hareketleridir. Bu ayaklanmalar ve isyanları durdurmak için Ermenilerin gönderilmesi gerektiği düşünülmüş ve tehcire giden kararlar alınmıştır.

24 Temmuz 1908'de Selanik merkezli Üçüncü Ordu subayları, II. Abdülhamid'e darbe yaparak Hamid'in devlet üzerindeki mutlak otoritesine son vermişti ve anayasa tekrar ilan edilerek otuz yıl önce tatil edilen meclis tekrar açılmıştı. Ermeniler, anayasanın ilanını eşitlik taleplerinin sağlanması konusunda bir umut olarak yorumlamıştır. Darbeyi yapan subaylar, çökmekte olduğu anlaşılın devletin yönetiminde ıslahatlar yapmayı ve onu modernleştirerek Avrupa standartlarına ulaştırmayı

amaçlayan Jön Türk hareketini temsil etmişlerdir. Jön Türk hareketi içinde gizli faaliyet yürüten sayısız devrimci örgütlenme vardır ve bunlardan birinin adı İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. 1909'da 31 Mart Vakası ile gerici güçler ile İttihat ve Terakki arasında patlak veren kargaşa ve çatışmalar yaşanmıştır. Şariatçı ayaklanma başta Jön Türk hükümetini hedefe alsa da daha sonradan anayasanın yeniden yapılandırılmasında desteği olduğu varsayılan Ermenilere karşı bir isyan gerçekleştiği anlaşılmıştır.

Türk-Ermeni sorunları Anadolu'da önüne geçilemez bir hal alırken, 1912 yılında I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin büyük mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Osmanlı, Avrupa topraklarının yüzde 85'ini kaybetmiştir. Bu savaş sonucunda muhacir olarak da adlandırılan Balkan Müslümanlarının yaşadıkları ülkeler Osmanlı'dan bağımsızlık kazanınca topluca sınır dışı edilmiştir. 850.000 civarındaki Müslüman sığınmacı, Osmanlı'da Ermenilerin yaşadığı yerlere yerleştirilmiştir. Ancak Müslüman sığınmacılar, Hıristiyan komşularıyla iyi anlaşamamış ve Ermenileri orada istememeye başlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu, 2 Kasım 1914'te İtilaf Devletleri'ne karşı İttifak Devletleri'nin yanında I. Dünya Savaşı'na dahil olarak savaşın Orta Doğu cephesini açmış olmuştur. Harbiye Nazırı Enver Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda imparatorluğun kaybettiği bölgelere yeniden sahip olmak için Rusya'nın Kafkas Ordusu'nu Sarıkamış'ta kuşatıp yok etmeyi amaçlayan planını uygulamaya koymuştur. Ancak Osmanlı kuvvetleri muharebede bozguna uğratarak neredeyse tamamen yok edilmiştir. İstanbul'a döndüğünde Enver Paşa, muharebenin bölgedeki Ermenilerin Rusların yanında yer alması yüzünden kaybedildiğini ilan etmiştir.

Yaşanılan bu gelişmeler, kışkırtmalar, destekler neticesinde Ermeni isyanlarını başlatmak ve bu olaylarda rol almak üzere Ermeni komiteleri kurulmuştur, kurdurulmuştur. Ermeni komitecilerinin Rusya'nın desteğiyle ortaya koydukları faaliyetler şöyle özetlenebilir: Ermeni komiteleri, savaş başlar başlamaz Rus ordusuna katılmayı, onu desteklemeyi, düşman sınırı geçince onlarla çarpışmayı planlamıştır. Seferberlik ilanı üzerine askere gitmeyi reddetmiş, silahlarını alıp dağlara çıkmışlardır. Askere gidenler, silah ve cephaneleri de çalarak kaçmışlar, komitecilerin

emrindeki çetelere katılmışlardır. Bütün bu yaşanan olaylar sonucunda 25 Şubat 1915'te Enver Paşa "güvenlik ve önlemleri arttırmak" amacıyla 8682 sayılı emri yayımlamıştır. Bu emir ile Osmanlı ordusundaki Ermenilerin görevden uzaklaştırılması ve terhis edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Ermeni komitelerinin çok ileri gitmesi karşısında Osmanlı hükümeti, 24 Nisan 1915 tarihinde tedhiş komitelerinin kapatılmasını, belgelere el konulmasını, bu komitelerin liderleri ile zararlı faaliyeti bilinen Ermenilerin tutuklanmasını ve askeri mahkemeye sevkini kararlaştırmıştır.

Ermeni ayaklanmaları, özellikle Doğu Anadolu'dakiler tehlikeli olmaya başlar. Olayları önlemek için tek çare, o bölgelerdeki bozguncu unsurları harekât alanlarından ve yurtiçinin kritik bölgelerinden uzaklaştırmaktır. Bunun için Başkomutanlığın önerisi ile Osmanlı hükümetince geçici olarak "Tehcir Kanunu" çıkarılmıştır. Bu yer değiştirme kanunu ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan emirler çerçevesinde Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerinden çıkarılan Ermeniler Musul'un güney kısmı, Zor ve Urfa sancağına; Adana, Halep, Maraş civarından çıkarılan Ermeniler ise Suriye'nin doğu kısmı ile Halep'in doğu ve güneydoğusuna nakledilmişlerdir. Ayrıca 9 Haziran 1915- 8 Şubat 1916 tarihleri arasında Adana, Ankara, Dört Yol, Eskişehir, Halep, İzmit, Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Mamuret-ül Aziz, Sivas, Trabzon, Yozgat, Kütahya ve Birecik'ten toplam 391.040 kişi yerleştirilecekleri yeni bölgelere sevk edilmişlerdir. Tehcir Kanunu, sınır dışı edilen Ermenilerin mülkleri ile ilgili bazı tedbirler uygulamaya koymuştur. 13 Eylül 1915'te Osmanlı meclisinden geçen "Geçici Müsadere ve Kamulaştırma Kanunu" ile birlikte "Emvâl-i Metruke" yani terk edilmiş mallar olarak tanımlanan araziler, çiftlik hayvanları ve evler dahil olmak üzere Ermenilere ait tüm mallara Osmanlı yönetimi tarafından el konulmuştur. El konulan mallar; köylü, asker ve işçi gibi alt sınıf Türklere orta sınıfa yükselme fırsatı sağlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Osmanlı Hükümeti yer değiştirmeye tabi tutulan Ermenilerden isteyenlerin tekrar eski yerlerine iade edilmeleri için bir kararname çıkarmıştır. 4 Ocak 1919'da Dâhiliye Nazırı Mustafa Paşa'nın Sadarete gönderdiği yazıda Ermenilerden dönmek isteyenlerin eski yerlerine nakledilmeleri konusunda ilgili yerlere emir verildiği ve gereken önlemlerin alındığı belirtilmektedir. Nitekim

bu kararnamenin yayımlanmasının ardından çok sayıda Ermeni aile eski yerleşim yerlerine dönmüştür.

1915-1916 yıllarında Mamürat-ül Aziz vilayetindeki tehcirlerle ilgili olarak Harput'ta doğan Ermeni yazar Richard G. Hovannisian şunları söylemiştir ve söyledikleri Elazığ özelinde değerlendirmeye açık ve oldukça önemlidir:

...Her iki merkezde de Ermeniler yaşıyordu: Harput'ta bir azınlık, Mezre ile büyük Harput ovasının köylerinde çoğunluk olarak... I. Dünya Savaşı'nda Harput Ermenilerinin akıbetine ilişkin ilk görüşün Mart 1915'te dile getirildiği anlaşılıyor...400 Ermeni tutuklandı, hapse atıldı... Kafiler 1 Temmuz'da Harput'tan ayrıldılar...26 Eylül 1915'te vali, Mezre'den diğer Ermenilerin sürülmeyeceğine ilişkin resmi bir duyuruda bulundu... Mezre'deki Annie Tracy Riggs Hastanesi'nde bulunan Ermeniler de gözaltına alındı... Haziran 1916'da Dersim Kürtleri tarafından barındırılan Ermenilerin sayısı 10.000 olarak tahmin ediliyordu... Atkinsonlar 22 Ağustos 1902'de Türkleri ve diğer Müslümanları Hıristiyanlığa kazandırmak ve Ermenilere hizmet etmek umuduyla Harput'taki Fırat Koleji'ne büyük bir şevkle geldiler... 1912-1913'teki Balkan Savaşları'nda Avrupa'daki büyük toprak kaybından sonra, Jöntürk liderleri Orta Asya'ya kadar uzanan büyük bir Türk imparatorluğu kurma hayaliyle yüzlerini doğuya döndüler. Ama bu amaca giden yolun tam üstünde bir grup duruyordu... Ermeniler..."

2.4.2. 1930'lardaki Göç ve Mübadeleler

Tarihsel süreçte göç olgusuyla sıkça yüz yüze kalan Türkler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren batı doğu istikâmetinde, diğer bir ifadeyle Balkanlardan Anadolu'ya doğru bir göç hareketi içerisinde bulunmuşlardır.

Bu göç hareketi Osmanlıyı takip eden Cumhuriyet döneminde de ivme kaybetmeksizin devam etmiştir. Cumhuriyet dönemindeki bu göçler esas itibariyle iki önemli sebebe dayanır. Bunlardan ilki genç Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus politikasıyla yakından ilgilidir. 1912-1922 arasındaki on yıllık savaş döneminin sonrasında "eksik" ve sağlık sorunlarıyla

iç içe bir nüfus devralan Türkiye, sosyal ve ekonomik alanlarda gelişme kaydedebilmek, dış kaynaklı tehdit ve emellere karşı ülkeyi korumak için artma esasına dayalı bir nüfus politikası takip etmek zorundadır.

Bu dönemde nüfusun artırılması hususunda dışarıdan göçmen getirilmesinin uygun bir çözüm yolu olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu düşünce daha Ocak 1923'te, İzmit'te, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından şu cümlelerle dile getirilmişti: "... Nüfusumuzu tezyit etmek lazımdır... Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa oradan da getireceğiz. Fakat bence Garbi Trakya'dan kâmilten Türkleri nakletmek lazımdır..."

Göçlerin bir diğer sebebi ise Türklerin yaşadıkları ülkelerde kendini gösteren bir takım itici faktörlerdir. Bu faktörler esas itibariyle 1920'lerin ortalarından itibaren hemen hemen tüm Balkan ülkelerinde görülen siyasal, ekonomik ve toplumsal faşist hareketlerle yakından ilgilidir. Nitekim bu dönemde özellikle Bulgaristan ve Romanya devletleri etnik yapıyı türdeş hale getirmek üzere azınlıkları "kaçırmağa" yönelik politikalar uygulamakta, faşist hareketlere göz yummaktaydılar. Can ve mal güvenliği tehlikeye giren, yaşam şartları zorlaşan Türkler için böyle bir durumda Türkiye'ye göç etmekten başka bir çare kalmaz. Nitekim Türkiye'nin de bu göçleri teşvik etmesiyle Balkan Türklüğü Anadolu'ya, Türk Bayrağının gölgesine sığınmaya çalışmıştır.

Cevat Geray'ın tespitlerine göre 1923-1938 arasındaki dönemde Bulgaristan'dan 180.979, Yugoslavya'dan 111.273 ve Romanya'dan 113.760 göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Toplam 410 bin dolayındaki bu göçmenlerin iskânı ise mevcut çalışmanın temasını oluşturmaktadır.

Atatürk döneminde Türkiye'ye gelen göçmenlerin iskânını 1923-1933 ve 1934-1938 şeklinde iki ayrı kesitte incelemek gerekmektedir. Nitekim iskân edilen göçmenlerin statüsü böyle bir ayrımı zorunlu kılmaktadır. İlk dönemde göçmenler çoğunlukla "serbest göçmen" olarak kabul edilmişken, ikinci dönemde gelenler "iskânlı" statüde işlem görmüşlerdir.

2.4.2.1. Göçmenlerin İskânı

1923-1933 Dönemi İskân Çalışmaları

Yeni devletin temellerinin atıldığı ve bütçe imkânlarının oldukça sınırlı olduğu bu dönemde Balkan ülkelerinden gelecek göçmenlerin is-

kân işlemlerinin devlet eliyle yürütülmesi pek de imkân dahilinde değildir. Nitekim bu yüzden yukarıda da ifade edildiği üzere bu dönemde Balkanlardan gelecek Türk göçmenler için serbest göçmen olma, diğer bir ifadeyle iskân hakkı talep etmeme şartı koşulmuş ve bu şartı kabul edenlere ülkeye yerleşme izni verilmiştir. Hükümet çoğunlukla iskân mıntikasının neresi olacağına karışmamakta, göçmenlere bu noktada serbestlik tanınmaktadır.

1934-1938 Dönemi İskân Çalışmaları

1930'ların başından itibaren gerek Balkan ülkelerinin türdeş etnik bir yapı kurmaya yönelik politikaları ve gerekse 1929 ekonomik bunalımının olumsuz etkileri özellikle Bulgaristan ve Romanya'daki Türk kitlenin göç etme isteğini önemli ölçüde artırmış ve bunun sonucunda Türkiye'ye yönelik iltica vakaları sıklaşır. İlticaların önünün alınamayacağını gören hükümet, Balkanlardaki Türk kitlenin düzenli ve programlı bir şekilde Türkiye'ye taşınması hususunu düşünmeye başlar. Nihayet 1934 yılı sonunda Bulgaristan'daki Türklerin planlı bir biçimde kitlesel olarak Türkiye'ye alınacağı yolunda bir karar alınır. Bundan kısa bir süre sonra, 1935 yılı başında Romanya'daki Türk Elçisi Hamdullah Suphi Bey'den toplu göç için yaptığı çalışmaları hızlandırması istenir. Dolayısıyla 1934 yılı sonu ve 1935 yılı başı itibariyle Bulgaristan ve Romanya'dan hükümetin denetim ve kontrolü altında kitlesel göçler başlar.

Bu dönemde gelen göçmenler iskânlı statüde işlem gördükleri için, göçün başlamasından üretici konuma gelene kadar geçen süreç tümüyle devlet sorumluluğu altındadır. Dolayısıyla bu statünün gereği olarak nakliye ve tüm iskân hizmetleri devlet eliyle yapılmış, buna karşılık göçmenler de kendilerine gösterilen mıntikalara yerleşmekle yükümlü kılınmışlardır.

Göçmenlerin kabul ve iskân işlemleri 1934 tarihli İskân Kanunu'na göre yürütülmüştür. Nitekim bu kanuna göre Türkiye'ye yerleşmek maksadıyla gelen göçmenlerin "Türk ırkından" olması ve "Türk kültürüne bağlı" bulunması gerekmektedir. Bu özelliklere sahip olmayanlar ile "anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler ve memleket dışına çıkarılanlar" göçmen olarak kabul edilmeyecektir. Dolayısıyla tüm bu koşulları sağla-

yan göçmenlere 1934 yılı sonundan itibaren Bulgaristan ve Romanya'daki Türk elçilik ve konsolosluklarından vize verilmeye başlanmıştır.

Bulgaristan'dan gelen göçmenler için hem kara hem de deniz yolu seçeneği mevcuttur. Araba ve trenlerle gelen göçmenler Edirne Kırkağaç'ta karşılanmakta, misafirhanede kayıt ve tescil işlemleri ile sağlık muayeneleri yapıldıktan sonra iskân birimlerine sevk edilmekteydiler. Deniz yoluyla gelenler ise Varna'dan gemilere bindirilmekte ve iskân edilecekleri yere göre İstanbul Tuzla'ya ya da İzmir Urla'ya indirilmekteydiler. Romanya'dan gelen göçmenler için deniz yolunun dışında başka bir ulaşım seçeneği mevcut değildi. Köstence'den vapurlara bindirilen göçmenler Anadolukavağı'nda karaya çıkarılmaktaydılar. Göçmenlerin indirildikleri bu yerlerin hepsinde birer "tahaffuzhane" bulunmaktaydı. Bu tahaffuzhanelerde Kızılay ekipleri tarafından göçmenlerin temizlikleri, sağlık muayeneleri ve aşıları yapılmaktaydı. Tahaffuzhanelerde ayrıca göçmenlerin ellerindeki paraları Türk lirasına çevirebilmeleri için banka memurları da görevlendirilmişti. Tahaffuzhanelerdeki işlemlerin tamamlanmasından sonra göçmenler, misafirhanelere sevk edilmekteydiler. Kayıt ve tescil işlemleri yapılan göçmenlerin burada kaldıkları müddet içerisinde iaşeleri Kızılay tarafından kurulan aşevleri vasıtasıyla temin edilmekteydi. Göçmenler burada tabiiyet beyannamesini imzalayarak bir "muhacir kâğıdı" almakta ve bu muhacir kâğıdı vatandaşlığa kabule değin nüfus hüviyet cüzdanı olarak kullanılabilmekteydi. Göçmenlerin büyük bir kısmının tüm bu işlemleri İstanbul'da yürütüldüğü için, burada göçmenler için bazı ek tedbirler de alınmıştı. Örneğin İstanbul Valiliği tarafından Galata'da teşkil edilen bir büro Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti memurlarına göçmen kayıt ve tescil işlemlerinde yardımcı oluyordu. Diğer taraftan Emniyet Müdürlüğü de göçmenlerin can ve mal güvenliğini sağlamak üzere misafirhanelerin bulunduğu bölgelerde ek emniyet tedbirler almıştı. Yine İstanbul'da misafirhanelerin yetersiz kalması durumunda göçmenleri barındırmak üzere vagonlar tahsis edilmişti.

Misafirhanedeki işlemler tamamlandıktan sonra göçmenler kendileri için tespit edilen iskân mntıkalarına sevk edilmekteydiler. Yola çıkarılan kafilelere Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti ile Dahiliye Vekâleti tara-

findan görevlendirilen müfettişler eşlik etmekteydi. Sevkıyat mümkün olduğu kadar trenlerle yapılmakta, demiryolunun bulunmadığı yerlerde yük arabalarından istifade edilmekteydi.

Gerek 1934 tarihli İskân Kanunu'nun hazırlanmasına yönelik taslak çalışmaları ve gerekse de Dahiliye Vekâleti Nüfus Umum Müdürlüğü'nün "nüfus kesafeti" ile ilgili araştırmaları bu dönemde göçmen yerleştirecek iskân mıntıkları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Nitekim her iki çalışmada da toprak kısmı 762.736 km² olan Türkiye'de kilometre kareye 20 nüfus düştüğü ifade edilmekte ve bu sayının oldukça yetersiz kaldığı dile getirilmekteydi. Çalışmalara göre nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerler İstanbul ve Doğu Karadeniz'di ve buralar muhacir iskân planı dışında bırakılmıyordu. Kilometre kareye İstanbul'da 5.672, Doğu Karadeniz'de ise 68 nüfus düşmekteydi. Buna karşılık Doğu Anadolu, Akdeniz, İç Anadolu ve Trakya mıntıklarının nüfus yoğunluğu oldukça düşük seviyedeydi. Nitekim Doğu Anadolu'da nüfus yoğunluğu 12-15, Akdeniz'de 18, İç Anadolu'da 22 ve Trakya'da 27,5'ti. Dolayısıyla muhacir iskân planı için Trakya mıntikasının tümü, Akdeniz'in ova ve yayla bölgeleri, İç Anadolu'nun sulama imkânı bulunan yerleri ile Doğu'da ziraat ve hayvancılığa uygun bölgeler öncelikli olarak değerlendirilmeliydi. Anlaşıldığı kadarıyla hükümet yaptığı bu çalışmalarla iskân siyasetinin öncelikli hedefini atıl durumdaki toprakları üretime açmak, ekonomiye katkı sağlamak olarak belirlemişti.

1934 yılı sonlarından itibaren kitlesel olarak Bulgaristan ve Romanya'dan gelmeye başlayan göçmenlerin iskân faaliyetleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde gerek nüfus yoğunluğu meselesinin ve gerekse de güvenlik hususunun önemli ölçüde gözetildiği dikkati çekmektedir.

Nitekim göçlerin başlamasıyla birlikte muhacirler öncelikle Trakya ve Doğu Anadolu'ya sevk edilmeye başlandı. Trakya'da Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale vilayetlerine bir yılı aşkın bir süre içerisinde 67 bin göçmen yerleştirildi. 1934 ve 1935 senelerinde Balkanlardan 81 bin dolayında göçmenin geldiği dikkate alınır, göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun, yüzde 82'sinin Trakya'ya iskân edildiği ortaya çıkmaktadır. Geriye kalan 14 bin göçmen ise çoğunlukla Doğu Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Doğuya gönderilen göçmenler Dördüncü Umumi Müfettişlik

tarafından hazırlanan programa göre dört mıntıkhaya iskân edilmişlerdir. Önem derecesine göre 1-4 şeklinde kademelendirilen bu iskân mıntıkalarından ilki Elazığ, ikincisi Çapakçur Ovası, üçüncüsü Elazığ-Muş demiryolunun ve şosesinin onar kilometrelik sağ ve sol tarafları ve dördüncüsü de Diyarbakır-Erzurum ve Palu-Erzincan yolu üzeriydi. Bu planlama doğrultusunda yapılan iskân çalışmaları sonrasında göçmenlerin çoğunlukla Elazığ'a yerleştirildiği tespit edilmektedir. Nitekim Çemişkezek, Palu, Keban, Pertek ve Harput ilçeleri ile bunlara bağlı köylere iskân edilen göçmen miktarı 1935 yılı sonu itibariyle 5.600'dü. Yine aynı dönemde Iğdır'a 1.300, Muş'a 700 göçmen iskân edildi. 1935 yılı sonuna kadar doğuya yönelik yoğun sayılabilecek bu iskân faaliyetleri sonraki yıllarda ivmesini kaybetti. Nitekim tespit edebildiğimiz kadarıyla 1936-1938 arasındaki dönemde Van'a 212 ve Diyarbakır'a 1.369 göçmen yerleştirilebildi.

2.4.3. Sivrice'nin Kurulması

Sivrice'nin kuruluş tarihi ise oldukça yenidir. Önceleri Elazığ merkez ilçeye bağlı olan bugünkü Sivrice'nin İringil bucağının tamamı ile Huh bucağının büyük bir kısmı 1936 yılında Merkez'den ayrılarak yeni bir ilçe oluştururlar. Geçici olarak Dedeyolu (Yukarı Huh) köyünde kurulan ilçeye, köyün yakınlarındaki bir tepeye (Kuşakçı Dağı üzerinde) izafeten Sivrice ismi verilir (Yiğit, Karakaş, 1995).

Sonrasında o tarihlerde Sürek, Karaçalı, Kürk ve Harbota köylerinin otlak olarak kullandıkları Sivrice, bugünkü yerine 1938'de Romanya'dan gelen göçmenlerin 92'si için 24 göçmen evi ve hükümet konağı yapılmak suretiyle yerleşir. Süreç, 1939'da tamamlanır (Sarıbeyoğlu, 1951).

1935 nüfus sayımında 63 kişi nüfusu bulunan ve yeni kurulan merkezin 1,5 km batısında yer alan Harbota köyü ile Kürk köyüne bağlı bir mezranın yeni kurulan ilçe merkezine dahil edilmesiyle 250 kadar nüfuslu bir idari merkez, yani tüzel kişilikli bir köy halini alır. Daha sonra 1955 nüfus sayımında 356 nüfusu bulunan ve ilçe merkezine 3 km kadar uzaklıkta dört ayrı mahalleden oluşan Karaçalı köyünün de belediye sınırlarına dahil edilmesiyle Sivrice, 1960'ta 1153 kişilik bir nüfusa ulaşmıştır (Yiğit, Karakaş, 1995).

Sivrice, “Cumhuriyet Köyü” bağlamında değerlendirildiğinde, yapı-
lı çevre açısından yukarıda sayılan ve bir düzen çerçevesinde sistema-
tik olarak kurulmuş köylerin çok uzağındadır. Yukarıda anlatılan bölge
birleşimleri ve 1936 tarihli belgelerden anlaşıldığı kadarıyla apar topar
kurulan Sivrice, birbirinden farklı olan söz konusu alanların birbirinden
farklı özellikler göstermesi şeklinde evrilmiştir.

Sivrice dört ayrı mahalleden oluşur. Bunlardan üçü, Cumhuriyet
köyü düzeninde olmamakla birlikte, eski düzenlerinden fazla bir şey
kaybetmemiş olan eski birer köy yerleşmeleridir. Bunlardan en büyüğü
olan Sanayi Mahallesi, 1960’lardan sonra bölgede kurulan fabrikalarla ve
içinde bulunan tren istasyonu ile birlikte en hareketli mahallerinden biri
olagelmıştır. Diğer iki mahalle ise sonradan Sivrice’ye bağlanmış olan
eski Karaçalı ve Harbota Mahalleleridir. Sivrice’nin merkezi kısmını
oluşturan Gölbaşı mahallesi ise Hazar Gölü kıyısında 1280 m yükseltide
bir tepe üzerine kurulmuş, düzenli sokak ve caddeleriyle kentin bir diğer
karakterini teşkil etmektedir (Yiğit, Karakaş, 1995).

2.5. YEREL VE YERELLİK TARTIŞMALARI

Araştırma sürecinde yerellik kapsamında detaylı bir literatür tarama-
sı yapılmıştır. Literatür taramasının ardından yerellik konusu, araştırma
grubu tarafından, analizler ve tartışmalarla genişletilmiştir.

“Yerellik” kelimesinin etimolojik kökeni üzerinden başlayan ilk tar-
tışmalar, sonrasında mimarlıkta yerellik kavramı, yerelin korunması ve
dönüş(türül)mesi, tarihi ve güncel yaklaşımlar ve örnekler ile devam
ederek araştırmanın teorik alt yapısını oluşturmuşlardır.

Bu bilgi, görüş ve tartışmalar, çalışmanın analiz ve örnek model belir-
leme aşamasında da araştırmaya yol gösterici olmuş ve içerikleri bağla-
mında aşağıda alt başlıklar ile sunulmuşlardır.

2.5.1. Yerellik Tanımları ve Mimaride Yerellik

Fransızca vernaculaire kelimesinden alıntı olan vernaküler kelimesi,
yerli halka özgü olan anlamını taşımaktadır. Latince *vernaculus* kelimesi,
hane çocuğu, yerli, yerel sözcüğü olan verna kelimesinden türetilmiş-
tir. *Verna* ya da *vernae*, “efendisinin evinde doğmuş olan köle, doğuştan

evin kölesi; yerli kimse”; *vernāculus* ise “evde doğan kölelere ilişkin; yerli, doğuştan orali” anlamına gelmektedir. (Anonim, 2001, s.119; Nişanyan, 2002, s.470).

Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World’de vernakülerin; yapı türleri, formları, gelenekleri, kullanımı ve bu bağlamlarda çok büyük bir aralığı kapsamak için kullanıldığı belirtilmektedir. (Oliver, 1998)

Vernacular architecture ise çoğunlukla Rudolfsky (1964) literatüre kattığı isim olan *architecture without architects* olarak bilinen ve Türkçeye “mimarsız mimarlık” olarak çevrilen mimariyi anlatmak için kullanılmaktadır. (Fleming, vd., 1998). Yapı ve yerleşme konuları ile ilgili olarak ilk kez 1861 yılında kullanıldığı bilinen (Eyüce, 2005), İngilizce *vernacular* ya da Fransızca *vernaculaire* için Türkçe sözlüklerde bir kelime karşılığı yoktur. Mimarlık sözlüğünde ise vernaküler mimarlık; “halkın kendi çevresinden sağladığı malzemeyle yerel geleneksel teknikleri ve biçimleri kullanarak gerçekleştirdiği bir çeşit anonim mimarlık, yöresel mimarlık” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2014, s.495).

Türkçede vernaküler yerine kullanılan; bölgesel mimarlık, yerel mimarlık, yöresel mimarlık, folklorik mimarlık, spontane mimarlık, anonim mimarlık, geleneksel mimarlık, mimarsız mimari gibi birçok kavram vardır. Mimarlık özelinde vernaküler kavramının anlamı, Türkiye’de belirli bir yerde bulunan geleneksel döneme ait bir konut yapısını tanımlamak ile kısıtlı değildir. Vernaküler olandan bahsedildiğinde, tek başına bir yapıdan değil, kapsamlı mimarlık ürünleri ailesinden ve toplumsallığa ait totaliter bir bakış açısından da söz edildiği söylenebilir. Türkçede yerel kavramının etimolojik kökeni incelendiğinde ise; “yir- toprak, yerden, yer- toprak, yeryüzü-” (Eyüboğlu, 2017; s.751) ve “belli bir yere, bir bölgeye özgü olan, mahalli, lokal” (Topaloğlu, 2014, s.1372; Doğan, 2005, s.1385), “dar sınırlı, yayılmamış” (Püsküllüoğlu, 2012; s.2048) anlamlarına gelmektedir.

Vernaküler mimarlık, belirli bir yere ait olma, oraya özgü olma özelliği ile özgün ya da yerel olarak kabul edilmektedir. Vernaküler ve yerel, birbirlerinin yerine kullanılabilen özdeş kavramlar olarak görülse de yerel kavramının da özgül bir tarihi vardır. 1960’ların başında mimarlık ta-

rihçisi Sigfried Giedion, konuyu yerellik ve/veya yerelcilik=rejyonelizm tartışması (Özer, 1964) adı altında gündeme getirmiştir. Aynı tarihlerde Bülent Özer, rejyonelizm ve yerellik tartışmalarını Türkiye'ye taşımıştır.

Genellikle, mimarın gözetimi olmadan, o yere özgü ihtiyaç, yapı malzemeleri ve geleneklerine dayalı yapılan mimari, yerel mimaridir. Yerel mimari birkaç nesilden aktarılan kültüre ait yapı inşaat geleneklerini kapsar. Yapı, öncelikli olarak işleve odaklanmayı amaçlar ve yerel uygulayıcıların yıllar süren deneyimlerinden elde ettikleri bilgi birikimine referansla oluşur. Tasarımlar aynı zamanda o bölgenin iklimini yansıtır. Belli bir etnik grubun kültürel kimliğini temsil eder ve nüfus ile coğrafi konumu arasındaki bağı güçlendirmek için bir araç haline gelir ve kimi zaman kullanıcıların içinde yaşadıkları mekâna ait olma duygusunun bir temsilidir.

Yerellik kavramına kültürel, sosyal, ekonomik süreçleri dahil ederek bakan Süha Özkan, mimarlık kavramının kökenine değinmiştir. Konuyla ilgili yapılan incelemeleri referans vererek, mimarlık kavramının barınma ihtiyacıyla başladığını ve sıfır noktasının yani mimari de ilk adımın kulübe ile başladığını iddia eden bir görüşü aktarmıştır. Referans olarak verdiği araştırmalarda ise yerel mimaride coğrafyaya uygun yerel malzeme kullanımını ön plana çıkarmıştır (Özkan, 2006).

2.5.2. Literatür Özeti

Yerellik odağında geliştirilen analizler, öncelikle literatürde yer alan kuramsal model ve tartışmalar üzerinden ilerlemiş; yerellik tanımı ve farklı çalışma alanlarındaki kapsamı, mimari ve kentsel ölçekte yerellik ile ilişkili koruma kültürü, koruma ve yeniden kullanım üzerine teorik tartışmalar, yerelin dönüşümü ve rant problemi ile yerel ve taşra ilişkisi araştırma kapsamında ele alınan temel konu başlıkları olarak belirlenmiştir. Bölgenin mevcut durum analizlerine konu olan araştırmalar, gündelik hayattaki yerel durum/koşul ve yaşantılara referansla ilerlemiş olup, yerel mekanizmalar odağında gelişmemiş olan diğer süreç ve durumlar kapsam dışında bırakılmıştır.

Literatür araştırması kapsamında tartışılan kitap ve makaleleri temel yaklaşımlarına göre; koruma kavramının teorik geçmişi (neyi, ne için koruyoruz?), 20.yüzyılda yerel mimarlık çalışmalarının tarihi ve kuramı

(modern ve yerel ayrımı), 21. yüzyılda yerel mimarlık çalışmalarının teorisi ve eleştirisi ve koruma kavramı üzerine alternatif metodolojiler ve eleştiriler üst başlıklarında incelenmiştir.

Koruma Kavramının Teorik Geçmişi (Neyi, Ne İçin Koruyoruz?)

-**Oteri, A. M. (2011).** Ruins and Design: Dialogues over Times. L. Kealy & S.F. Musso (Der.), *Conservation/Transformation, EAAE Transactions in Architectural Education* içinde (ss. 379-393). İtalya: EAAE.

Tarihsel emanetler geçmiş ile bugün arasında bir bağlantı kurar ve bu bağlantı insan psikolojisi için çok önemlidir. Bu kalıntıların fiziksel koşullarda hayatta kalması için ise dönüştürme ve takviye ihtiyacı gerekmektedir. Koruma ve dönüştürme kavramları da bu durumun karmaşık doğasında uzmanlar için sürekli tartışma konusudur.

Makalede, kalıntılar bir mimari eser olarak mı, ya da şehrin silüetinin ve manzarasının bir ögesi olan bir sanat eseri olarak mı değerlendirilmelidir sorularına cevap aramaktadır. Metin genel olarak, kalıntının ne tür bir fiziksel bağlam içerisinde yer aldığı, yapının durumu, tarihsel süreçte bir işlevi olup olmadığı, şehrin bu işleve ihtiyaç duyup duymadığı ve bir yapıya yeni bir işlev eklenmesi gerekliliği gibi konuları tartışmakta, aynı zamanda işlev kaybının sadece mimari açıdan değil sosyal ve psikolojik açıdan da değerlendirilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda, Bosna Hersek'te iç savaştan sonra Mostar Köprüsü'nün yeniden ve birebir inşası bir vaka olarak tartışılmıştır. Yazara göre, kalıntıyı değerli kılan şey, tarihsel süreç içinde yaşamalarıdır. Kopya, sadece bir referans noktasının ötesine geçemez ve bu nedenle başlangıç zamanı ile şimdiki zaman arasındaki süreç görmezden gelinmemelidir.

-**Neayer, A.D. (2011).** From 'monument' to 'place of memory' a plea for measurable standards and clear terminology in a 'Eurocode' for architectural conservation. L. Kealy & S.F. Musso (Der.), *Conservation/Transformation, EAAE Transactions in Architectural Education* içinde (ss. 199-203). İtalya: EAAE.

Koruma bilimi ve kullanılan teknolojilerin gelişimi ile yapıya minimal müdahaleler ile dönüşüm kabul edilebilir hale gelmesiyle birlikte,

mimarlık alanında da tarihi ile modern yapıların bir arada ele alınması kabul görür hale gelmiştir. Fakat mimarinin koruma/korunma yöntemleri birçok soruyu hâlâ beraberinde getirmektedir. Değiştirmenin ve korumanın aynı şey olmadığına dikkat çeken makalede bu ayrımın çok iyi yapılması gerektiğinin üzerinde durulmaktadır. Elbette, anıt-nesnenin demokratikleşmesi olumlu bir şeydir, ancak yaratma güdümünde aşırı güven ve hatta umursamazlık yaratabilir. Metinde, kültürel veya kültürel tarihi değerlere estetik veya işlevsel değerlere nazaran ikincil önem verilmesi eleştirilirken, odak noktası kültürel değerler kapsamında tutulmuştur.

Mimarlar, modern zamanların gerekliliğine ve hakkına ikna olmuşlardır. Kesin sınırlar eksiktir; değerlendirmeler kişilere, yere ve zamana bağlı olduğundan bahsedilir. Kültürel mirasa atfedilen koruma seviyesini belirleyen (bölgesel, ulusal, dünya mirası) ve devletlerden devletlere göre değişen bu sistem ile korunacak olan değerlerin hangi şartlar altında ne şekilde gerçekleşeceği belirlenebilir.

-Noonan, D. S., & Krupka, D. J. (2010). Determinants of historic and cultural landmark designation: why we preserve what we preserve. *Journal of Cultural Economics*, 34, 1-26.

Bu makale, kültürel tesislerin sahipleriyle komşularının çıkarları arasındaki çatışmaları açıklamakla birlikte, Chicago'daki binalar için veri kümelerinin bir kombinasyonunu kullanarak ve deneysel belirleyicilerini keşfederek yeni bir tarihi kent simgesi modeli önerisi sunmaktadır. Kültürel mirasın korunması birçok farklı yolla yapılabilmektedir. Ancak neyin korunduğunun ampirik analizini yapmak hâlâ mümkün değildir. Bu makalede kültürel ve mimari mirasın korunması ampirik yöntemler ile ele alınarak bir takım öneri formülasyonlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda, bir kent simgesinin belirlenebilmesi için öncelikle teorik bir model oluşturulmuştur. Sonrasında, bu modele bazı tanımlar eklenerek belirli fonksiyon denklemleri ile desteklenmiştir. Bu fonksiyon denklemleri ile düzenleyici, mal sahibi, komşular ve dış faktörler arasında birçok olasılık yaratılmıştır. Bu deneysel analizler sonucunda iki farklı mülk tipi belirlenmiş ve iki tip için de farklı kodlar tanımlanmıştır. Ayrıca, hangi özel-

liklerin bir tarihi kent simgesi olma olasılığının daha yüksek olduğunu incelemek için nüfus, binanın yaşı, mahalle bağlamı, coğrafi bilgiler, büyük Chicago yangını, bina veya mimarın itibarı ve binanın tarihi geçmişi gibi farklı değişkenler kullanılmıştır. Bu analizlerin çıktısı bir tablo ile sunulmuş, tabloda en yüksek matematiksel değere ulaşmış olan sonuçlar, yapıların yaşadığı tarihi ve kültürel çevreye ilişkin sonuçlar olmuştur.

Yazara göre bu analizin temel çıktısı; bir yapının tarihi bir kent simgesi olarak belirlenmesi ve komşuların talepleri arasındaki karşılıklı etkileşimin, sahiplerin direnişinin ve düzenleyicinin idari davranışının bir sonucu olarak görülmesidir. Bu nedenle tarihsel kaynak envanterinde yer alan uzmanların kalitesi önem kazanmaktadır. Tarihi binalar arasında, diğer kültürel değişkenler kontrol edilmedikçe, bir yapının yaşının önemi azalmaktadır. Ayrıca araştırmanın bir diğer çıktısı da eski mahallelerde devlet tarafından daha az korumuş ancak kültürel miras açısından daha değerli yapılarda, temel yaklaşımın yapı ölçeğinden bölge ölçeğine taşındığı ve bölgesel bir koruma prensibinin geliştirildiğidir.

-Riegl, A. (2015). *Modern Anıt Kültü.* (E. Ceylan Çev.). A. Köksal (Der.). İstanbul: Daimon. (Orijinal eserin yayın tarihi 1982).

Mimarlık, sanat ve restorasyon kavramlarını güncel tanım ve tartışmalar üzerinden yeniden ele alan kitabında Riegl, anıt ve tarihi anıt olgularını 19. yüzyıl sonu bakış açısıyla irdelerken mimarlık ve sanat tarihine kazandırdığı yeni kavramlardan bahsetmiş; *Der Denkmalswert* (Anıt değeri), *Der Erinnerungswert* (Yeniden anımsanma değeri), *Der Gegenwartswert* (Çağdaşlık değeri), *Der Alterswert* (Eskilik değeri), *Der Neuheitswert* (Yenilik değeri), *Der Kunstwert* (Sanat değeri) kavramlarını tartışmıştır.

Riegl, anıtı sanat tarihçisi gözüyle incelemesinin yanı sıra, sosyal, felsefi açıdan bir nesne olarak da inceler. Kitabın ilk bölümde, anıtı oluşturan değer ve tarihsel gelişimlerini incelenirken, anıtı, etimolojik köken olarak en eski anlamı ile eylemi, dini inancı, gücü ya da bunların birleşimlerini temsil eden, sonraki kuşakların belleğinde sürekli olarak yaşatmak amacıyla insan eliyle yaratılan ve oluşturulan yapıt olarak tanımlar. Riegl, anıtın bir yapı, bir sanat eseri ya da yazılı bir eser, bir yazıt biçiminde tasarlanabileceğini, sıklıkla da ikisinin bir bileşimi olduğunu

ve bu olgunun beşeri kültürün en eski dönemlerinden beri var olmaya devam ettiğini yazar. Anıt, yapılış amacı ve sanat tarihi içindeki yeri, önemi ne olursa olsun, belli bir zamanın akışını bize gösteriyorsa anıt olarak addedilebilir ki bu eser, bir mezar anıtı, bir yazıt, bir tapınak, bir dikilitaş ya da totem şeklinde bir anıt heykel olabilir. Riegl anıt eser ile tarihi eser arasında farktan şu şekilde bahseder; anıt eser, zamanın acımasızca yuttuğu geri dönülemez bir geçmişi, bugünde tekrardan yaşatıp, bellekte tazelerken, Rönesans döneminde ortaya çıkan tarihi eser kavramının bellek ve zaman arasında yapım tarihi itibarıyla kullanıcı veya tarihçinin yüklediği değerler birleşimi üzerinden ele alır.

“Riegl, bu kitaptaki görüşleriyle, tarihi anıt kavramı hakkındaki daha önce yapılmış çalışmalara karşı mesafeli bir tavır sergiler. Sanat tarihçisi ve “gözlemci” sıfatıyla konumu, ne mimarların ne de anıtı bir obje olarak duygusal düzlemde yorumlayan edebiyat adamlarının yanındadır. Riegl, anıtın sahip olabileceği, daha önce söz edilmemiş değerleri ve ona yüklenen gizli anlamları incelemiş ve yorumlamış; bir envanterini çıkarmıştır. Riegl, teoride olduğu kadar uygulamada da anıt eserin yıkılması/korunması ikilemini irdeler ve korumanın tek bir çözümü değil, alternatif çözümleri de üretmesinin gerekliliğini belirtir.” (Führ, 2008; s.42-43).

-Altunyıldız Artun, N. (2019). Harabe Kavrayışının Tarihi. B. Bal (Der), *Muhafaza/Mimarlık içinde* (ss. 125-163). İstanbul: İletişim

Nur Altunyıldız Artun, kitabının bu bölümünde, bir sembolik iktidar gösterisi halini alan Rönesans’tan başlayarak 20. yüzyıl totaliter rejimlerine kadar etkili olan harabe kültüne ışık tutmaktadır. Kitap içeriğine ek olarak yayınlanan bu bölümde, kitabın başında yer alan koruma ve siyaset ilişkileri, harabe kavramı üzerinden tarihsel ve kuramsal açıdan yeniden tartışılmaktadır.

Harabe tarihiyle karşılaşmanın, Roma harabelerinin Batı uygarlığının bir gösterisine dönüşerek kültürleşmesiyle başladığı anlatılırken, harabelerde ihtişam ve sonsuzluk arayışının geçmişteki örnekleri olarak son kısımda Mussolini ve Hitler’in harabeyi ideolojik bir araç haline getirmesi aktarılmaktadır. Kendisini Roma İmparatorluğu’nun mirasçısı olarak gören Musolli’nin harabeleri canlandırma amacıyla kalıntıları çevrele-

yen yoksul mahalleleri yıkıp, geniş caddeler ve ortalarında anıtların yer aldığı büyük meydanlar açarak Roma'yı dönüştürmesi, yıkımla siyasetin keşişiminde ele alınarak yıkımın estetiğinin aynı zamanda Mussollini iktidarının da görsel değerinin oluşturduğu tartışılmaktadır. Roma İmparatorluğu'nun kalıntılarında esinlenen Hitler'in ise her imparatorluk gibi Nazi Almanyası'nın da düşüğe geçeceğini hesaba katarak ileri bir gelecekte kendi ihtişamına yakışır, iyi eskiyen malzemelerden yapılmış harabeler miras bırakmayı hayal ettiği ancak savaşın etkisiyle, ironik bir biçimde geleceğin anıtsal harabeleri olmak üzere tasarlanan yapılar daha tamamlanmadan harabeye dönüştüğü aktarılmaktadır.

Harabe Kavrayışının Tarihi başlıklı ek bölümün sonunda harabe ile faşizm arasında kurulan ilişki yukarıda bahsettiğimiz ilk iki bölümde anlatılanları yeniden düşündürürken, korumanın ideolojisini de tartışmaya açmaktadır.

-Tanyeli, U., (2017). Yıkarak Yapmak: Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Ahtlık. İstanbul: Metis Yayınları.

Tanyeli kitabın genel yaklaşımını, önsözünde yazdığı gibi "Başlıktaki anarşist bir mimarlık kuramının anlamıysa siyasal olarak anarşizmle fazlaca ilişkili değil. Burada anarşi terimi mimarlık bilgi alanında egemen iktidar yapılarını –söylemleri, önyargıları, stereotipleri, inançları– sorunlaştırmak isteğine göndermede bulunuyor." ile tanımlamaktadır (Tanyeli, 2016; s.10). Kitaba başlarken, mimarlık ve meslek olarak mimarlığın etimolojik arayışına yer verilirken, mimarlığın zamanla ilişkisini çok yönlü bağlam ötesi çaprazlamalarla ele alınmaktadır. Bununla birlikte mimarlığın yerle olan ilişkisini ve sonrasında disiplinler ilişkileri aynı metodolojik yöntemle incelemektedir. Ele aldığı her alt başlığı mimarlık bağlamında ve/ancak Simmel, Nietzsche, Nedim gibi düşünürlerin konu özelindeki eleştiri veya gözlemlerini de bir arada değerlendirmektedir. Tanyeli'nin temel söylemlerinden biri, mimarlık düşüncesinde kuramsal bir açılım yapabilmenin, mimarlık efsanelerini yıkma eylemiyle birlikte yürütülmediği takdirde mümkün olamayacağını öne sürmesidir. Yıkmanın, yapmanın öncül veya ardılı olmadığını, karşıtlık tanımlamadığını, yıkarak yeni kuramsal inşaların önünün açılıp, yaparak fosilleşmiş ku-

ramsal efsanelerin altının “oyulacağını” vurgulamaktadır. Tanyeli’nin bu kitabında yıkmak ve yapmak, aynı eylemin iki yüzünü oluşturmaktadır.

20. Yüzyılda Yerel Mimarlık Çalışmalarının Tarihi ve Kuramı: Modern ve Yerel Ayrımı

-Carlos, G.D., Correia, M. R., Rocha, S., & Frey, P. (2015). Vernacular Architecture?. M.R. Correia, P. B. Lourenco & H. Varum (Der.), *Seismic Retrofitting: Learning from Vernacular Architecture*, (ss. 11-16). London: Routledge.

Oliver (2003) ve Rapoport’a (2006) göre, dünyadaki toplam bina stokunun %90 ila %98’inin yerel mimari olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşım kuşkusuz yerelin sınırları muğlak tanımı ile ilgili olup, verilen yüzdelik değer yere özgü tüm tasarımları kapsamaktadır. Fakat hali hazırda en mesafeli ve az konuşulan konulardan birinin de yerel mimarlık olması dikkat çekicidir. Dünya çapında insanların çoğu yerel binalarda yaşadığından bahsedilirken bazı soruları da beraberinde getirmektedir. Bu mimari neden daha az kabul görmüştür? Öyleyse bu ne anlama gelir ve “yerel mimari”nin değeri nedir? Değişen dünya aynı zamanda yerel mimari olarak kabul edilen şeyin algısını da değiştiriyor mudur?

Yazara göre, sunulan etimolojik ayırım nesnel bir farklılaşmaya uygun görünmektedir. Bununla birlikte, belirli bağlamlara maruz kaldığında, belirsizlikler ve hatta kavramsal veya derinden çelişkiler de ortaya çıkarılmaktadır. Gelişme, belirli bir başlangıç noktasından belirli bir tekniğin veya sürecin genel sistemleştirilmesine kadar uzun ve zaman alan bir evrim sürecine bağlıdır. Yerel mimari kavramı, ortaya çıkan sorunlara duyarlı olabilir ve olmalıdır çünkü bu kendi doğasının bir parçasıdır.

-Glendinning, M. (2014). *The Conservation Movement: A history of Architectural Preservation Antiquity to Modernity*. London: Routledge.

Aşağıdaki metin kitabın tanıtım metninden alınmıştır.

*Dünyanın pek çok yerinde, özellikle Avrupa’da, eski binalar yapı-
lı çevrenin önemli bir parçasını oluşturur ve katkılarının özünde
olumlu olduğunu çoğu kez doğal kabul ederiz.*

Bu yaygın olarak paylaşılan inanç nasıl ortaya çıktı ve devam eden genel kabulü kaçınılmaz mı? Kuşkusuz, eski yapılar, klasik Roma ve Yunanistan da dahil olmak üzere birçok toplumda uzun süredir özen ve saygıyla muamele görmüştür. Ancak yalnızca modern Avrupa ve Amerika'da, son iki yüzyılda, bu özen, güçlü, dinamik bir ideolojiye dönüştürüldü ve harekete geçirildi: paradoksal bir şekilde çoğunu paylaşan tarihsel kader ve kayıp duygusuyla aşılınmış bir Aydınlanma modernliğinin özellikleri. Koruma ve modern uygarlık arasındaki yakın ilişki, Fransız Devrimi ile başlayan ve yirminci yüzyıl totaliter aşırılık çağında trajik bir zirveye yükselen savaş veya toplumsal ayaklanma dönemlerinde dramatik bir şekilde arttı; Daha yakın zamanlarda, "miras" ve küresel ticarileşme arasındaki sorunlu ilişki egemen hale geldi. Miles Glendinning'in yeni kitabı, ilk kez, mimari korumanın tüm tarihini yetkili bir şekilde sunuyor ve fikir ve popüleritesindeki dramatik dalgalanmaların izini sürüyor ve son uluslararası yükselişinin sonsuza kadar devam edemeyeceğini sorgulayarak sona eriyor.

Makale ekleme sırasında taklit bir yöntem seçilmeli mi, tamamen modern ve yenilikçi bir şekilde mi yapılmalı, geçmiş, insan psikolojisinde önemli bir rol oynar mı, tarihi yapıların rolü nedir gibi sorulara cevap aramaktadır.

-Erder, C. (2020). Tarihi Çevre Algısı (2. bs.). İstanbul: YEM Yayınları.

Aşağıdaki metin kitabın tanıtım metninden alınmıştır.

Kültürel varlıklara değer verme ve onları koruma eğiliminin, bu amaçla yapılan uygulamaların çok kişinin sandığı gibi çağımıza özgü yeni bir davranış, yeni bir akım olmadığını, insanlık tarihinde hayli açık seçik bir yeri olduğunu biliyoruz. Bu olgu, Prof. Dr. Cevat Erder'in Tarihi Çevre Kaygısı ve onun devamı niteliği taşıyan Tarihi Çevre Bilinci adlı kitaplarında ve ardından da UNESCO tarafından tek bir kitap halinde "güncellenmiş özet gibi" yayınlanmış Our Architectural Heritage: From Consciousness to Conservation adlı kitabında açıkça vurgulanmıştır.

Tarihi Çevre Algısı, Cevat Erder'in işte bu son kitabının yeniden ele alınarak güncellenmiş ilk Türkçe baskısı olma niteliği taşıyor. Erder, toplumların kültürel değerlerinin çeşitlilik gösterdiği yerlerde, kültürel varlıkların korunmasıyla ilgili kararlarında ve uygulamalarında farklılıklar olmasının doğal karşılanması; farklı toplumlardaki örnekler ve benzetmeler üzerinden yapılan tartışmalarda zamanın ve mekânın mutlaka dikkate alınması gerektiğini ileri sürüyor: "Son yıllarda 'koruma bilimi' olarak da adlandırılan bu alanda, farklı kültürel ortamlarda izlenebilen, değişik gibi görülebilen kimi uygulamaları, geçerlilikleri genelde kabul edilmiş uluslararası ilkelere sadık kalmadıkları, uyum sağlamadıkları gibi nedenlerle eleştirmeden önce, o ülkenin kültür bütünü içindeki bu uygulamalara etken olan nedenlerin, uygulama yapılan zaman ve ortamın araştırılması gerekir. Bu amaçla yapılacak araştırmaların bizleri bugün içinde bulunduğumuz kaostan çıkararak daha yararlı, hiç olmazsa daha doğru bir ortama sokacağına inanıyorum. Kitapta örnek gösterilen İtalya, Fransa, İngiltere vb. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'nin de koruma konusunda gösterebileceği pek çok örnekle bu ülkeler arasında yer alabilecek düzeye kolayca ulaşabilecek niteliklere sahip olduğu kanısındayım."

21. Yüzyılda Yerel Mimarlık Çalışmalarının Teorisi ve Eleştirisi

-Belardi, P. (2020). *Norcia'nın Öğrettikleri*. (N. U. Dalay, Çev.). İstanbul: Janus Yayıncılık.

30 Ekim 2016 da Norcia ve çevre yerleşimlerin bulunduğu güneydoğu Umbria Bölgesinde gerçekleşen 6.5 şiddetindeki depremle büyük bir yıkım gerçekleşmiştir. *Norcia'nın Öğrettikleri* kitabında deprem sonrası yıkıma uğrayan Norcia için yapılan metodolojik araştırmalar, aşamalar ve uygulamalar yer almaktadır. Psikolojik-sosyolojik araştırmalar, deprem sonrası kentin sanatsal değerlendirmesi konusunda yoğun ve sistematik çalışma, sorgulama, gelişim süreci, yöntem belirlenmesi, karar ve uygulama aşamaları detaylı olarak anlatılmıştır. Belardi ve öğrencileri tarafından kent simgesi sayılan binaların enkazlarının dondurulmuş hali (epoksi dökülmüş gibi) düşünülmüş, buna yönelik senaryolar geliştiril-

miştir. Simmel'in harabe estetiğine dair düşünceleri ele alınmış, çeşitli kültürlerde molozların-harap olan şeylerin yeniden kullanılmasına dair araştırmalar yapılmıştır. Mekân ve yerlerin yanı sıra kimlikleri de yeniden inşa etmek için tarihi kendi artıklarından yeniden kurabilmek amacıyla "yapısalcı" bir yöntem benimsenmek istenmiştir. Metodoloji belirlenirken 3. kişilere karşı olan sorumluluklar da düşünülmüştür.

Japon kintsugi uygulamaları, Shigeru Ban'ın belli silmeden güvenliği sağlamak adı altında yaptığı çalışmalar ve Çinli köylülerin inşa tekniği, onarım tekniği olan Wa-Pan'dan örnekler verilmiştir. Çalışmalar sonucunda "oldukları yerde oldukları gibi yeniden inşa etmek ne oldukları yerde ne oldukları gibi inşa etmek tartışmalarını aşıp nerede olursa olsun, ne varsa onunla yeniden inşa etmek, yani molozları kullanarak yeniden inşa etmeyi tartışmaya başlamak" üzerine yoğunlaştıkları anlatılmıştır. Belardi, aynı zamanda örneklerini araştırdığı aktör-ağ teorisi üzerinde durmuş ve sergi açarak farkındalık yaratabilecek isimleri davet ettiklerini belirtmiştir (bkz. Giardino Della Memoria, Artquake, Canapa Nera). Eserin son bölümünde bütün araştırmalar, çalışmalar ve sergiler sonucunda yıkılan Cascia Kilisesi'nin molozların da kullanılarak inşa edilmesi anlatılmaktadır.

-Ozkan, S. (2006). Traditionalism and vernacular architecture in the twenty-first century. L. Asquit & M. Vellinga (Der.), *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century içinde* (ss. 97-110). London & New York: Taylor & Francis.

On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru Modernite kavramının ortaya çıkışı, küreselleşen çağdaş dünyanın yeni ihtiyaçları ve gelişen teknoloji, mimarlık alanında da köklü değişikliklere neden olmuştur. Muhafazakâr yerel savunucuları ve kimi dönem mimarları, Modernite ile birlikte gelen bu köklü değişimlerin, tarihi değerler ve yerel mimari için bir tehlike yarattığını iddia etmişlerdir. Yerellik ile ilgili eğilimler genelde, geleneksel yapı malzemeleriyle, geçmiş dönemlerin gelenekleri ve sosyal yapısı sınırları içerisinde yapılmış yapıların otantik bir şekilde korunmasını destekler.

Bu eğilim ister Batı'da ister gelişmekte olan ülkelerde olsun, pek çok farklı görüş ve yöntem ile desteklenmektedir. Yerellik kavramını kültürel,

sosyal, ekonomik süreçleri dahil ederek ele alan Süha Özkan, tartışmayı mimarlık kavramının kökenine inerek başlatır. Konuyla ilgili yapılan incelemeleri referans vererek, mimarlık kavramının barınma ihtiyacıyla başladığını ve sıfır noktasının yani mimaride ilk adımın dört çubuk ve bunları bağlayan bir kirişle yani kulübe ile başladığını iddia eden bir görüş aktarmıştır. Vernaküler mimari araştırması, teori tarihinde vernaküler mimari, çağdaş mimari söylemler ve geleneksel yapı uygulamaları, gelenekselcilik ve Hassan Fathy örneği ve sürdürülebilirlik alt başlıklarında 21. yüzyılda gelenekselcilik ve yerel mimari konusunu tartışmıştır.

-Vellinga, M. (2006). Engaging the future: Vernacular architecture studies in the twenty-first century. L. Asquit & M. Vellinga (Der.), *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century* içinde (ss. 81-95). London & New York: Taylor & Francis.

Kitabın bu bölümlerinde yerel mimari kavramının ortaya çıkış süreci ve bu süreçte kavramın nasıl tanımlandığı ile ilgili detaylı bir araştırma yapılmış ve yerel mimarinin nasıl tanımlanması gerektiği ile ilgili güncel bir yaklaşım sunulmuştur. Yazara göre, modernleşme ve küreselleşmenin güçlü süreçleri karşısında yerel gelenekler savunmasız kalmış, tarihi ve geleneksel binalar değiştirilmek ya da yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu geri dönüşmez değişimin gerçekleşme hızının getirdiği endişe; tarihi ve geleneksel yapıların belgelenmesini, incelenmesini ve korunmasını arzu edilir kılmıştır. Bu tarihi ve geleneksel yapılar yerelle ilişkilendirildiği için, yereli koruyamama endişesi de yine aynı dönemde doğmuştur.

Yerellik ve Modernizm kavramlarını iç içe geçen bir bilgi birikimine dönüştürülmesini hedefleyen yazar; yerelin ne olduğunu anlattığı kadar Modernizmin ne olduğunu da anlatmaktadır. Bu anlatımlarda küreselleşme sürecine giren dünyada yerel kavramının önemli bir değer haline gelmesinin sebebinin sadece hızlı değişime karşı duyulan tepki olmadığını görülmektedir. Modernizmle birlikte doğal kaynakların ve türlerin hızlı bir şekilde kaybedilmesi, yüksek düzeyde enerji tüketimi ve artan miktarda atık ve kirlilik sürdürülebilirlik ve ekoloji kavramlarının tüm

kavramların üzerinde bir değere dönüşmesini sağlamıştır. Yazar çevresel, ekonomik ve sosyal sorunların sürdürülebilir ve ekolojik bir şekilde ele alınabilmesi için mimarlara, şehir planlamacılarına ve mühendislere çağdaş yerel kavramının üzerinde durmaları için çağrıda bulunmaktadır.

Koruma Kavramı Üzerine Alternatif Metodolojiler ve Eleştiriler

-Demirgüç, U. (2006). Mimarlıkta Eleştirel Bölgeselcilik ve Turgut Cansever. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ufuk Demirgüç tarafından 2016 yılında tamamlanmış “Mimarlıkta Eleştirel Bölgeselcilik ve Turgut Cansever” isimli tezde, öncelikle Turgut Cansever mimarlığının Türkiye ve dünya mimarlığı içerisinde bulunduğu konum irdelenmiş olup, Cansever tarafından yapılmış olan yapılara Eleştirel Bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde bakılmaktadır. Gelenek kavramı, Cansever için sadece biçimsel verileri sağlayan bir araç olmaktan fazlası olmakla birlikte, Cansever geleneği, kendisini oluşturan öz, kültürel içerik, inanç sistemi ve tarihsel deneyimden hareket ederek gelecek için çözüm geliştirmek üzere ele alır. Cansever’in mimarlığı zamanla ve mekanla ilişkili olarak süreklilik taşır ve o, kültürü ve geleneği doğrudan biçimsel bir alıntılama yoluyla kullanmak yerine dolaylı bir yoldan kullanmaktadır. Her binasında yapının işlevi, tekniği, çevre ve ait olduğu kültür ve toplumla ilişkisi ontolojik açıdan sorgulanmaktadır. Tezin ilk bölümünde, bölgeselci mimarlıkların tarihi, 1980’lerde tanımlanan eleştirel bölgeselcilik ve eleştirel bölgeselciliğin önde gelen kuramcıları Tzonis, Lefavre ve Frampton’ın yaklaşımları incelenmiş ve eleştirel bölgeselciliğin diğer bölgeselcilik yaklaşımlarından farklı ve ortak yönleri ele alınmıştır. Tezin ikinci bölümünde, Erken Cumhuriyet döneminden itibaren Türkiye’deki mimarlık gündeminin ana kavramları olan kimlik, modernlik ve ulusallık üzerinde durulmuştur ve 1950 sonrasının mimarlık faaliyetleri içerisindeki bölgeselci yaklaşımlar incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, Cansever’in yazıları aracılığıyla mimarlık hakkındaki düşüncelerine yer verilmekle birlikte Turgut Cansever’in mimarlığı, Bodrum’daki “Demir Evleri” ve “Sualtı Arkeoloji ve Araştırma Enstitüsü” örnekleri üzerinden Eleştirel Bölgeselcilik bağlamında, kendi görüşleri ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

-**Agarez, R. (2014).** Regionalism, Modernism and Vernacular Tradition in the Architecture of the Algarve, Portugal, 1925-1965. (Doktora Tezi). ABE Journal [Online]. (6).

Ricardo Agarez tarafından 2014 yılında tamamlanmış olan “Regionalism, Modernism and Vernacular Tradition in the Architecture of the Algarve, Portugal, 1925-1965” isimli tezde, Güney Portekiz’de çağdaş mimari söylemin iki önemli teması olan Modernizm ve bölgeselcilik tarafından çerçevelenen bina pratiklerinin gelişimi incelemektedir. 1980’lerden beri bölgeselcilik, küresel mimarlık kültüründe ısrarcı bir mecaz olmuştur ve genellikle sonradan bakıldığında heterojen bir örnek dizisine uygulanmıştır. Agarez bu çalışmasında hem bir konsept hem de bir tasarım aracı olarak, bölgesel bir ortamda çevrenin orijinal öneminin ne olduğu sorusuna yanıt aramaktadır. Tez iki bölümden oluşan dört büyük bölüme ayrılmıştır. Birinci Bölüm, Algarve’nin yapıli çevresinin metropol alanlarında anlaşılmasını ve bina geleneklerinin kodlandığı yolları incelemeye adanmıştır. Sıklıkla yapıli çevresi ile özdeşleşen bir bölgede, belirli özelliklerin tekrarlanan tasvirlerinin, stereotiplerin yaratılmasına katkıda bulunacağı ve bunun da mimari üretimi etkileyebileceği muhtemel gören Agarez, tezin bu bölümünde, disiplinin dışında mimari için bölgesel modellerin yaratılmasını incelemektedir.

Tezin ikinci bölümünde ise, Portekiz metropoliten mimarisinde “Algarve” bölgesel tiplerinin nasıl formüle edildiği ve bu ve diğer mimari olmayan söylemler arasındaki bağlantılar araştırılmaktadır. İki Algarve kasabasında kırk yıllık inşaat faaliyetlerinde görülen bölgeselcilik ve modernizmin yerel olarak etkileşimi örnekler üzerinden incelenmiştir. Halk geleneklerinin varlığı ve 20. yüzyılın öğrenilmiş mimarisinde bölgesel farklılıklar gibi mimarlık tarihinin anlatı kanonu tarafından benimsenen süreçlerin, yerel gündelik uygulamalarda gözlemlendiğinde nasıl derinlik, anlam ve önem kazanabileceğini gösteren Agarez, bu çalışmayla, baskın anlatıları belirleyerek ve bu anlatıları basitleştirerek ikna edici tek bir hikâye anlatmak yerine olayların ve süreçlerin karmaşıklığını - tarihin çok basamaklı niteliğini - ortaya çıkarmanın değerini önermektedir.

-**Curtis, W. J. R. (1986).** Towards an Authentic Regionalism. *Mimar: Architecture in Development*, Vol. 19, 24-31.

William J. R. Curtis tarafından 1986 yılında "Mimar: Architecture in Development" dergisinde yayımlanan "Towards and Authentic Regionalism" isimli makalede, Curtis, araştırmasının merkezine modernlik, gelenek, kimlik ve özgünlük kavramlarını yerleştirmiştir ve kimlik kavramını, bölgeye ilişkin yeni bir genel insan düzeninin, yeni siyaset anlayışının, inançların bir sonucu olarak yeniden yorumlamıştır. Curtis'e göre yeni kültürel paradigmanın bir sonucu olarak. Post-kolonyalizm, sekülerleşme ve batılı olmayan ülkelerin yeni özgüvenleri, sadece bu ülkelerin değil, diğer sanatsal ve kültürel ürünlerin mimarisini de etkilemiştir ve bölgeselcilik, yalnızca Üçüncü Dünya Ülkelerini etkileyen marjinal bir fenomen değil, evrensel bir fenomendir ve bu nedenle, "sağlam bir felsefi temele dayalı bir analize tabi tutulmalıdır. Curtis, özgün bir mimari eser üretmek isteyen bir mimarın, geçmişin üretici ilkelerini ve yapılarını özümseyerek yüzeyin ötesine geçmesi ve "toplumun tutarlılığını ve enerjisini beşleştiren hatıraları, mitleri ve özelemleri" bünyesinde barındırması gerektiğini savunmaktadır. Bundan bir sonraki adım, binaya, bu ilkelere ve özelemlere "özgün" bir ifade sağlayacak bir biçim vermek olacaktır. Curtis'e göre mimar, bu şekilde zamandan bağımsız binalar üretebilecektir. Curtis, bir zamanlar mimar tarafından anlaşılan ve içselleştirilen geleneksel yapıların manipüle edilmediğini savunmaktadır. Makale, hem modern mimarinin savunması hem de post-modernizmin bir eleştirisi olarak anlaşılabilir. Geçmiş ve yerel dili titiz bir şekilde anlamının, keyfi olmayan bir mimariye giden yol olduğunu savunan Curtis, bölgeselciliğin, yerel kültüre ve iklime uygun temel değerleri ve türleri aramasının gerileme veya nostalji anlamına gelmediğini vurgulamış ve meselenin sadece binalar ve yerel koşullarla ilgili değil, aynı zamanda kentsel ve kırsal, endüstriyel ve zanaatkar, 'metropolün kökünden koparılması' ve köylü değerleri, Modernite ve gelenek gibi değişimler üzerinden de ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

-**Hroch, M. (2007).** Introduction: National romanticism. B. Trencsényi & M. Kopeček (Der.), *Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe, vol. II, National Romanticism: The Formation of*

National Movements içinde (ss. 4-18). Budapest: Central European University Press

Miroslav Hroch'un 2007 yılında yazmış olduğu "Ulusal Romantizm" isimli makalesinde, "Romantizm konusunda ulusal olan nedir?" ve "Ulus için Romantizm nedir?" sorularını irdelemiştir. Yazar, romantizmin yalnızca edebi bir eğilim olarak düşünülemediğini, temelde, bir değer sistemine, davranışa olduğu kadar sanat yapıtlarına da yansıtılan "hayata" bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır. Ulusal kimliğe dönüşün, dinsel meşrutiyetin kaybı ve dolayısıyla aksiyomatik olarak formüle edilmiş ilkelerin kaybı, eski geleneksel feodalitenin zayıflaması, ataeril bağlar ve bundan dolayı güvenlik kaybı gibi kimlik krizlerinden doğduğunu savunan Hroch, yeni bir ulusal kimliğe ulaşmak isteyen ulusal hareketlerin, kültürel, sosyal ve politik sarsıntılar döneminde ortaya çıktığını vurgulamıştır. Yazara göre, ulusal ve Romantik yaklaşımların her biri benzer toplumsal köklere sahiptir ve ulus, Romantiklerin yeni güvenlik ve topluluk arayışında ulaştığı yollardan bir tanesidir. Aydınlanma yaklaşımını Romantikten ayıran keskin, genel olarak geçerli bir çizgi çekmek imkânsız olduğundan, Romantik yaklaşımları ve modernleşmeyi birbirine karşı koymak da imkansızdır. Yazar, ulusu incelerken milliyetçilik kavramının oluşumu ve gelişimini de incelemekte ve 'Vatanseverlik ve Romantizm arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Hroch'a göre ulusal ideolojinin gelişiminde Romantik Milliyetçilik veya Romantik Aşama fikri hem Romantizmde hem de milliyetçilikte belirli bir irrasyonelitenin ve güçlü bir duygusallığın mevcut olduğu fikrine dayanan bir yapıdır.

-Aycı, H. (2008). Yerelin İçerisindeki Evrenseli Aramak: 'Eleştirel Bölgeselcilik' in Öne Çıkan Kavramları Aracılığıyla Han Tümertekin'in B2 ve SM Evlerine Bir Bakış. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Hilal Aycı tarafından 2008 yılında tamamlanmış olan "Yerelin İçerisindeki Evrenseli Aramak: 'Eleştirel Bölgeselcilik' in Öne Çıkan Kavramları Aracılığıyla Han Tümertekin'in B2 ve SM Evlerine Bir Bakış." isimli tezin ilk bölümünde "Eleştirel Bölgeselcilik" yaklaşımının tanımı ve tarihsel gelişimi ele alınmakta olup ikinci bölümünde ise öne çıkan

kavramlar aracılığıyla, Han Tümertekin'in vernaküler mimarlığın ağırlıkta olduğu küçük bir yerleşim olan Büyükhüsün Köyü'nde (Çanakkale/Türkiye) tasarladığı B2 ve SM Evleri incelenmektedir.

“Eleştirel Bölgeselcilik”, II. Dünya Savaşı sonrasında mimarlıktaki tek-tipleşmeye karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özünde, aynı anda hem modern olup hem küresel koşulların yarattığı üretim ve tüketim çağına başkaldırı niteliğinde olan bir mimarlık vardır. “Eleştirel Bölgeselcilik”, 1980'lerde mimar Alexander Tzonis ve tarihçi Liane Lefaivre tarafından ortaya konmuştur. Mimarlık kuramcısı Kenneth Frampton ise yaklaşımın geçirdiği dönüşümü ve aldığı eleştirileri kapsayan tartışma ortamını ilkeleri ile geliştirerek zenginleştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Frampton'un ortaya koyduğu ilkeler dikkate alınarak Han Tümertekin'in B2 ve SM Ev'leri yerel malzeme, yerel işçilik, iklim, ışık, topografyaya uyum, manzara gibi faktörlere göre incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, B2 ve SM Ev'lerinin, yer ve bağlama duyarlı, mimarlığın yalnızca görsel algıya değil, insanın diğer duyularına da hitap eden, strüktürü açıkça sergileyerek şiirsel olarak ifade edilebilen, alışıldık olanı alışılmadık bir şekilde yorumlayan ve aynı zamanda yeni olanı arayarak estetik algıları açmayı sağlayan, bir anlamda yabancılaştırma/yadırgatma yöntemini kullanan yapılar olduğu görülmüştür.

2.5.3. İleri Tasarımı Destekleyici Model ve Yöntemler

Alan analizleri ile bölgenin yerel koşullarının mevcut durumu, ileri tasarım öncesinde tasarlayan ekip ve tüm karar alıcıların süreç içi konumlarının belirlenmesi/tartışılması gereğini doğurmuştur. Farklı yaklaşımlar ile farklı sonuçlara ulaşabilecek olan karar alma süreci için yerellik kapsamında iki üst başlık halinde öneri modeller tanıtılmış; bu modellerin, tasarım süreç ve sonucunda meydana gelebilecek olan sorunların tartışılabileceği bir altlık oluşturması hedeflenmiştir. Süreç boyunca genişletilebilecek olan bu modeller, tasarlayan mimarlar ve yerel kurumların süreç içindeki rol ve etkilerinin farkındalığı açısından da önemli görülmektedir.

Bu bağlamda bölgeselcilik çalışmaları, mimarlık pratiği içinden bir teorik modeli kapsarken; Neo-Marxist modeller olarak sunulan tartış-

malar, yerellik üzerinden gelişen kültür sömürüsüne dayalı kentsel ve sosyal süreçlerin analizini kapsamaktadır.

2.5.3.1. Bir Teorik Model Olarak Bölgeselcilik Çalışmaları

Sivrice çalışmaları bağlamında bölgeselcilik, temel teorik model olarak ele alınmıştır. Bölgeselcilik çalışmalarının temel yaklaşımı, doğal veya kültürel bölgelerin çeşitliliği sebebi ile bir bölgenin yapısının onu kullananların hedefleri ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştiği fikridir. Ancak bu yaklaşım da farklı metodolojiler ile kendi içinde çeşitlenmiş ve alt çalışma alanları oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışma kapsamında bölgeselcilik üst başlığı altında eleştirel bölgeselcilik ve otantik bölgeselcilik olmak üzere iki farklı (alt) model incelenmiştir:

Konvansiyonel Bölgeselcilik

Özellikle Roma dönemi örneklerinde bölgeselcilik kavramının politik düzenle ilişkili olduğu görülmektedir. Kelime etimolojik olarak incelendiğinde, İngilizcesi Regionalism olan bölgeselcilik kavramının Latince kökü *Regere*'dir. Bu kök ise "yönetmek, düzenlemek" anlamına gelmektedir (Canizaro, 2007; s.17) Bir ideoloji olarak bölgeselcilik, bir bölgenin kültürel mirasını koruma arzusuyla bölgesel farklılıklar üzerine kurulu yeni bir sosyal ve politik düzen göstergesidir. Mimarlıkta bölgeselciliğin tarihi Vitruvius'a kadar dayanmaktadır. Vitruvius'a göre (1960) bölgesel koşullar arasındaki farklılıklar binaların da farklı olmasını sağlar. 18. yüzyıldan itibaren bölgeselcilik, daha etnik ve sosyal bir tabandan beslenerek, ortak bir geçmişe ve belleğe yönelik olan "Milli Romantiklik" çerçevesinde üretilmeye başlanmış olup (Hroch, 2007), 19. yüzyılda bu alanda John Ruskin yerin ve belleğin önemini belirten yazılarıyla akımın önemli bir öncüsü haline gelmiştir. 20. yüzyılın başlarında mimarlığı etkilemiş olan Modernizm ve evrensel anlayışlar, bu yüzyılın ortalarında eleştirilmeye başlanmış, Lewis Mumford (1940), Modernist ve evrensel anlayışların kültürel gelişimin bir parçası olan bölgesel gelişimi tek tipleştirilmesini eleştirerek, bölgeselcilik kavramına farklı bir bakış açısı getirmiş ve böylelikle bölgeselcilik yeniden bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Bölge; kültürel ve doğal kriter çeşitleriyle tanımlanmış sınırları olan geniş bir alandır. Kültürel olarak uç noktada politik kontrol, diğer uçta ise doğal olarak oluşan fiziksel özellikler kriter olarak sayılmaktadır. Bölgeselcilik çalışmalarında iklim, topografik yeryüzü şekilleri, arazi kullanımı, yaşam şekilleri, ticaret ve alışveriş, dil ve şive, belli inşaat yapım teknikleri ve malzemeleri fiziksel kriterler olarak belirtilmektedir.

Mimari teorinin bir alt tartışma alanı olarak bölgeselcilik, Modernizm ve Postmodernizm gibi akımlar içerisinde de yer almıştır. Mimarlıkta bölgeselcilik kavramının gelişimine bakıldığında kimi dönem yapının salt çevreyle olan bağı, kimi dönem etnik ve sosyal ilişkisi, kimi dönem ise yerden bağımsız olarak bir tarihselcilik örgüsüyle ele alınmıştır. Bölgeselcilik, zaman zaman mimar kimliği olmadan üretilen anonim yerel yapı tekniklerine indirgenerek “Yerel Mimarlık” olgusuyla birlikte ele alınmasına rağmen, mimarlık tarihi ile ele alınması gereken bir alandır.

Eleştirel Bölgeselcilik

Eleştirel Bölgeselcilik teorisi, temelinde dünyada mimari kültür üretiminin yaygın bir biçimde tek tipleşmesine bir tepkidir. Eleştirel bölgeselciliğin bu tepkisini, yaklaşımı yaygınlaştıran Kenneth Frampton, Paul Ricoeur’un “dünyanın her yerinde insanların, aynı kötü filmleri izleyip, benzer türden makineleri ve ifade biçimini kullanması sonucu, modern uygarlığın her alanı aynılaştırma şokunu her kültürün içselleştiremediği” sözleri ile vurgular. (Aycı, 2008; s4) Ricoeur’un, “aynı anda hem modern olup hem de köklerimize nasıl döneriz ve durağan bir kültürü canlandırıp, nasıl evrensel kültürün bir parçası olabiliriz?” soruları eleştirel bölgeselcilik teorisin temel soruları olarak değerlendirilir (Ricoeur akt; Frampton, 1992).

Modern mimarlığa alternatif olarak 20.yüzyılda bölgeselciliği tartışan bir durum olarak da nitelenebilen eleştirel bölgeselcilik (Tzonis & Lefaivre; Nesbitt, 1996) ismini, 1980’lerde mimar Alexander Tzonis ve tarihçi Liane Lefaivre’den alır. Mimarlık kuramcısı Kenneth Frampton ise aynı yıllarda Tzonis ve Lefaivre’i izleyerek eleştirel bölgeselcilik etrafında gelişen tartışmayı zenginleştirir ve yaygınlaştırır. Frampton, Tzonis ve Lefaivre eleştirel bölgeselciliği bir stil olarak değil, yaklaşım olarak

tanımlamışlardır. Tzonis ve Lefaivre, eleştirel bölgeselcilik durumunun tartışmalı olduğunu, sürekli tek ekonomiye giden bir dünyada nasıl bölgeselci olunabilir sorusunu kendilerine ve ortama sorarak özeleştiriye bulunurlar (Tzonis ve Lefaivre, 1990). Frampton ise eleştirel bölgeselciliğin bir stil ile sonuçlanmadığını aksine belirli genel görünümlere yönlendiren bir kategori olduğunu belirtir (Frampton, 1983). Frampton ayrıca temel amacını evrensel-yerel arasında arabuluculuk etmek olarak tanımladığı, eleştirel bölgeselciliğe manifesto niteliğinde ilkeler koyarak teorinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu ilkeler, biçimsel reçeteler içermemektedir. Frampton, bu ilkelerin ilkinin 1983 yılında *Mimari Direniş için Altı Nokta* başlığı altında, diğerini ise 1987 yılında, *Bölgeselci Mimarlık için On Nokta: Geçici Bir Polemik* başlığı altında geliştirmiştir. Frampton'un 1983 yılında ortaya koyduğu altı nokta; (i) Kültür ve Uygarlık, (ii) Avan-Gard'ın Yükselişi ve Düşüşü, (iii) Eleştirel Bölgeselcilik ve Dünya Kültürü, (iv) Yerin Formunun Direnişi, (v) Doğaya Karşı Kültür: Topoğrafya, Bağlam, İklim, Işık ve Tektonik Biçim ve (vi) Görsel Olana Karşı Dokunsal Olan'dır. 1987 yılında ortaya koyduğu on nokta ise; (i) Eleştirel Bölgeselcilik ve Vernaküler Form, (ii) Modern Hareket, (iii) Masal ve Bölgenin Gerçekliği, (iv) Bilgi ve Deneyim, (v) Mekan/Yer, (vi) Tipoloji/Topoğrafya, (vii) Arkitektonik/Sinografik, (viii) Yapay/Doğal, (ix) Görsel/Dokunsal ve (x) Post-modernizm ve Bölgeselciliktir.

Otantik Bölgeselcilik

Otantik bölgeselcilik, William J. R. Curtis tarafından ortaya atılmış olup (Curtis, 1986) geleneksel değerleri yeniden canlandıran ve daha sonra bu değerleri şüpheli süslemelere başvurmak zorunda kalmadan modern binalara entegre eden bir yaklaşımdır (Curtis, 1989, ss.108-117). Mevcut toplumun teknokratik ve küreselleşmiş ihtiyaçlarına yerel kökenli ilkeler aracılığıyla, nostaljik duygusallığa düşmeden yer temelli çözümler sunmayı amaçlar. Otantik bölgeselciliğe göre hem modern işlevselliğin hem de geleneğin kültürel mirasla bağlantısının temel değerlerine dönüldüğünde -Modernitenin geçmişine dair bir yorum da geliştirerek-, mekâna özgü özelliklere göre, geleneksel yapı yöntemleriyle kültür ve çevreyi birbirleriyle ilişkilendiren bir mimari kimlik yaratılabilir.

Otantik bölgeselciliğin uygulanabilmesi için geçmişe bakmak, böylece mevcut sosyal yapıya uyum sağlayabilecek yeni bir dil oluşturmak ve yerel kültürel davranış ve sosyal gerçekleri her tür yeni mimari dilin arkasındaki nedenlere dahil etmek gerekmektedir. Bunları yaparken çağdaş binalara monte edilmiş yüzeysel bölgesel bileşenlerden, kültürün değersizleştirilmiş versiyonlarından ve uluslararası ekonomik kurallar, ulusal propagandalar ve pan-islamîk klişeler gibi imajlaştırılmış geleneklerden kaçınmak gerekmektedir. Bölgesel sorunları çözmek için kullanılan ve çağdaş ihtiyaçlara göre değiştirilebilen geleneksel kültürün bir türünü, genel kuralını veya benzersiz unsurunu bulmak için Otantik bölgeselciliğe ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5.3.2. Neo-Marxist Modeller: Pierre Bourdieu ve David Harvey

Genel tanımı ile Neo-Marxist teoriler, 19. yüzyıl sonlarında Marx tarafından öne sürülen toplumsal ve ekonomik teorileri, eleştirel yöntem ile birlikte yeniden ele alan 20. yüzyıl düşüncelerini kapsamaktadır. Farklı çalışma alanlarında farklı düşünürler ile desteklenen ve çeşitlenen bu üst başlık, sosyolojik anlamda güç dengelerinin karar süreçlerine eleştirel bir yaklaşım benimsemekte ve durum analizi ile birlikte bir gelecek perspektifi oluşturmayı hedeflemektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan iki örnek model, kentsel ve sosyal gelişim süreçlerine farklı yaklaşımları ile Sivrice'de yerelin dönüşümü ile yerel, güncel ve yabancı arakesitindeki tartışmalardaki karar süreçlerinin derinlemesine analizi için uygun bulunmuş ve öneri düşünme araçları olarak sunulmuştur. Bu bağlamda Pierre Bourdieu, toplumu kapsayan tüm edimlerde sosyal ilişkiler ağının habituslar ve uygulama alanları üzerinden yeniden ele alınması gerektiğini hatırlatırken; David Harvey, sosyal yapı ve müdahalelerdeki ekonomi bazlı prensiplerin bölgenin fiziksel ve sosyal değişimine olan etkilerini yeniden düşünmek için öneri bir model olarak ele alınmıştır.

Pierre Bourdieu: Sermaye İlişkilerinin Okunmasına Dair Bir Model

Bourdieu, düşüncelerin kendilerini oluşturan toplumsal mekanizmalardan ayrı seyahatlerinin düşünceleri soyut bir sonuca ulaştıracağı

düşüncesiyle (Bourdieu, 2014), simgesel değeri yaratan tüm toplumsal mekanizmaları ve bu mekanizmaların ekonomik, kültürel ve simgesel sermayeleriyle ilgilenir. Toplumsal gerçekliği incelerken; nesne olarak gerçekliği değil, toplumsal faillerin gerçeklik ve irade olarak temsil ettikleri (Bourdieu, 2014), başka bir deyişle toplumsal olarak tasarlanmış gerçeklik temsillerini inceler. Bunu yaparken, toplumsal sınıflar arasındaki tüm sermaye akışlarına odaklanarak bu sermayelerin temsil ettiği simgesel hiyerarşileri açığa çıkarır. Ancak yine Bourdieu'ye göre, temsil hiyerarşilerini anlamının yolu, bu hiyerarşik sistemde simgesel olarak en üstte tanımlananın sahip oldukları ile birlikte kasıtlı olarak dışarıda bıraktıklarına da bakmaktır.

Bourdieu'ye göre sınıfsal çatışma alanları mevkiler arası ilişkiler ve sermayenin dağılımıyla ilişkilidir. Sermaye kavramı ise, ekonomik, sosyal, kültürel ve her birinin içinde görülebilecek olan simgesel sermaye olmak üzere farklı başlıklarla ele alınmaktadır. Ekonomik sermaye, doğrudan paraya dönüşebilir ya da kurumsallaştırılmış mülkiyet haklarını ele alırken; toplumsal sermaye, belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve soyluluk unvanı gibi kurumsallaştırılabilir toplumsal ilişkileri ele alır. Çalışma açısından birincil önemde görülen kültürel sermaye ise belirli şartlar altında ekonomik sermayeye dönüşebilen ve kurumsallaştırılabilir eğitim vasıflarını, bireyler arası enformel becerileri, yaşam tarzını, zevk ve beğenileri kapsar (Bourdieu, 2015).

Kültürel sermaye de kendi içinde bedenselleşmiş, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış kültürel sermaye olarak üçe ayrılmaktadır. Bedenselleşmiş kültürel sermaye, çocukluktan itibaren öğrenilen dil ve yazım alışkanlıkları ile beden kullanım biçimini; nesneleşmiş kültürel sermaye kitap, sanat, bilim eseri gibi kültürel beceri gerektiren nesnelere; metnin alan çalışmalarının da temellendiği kurumsallaşmış kültürel sermaye ise çoğunlukla eğitim kurumları aracılığıyla kurumsallaştırılmış hiyerarşileri kapsamaktadır (Bourdieu, 1986). Simgesel sermaye ise diğer sermaye biçimlerinin her birinde ve birbirleriyle olan ilişkilerinde görülebilir olan, simgesel değerleri incelemektedir. Tüm bu sistemlerin (yeniden) üretimini sağlayan ise, bireyin eyleme yönelik yatkınlıklarını tanımlayan habitus ve habitusun içinde bulunduğu ve karşılıklı birbirlerini şekillendirdikleri alan (field)'dir.

Habitus kavramı, sosyal yapılar ve öznel deneyimleri bir araya getiren, Bourdieu'nün tanımıyla “dışsal olanı içselleştiren ve içsel olanı dışsallaştıran” (Grennfell, 2008) bireyin (eyleyicilerin) içindeki eyleme ait yatkınlıklara dayalı mekanizmaları tanımlar. Doğuştan gelen bir beceri değildir, içinde yaşanan sınıfa özgü sosyalleşme deneyimleriyle içselleştirilen, Bourdieu'nün tanımıyla “yapılandırılmış ve yapılandıran bir yapıdır” ve temel yatkınlıkları yaratır (Bourdieu, 2015; s.257). Yatkınlık, habitusun anahtar kavramlarından biridir. Bourdieu'ye göre, herhangi bir toplumsal sınıf için olası ya da olanaksız olan ekonomik ve kültürel koşullar, bu sınıfa ait eyleyiciler tarafından içselleştirilerek buna karşılık gelen yatkınlıklara dönüştürülürler. Bu yatkınlıklar bilinçli bir bilgi türüne değil, biçimsel olmayan pratik bir bilgi türüne tekabül etmektedir. Bu nedenle beğeni kavramı da kişiye özgü bilinçli bir yatkınlıklar alanı olmaktan ziyade sınıfa özgü bir sosyal örüntü ile şekillenir ve sınıflar arası sembolik değerlerin belirlenmesinde kilit önem taşır (Lury, 2011; Bourdieu, 2015).

David Harvey: Kültür Sömürüsü, Rant İlişkileri ve Yerellik

Kapitalizm yerel kültürleri üretiyor, estetik anlamları şekillendiriyor ve bu yolla doğrudan sermaye döngüsü içine dahil edilmeyen her tür farklılığın gelişiminin önünü keserek yerel girişimlere hükmediyor-muş gibi gösterdiğimi söyleyecekler. (Harvey, 2012)

Sermaye nedir? Bu soru tarihte birçok kişi tarafından tartışılmış, farklı teori ve modeller belirlemiştir. Marx, bu sorunun cevabının sermaye döngülerinde gizli olduğunu ifade etmiştir. Marx'a göre üretim, işgücü ve sermaye kendi döngüsüne sahiptir (Marx, 1867). Bu bağlamda bu döngüsel sistemin bir bileşeni olan ticari ürünler de kendi döngülerine sahiptir. Bu yapılar iç içe geçmiş ve birbirlerinden ayrı düşünülemez durumdadırlar. Sorumuza dönersek sermaye ne para ne ticaret ne de iş gücüdür ve bu nedenle Marx, sermayeyi servis değerinin üretimi olarak tanımlar. Kapitalizmin farklı bir dünya yarattığını ve insanların bu ayrıcalıklardan vazgeçemeyeceği kanaatindedir ve bu mücadelenin tüketimi kötüyerek yapılamayacağını söyler (Marx, 1867).

Harvey ise kapitalizm karşıtı argümanlarını sunarken çözümü sistemin zayıf noktalarını aramakta bulur. Ona göre zayıf nokta sistemin sürekli büyüme ihtiyacıdır. Sistem sürekli “hava pompalanması gereken bir balon” olarak görülür. Kâr olmadan devam sağlanamaz. Sürekli büyüme imkânsızdır ve bir sınırı vardır. Bu sınırı da nüfusun ve üretimin sürekli artmasını öngören temeller taşır (Harvey, 2012)

Sermaye yerel farklılıkları, kültürel çeşitliliği ve her türden estetik güzelliği kazanç yolu olarak görür. Küresel sermaye bu farklılıkları sistemin içinde hazmederek sistemin bir parçası haline getirmek mantığı ile çalışır. Yok edemeyeceği karşıt hareketleri destekleyerek rant kültürünün bir parçası haline getirir. Muhalif hareketler açısından sorun, özgünlük, benzersizlik, sahicilik, kültür ve estetik anlamların geçerliliğinin, teklici rant elde edebileceği daha verimli alanlar yaratmakta kullanılmasında ve yeni olasılık ve alternatiflerin yolunu açmak için değerlendirmesindedir. Her ne kadar genellikle parçalanmış olsa da kapitalist sahiplenme ve sanatsal yaratıcılık arasında süregelen büyük mücadeleler, toplumun kültürel meseleleri dert edinen bir kesiminin çokuluslu kapitalizme muhalif politikalarından taraf olmasına yol açabilir. Yine de genellikle sahicilik, orijinallik ve belirli bir kültürün sahip olduğu estetiğe “saf” değerler eklemeyen muhafazakârlığın ve hatta gerici dışlayıcılığın ilerici bir politika için yeterli bir temel oluşturduğundan da emin olunamaz.

Sonuç olarak, Harvey'e göre kapitalistlerin tekel arayışında karşıt bir argüman olarak öne sürülen; yerellik, özgünlük, tarih, kültür kavramları kapital sistemin tüm karşıt görüşleri kendi faydasına dönüştüren yapısı dolayısı ile sistemin en büyük destekçileri haline gelmiştir.

3. SIVRICE'YE İLİŞKİN ANALİZLER

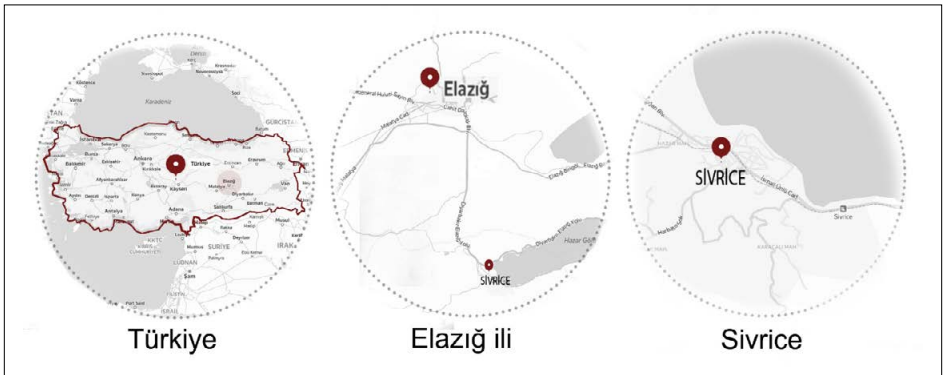
Sivrice ilçesinin etraflıca araştırılabilmesi için bölgenin fiziksel ve demografik grupları açısından analizler yapılmıştır. Fiziksel özellikler kapsamında, ilçenin konumu ekseninde, iklimi, bitki örtüsü, toprak yapısı, güneşlenme durumu gibi konuların yanı sıra ulaşımı, mevcut yapı kullanımını ve deprem hasar durumu, kentsel dönüşüm durumu, ticari imkânları, doğası ve turistik alanları da incelenmiştir. Gündelik hayata dair incelenen fiziksel özellikler kapsamında ilçe nüfus dağılımı, demografik yapısı, kültürel özellikleri gibi başlıklara odaklanılmıştır.

İlçenin demografik yapısına istinaden odak çalışma grupları belirlenmiş ve bu gruplar üzerinden ilçenin ticari hayatı, turizm olanakları ve ilçe dahilinde desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar olarak ayrıca çalışılmıştır.

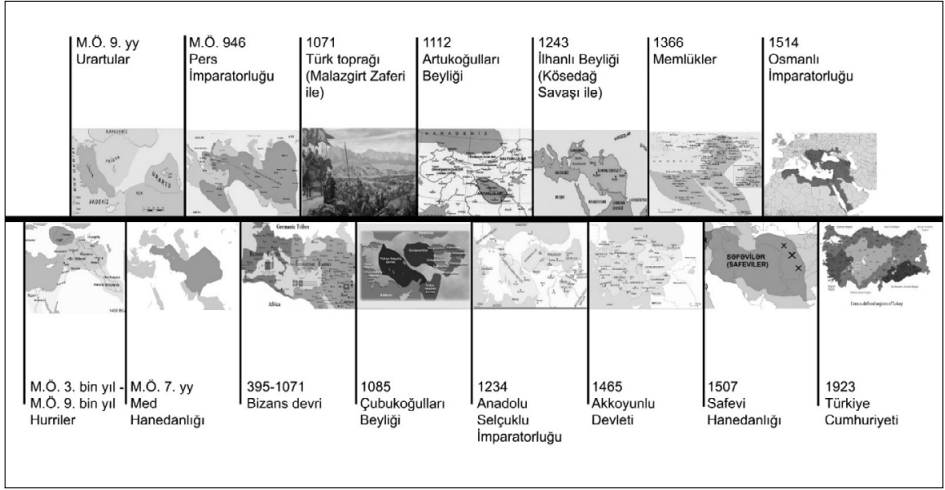
Yapılan analizler sonucunda elde edilen bilgiler ile hem Sivrice ilçesi kapsamında hem de ilçe merkezi olan Gölbaşı Mahallesi özelinde haritalama çalışmaları yapılmıştır.

3.1. FİZİKSEL ANALİZLER

3.1.1. Sivrice İlçesi

Şekil 9. Sivrice, Türkiye'nin Elazığ iline bağlı bir ilçedir

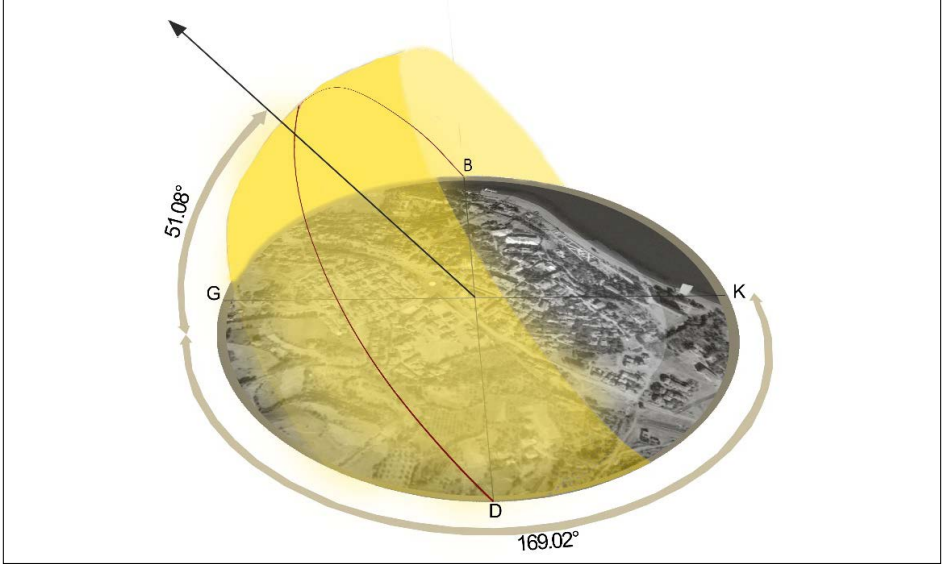
Şekil 10. Sivrice ilçesi, zaman çizelgesi

Sivrice bir Cumhuriyet Köyü olarak 1936 yılında kurulmakla birlik-
te aslında çok eskiden birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Kaymaz,
1996; Tarihçemiz, t.y.; Yılmaz & Ayarığ, 2020)

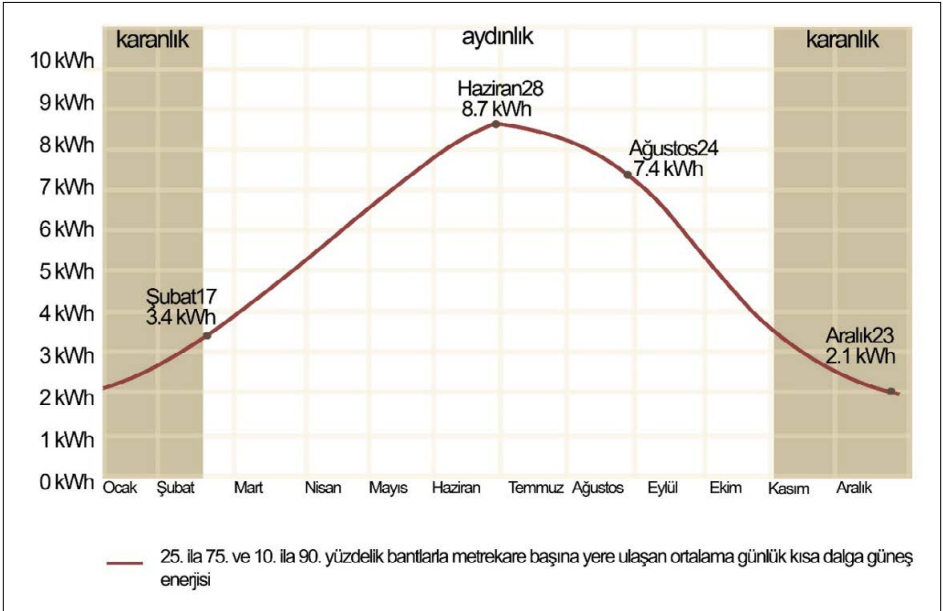
Şekil 11. Sivrice ilçesi, dönüm noktaları

Fırat Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu'nun Sivrice'ye açılması, Ha-
zarbaba Kayak Merkezi'nin kurulması, tuğla fabrikalarının kurulması ve
son olarak Batık Kent'in keşfi, Sivrice için dönüm noktaları niteliğindedir.

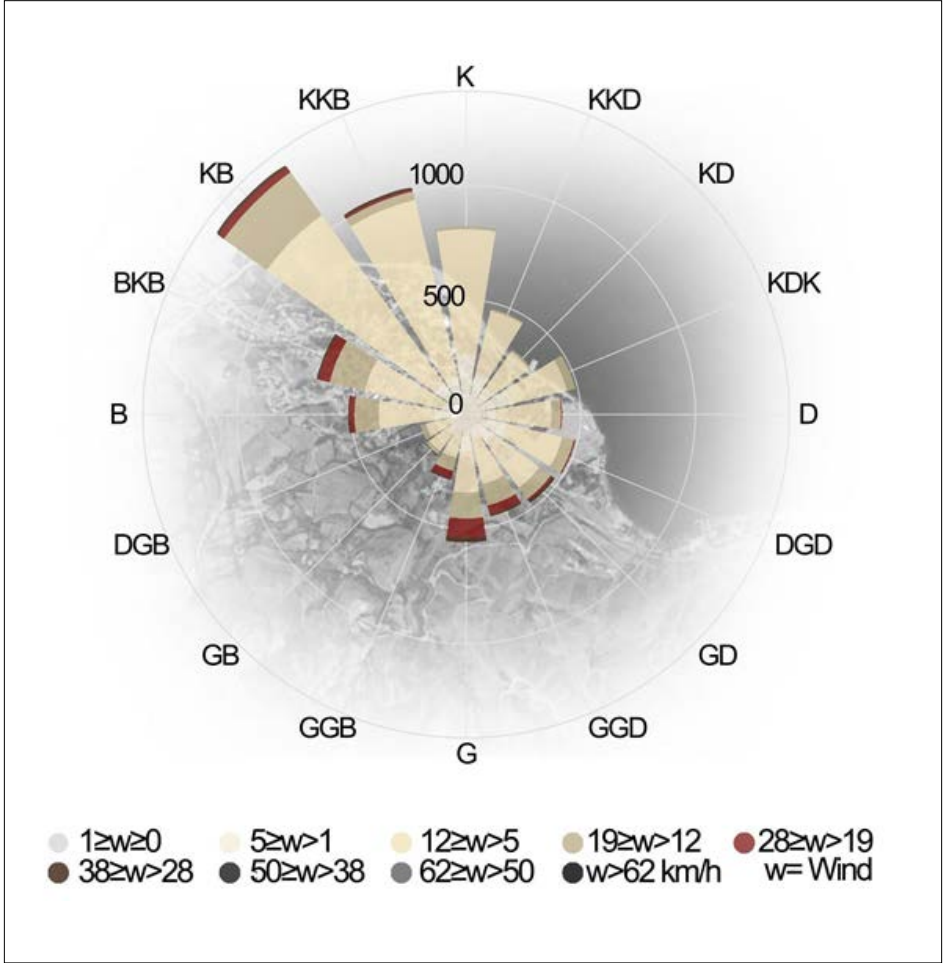
Şekil 12. Sivrice ilçesi için güneşin rotası

Güneşin rotasına göre güneşlenme süresi en çok güney yönüne doğrudur (Elazığ güneşin açısı, t.y.)

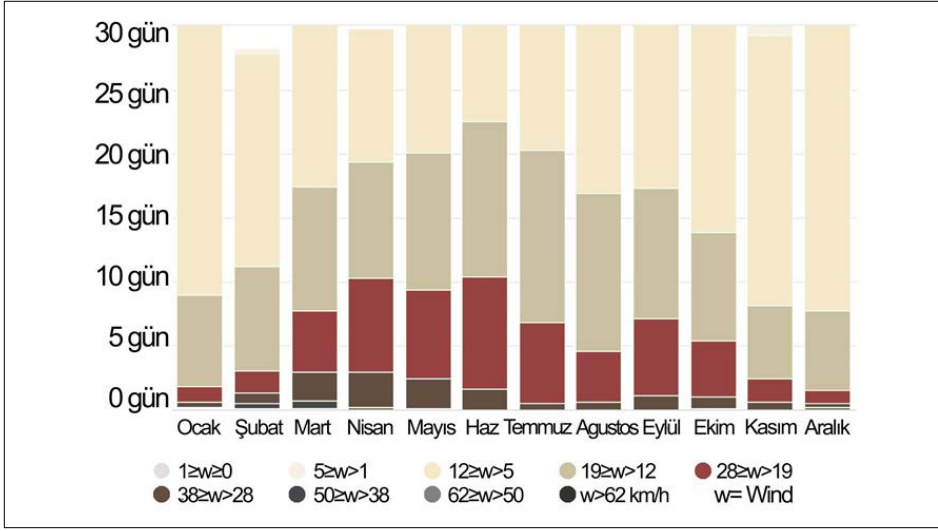
Şekil 13. Sivrice ilçesi, güneşlenme radyasyon durumu

Güneş radyasyonu en düşük aralık ayının 23'ünde olmakla birlikte 2.1 kwh'lık bir değere sahiptir. Güneş radyasyonu maksimuma 28 Haziran tarihinde ulaşır ve değeri 8.7 kwh'dır (Sivrice Ortalama Hava durumu, t.y.)

Şekil 14. Sivrice ilçesi, rüzgar hızı ve yönü

Bölge genelinde hâkim rüzgâr yönünün yanı sıra güneybatı ve batı yönlerinin de oldukça etkili olması ve Hazar Gölü çöküntüsünün uzantısına paralel olması, hava hareketlerinin topografyanın genişlemesi yönünde yönlendirildiğini göstermektedir.

Şekil 15. Sivrice ilçesi, rüzgâr hızı ve yönü

Sivrice'de hâkim rüzgâr yönü neredeyse her ay değişir. Bu değişiklik GB-KB arasında yaklaşık 53° aralığında gerçekleşir. Bilindiği gibi güney-batı-kuzeydoğu yönünde uzanan Gölcük çukurunda yer alan Sivrice'de topografyanın genişlemesi ile hâkim rüzgâr yönü arasında bir bağımlılık vardır. Hâkim rüzgâr şehrin kuzey batısından daha sık esmektedir ve çoğu durumda bazen 28 km/s hıza kadar ulaşmaktadır (İklim Sivrice, t.y.).

Şekil 16. Sivrice ilçesi, su kaynakları

Kürkköy'de bulunan Kürksuyu çayı, Soğukpınar köyünde bulunan Karlık kaynağı, Başkaynak köyünde bulunan Kavak çayı ve Hazar gölüyle birlikte, ilçe sınırları içerisinde toplam 4 adet doğal su kaynağı bulunmaktadır (Yiğit, 1994).

Şekil 17. Sivrice ilçesi, maden kaynakları

Örençay köyünde bulunan Sivrice sahasından kireçtaşı, Sivrice-Helezür sahasından ve Sivrice Uslu Bakır Sahasından bakır, kurşun ve çinko gibi madenler çıkarılmaktadır. İlçe sınırları içerisinde toplamda 3 adet doğal maden kaynağı bulunmaktadır (Yiğit, 1994).

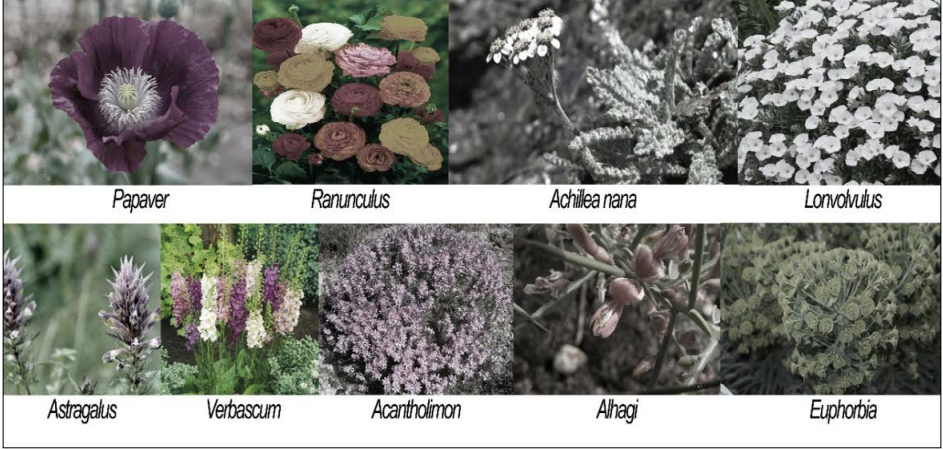
Şekil 18. Sivrice ilçesi, toprak kaynakları

Alanın büyük bir kısmında kırmızı kahverengi topraklar yer alır. Fakat eğim, drenaj, toprak derinliği ve erozyona maruz kalma durumlarına göre kendi aralarında bünye farkı gösterirler. Bu toprakların görüldüğü sahaların hemen tamamı dağlık alanlara karşılık geldiğinden eğim fazladır. Buralarda toprak sığ ve taşlıdır. Şiddetli erozyona da maruz olan bu alanlarda tarım alanları sınırlıdır. Genellikle mera olarak kullanılan bu dağlık alanlar arasında kısmen az eğimli düze yakın bölümlerde orta derinlikte, orta derecede erozyonlu topraklarda kuru tarım yapılmaktadır. Kahverengi orman toprakları ise serin, yarı nemli iklim bölgelerinde görülen toprak tiplerindedir. Sivrice'nin nispeten daha nemli olan güneybatı kesimlerinde metamorfite üzerinde yayılış göstermektedirler. Alanın ova niteliği taşıyan kesimlerinde ise kolüvyal toprak türü görülmektedir ve bu toprak türü çevredeki akarsuların oluşturduğu birikinti yelpazelerinde ve ova tabanlarında gelişmişlerdir ve tarım için elverişlidir. Alüvyal topraklar ise alanda yer alan akarsular tarafından biriktirilmiş olan malzemeler üzerinde yer alır ve Sivrice'de bu topraklar üzerinde sebze ve meyve bahçeleri bulunmaktadır. Litosolik topraklar ise eğimin fazla olduğu yerlerde bulunan, sığ ve taşlı bir bünyeye sahip topraklardır. Bu topraklar tarım için elverişli değildir (Yiğit, 1994).

Şekil 19. Sivrice ilçesi, bitki örtüsü, ağaçlar (Yiğit, 1994; Coğrafi Yapı, t.y.)

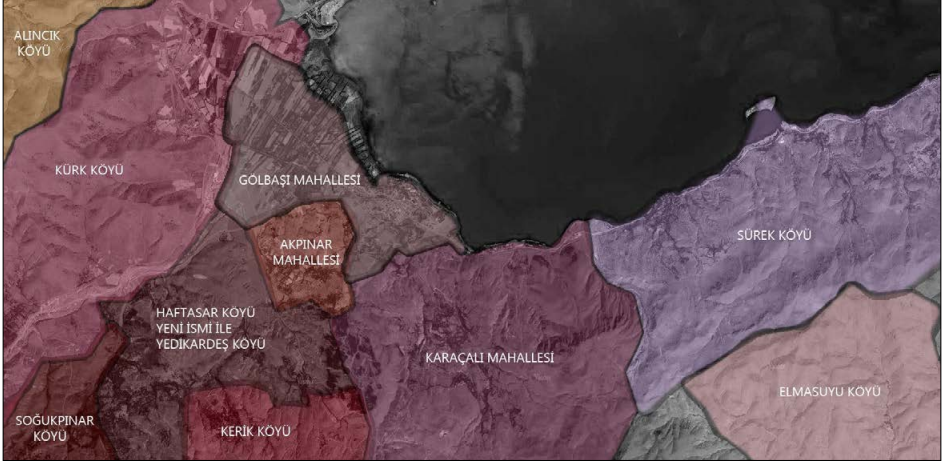
SIVRICE'NİN BİTKİ ÖRTÜSÜ (DİKENLİ - OTSU BİTKİLER)

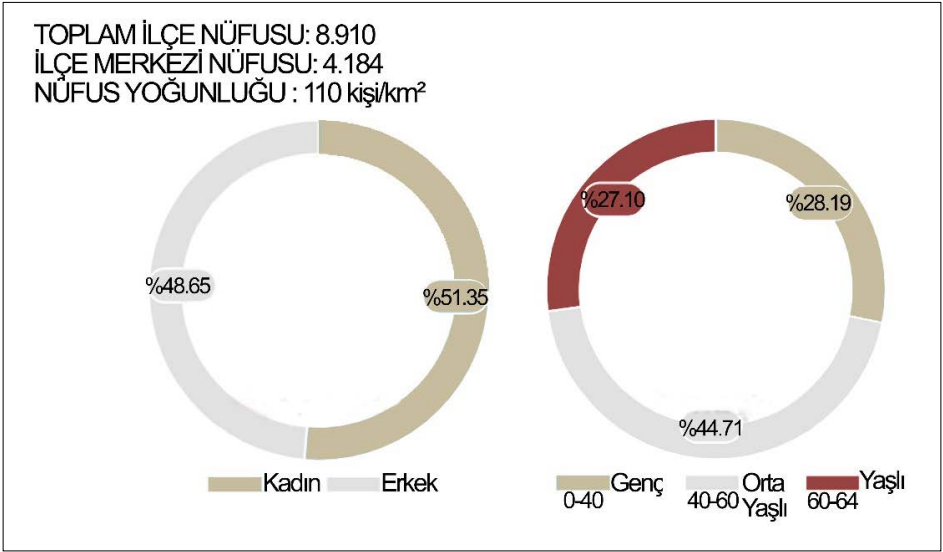
Şekil 20. Sivrice ilçesi, bitki örtüsü, dikenli ve otsu bitkiler (Yiğit, 1994)

Sivrice'de bahar aylarında (nisan sonu-mayıs başı) çeşitli renlerdeki çiçekleriyle sahayı kaplamaya başlar ve bu bitkiler ağustosun ilk yarısında büyük ölçüde vejetasyon devresini tamamlayan otsu türlerdir. Buna ek olarak vadi tabanlarında oldukça gür higrofil karakterli bitki topluluklarının yer almaktadır. Taban suyunun elverişli olması ve edafik koşullara bağlı olarak gelişmiş olan bu formasyon, vadi tabanları boyunca dar ve uzun şeritler halinde uzanır (Yiğit, 1994).

Sivrice ilçesi, 1936 yılında şubat ayı içerisinde Dedeyolu köyünde kurulmuştur. 1938 tarihinde şimdiki yeri olan Hazar Gölü sahiline nakledilmiştir. Sivrice ilçe nüfusu elde edilen son verilere (2019) göre 8.910 kişi, merkez nüfusu ise 4.184 kişi olarak kaydedilmiştir. Nüfusun %48,65 i kadın, %51,35 i erkektir. Sivrice nüfusuna bağlı elde edilmiş olan son verilere (2019) göre, ilçeye bağlı 7 adet mahalle ve 50 adet köy bulunmaktadır. Bu mahallelerden birkaçı; Gölbaşı (765 kişi), Akpınar (107 kişi) ve Karaçalı (86 kişi)'dır. Mevcut köylerden birkaçı ise; Alıncık (49 kişi), Kürk (123 kişi), Soğukpınar (56 kişi), Yedikardeş (43 kişi), Kerik, Sürek (77 kişi) ve Elmasuyu (163 kişi) köyleridir (Endeksa, 2017-2020).

Şekil 21. Sivrice ilçe merkezinde bulunan mevcut mahalle ve köy sınırları⁶

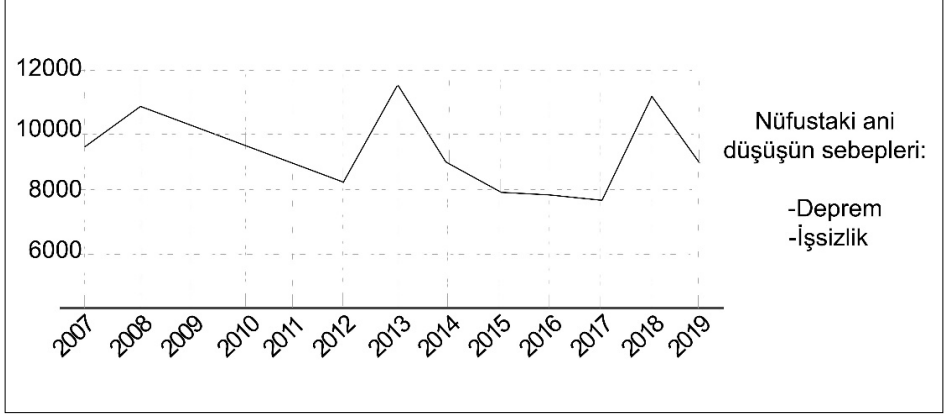

Şekil 22. Sivrice ilçesi, nüfus dağılımı

2019 Nüfus sayımına göre Sivrice'nin toplam nüfusu 8.910'dur. İlçe merkezinin nüfusu ise 4.184'tür. İlçenin nüfus yoğunluğu kilometre kare başına 110 kişidir. İlçenin nüfusunun %48,65'ini kadın iken, %51,35'i

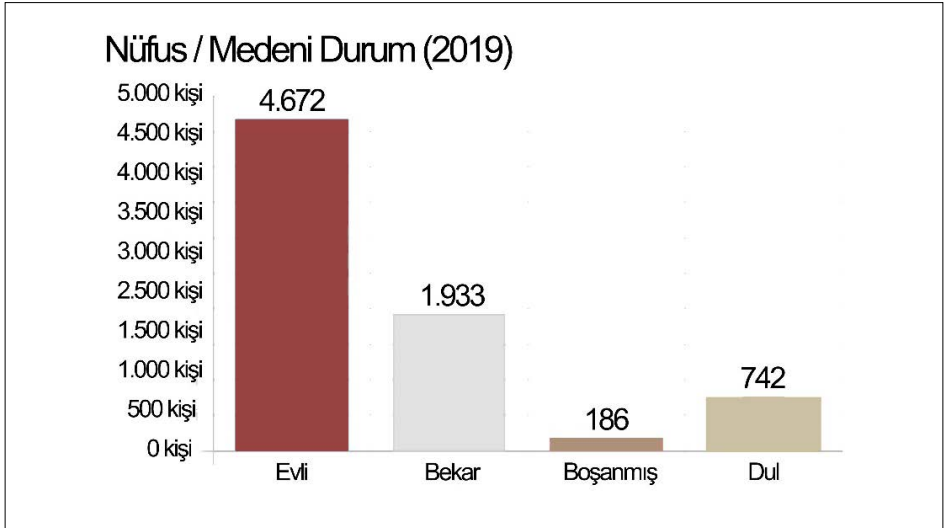
6 Sivrice Belediyesinden alınan bilgiler doğrultusunda araştırma ekibi tarafından oluşturulmuştur.

erkektir. Nüfusun %28,19'u 0-40 yaş aralığında olup genç nüfusa dahil edilmiştir. Nüfusun %44,71'i ise 40-60 yaş aralığında olup orta yaşlı nüfusuna dahildir. Nüfusun %27,10'u ise 60-64 yaş aralığındaki insanları içermekle birlikte yaşlı nüfusuna tekabül etmektedir. (Sivrice Demografi, t.y.)

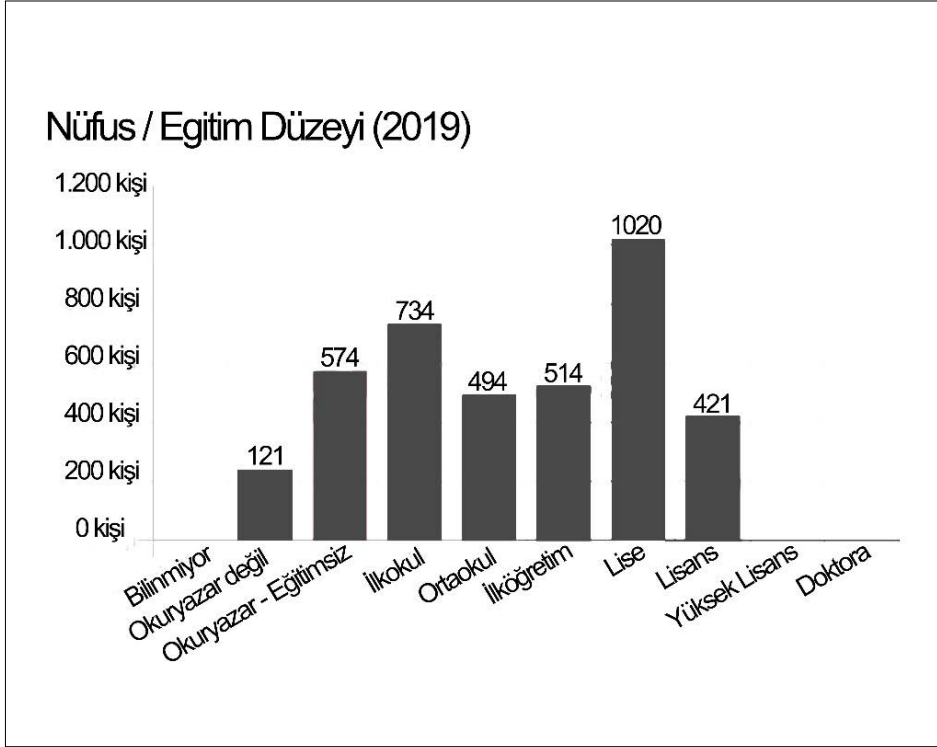
Şekil 23. Sivrice ilçesi, yıllara göre nüfus değişimi

2007'den 2019 yılına kadar olan nüfus incelendiğinde, nüfusta büyük bir değişiklik görülmemiştir (Sivrice Demografi, t.y.).

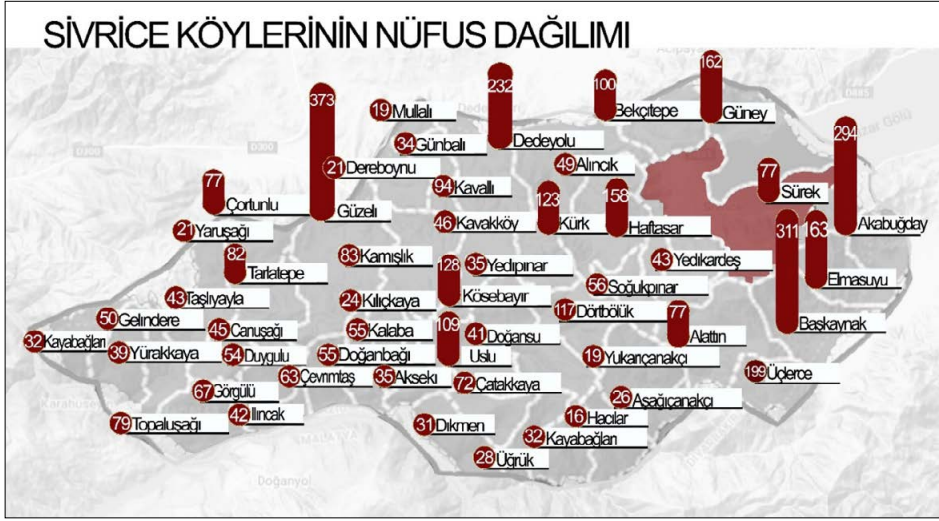
Şekil 24. Sivrice ilçesi, 2019 yılı, nüfusa göre medeni durum

2019 yılında yapılmış olan nüfus sayımı verilerine göre, nüfusun 4.672'si evli, 1.933'ü bekar, 186'sı boşanmış ve 74'sinin duldur (Sivrice Demografi, t.y.)

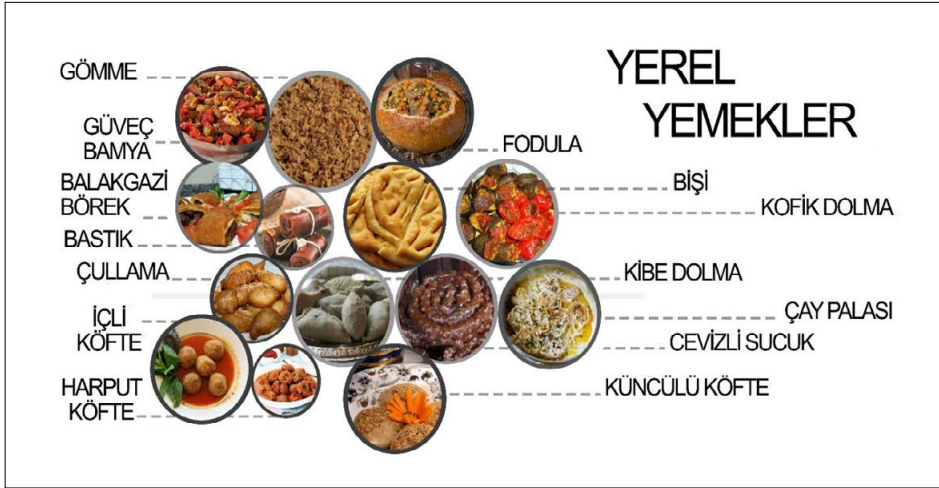

Şekil 25. Sivrice ilçesi, 2019 yılı, nüfusa göre eğitim düzeyi

2019 yılında yapılmış olan nüfus sayımı verilerine göre nüfusun eğitim durumu incelendiğinde, ilçe nüfusunun 121'i okuryazar değildir, 574'ü okuryazar fakat eğitimsizdir; nüfusun 734'ü ilköğretim, 494'ü ortaokul, 514'ü ilköğretim, 1020'si lise ve 421'i lisans seviyesinde bir eğitime sahiptir. Yüksek lisans ve doktora seviyesinde bir eğitime sahip birisi bulunmamaktadır. (Sivrice Demografi, t.y.)

Şekil 26. Sivrice ilçesine ait köylerin nüfus dağılımı

Şekil 27. Sivrice ilçesi, yerel yemekleri

Geleneksel Elazığ mutfak kültürü, Türk mutfak kültürünün izlerini taşır. İklim, coğrafi özelliklerine ve yörede yetişen ürün çeşitliliğine göre şekillenen yemeklerin birçoğu yalnızca Elazığ'a özgüdür. Elazığ mutfağı, 150-200 yemek çeşidine sahip olan, zengin ve köklü bir Anadolu mutfağıdır. (Elazığ Mutfağı, t.y.)

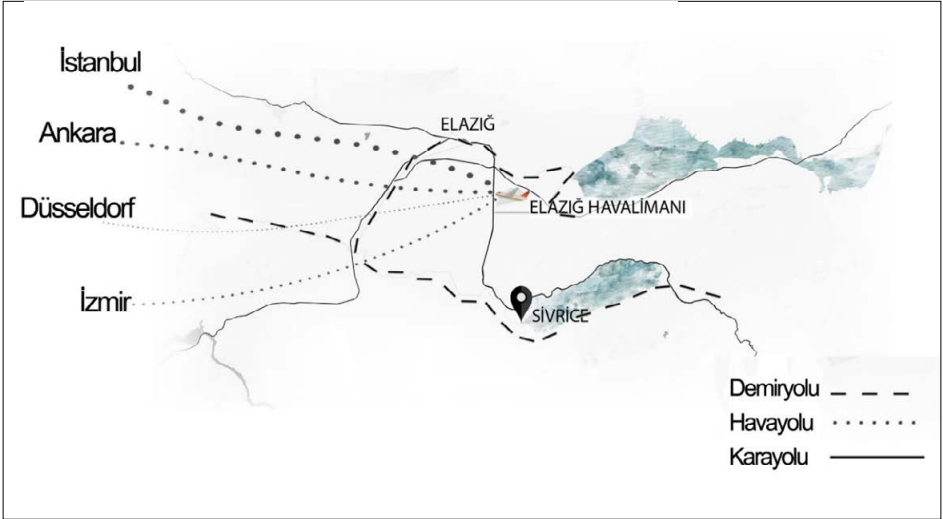

Şekil 28. Sivrice ilçesi, folkloru (Elazığ Halk Oyunları, t.y)

Bölgeye özel çayda çıra ve kürsü başı oyunları vardır. Aynı zamanda bu yöreye özgü sekiz köşeli her köşesi farklı bir değer ifade eden bir şapkası vardır: cömertlik, cesurluk, dürüstlük, yiğitlik, çalışkanlık, misafirperverlik, tevazu, vatanseverlik. (Elazığ Halk Oyunları, t.y.)

Ulaşım

Sivrice, Elazığ'a bağlı olup şehir merkezine 31 km uzaklıktadır. Ulaşım, kara ve demiryolu ile sağlanmaktadır.

Şekil 29. Sivrice ilçesine ulaşım

Demiryolları

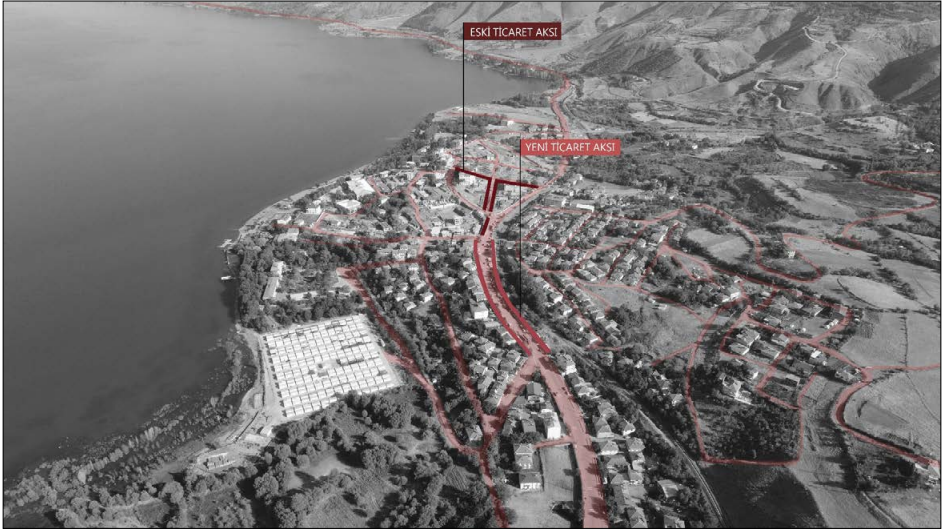
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları ilçeye girildikten sonra anayol paralelinde devam etmektedir. Güney Kurtalan ve Fırat Ekspresi bu güzergâhta sefer yapmaktadır. Güney Kurtalan Ekspresi Ankara-Kurtalan-Ankara arasında haftada 5 gün boyunca işlemektedir. Sivrice Tren İstasyonundan günde 2 tren seferi gerçekleştirilmektedir. İlk tren, saat 05:16'da Kurtalan yönüne doğru, son tren ise saat 13:41'de Ankara yönüne doğru hareket etmektedir. Fırat Ekspresi Elazığ-Adana-Elazığ arasında her gün işletilmektedir. Tümü pulman vagonlardan oluşan tren Elazığ-Adana arası parkurunu yaklaşık 10 saatte tamamlamaktadır.

Bu güzergâhlar üzerinde ilçe merkezinin girişinde bulunan Kürk İstasyonu, Sivrice merkezindeki Sivrice İstasyonu ve ilçe çıkışında bulunan Gölcük İstasyonu olmak üzere üç adet istasyon bulunmaktadır:

- *Kürk Tren İstasyonu* Kürk Tren İstasyonundan günde 2 tren seferi gerçekleştirilmektedir. İlk tren, saat 05:11'de Kurtalan yönüne doğru, son tren ise saat 13:46'da Ankara yönüne doğru hareket etmektedir.
- *Sivrice Tren İstasyonu* Sivrice Tren İstasyonundan günde 2 tren seferi gerçekleştirilmektedir. İlk tren, saat 05:16'da Kurtalan yönüne doğru, son tren ise saat 13:41'de Ankara yönüne doğru hareket etmektedir.
- *Gölcük Tren İstasyonu* Gölcük Tren İstasyonundan günde 2 tren seferi gerçekleştirilmektedir. İlk tren, saat 05:27'de Kurtalan yönüne doğru, son tren ise saat 13:30'da Ankara yönüne doğru hareket etmektedir.

Ticaret Aksı

Depremden önce ticaret aksı Hükümet Konağı ve Cumhuriyet Ortaokulu çevresinde bulunmaktaydı.⁷ Depremden sonra ticari yapılarda ciddi hasar meydana geldiğinden ve ticaret aksının bulunduğu bölge kentsel dönüşüm alanı olarak belirlendiğinden dolayı ticaret aksı İsmail Ünlü Caddesine taşınmıştır.⁸

Şekil 31. Sivrice ilçesi merkezi, eski ve yeni ticaret aksı⁹

Dini Yapılar

Sivrice ilçe merkezinde depremden önce 3 adet cami olduğu bilinmektedir. Bu camilerden Merkez Camii ve Fatih Camisi depremden sonra ağır hasarlı oldukları için yıkılmıştır ve ikisi yerine yalnızca en büyük olan Merkez Camii yapılmakta olup, şu an hâlâ inşaat halindedir. İnşaat bitene kadar ise geçici olarak konteyner cami kullanılmaktadır. Hava şartlarına bağlı olarak Ali Rıza Talay Çok Programlı Anadolu Lisesine

7 Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

8 28 Ekim 2020 tarihinde araştırma ekibinden Sahra Gündoğdu ve Tuğçe Özdemir tarafından yapılan alan gezisi esnasında tespit edilmiştir.

9 Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

ait kapalı spor salonunun bir kısmı cami olarak kullanılmaktadır. Sivrice ilçe merkezinin girişinde Müftülük binası bulunmaktadır. Müftülüğe bağlı 1 adet de Yeni Cami mevcuttur

Şekil 32. Sivrice ilçesi merkezi, eski ve yeni dini yapılar¹⁰

Fabrika ve Okullar

Sivrice’de, ilki 1966’da diğerleri ise 1989 ve 1991 yıllarında hizmete girmiş ancak mevcutta biri yıkılmış (Hazar Tuğla-Kiremit Fabrikası 1990 yılında kapanmış ve yıkılmıştır.) durumda olan 4 ayrı tuğla-kiremit fabrikası bulunmaktadır. Hazar Tuğla-Kiremit Fabrikası, 1990’ların başında tamamen ekonomik sebeplerden dolayı kapanmış ve yıkılmıştır. Bu fabrikalar kullandıkları hammaddeyi Sivrice yakınında yer alan Kürk delta-sından ve Sivrice’ye 6 km uzaklıktaki Kavak köyünden sağladıklarından dolayı hammaddeye yakın olmak amacıyla burada kurulmuşlardır. Aktif olan 3 adet tuğla fabrikası ilçe merkezine yaklaşık 3 km uzaklıkta Sanayi mahallesinde bulunmaktadır.¹¹

Sivrice ilçe merkezinde mevcut 2 adet ilkökul bulunmaktadır. Bunlardan biri 75. Yıl İMKB İlkokulu’dur. Bu okulun eski yeri şu anki deprem koruma bölgesinde olup toprak kayması tehlikesinden dolayı boşaltılmış

¹⁰ Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

¹¹ Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

ve merkezdeki Hasan Burunsuz Caddesi üzerine taşınmıştır. Sivrice ilçe merkezi, İsmail Ünlü Caddesi üzerinde yer alan diğer ilkökul ise Atatürk İlkokulu'dur. Sivrice ilçe merkezinde mevcut 2 adet ortaokul bulunmaktadır. Bunlardan biri Cumhuriyet Ortaokulu, diğeri Atatürk İlköğretim Okulu ile yan yana olup aynı bahçeyi kullanan İmam Hatip Ortaokulu'dur. Sivrice ilçe merkezinde mevcutta sadece Ali Rıza Talay Çok Programlı Anadolu Lisesi bulunmaktadır ve 75. Yıl İMKB İlkokulu ile yan yana konumlanmıştır.¹²

Şekil 33. Sivrice ilçesi merkezi, yıkılmış olan tuğla fabrikası ve mevcut okullar¹³

Kamp Yerleri, Parklar ve Dağlık Alan

Sivrice ilçesinin güneyinde 2.347 m yüksekliğindeki Hazarbaba Dağı'nda kış sporu imkânı sağlayan "Hazarbaba Kayak Merkezi" 1999 yılında faaliyete geçmiş olup, kayak sporuna elverişli 1100 m kayak pisti, telesijej ve yeme içme imkânları ile gününbirlikçilere hizmet vermektedir. Tesiste, iki adet dinlenme salonu vardır ancak konaklama imkânı bulunmamaktadır. Hazarbaba Dağında bir de macera parkı bulunmakta olup burada zipline aktivitesi imkânı vardır. Bu bölge piknik alanı olarak da hizmet vermektedir. İlçenin Hazar Gölü kıyı şeridinde pek çok kamp,

12 Sivrice Belediyesi İlçe Milli Eğitim Müdürü ile 13 Kasım 2020 tarihinde yapılan mülakat.

13 Sivrice Belediyesi İlçe Milli Eğitim Müdürü ile 13 Kasım 2020 tarihinde yapılan mülakat.

konaklama ve çeşitli park alanları bulunmaktadır. Bu park alanları çoğunlukla mesire yerleri olup daha çok yakın çevre illerden gelen misafirleri ağırlamaktadır.

Şekil 34. Sivrice ilçesi merkezi, mevcut kamp yerleri, parklar ve dağlık alan¹⁴

Kültür ve Sağlık Yapıları

İlçede çeşitli sosyal aktivitelerin yapıldığı, halkın sosyalleşme alanı olarak nitelendirdiği bir Öğretmenevi bulunmaktadır. İlçe Emniyet ve Belediye binaları yeni olup yan yana konumlandırılmıştır. Merkezde çok yakın bir tarihte yapılmış olan Kaymakamlık binası vardır. Bu binanın bir katı Milli Eğitim, bir katı Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır. Halk Eğitim Merkezi'nin eski binası toprak kaymasından dolayı boşaltılmış olup, şu an kendine ait bir binası bulunmamaktadır. Halk Eğitim Merkezinde bugüne kadar ilçe genelinde 48 okuma – yazma kursu açılmış olup, bu kurslarda 645 yetişkine okur-yazarlık belgesi verilmiştir. İlçe halkının %95'i okur-yazardır. İlçede büyük bir alan içerisinde Kongre ve Kültür Merkezi yapılması planlanmaktadır.¹⁵ Merkezde eski ticaret aksı üzerinde bulunan kıraathane yıkılmış olup yeni ticaret aksına ta-

14 Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

15 Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

şınmıştır. İlçe merkezinde Aile Sağlık Merkezi ve bir adet eczane bulunmaktadır. Ayrıca merkez girişinde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İlçe Müdürlüğü Binası vardır.

Kıyı şeridinde bir de 120 kişi kapasiteli Hazarbaba Rehabilitasyon Merkezi bulunmaktadır ve yerli halkın bu merkezde hizmet sektörü bünyesinde memur olarak çalıştıkları da bilinmektedir.¹⁶

3.1.2. Deprem ve Riskli Bölgeler

Sivrice, Türkiye'nin en önemli fay kuşaklarından biri olan Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) üzerinde bulunur. DAFZ, Doğu Anadolu'da Bingöl Karlıova'dan başlayan ve 580 km uzunluğu boyunca Antakya'ya doğru uzanan yer yer 4-25 km genişlikte bulunan, yaklaşık kuzeydoğu-güneybatı gidişli olan bir deformasyon kuşağıdır. Bu kuşak içerisinde çok sayıda paralel veya yarı paralel sol yanal atımlı faylar bulunmaktadır. Bu faylarda sıçrama (stepover), ayrılma, bükülme (bending) ve yön değiştirmelere rastlanmaktadır. Ayrıca bu yapılar arasında dere ötelenmelerini, fay yamaçlarını, dönmüş (rotated) fay vadi ve sırtlarını, asılı vadileri, heyelanları, su kaynaklarını ve doğrultu atımlı havzaları görmek mümkündür ki bunlardan birisi de Hazar Gölü (çek-ayır) havzasıdır. (Elmacı, vd., 2020)

Sivrice merkez başta olmak üzere çevresinde de tarih boyunca Doğu Anadolu Fay Kuşağında büyük depremler meydana gelmiştir. Tarih boyunca bu depremlerin şiddetine bakıldığında Doğu Anadolu Fay Kuşağının tehlikeli deprem potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

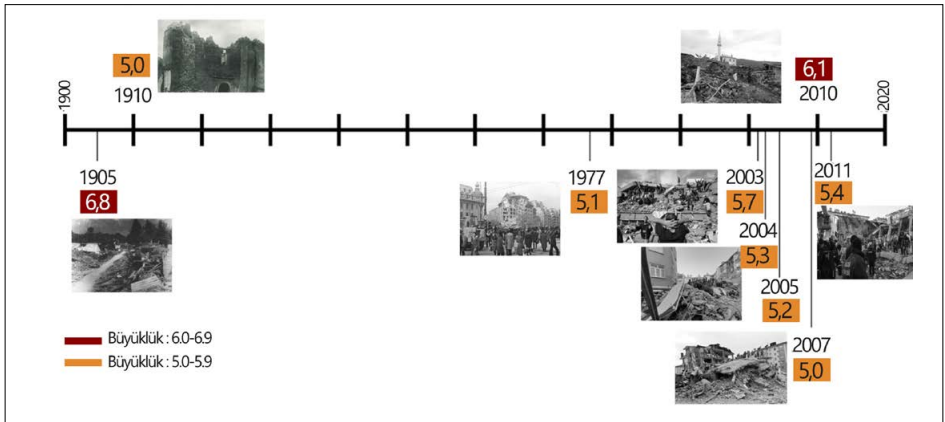
24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen depremde AFAD verilerine göre 41 kişi yaşamını yitirmiştir ve 1607 kişi yaralanmıştır. (Elmacı, vd., 2020) 547 bina tamamen yıkılmış, 6270 bina ağır hasar, 962 binada orta hasar ve 10273 binada az hasar meydana gelmiştir. Deprem, Elazığ ve Malatya illerinde şiddetli olarak hissedilmiş olup; Tunceli, Bingöl, Malatya, Diyarbakır, Muş, Erzurum, Bitlis, Trabzon, Ordu, Samsun, Çorum, Adana, Mersin, Osmaniye, Hatay, Niğde, Gaziantep, Kahramanmaraş, Sivas, Tokat ve Kilis illerinde de hissedilmiştir. Saha gözlemleri sonucun-

16 Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

da Pütürge segmentinin kuzeydoğudaki iki alt segmentinde meydana gelen kırılma ile depremin oluştuğu ortaya çıkmıştır. Kırılmanın Sivrice güneybatısında başladığı ve iki taraflı ilerlediği artçı şoklarından öğrenilmiştir. Fay üzerinde yer alan neredeyse tamamı ağır hasar almıştır. Bunun nedenleri, bu köylerin fay bandı içerisinde yer almasının yanında bölgeye ait geleneksel yığma taş yapılar veya kerpiç yapıların aldığı hasarlar neden olarak gösterilmektedir. (Elmacı, vd., 2020)

NO	TARİH	BÖLGE	ŞİDDET
1	995	PALU, SİVRİCE	6
2	28.05.1789	PALU, SİVRİCE	7
3	22.07.1866	HAZAR GÖLÜ GÜNEYİ, ELAZIĞ	8
4	02.05.1874	MADEN ELAZIĞ, DİYARBAKIR	6
5	03.05.1874	HARPUT ELAZIĞ, DİYARBAKIR	8
6	04.05.1874	MADEN ELAZIĞ, DİYARBAKIR	8-9
7	27.03.1875	KARLIOVA, BİNGÖL, PALU, ELAZIĞ	8
8	1889	PALU, ELAZIĞ	6
9	09.02.2007	SİVRİCE	5.3
10	21.02.2007	SİVRİCE	5.9
11	24.01.2020	SİVRİCE, ELAZIĞ	6.8
12	27.12.2020	SİVRİCE, ELAZIĞ	5.4

Şekil 35. Tarih boyunca bölgede olmuş depremler (Alyamaç, 2007; Altınok, 1981; Erdoğan, 2007; KRDAE, 2020; Soysal vd., 1981)

Şekil 36. Sivrice ve çevresindeki depremlerin zaman çizelgesi 1900-2020

Sivrice yeni bir yerleşim yeri olduğu için, bölgeye özel yerel bir malzeme kullanımı görülmemiştir. Yine de Sivrice'nin merkezden uzak köylerinde binalarda kerpiç kullanımına rastlanılmıştır (Yiğit, 1994)

Şekil 39. Sivrice ilçesi, kullanılan yapı malzemeleri

Deprem Hasar Durumu

Sivrice ilçesinde kamu yapıları dışında az sayıda betonarme bina bulunmaktadır. Mevcut yapılaşmanın büyük bir çoğunluğu az katlı yığma binalardan oluşmaktadır. Yığma binaların büyük bir bölümünün inşaat tarihinin eski olması, hasar aldıkları orta büyüklükteki depremlerden sonra onarılamamışlardır. Mevcut çatlaklar 24 Ocak 2020 Elazığ-Sivrice Depremi sonrası artarak ilçe merkezindeki ve ilçeye bağlı köylerdeki yapılarda daha büyük hasarlara sebep olmuştur gelmiştir (Fırat Üniversitesi Yapı ve Beton Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2020).

Şekil 40. Sivrice ilçesi merkezi hasar durumu¹⁷

17 Sivrice Belediyesinden alınan bilgiler doğrultusunda araştırma ekibi tarafından oluşturulmuştur.

Kentsel Dönüşüm ve Fay Hattı Bölgeleri

Depremden sonra en çok hasar alan bölge 1.etap kentsel dönüşüm bölgesi olarak ilan edilmiştir ve bu bölgede TOKİ inşaatı hâlâ devam etmektedir. Bu bölgenin hemen doğusunda yer alan bölge fay hattı zonu bölgesi olarak belirlenmiştir. Diğer alanlar ise riskli alanın dönüştürülecek diğer kısmı olarak belirlenmiştir.¹⁸

Şekil 41. Sivrice ilçesi merkezi kentsel dönüşüm etapları ve fay hattı bölgeleri¹⁹

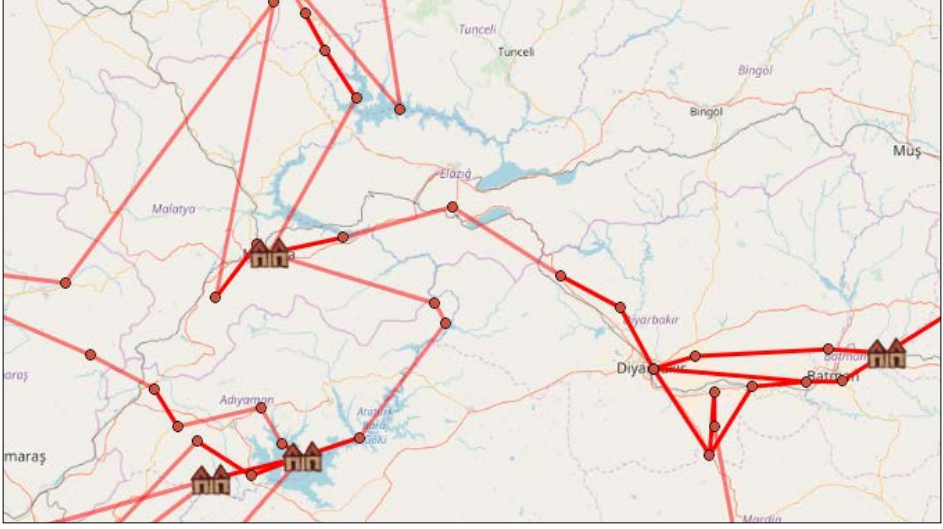
3.1.3. Batık Kent

Batık Kent ve Kilise Adası

Hazar Gölü'nün çevresindeki yerleşimlerin, günümüzden 10.000 yıl kadar eskiye gittiği yapılan arkeolojik araştırmalarla desteklenmektedir. Bölge, hemen her dönemde önemli yolların geçiş güzergâhı üzerinde yer almıştır (Aksın, 2015). Tabula Petingeriana'da, Melitene (Malatya) ve Amida (Diyarbakır) arasındaki Roma yolu (Itinerarium) Hazar Gölü'nden geçmektedir (Özkan Aygün, 2019).

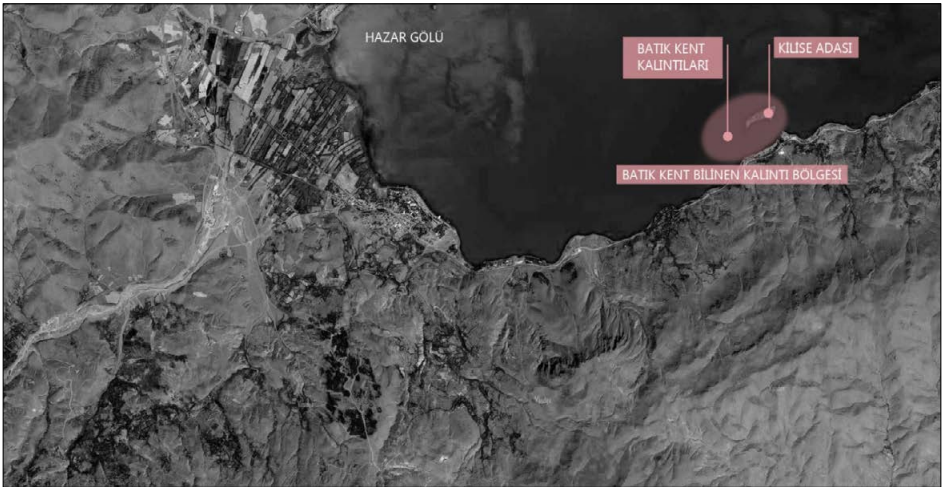
¹⁸ Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

¹⁹ Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

Şekil 42. Roma yolları ağını gösteren Tabula Peutingeriana (Omnesvie, t.y.)

Hazar Gölü'nün güney kıyısında, bölgedeki eski ve önemli yerleşim yerlerinden biri olan Gölcük köyü, yer almaktadır. 19. yüzyılda göl seviyesinin yükselmesiyle sular altında kalmaya başlayan köy, günümüzde ada olarak gölün içerisinde bulunmakta ve Kilise Adası olarak adlandırılmaktadır (Aksın, 2015).

Şekil 43. Hazar Gölü'nde bulunan Batık Kent ve Kilise adası
(Özkan Aygün, Ç., 2005-2006)

Gölcük köyü, belgelerde üzerinde bulunan yerleşmenin ve manastır ya da kilisenin adına izafeten “Surp Nişan”, “Cowk” ya da “Dzowak” ismiyle anılmaktadır. Buradaki köy ise tüm belgelerde Gölcük köyü olarak geçmektedir. Kiliseden de “Surp Nişan”, “Göl Şatosu” ya da “Manastır” diye bahsedilmektedir. Adada yer alan kilisenin 11. yüzyıl sonu 12. yüzyıl başlarında katolikosluk makamı olduğu ve Göl Şatosu olarak bahsedildiğini belirten Saint-Martin'e göre; gölün ortasındaki “Cowk” isimli kaleye 11. yüzyıl sonlarında Arsakidler sülalesinden prensler hâkim olmuş ve en son “Pehlivan” lakabıyla tanınan patrik III. Gregor Magistros 1125 yılında kalenin hâkimiyetini ele geçirmiştir (Yiğit, 1995). Türklerin yani Artukoğullarının bölgeye hâkim olmalarından sonra, Patrik IV. Nerses 1166 yılında patriklik makamını Rum Kale'ye taşımıştır (Ardıçoğlu, 1964). Ayrıca İnciyan da buradaki kilisenin 12. yüzyılda bir vakit katolikosluk makamı olduğunu ve “Göl Şatosu” adını taşıdığını belirtmektedir (Yiğit, 1995). Türklerin bölgeyi ele geçirmelerinden sonra, katolikosluk merkezi olma özelliğini yitiren kilisenin sonraki yıllarda da bazı kutsal eşyaları barındırdığı inancından dolayı önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Gölcük köyü hakkında ilk detaylı bilgiyi, 17. yüzyılda Polonyalı Simeon'un (1608-1619) ziyaretinden almaktayız. Simeon ziyaretini şöyle anlatmaktadır: “...Gölcük'e vardık. Gölün içindeki Surp Nişan adını taşıyan kargir bir kilise ile bir Ermeni köyü vardı. (Gölün garb tarafında bulunan bu adadaki köyün 60 hanelik Ermeni sakinleri ekseriyetle dokumacılık, boyacılık ve terzilikle meşguldürler.) Köylülere ait tarla ve bahçeler gölün etrafında bulunduğundan, halkın gidip gelmesi için biri hayvanlara diğeri de insanlara mahsus olmak üzere, iki kayık işlerdi. Mezkur ada, XII. asırda, bir vakit, Ermeni katolikosluğu makamı olmuş ve ‘Göl Şatosu’ adını almıştır...” (Andreasyan, 1964).

Aynı yüzyılda Evliya Çelebi de bölgeyi tasvir etmektedir: “...Bu buhayre (göl) içre bir cezire (ada) vardır. Anda bir muazzam Ermeni köyü vardır. Tahminen üç yüz hane vardır. Cem'i halkı boyacı ve terzi Ermenilerdir. Mezkur (az önce adı geçen) gölün etrafında olan Habusu köyünden ve gayri kuralardan (köyler, kasabalar) kayıklar ile cem'i halk bu buhayreyi seyr u temaşa ederler...” (Anonim c, 1999).

İki gezgin de gölde bir yükselmeden veya bu durumun yaşatacağı olumsuzluklardan bahsetmemiştir. Durumdan, 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl-

da gölün seviyesi önemli ölçüde yükselmediği anlaşılmaktadır. Nitekim bölgedeki yaşamın gelişmekte olduğu ve olumsuz bir olayın yaşanmadığı, dönemin tahrir defterlerine işlenmiştir. Belgelere göre Gölcük köyü 1518 yılında 43 hane, 1523 yılında 54 hane, 1566 yılında ise 91 haneden oluşmaktadır (Ünal, 1988).

Göl seviyesinin 18. yüzyıl sonlarında yükselmeye başladığı, yine belgelerden ve seyyahların ziyaretlerinden anlaşılmaktadır. 1835 tarihli Harput Şer'iyye Sicilinde, Gölcük köyünün sular altında kalmış olduğu; halkın kıyı tarafında kalan tarım arazilerinin de sular altında kaldığı belirtilmektedir. Halk ziraat ile geçimini sağlamayıp büyük çoğunluğu terzilik ile geçinmektedir. 1834-35 yıllarında, Hazar Gölü'nün sularının yükselmesine rağmen, adada 50-60 hanelik bir yerleşim olduğu bilinmektedir (Aksın, 2015).

1840-41 yıllarına gelindiğinde, gölün yükselmesindeki artış ile köy tamamen karşı kıyıya taşınmak durumunda kalmıştır. 1847 yılında bölgeyi ziyaret eden Hommaire de Hell, köyün sular altında kaybolduğundan, manastır ve kilisenin de sular altında kaybolduğundan bahsetmektedir. Buradan gölün seviyesinin 1240 m seviyesine kadar çıktığı tahmin edilebilir (Aksın, 2015).

1879-80 yıllarında resmi bir görev ile bölgeye gelen Rahip Karekin Sırvantsdyants'a göre: "...Dzovk ya da Gölcük Köyü gölün güney kıyısına yerleşmiş ağaçlarla süslü bir köy. Ada ya da şato tam karşısında yer alıyor. Bir zamanlar adı geçen köye bağlı bir yarımada imiş. Zamanla sular bağlantıyı koparınca insanlar adadan ayrılarak bugünkü köyü kurmuşlar. Nüfusun tamamı Ermeni. Yaşlılar adada doğduklarını ve Surp Nişan Kilisesinde vaftiz olduklarını söylüyorlar. Bu değişimin meydana gelişi 50 yıl kadar olmuş... Bugün bizim gördüğümüz parçalar da bir gün sular altında kalıp kaybolacak, zira sular günden güne yükseliyor..." Rahibin bahsettiği tarihler de sicillerdeki bilgilerle örtüşmektedir. Yani, göl sularının yükselişi 1834 yılından sonra devam etmiş; 1840'larda ada tamamen sular altında kalmıştır (Aksın, 2015).

Suların 40-50 yılda hızla yükselmesinin kontrol altına alınmasıyla ilgili bilgi, İngiliz seyyah Henry Fanshawe Tozer tarafından ayrıntılarıyla aktarılmaktadır. Gölde suların kararlı bir şekilde yükseldiğini, bir iki yıl ön-

cesinde bir çukurdan taşarak Dicle'ye doğru aktığını ve epeyce zararlara yol açtığını yöre halkından öğrendiğini belirten seyyah, gölün ayağını genişleterek bir kanal açma çalışmasını gördüğünü ve bu çalışmanın iki yıl önce başlamış olduğunu öğrendiğini bildirmektedir (Sunguroğlu, 1958).

Köyden, suların yükselmesinden ve kanal açma çalışmalarından bahseden başka bir isim ise ünlü coğrafyacı Huttington'dur: "...1878 veya 1879 öncesi gölün hiçbir akış noktası yokken, yıllardan beri suları sürekli yükselmeye ve Dicle Nehri'ne doğru akmaya başlamıştır. Hazar Gölü kıyılarında yaşayan yaşlı köylüler suyun şimdikinden 20-30 feet daha aşağıda olduğu zamanı hatırlayabildiklerini söylüyorlar. Bu köylülerin babaları gençliklerinde 75 feet derinlikteki suyla karadan ayrılan bir adaya çamur içinde yürüyerek gidebildiklerini söylemişler. Köylüler daha önceden adanın ana-kara ile bağlantısı olduğunu ve anakarada bulunan köyün şimdi bulunduğu mevkiinin tam karşısında olduğunu söylüyorlar. Bunun ada üzerinde eski bir manastırın bulunması ve 25-30 feet derinlikte suya batmış ev kalıntılarının bulunması bu hususu kesin şekilde doğrulamaktadır... Eldeki kanıtı doğrulayan diğer ipucu gölün karşı kıyısına doğru ve ortaya yakın bir yerde bin veya iki bin yıl önce yapılmış iki surun bulunmasıydı. Bu surlar genelde belli bir amaç için yapılırlar, bu surları savunacak bir şey olmadığından mevcut koşullarda hangi amaca hizmet etmeleri için yapıldıklarını görüntülemek oldukça zordur... Gölün kıyısında ve çevresinde yer alan yer şekiller incelendiğinde gölün prehistorik dönemlerdeki ölçüleri ile aynı olduğu sonucuna varırız... Sonunda bin yıldan daha az bir süre içerisinde göl yatağı dolmaya başlamış ve 1879'da göl Dicle Nehri'ne akmaya başlamıştır. Şiddetli ve büyük yer hareketlerini buna sebebiyet vermesini göstermek sorunun tam karşılığı olamaz." 1877-78 yılında, suyun düzenli olarak tahliye edilerek gölün seviyesinin kontrolünün sağlanabilmesi adına yapılan baraj çalışmaları başarısızlıkla neticelenmiştir (Aksın, 2015).

Gölün üzerinde bulunduğu fay hatlarının çalışmasıyla, depremler dolayısıyla çökmeler oluşmaktadır. Başlangıçta çok küçük olan göl, çökmelere suyun dolmasıyla büyümüştür. 1874 yılında büyüklüğü 7.1 olan deprem Hazar Gölü ve yakın çevresini ciddi bir şekilde etkilemiş ve gölün güney kenarı 1-2 m yükselmiştir. Bu yükselme olayı neticesinde Hazar Gölü suyunu Dicle nehrine boşaltan kanal askıda kalmış ve göl suyunun nehre akışı durmuştur. Bu olay göl seviyesinin yükselerek yakın çevre-

deki yerleşim alanlarını basmasına neden olmuştur (Ambrassey, 1989; Ambrassey & Jackson, 1998).

1968 yılında yapılan Keban Kurtarma kazıları ile başlayan ve diğer baraj bölgesi kurtarma çalışmalarıyla devam eden süreçte Hazar Gölü ve çevresi yer almamıştır. Hazar Hidroelektrik Santrali işletmeye geçmeden önce 1957 yılında 1248 m kotunda iken yoğun elektrik ihtiyacı nedeniyle özellikle Keban Barajı işletmeye geçinceye kadar sürekli azalmış 1975 yılında ortalama seviye 1237.17 m'ye kadar düşmüştür. Daha sonra daha az elektrik üretilerek göl seviyesi 1996 yılında tekrar ortalama olarak 1241.86 m'ye çıkmıştır. Ancak Hazar HES özelleştikten sonra göl seviyesi sürekli düşerek 2005 yılı Aralık ayında 1236.10 m'ye kadar inmiştir. Ekolojik dengelerin bozulması nedeniyle Ocak 2006'dan itibaren Elazığ Valiliği kararıyla Hazar HES'in işletilmesi durdurulmuştur (Ünlü, Çoban, Tunç, 2008). 24 Ocak 2020 Sivrice depreminden sonra Hazar Gölü 1 m yükselmiştir, yükselmeden önce ise su yüzeyinde tarihi kalıntıların görülebilir olduğu bilinmektedir (Aksoy, 2020).

Günümüzde suyun altında kalmış ve toplamda 2.5 km²'lik alana yayılmış eski yerleşim yeri olan Batık Kent ve Kilise Adası, 1. derece arkeolojik ve doğal sit alanı olarak tescilli bir alandır (Elazığ Kültür Envanteri, 2009).

Şekil 44. Batık Kent'in 1990'lı yıllardaki fotoğrafları (Balaban Arşivi, 1990)

Şekil 45. Batık Kent'in günümüzdeki hava fotoğrafları (Elazığ Valiliği, 2020)

Şekil 46. Batık Kent kalıntıları (Hakan, 2005)

Surp Nişan Kilisesi

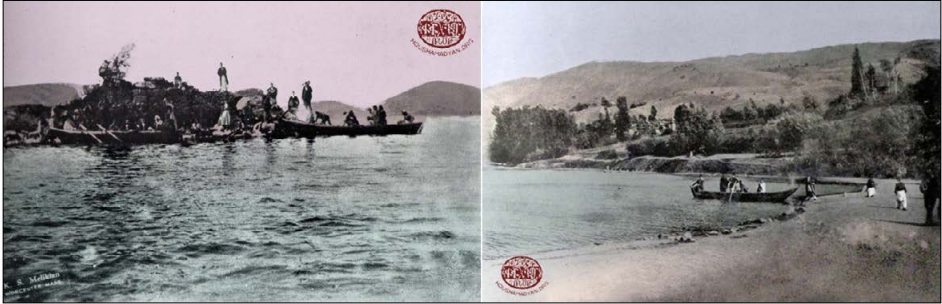
Gölcük köyü, bir Ermeni köyüdür ve 12. yüzyılda katolikoslük makamının bir süre boyunca burada bulunmasıyla sonraki dönemlerde önem kazanmıştır. 952-1136 tarihleri arasında geçen olayları aktaran Mateos vakayinamesinde, Ermeni katolikosuna ait Dzovk isiminde müstahkem bir yerin varlığından söz edilmektedir. Çamiçyan ise, Harput Gölü'nün ortasına yapılmış bu müstahkem mevki ve kalenin varlığından 18. yüzyılda söz etmekte ve katolikoslük makamının nakledilmesi sürecini anlatır (Özkan, 2019).

Simeon ve Çelebi köydeki kilisenin önemli bir ibadethane olduğundan bahsetmiştir. Kiliseye ve önemine dair en kapsamlı bilgiler 1879 yılında buraya gelen Rahip Karekin Sırvantsdyants tarafından verilmektedir: “Harput bölgesinin en tanınmış yeri ve manastırı Dzovk ya da Dovk şa-

tosundaki Surp Nişan'dır... Ancak şimdilerde harap ve ıssız bulunuyor... Dağınık taşlar içinde bir iz bulabilmek için çok gayret ettim. Kilisenin sağ tarafındaki minik bir khaçkar üzerine kazınmış 'Kutsal haç hatıradır' ibaresini ve kilisenin doğu tarafında duvarın dış tarafındaki bir taş üzerinde büyük harflerle kazınmış resimdeki ibareyi bulabildim..." (Aksın, 2015).

Sunguroğlu da burada Hz. İsa'nın yıkandığı taştan bir leğenin bulunduğunu kaydeder (Sunguroğlu, 1954). Adanın en yüksek yerine yapılmış olan kilisenin, adayı suların kaplamasından sonra da bir müddet göl ortasında kaldığı ve sonradan harabe hale gelerek yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Kilise sular altında kalmış olmasına rağmen, önemli günlerde Hıristiyan cemaatin ziyaret etmeye devam ettiği yerlerden olmuştur. Halk, kayıklarla adaya giderek, kilise kalıntıları üzerinde ibadetlerini gerçekleştirmeye devam etmişlerdir (Aksın, 2015).

Şekil 47. Kilise adasına kayıklar ile geçen cemaat görüntüleri (Housmadyan, t.y.)

2000li yıllarda çağdaş koruma kavramları kapsamında bölge araştırmacılar tarafından yeni yöntemlerle irdelenmeye başlanmıştır. Bölgedeki ilk bilimsel çalışmalar, 2004-2005 yıllarında Çiğdem Özkan Aygün ve ekibi tarafından başlatılmış ve bulgular belirlenerek sualtı tespit çalışmaları yapılmıştır²⁰

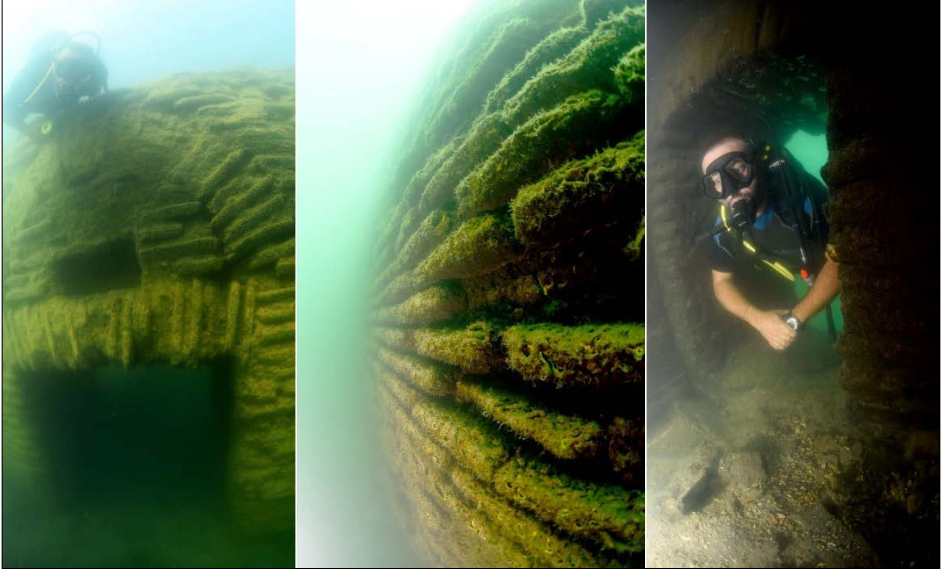
20 Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan Aygün, Ç. (2019). Elazığ Hazar Gölü Orta Çağ Batık Yerleşimi Arkeolojik Araştırması Sonuçları. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13, 215-226.

Çalışmanın, Elazığ Müdürlüğüne takdim edilen raporundan alınan bilgilerden bazıları şunlardır²¹;

- Su üzerinde kalan yapılar surların sınırlarıdır ve aralarında 20.1 m uzaklık bulunmaktadır. İki yapının ortasında ise şehrin giriş kapısı yer almaktadır. Kapının duvar kalınlığı 70 cm'dir.
- Doğu yönünde yer alan yapı daha sağlam durumdadır ve su üstünde 2 katı görünen toplamda 3 katlı bir yapıdır. Üst katta yer alan pandantif kalıntıları, yapının tonoz veya kubbe ile örtülü olabileceğini göstermektedir. Kulenin ikinci katından açılan bir kapı ile surun üzerine çıkılır.
- Surların su altında kalan kısımlarının yüksekliği yaklaşık olarak 5 m'dir. Tuğla örgü olarak su altında görülebilen surların, kumun altında kalan kısımlarının düzgün blok taşlardan oluştuğu belirlenmiştir. Tuğla örgüsü 11. yüzyıla tarihlendirilmektedir ve surlar boyunca düzgün bir duvar işçiliği gözlemlenmiştir. Tuğlaların boyutları 35*37*5 cm'dir.
- Diğer yapı ise surlardan dışarı doğru 6.2*3.7 m çıkıntı yapmaktadır. Üzeri beşik tonozla örtülü olan bu yapının arka tarafında yıkık durumda bir oda bulunmaktadır.
- Adanın güney tarafı boyunca uzanan sur duvarı üzerinde 7 tane yapı belirlenmiştir. Sur adanın güneybatı ucuna tamamen yanaşmaktadır. Burada yıkık bir yapı yer almaktadır.
- Surların içinde, surlardan bağımsız bir yapı vardır. 24*4 m boyutlarındaki yapının üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. Yan duvarlarında 8er tane penceresi olan yapı tuğla örgü sistemdir.
- Kara tarafından, kulelere doğru uzanan ve anıt kapıya ulaştığı düşünülen bir yol bulunmuştur. Yolun kumdan yüksekliği 1.5 m'dir.
- Yerleşime ait yapıların oldukça dağınık durumda konumlandığı belirlenmiştir. Çevre köylerde kullanılan malzemeye bakılarak, buradaki evlerin de kerpiç malzemedен inşa edildikleri ve günümüze gelemedikleri düşünülmektedir.

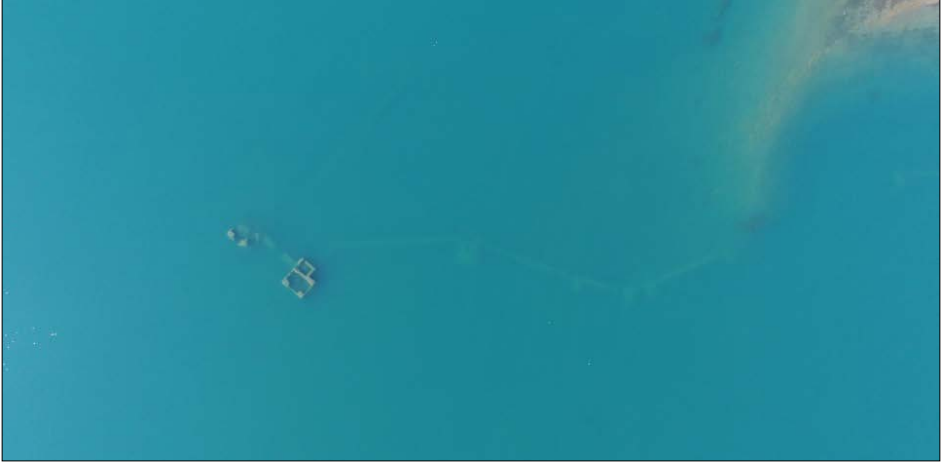
21 Ayrıntılı bilgi için bkz. ÇEKÜL Vakfı, Rap 565.

- Ayrıca su altında seramik kap ve amfora bulunmuştur. Su altında bulunan yonca ağızlı sofralar, yerleşimin orta çağ döneminden günümüze geldiğini göstermektedir. Bulunan yeşil sırlı sgraffito ve turkuaz desenli sırlı tabak parçaları, Selçuklu döneminde de yerleşimin devam ettiğinin bir göstergesidir (Özkan Aygün, 2007).

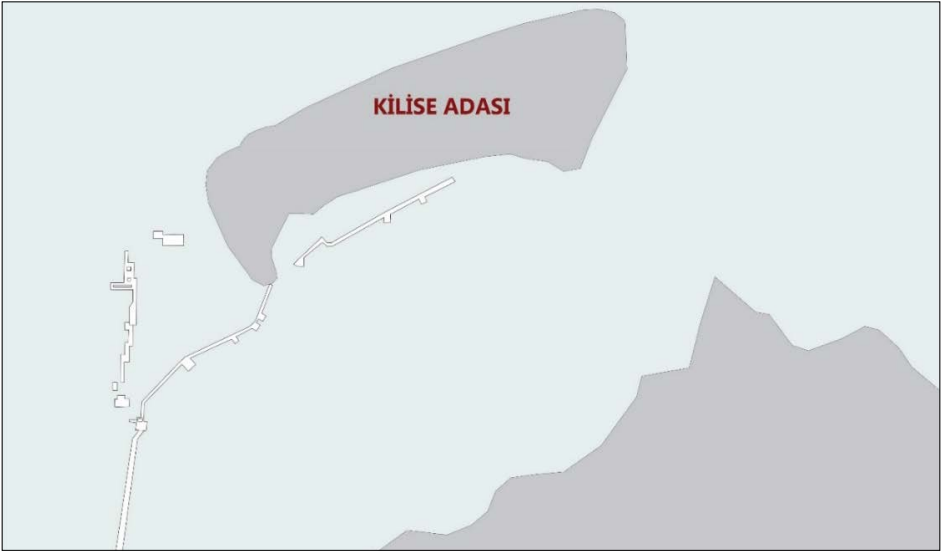

Şekil 48. Su altı dalışından fotoğraflar (Toksun Arşivi, 2008)

Batık yerleşimin güney kıyısında bir Roma su kanalı belirlenmiş; bölgenin Roma dönemi izleri takip edilmiştir. Batık Kent ve Kilise Adası araştırmaları esnasında ekip, bölgede aynı dönemde inşa edilmiş başka yapılar bulmak için de araştırmalar yapma imkânı bulmuştur. Yapılan araştırmada, Harput kalesindeki Bizans burcu ile ilişki kurulabilmiştir. Ayrıca, göldeki giriş kapısını iyi şekilde gördüğü belirlenen bir kalenin varlığı da Hazar Baba dağında yer alan Kesrik mevkiinde belirlenmiştir. Yapının, surların giriş kapısını gözetlemek ve korumak amacıyla inşa edildiği düşünülmektedir. Tamamen harabe halde bulunan yapıdan alınan harç örnekleri ile de yapının Roma döneminde yapılmış olmasının muhtemel olduğu sonucuna varılmıştır (Özkan Aygün, 2019).

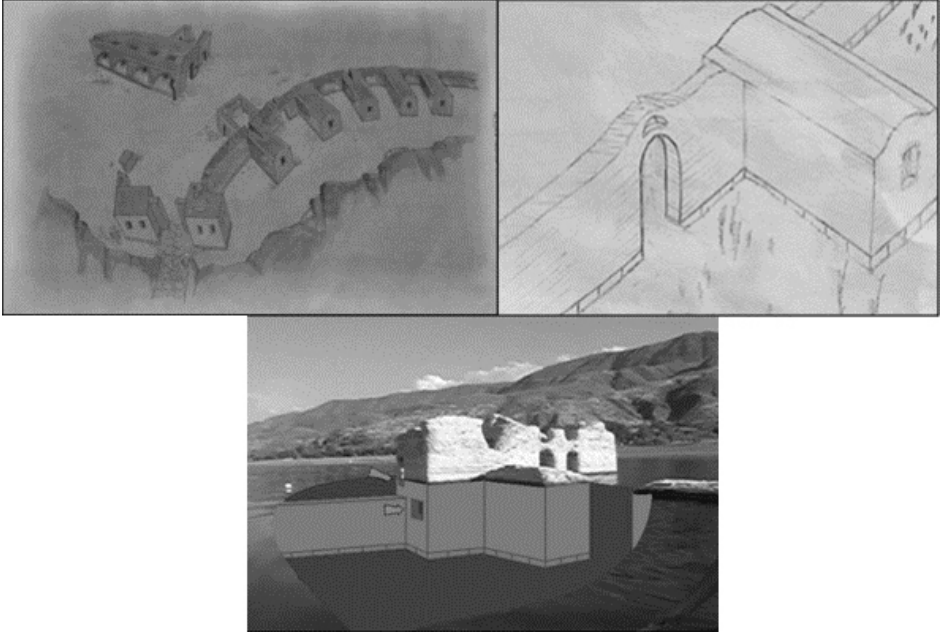

Şekil 49. Batık Kent hava fotoğrafı (Elazığ Valiliği, 2020)

Şekil 50. Batık Kent rölöve çalışması
(Çiğdem Özkan Aygün'ün çalışmasından üretilmiştir)

Yapılan yüzey araştırması, bölgedeki orta çağ bulgularını kısmen de olsa ortaya çıkarmıştır. Sodalı göl suyu, buluntuların yüzeyinde kireçli bir tabaka oluşturmuş ve korunmasına katkıda bulunmuştur. Bölgenin daha detaylı ve bütüncül olarak incelenmesi gereken bir kültür mirası barındırmakta olduğu belirtilmiştir (Aygün, Aygün, 2005).

Şekil 51. Sur duvarları ve kapı girişi restitüsyon denemesi (Özkan Aygün, 2007)²²

2000li yılların başlarında yapılan çalışmalar, Türkiye'deki kültür varlıklarının korunması açısından güncel bir sorun olan sualtı arkeolojisi hakkında önemli bir çalışma olmuştur; uluslararası akademik çevre ve medyada da ilgi görmüştür (Özkan Aygün, 2009).

3.2. ODAK ÇALIŞMA GRUPLARI ANALİZLERİ

3.2.1. Ticari Hayat

Sivrice ilçesinde yerel ekonomi; tarım, ticaret, hayvancılık ve sanayiye dayanmaktadır. Eğitim, sağlık, istihdam gibi ihtiyaçlar doğrultusunda, Elazığ'dan kent merkezine bağlılık artmaktadır. Sivrice'de iş imkânlarının azlığı sebebi ile dalgalı bir nüfus grafiği çizmektedir. Bu durum TÜİK verilerinden ve Sivrice Kaymakamlığı ekonomi raporundan alınabilmektedir. 49 köyden meydana gelen Sivrice'de tarım yaşamın devamı için yadsınamaz bir yere sahiptir.

²² Görselleştirmeler Engin Aygün tarafından yapılmıştır.

Sivrice'de Tarım

Sivrice ilçesinde 33.627 dekar kıraç tarım alanı bulunurken, 46.998 dekar sulama imkânı bulunan tarım arazisi mevcuttur (Sivrice Kaymaklığı, 2020). Başka bir deyişle tarım alanlarının sadece %58'lik bir bölümü tarım yapmaya elverişli suya sahiptir. Sivrice de önemli tarım ürünleri arasında buğday, arpa, fasulye bulunmaktadır. Bununla beraber Sivrice kendine özgü bir üzüm çeşidine sahiptir.

Bağcılık için yerkürenin en elverişli iklim kuşağı üzerinde bulunan ülkemiz, asmanın gen merkezi olmasının yanı sıra son derece eski ve köklü bir bağcılık kültürüne de sahiptir. Anadolu' da bağcılık kültürünün tarihi oldukça eskidir. Yapılan arkeolojik kazılardan Anadolu' da bağcılık kültürünün M.Ö. 3500 yılına kadar dayandığı saptamıştır (Sağlam, 2018). Elazığ'da yetiştiriciliği yapılan Öküzgözü; Elazığ adına patentli bir üzüm çeşididir. Elazığ öküzgözü üzümünün tescillenmesi için Elazığ Tarım İl Müdürlüğü ile Elazığ Merkez İlçe Üzüm Üreticileri Birliği Türk Patent Enstitüsüne başvuruda bulunmuş ve Türk Patent Enstitüsü tarafından Öküzgözü çeşidi "coğrafi işaret" olarak tescillenmiştir (Türk Patent Ve Marka Kurumu, 2007) . Bu üzüm mor ve siyah taneli, kalın kabuklu ve yuvarlak olup ortalama 2 ya da 3 çekirdekli bir çeşittir. İklim şartlarına da bağlı olarak Ekim ayında olgunlaşan Boğazkere çeşidi, Elazığ'ın Kuzova Bölgesi'nde yetiştirilmektedir. Boğazkere çeşidi, taneli ve buruk bir tada sahip olduğu için tek başına değerlendirilmekten ise çoğunlukla diğer üzümler ile birlikte değerlendirilmektedir. Elazığ'da yetiştirilen Boğazkere çeşidinden; Öküzgözü ile paçal (değişik çeşitleri karıştırarak farklı aromalar elde etmek) yapılarak kaliteli şarap elde edilmektedir. Sivrice özelinde 1.400 dekar alan şaraplık üzüm ekimine ayrılmış ve ortalama 1.200-1400 kg civarı hasat elde edilmektedir (Elazığ MÜSİAD, 2016).

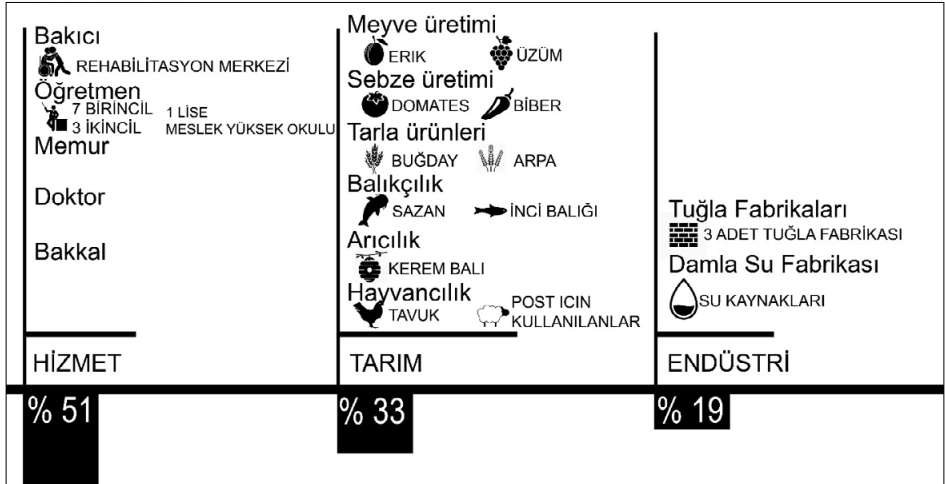
Sivrice'de Hayvancılık

Sivrice ilçesi hayvancılık faaliyetleri incelendiğinde; 4.377 büyükbaş, 16.000 koyun, 4.475 keçi, 13.400 adet arı kovani, 25.000 adet kanatlı hayvan varlığı kayıt altındadır. Türkiye de bulunan 14.244.673 (TÜİK, 2014) adet büyük baş ile bir kıyas yapıldığında sivrice toplam besinin oldukça ufak bir parçasını oluşturmaktadır. Profesyonel bağlamda hayvancılık yapan özel ya da devlete bağlı ciddi bir oluşumdan söz etmek zordur.

Zengin bir floraya sahip olan Sivrice, arıcılık açısından birçok imkana sahip bir ilçedir. Geleneksel arıcılık faaliyetleri ile devam eden Sivrice arıcıları organik arıcılık denemeleri yapmaktadır. Dünya da büyük bir değere sahip olan organik arıcılık katma değer olarak daha büyük bir faydaya sahiptir. İhraç edilebilir pazar gözlemlendiğinde organik bal doğru sertifikasyonlarla birlikte daha kabul görür bir konumdadır.

Sivrice'de Sanayi Faaliyetleri

Sivrice ilçesinde 3 adet tuğla fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalarda 500 kişi istihdam edilmektedir. Fakat üretim yılın belirli periyotlarında yapılmakta, mevsim şartlarına bağlı kışın ara verilebilirken diğer dönemlerde devam etmektedir. Sivrice'de yıllık üretim 20 milyon tuğla olarak belirtilmektedir. Ayrıca Sivrice'de 1 adet gübre fabrikası bulunmaktadır. Kaymakamlıktan alınan bilgilere göre bu fabrikanın Fırat Üniversitesi'ne devredildiği bilinmektedir (Sivrice Kaymakamlığı, 2020).

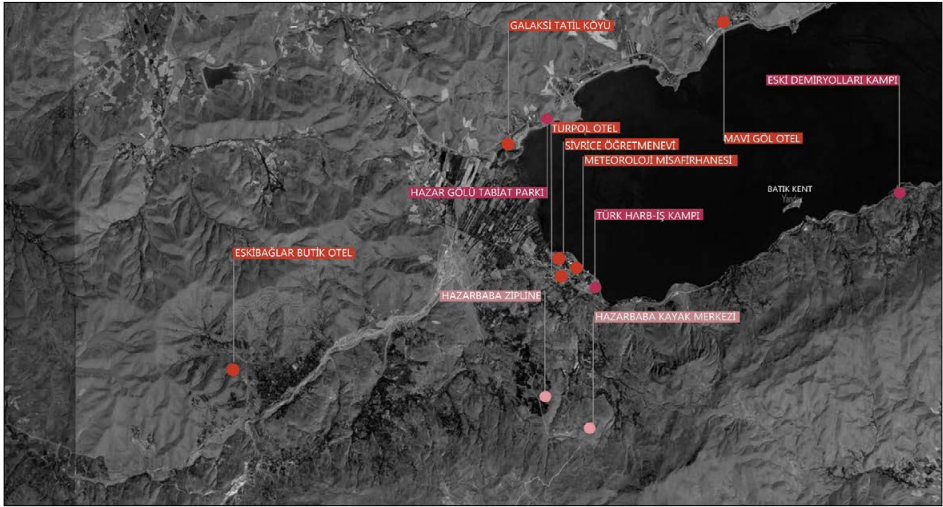
Şekil 52. Sivrice ilçesi, ekonomik kaynaklar

3.2.2. Turizm Olanakları

Göl çevresinde yirmi beş yakın Kamu Kurum ve Kuruluşlarının kamp ve dinlenme tesislerinin yanı sıra halka açık tesislerde bulunmaktadır (Yiğit, 1994). Ancak günümüzde bu tesislerden sadece Meteoroloji Misafirhanesi ve Sivrice Öğretmenevi hizmet vermektedir. Hazar Gölü, Doğu ve

Güneydoğu Anadolu bölgesinin kendine has plajları olan su sporları ve balık avcılığı yapılan ve Avrupa Çevre Eğitim Vakfı tarafından iki plajına Mavi Bayrak verilen en önemli gölüdür. Ancak 1996 yılında verilen mavi bayrak 2000 yılında çevre kirliliğinin önemli ölçüde artması sebebi ile geri alınmıştır.²³ Ayrıca 2019 yılında batık kentin görünür bir şekilde ortaya çıkması ile su sporları ve arkeoloji dalışları dışında herhangi bir faaliyette bulunulması yasaklanmıştır. Bununla birlikte aktif olarak kullanılan Mavi Göl Otel, Turpol Otel, Galaksi Tatil Köyü ile Sivrice ilçesine bağlı Kürk Köyünde Eskibağlar Butik Oteli bulunmaktadır. Eskibağlar Butik Oteli hem ziyaretçilerini ağırlamakta hem de sahip olduğu bağlarda yöreye özgü yetişen Öküzgözü, Boğazkere, Köhnü, Şilfoni ve kırmızı üzümlerden elde edilen şarapların tadım evi ve satışı gibi hizmetler sunmaktadır.

Hazar Gölü'nün kuzeyi ve güneyinde konumlanmış Hazar Gölü Tabiat Parkı, Türk-Harb İş Kampı ve Eski Demiryolları Kampı adında 3 kamp alanı bulunmaktadır. Kamp alanlarının sayısının çeşitli etkenler sebebiyle geçmişe oranla günümüzde daha az olduğu ve aktif olarak bu alanların kampçılar tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Şekil 53. Sivrice ilçe merkezinde bulunan turizm tesisleri²⁴

23 Sivrice Belediyesi Fen İşleri Müdürü ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

24 Sivrice Belediyesinden alınan bilgiler doğrultusunda araştırma ekibi tarafından oluşturulmuştur.

Raporun 3.1 bölümünde de belirtildiği gibi kış turizmi açısından ele alındığında 2347 m yüksekliğinde olan Hazar Baba dağı, Hazar Baba Kayak Merkezi'ne ev sahipliği yapmaktadır ve kış sezonlarında aktif durumdadır. Aynı zamanda zipline ve açık hava doğa sporlarına imkân tanıyan tesis, Hazar Baba dağı çevresinde konumlanmıştır. Hazar Gölü çevresi kamp yapılmasına izin verilmekte, ziyaretçilerin göl çevresinde bulunan otellerde de konaklayabilmelerine olanak sağlamaktadır. (Turizm, t.y.).

Yaz ve kış sezonunda gelen ziyaretçi sayıları bilinmemekle birlikte çevre kirliliğinin önemli ölçüde artması ve 24 Ocak 2020 de yaşanan merkez üssü Sivrice olan Elazığ depremi ile bu sayının giderek azaldığı bilinmektedir.

3.2.3. Desteklenmesi Önerilen Toplumsal Gruplar

Dezavantajlı gruplar, içerisinde buldukları toplumun temel ekonomik, kültürel ve sosyal kaynaklarından mahrum kalan veya mahrum bireylerden oluşan gruplardır. Hangi kesimlerin ya da bireylerin dezavantajlı gruplar kapsamında değerlendirileceği konusunda tam bir görüş birliği mevcut olmasa da cinsiyet, bedensel durum, yaş, sosyal sınıf, etnik ve dinsel köken dezavantaj faktörlerinden sayılmaktadır. (Elmas, 2018). Hem geleneksel toplumlarda hem de modern toplumlarda kamusal alandaki aktiviteleri çeşitli nedenlerle sınırlı olması nedeniyle kadınlar; ekonomik olarak “bağımlı” sayılan üretime katılma şansları düşük olan insanlar olması nedeniyle çocuklar ve yaşlılar toplumun dezavantajlı gruplarından ve sosyal katılımlarının ve toplumsal uyumun sağlanması adına desteklenmeleri gerekmektedir. Sivrice'ye yapılan alan gezisinin ardından sosyal yaşama katılımının düşük olduğu tespit edilen Sivriceli kadınlar, çocuklar ve yaşlılar desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar olarak belirlenmiştir. Alan gezisi, yapılan mülakatlar ve araştırmalar sonucu bu gruplara yönelik mevcut durum tespitleri şu şekildedir.

Kadınlar

Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye, kadın istihdamında olması gereken yerde değildir. İstihdamdaki bu düşüklük ülkenin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde kendisini çok daha açık bir şekilde göster-

mektedir (Küçükali, 2014). Özellikle köy ve kasaba gibi düşük nüfus yoğunluğa sahip yerleşim birimlerinde kadın nüfusun sosyal hayata da katılım seviyeleri düşüktür.

Elazığ ili bazında bakıldığında TÜİK verilerine göre kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak işsizlik oranı da benzer bir şekilde Türkiye ortalamasının altındadır. İşsizlik oranının düşük olması iyi bir gösterge iken işgücüne katılım oranının düşük olması olumsuz bir göstergedir. Bu durumunun nedeni olarak kadınların iş bulma ümidinin olmaması gösterilebilir (HEGEM, 2017). Elazığ ilinde okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen fakat bir okuldan mezun olmayan kadın oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Yapılan gözlemler ve araştırmalar sonucunda Sivrice'deki kadın eğitim ve istihdam durumu Elazığ ili geneliyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Sivrice'de kadınlara yönelik eğitim ve girişimcilik fırsatlarının artırılması ve kadın istihdamının desteklenmesi gerekmektedir. Sivrice'de yaşayan kadın nüfusun büyük çoğunluğunun zamanlarının büyük kısmını kendi evlerinde geçirmektedirler. Herkesin bahçesinde ya da tarlasında kendine yetecek kadar meyvesini sebzesini ürettiği Sivrice'de kadınlar ev işleri çocuk bakımının yanında tarım bağ, bahçe tarla bakım işlerinden de sorumlulardır (HEGEM, 2017).

Eğitim seviyesinin yükselmesi aynı zamanda kadına yönelik sosyal bakış açısındaki farklılığı ve değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu durumda olan bölgelerde kadının çalışması büyük ölçüde normal karşılanmakta, hatta teşvik edilmektedir (Küçükali, 2014). Kadınların sosyal yaşama ve istihdama katılımlarını artıracak en önemli adım kız çocuklarına ve kadınlara tanınan eğitim olanaklarının artırılmasıdır. Her yaşta kadının okuma-yazma, sanat ya da mesleki eğitim alabileceği, bir araya gelip sosyalleşebileceği organizasyonlara ihtiyaç vardır. Sivrice'nin yerel ticari üretimlerine uygun meslek (arıcılık, tarım, bağcılık, şarap, vb.) edindirme kursları düzenlenmeli ve buralardan alınacak sertifikalarla işe girişlerinde öncelik tanınmalıdır.

Kadınların çalışma hayatında istenilen düzeyde yer almamasında sosyokültürel yapıdaki eksiklikler dikkate değerdir. Bölge kadınının kendini çalışma yaşamında var edebilmesi için cinsiyetçi ve ayrımcı yaklaşım-

ların değişmesi, kadınlara yönelik eşitlikçi politikaların üretilmesi ve bunun çalışma yaşamına aktarılması öncelikli hedefler olarak algılanmalıdır. Kadınların istihdama katılımını artırıcı yönde etkili olabilecek politikaların başında toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yönelik eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılması gelmektedir (Küçükali, 2014).

Bu politikalar üretilirken bölge insanının dini inanç ve gündelik yaşantısı dikkate alınmalı, Sivrice'deki kadınlara yönelik Sivrice'nin potansiyellerinden üretilecek iş alternatiflerinin oluşturulması sağlanmalıdır. İş hayatına katılacak kadınların çocuklarının bakımları için gerekli ortamların oluşturulması kadının işe devamlılığını sağlamada önemli bir unsurdur bu bağlamda da organizasyonlara ihtiyaç vardır.

Çocuklar

Sivrice'deki yaşayan yerel nüfusla ilgili güncel bilgilere ulaşamamıştır. Yaşayan nüfusun rakamlarının kayıtlı nüfus rakamlarının altında olduğu tahmin edilmekle birlikte deprem nedeniyle yaşanan göç durumunun nüfus oranlarını nasıl etkilediği bilinmemektedir. Ancak Elazığ geneline bakıldığında 2014 yılı itibariyle de %24 çocuk nüfusu olduğu söylenmektedir (HEGEM, 2017).

UNICEF'e göre az gelişmiş bölgelerdeki ve kırsal kesimdeki çocuklar ülkemizde dezavantajlı gruplar arasında kabul edilmektedir. Çocuklar ve gençler, içinde buldukları toplumların geleceğidir ve toplumların geleceğe yönelik politika belirlemelerinde, geleceklerine yönelik plan, program vb. gibi tutum belirlemelerinde çocuk ve genç nüfusu oldukça önemli bir yere sahiptir (Çeviker vd., 2018). Çocukların fiziksel, zihinsel gelişimlerinin yanı sıra, güvenli bir toplumda büyümeleri, psikolojik ve sosyal gelişimin toplumla uyum içerisinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda onlara ilişkin geliştirilecek çeşitli faaliyetler ve programlara ihtiyaç vardır.

Deprem nedeniyle yapılarının büyük bir çoğunluğu yıkılan Sivrice'de yürütülen kentsel dönüşüm süreci, Sivricelilerin sosyal yaşamlarını yeniden kurgulamaktadır. Bu süreçte topluluklarının dörtte birini oluşturan çocukların sosyal yaşamlarını ve eğitim hayatlarını olumlu etkileyecek öneriler gereklidir. Ancak Sivriceli çocukları ilgilendirecek herhangi bir

öneri geliştirilmeden önce ilçenin mevcut durumu ve sorunları iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sivrice ile ilgili yapılan araştırmalar, mülakatlar, drone ve gezi fotoğrafları değerlendirilmiştir.

Sivrice'de çocuklarla ilgili yapılan bazı tespitler şu şekildedir:

- Çocuklar deprem nedeniyle kayıplar ve travmalar yaşamıştır. Birinci dereceden deprem bölgesi olan Sivrice'de depremlerin yaşanmaya devam etmesi sebebiyle deprem olgusunun çocuklarının yaşamlarının bir parçası olacağı düşünülmektedir.
- Kentsel dönüşüm süreci problemlidir. İlçe merkezi büyük bir şantiye görünümündedir. Bazı aileler akıbetlerinin ne olacağını bilememesiyle TOKİ ile anlaşamaması sonucu yaşadıkları belirsizlikler göç riski oluşturmaktadır.
- Ailelerin alışık oldukları konut tipolojisi değişmektedir. Büyük evlerden daha küçük metrekareli evlere kendilerine ait bahçesi olan evlerden, ortak kullanım alanları olan konut tipine geçiş süreci söz konusu olacak bu da gündelik yaşam alışkanlıklarını değiştirecektir.
- Nüfus değişkendir, göç vardır. Göçün bugünkü en büyük sebebi deprem nedeniyle yaşanan kayıplar ve kentsel dönüşümün getirdiği belirsizlik olsa da eğitim ve istihdam kaygılarıyla genç nüfus ve çocuklu aileler Elazığ'a ve çevre il merkezlerine göç etmektedirler.
- İhtiyaçlarını karşılamak için sık sık Elazığ merkeze gitmektedir. Bu ihtiyaçların önde gelenleri eğlence ve sosyalleşme ihtiyacıdır. Sivrice ilçe merkezinde çocuk ve gençlerin kültürel faaliyetler yapmasını sağlayacak alanlar yoktur.
- Yerel halk ile "turistler" arasında yaşanan ayrıştırma nedeniyle Sivrice sahiplenilmemektedir. Sahiplenilmeyen Sivrice'nin sosyalleşme alanları olan sahil alanları parklar ve mesire yerlerinde çevre kirliliği hâkimdir.
- Hazar gölü ve kıyıları yerel halktan ziyade ilçe dışından gelen günübirlik ziyaretçilerinin kullanımındadır. Sivriceli yerel halktan çocukların ve gençlerin bu alanları kullanımına teşvik edilecek organizasyonlara ihtiyaç vardır.

- Park alanları kurulmuştur, ancak çeşitli sebeplerle kullanılmamaktadırlar. Okul yapıları depremden zarar görmemiş olması çocukların Sivrice ile bağlarını devam ettiren olumlu bir durumdur.
- Kırsal yaşam vardır. Sivriceli çocuklar okul dönemleri dışında vakitlerini köylerinde ya da anne-babalarıyla birlikte tarla-bahçelerinde geçirmektedirler.
- Muhafazakâr bir yaşam tarzı vardır ve çocuklar üzerinde aile baskısından söz edilebilir.

Yaşlılar

Yaşlılığın kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal olmak üzere pek çok boyutu bulunmaktadır. Yaşlılığın sadece kronolojik yaşlanma kavramı kapsamında değerlendirilmesi eksik bir yaklaşım olduğundan dolayı biyolojik, psikolojik, sosyal yaşlanma gibi diğer tanımların da dikkate alınması son derece önemlidir. Pek çok çalışma, yaşlılıkta aktif sosyal hayatın zihinsel, fiziksel ve duygusal sağlık için önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Biyolojik, psikolojik, sosyal yaşlanma olgusu “yaşlı dostu şehirler” kavramını oluşturmuştur. “Yaşlı Dostu Şehir”, aktif yaşlanmayı destekleyen kapsamlı ve erişilebilir kentsel çevreyi ifade etmektedir (Caner vd., 2013).

Sivrice'deki yaşayan yerel nüfusla ilgili güncel bilgilere ulaşamama durumu çocuklar için olduğu gibi yaşlılar için de geçerlidir. Ancak Elazığ geneline bakıldığında 2014 yılı itibariyle de %9 yaşlı nüfusu olduğu söylenmektedir. Son yıllarda doğum oranları azalmış ancak ortalama yaşam süresi ve ölüm oranları henüz gelişmiş ülke özelliği gösterecek konuma gelmediği notu düşülmüştür (HEGEM, 2017). Sivrice özelinde depremin hızlandırdığı genç nüfus göç hareketi nedeniyle yaşlı sayısı artmasa da yaşlı nüfus oranının arttığı ve zamanla artacağı düşünülmektedir.²⁵

“Yaşlı Dostu Şehir” kavramının ortaya çıkış sebepleri; dünya nüfusu içinde yaşlılık yüzdesinin ve yaşlı nüfusun artış göstermesi, yaşlı insanların toplumlarda önemli roller oynayacak olması, demografik yaşlanmaya bağlı olarak etkin politikalar ihtiyacı olarak karşımıza çıkmaktadır (Caner vd., 2013). Sivrice'de artması beklenen yaşlı nüfus oranı nedeni-

25 Sivrice Yerel Halkı ile 30 Ekim 2020 tarihinde yapılan mülakat.

le planlama politikalarına “yaşlı dostu kent” kavramının da eklenmesi gerekmektedir. Yaşlı Dostu Şehir, yaşlıların rahat bir biçimde toplumun diğer kesimleriyle birlikte uyumlu bir hayat sürdürebilecekleri ortam ve imkânların sağlandığı temiz, güvenli, yaşanabilir ve sürdürülebilir kentsel çevreleri ifade etmektedir. Bu özellikleriyle “Yaşlı Dostu Şehir” sadece yaşlı toplum için değil, başta çocuklar ve engelliler olmak üzere tüm kent halkının yararı için düzenlemelerin yapıldığı ve tedbirlerin alındığı kentsel bir yaşam çevresi olmaktadır (Caner vd., 2013).

Sivriceli yaşlıların birincil sosyal çevreleri geniş aileleridir. Deprem öncesine kadar yaşlılar, sosyalleşme alanı olarak yaygın bir şekilde kıraathaneleri ve halk eğitim merkezin kullanmışlardır. Ancak bugün birçok kıraathane hasar aldığı için yıkılmış ya da kapatılmış halk eğitim merkezi de çalışmalarına ara vermiştir. Sivrice de genç ve yetişkin nüfus istihdam ve eğitim sebepleriyle göç etmesi ve kentsel dönüşümün değiştirdiği konut tipolojisi Sivriceli yaşlıların yalnızlık tehlikesini artırmaktadır ve bu tehlikeden doğan yaşlıların sosyalleşme başta olmak üzere çeşitli ihtiyaçları vardır.

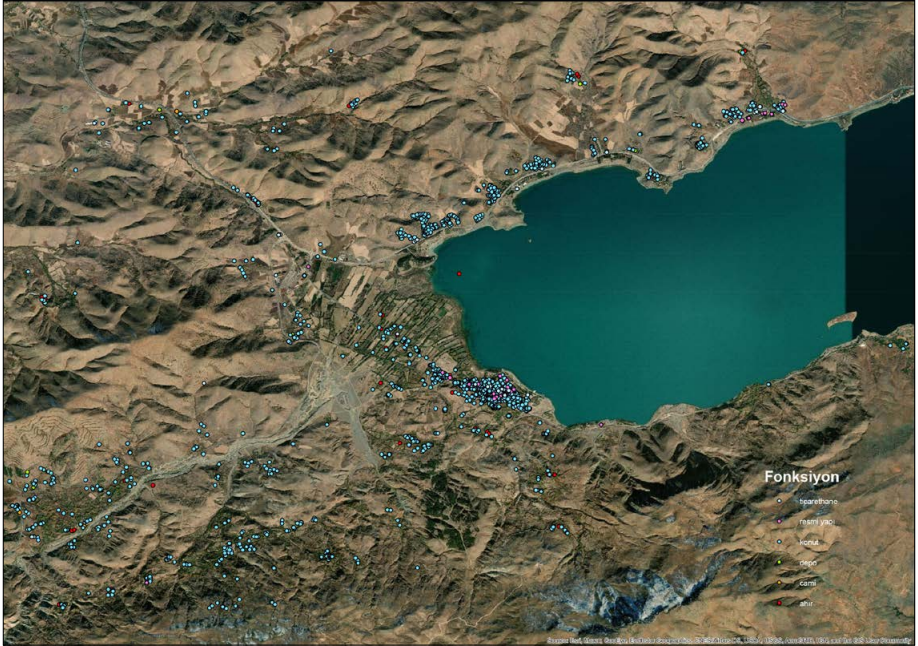
Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınladığı “Yaşlı Dostu Şehirler Rehberi”nde dış mekânlar ve binalar, ulaşım, konut, sosyal katılım, toplumsal yaşama dahil olma ve toplumun yaşlıya saygısı, vatandaşlık görevini yerine getirme ve işgücüne katılım olmak üzere 6 başlık belirlenerek kriterler oluşturulmuştur olmaktadır (Caner vd., 2013). Sivrice'nin yaşlı dostu bir kent niteliğinde olabilmesi için bu yaşlıların gündelik yaşamları bu başlıklar altında ele alınarak çalışılmalıdır. Sivrice master planı yaşlı dostu bir bakış açısıyla ele alındığında bölgenin doğal güzellikleri ve çevre coğrafyalara nazaran ılıman iklimi nedeniyle yaşlılar için bir tercih edilen bir bölge olabileceği düşünülmektedir.

3.3. ANALİZLERE DAİR HARİTALAMA ÇALIŞMALARI

Sivrice ilçesine dair yapılan fiziksel analizler doğrultusunda, bölgedeki yapılar çeşitli özelliklere göre tüm Sivrice ilçesinde ve Gölbaşı mahallesi özelinde haritalandırılarak çalışılmıştır. Yapılan çalışma ilçedeki yapıların fonksiyonu, hane sayısı, kat sayısı, yapım sistemi ve yapı hasar durumu açısından özelliklerini göstermektedir. (Şekil 55-67)

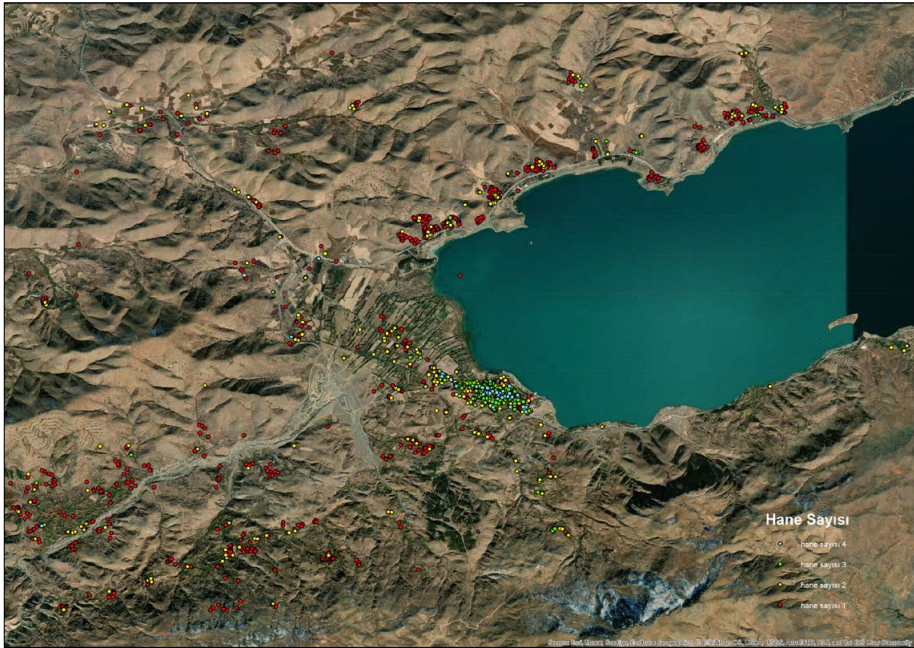
Şekil 54. Sivrice ilçesi, Gölbaşı (Merkez) mahallesi konumu

Şekil 55. Sivrice ilçesi, kullanım dağılımına göre yapılar

Şekil 56. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, kullanım dağılımına göre yapılar

Şekil 57. Sivrice ilçesi, hane sayısına göre yapılar

Şekil 58. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, hane sayısına göre yapılar

Şekil 59. Sivrice ilçesi, kat sayılarına göre yapılar

Şekil 60. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, kat sayılarına göre yapılar

Şekil 61. Sivrice ilçesi, hasar durumuna göre yapılar

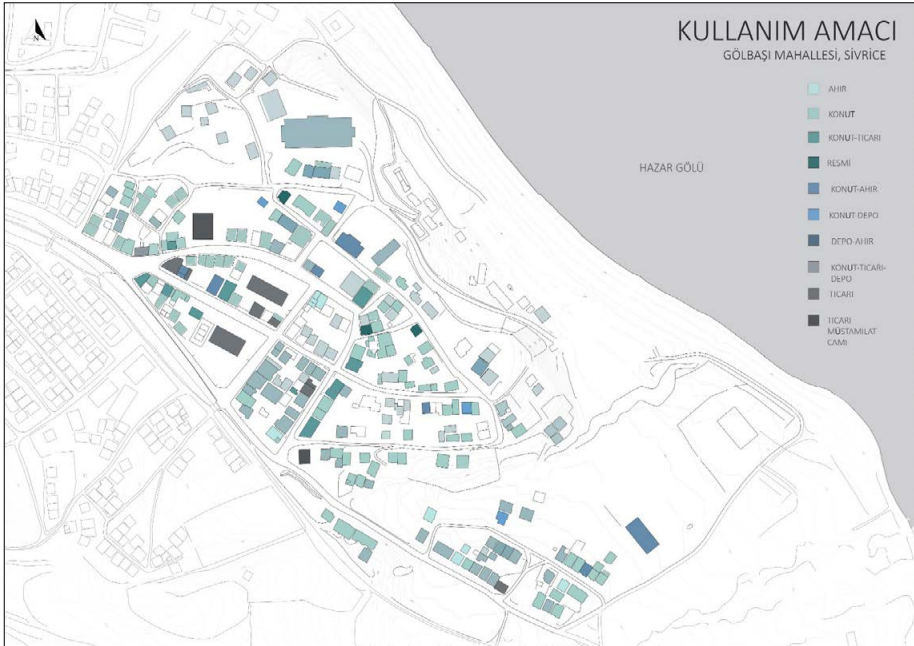
Şekil 62. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, hasar durumuna göre yapılar

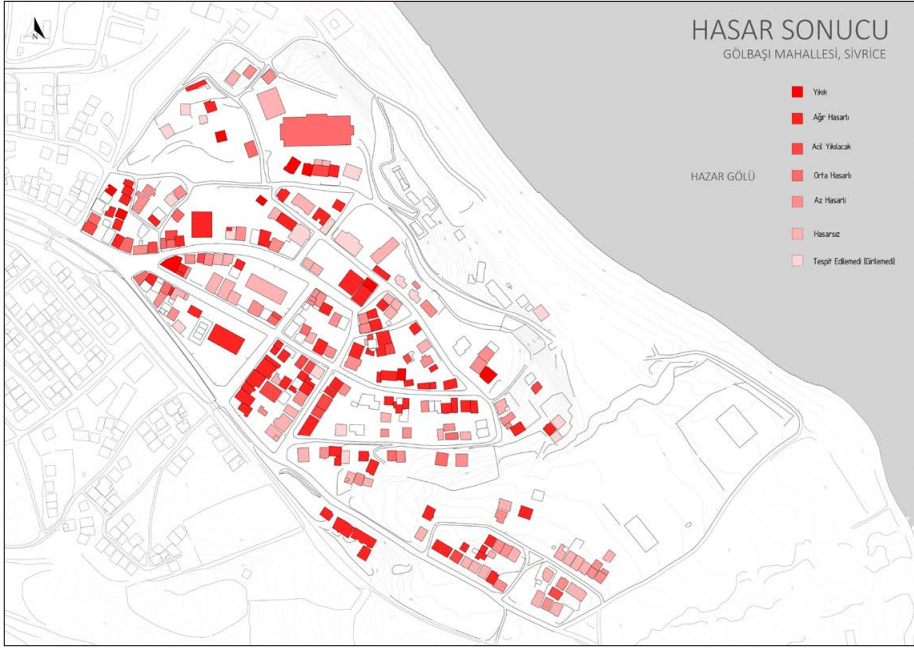
Şekil 63. Sivrice ilçesi, yapım sistemine göre binalar

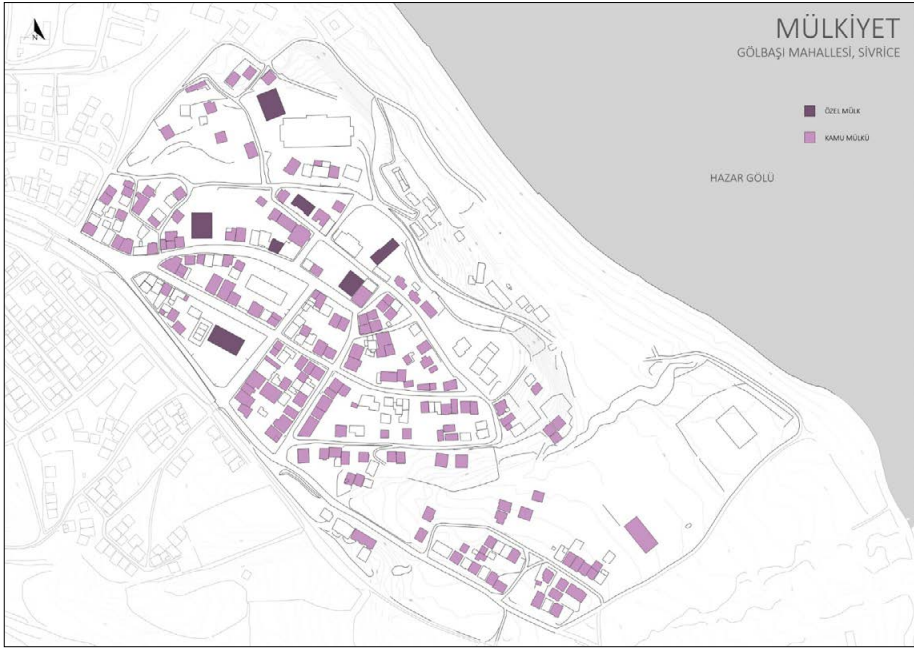
Şekil 64. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, yapım sistemine göre yapılar

Şekil 65. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, kullanım amacına göre yapılar

Şekil 66. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, hasar durumuna göre yapılar

Şekil 67. Sivrice ilçesi, Gölbaşı mahallesi, mülkiyet durumuna göre yapılar

4. POTANSİYELLER VE ÖNERİLER

Sivrice'ye ilişkin yapılan analizler sonrasında, ilçenin gelişiminin özelleşebilmesi ve maksimum fayda sağlayabilmesi için, mevcut potansiyellerinin tespiti ve bu potansiyellerin nasıl değerlendirilebileceği doğrultusunda öneriler üzerine çalışılmıştır. Bu bölümde sunulan tespit ve önerilerin, sonraki aşama olan master plan tasarım sürecinde tasarım kararlarının belirlenmesinde yol gösterici olması düşünülmüştür.

Kavramsal ve teorik çerçeve dahilinde çalışılmış olan yerellik kavramına istinaden, yerelliği temel alan ve tasarım kararlarında yönlendirici olabilecek metodolojik örnekler incelenmiştir. Sivrice özeline indirgenebilecek şekilde seçilmiş olan örnekler, ağ-aktör teorisi ve katılımcı tasarım yöntemleri olarak iki başlık altında irdelenmiştir. Bu kapsamda, analizler sırasında belirlenmiş olan desteklenmesi önerilen toplumsal grupları hedef alan ve fayda sağlayabilecek örnekler belirtilmiştir. Çalışılan ağ ilişkileri haritalamasının, master plan sürecinde tasarım kararları belirlenirken yerel aktörlerin katılımının nasıl sağlanacağı konusunda yol gösterici olması hedeflenmiştir.

Koruma kapsamında yapılan potansiyel araştırmaları Hazar Gölü'ndeki Batık Kent ekseninde çalışılmıştır. Koruma prensipleri dahilinde uluslararası ve yerel örnekler incelenmiş, Batık Kent'in sağladığı su altı mirasının nasıl korunabileceği temel alınarak turizm potansiyeli içerisinde nasıl işlevlendirilebileceğine dair öneriler incelenmiştir. Batık Kent için analog ve dijital sergileme yöntemlerinin yanı sıra olası bir turizm/kültür/arkeoloji rotasına dahil olma önerisi de çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

Mevcut yapı çevrenin değerlendirilmesi başlığı altında bölgenin mevcut potansiyel yapı stokunun nasıl geri dönüştürülebileceği ve yeniden kullanılacağı üzerine çalışma ve öneri araştırması yapılmıştır. Depremden etkilenen Sivrice'de, yapı malzemelerinin geri dönüşümü, kullanım dışı kalmış ve/veya hasar görmüş yapıların yeniden hayata döndürülmesinin yanı sıra ara çözüm olarak konteyner kullanımı ve geri dönüşümü üzerine de öneriler verilmiştir.

Sürdürülebilirlik başlığı altında, bölgedeki planlama alanına dahil olan kısımların yerleşilebilirlik durumu çevresel etkiler üzerinden değerlendirilmiş ve haritalandırılmıştır. Bu çalışma bölgedeki iklim ve topoğrafya açısından, yerel malzemenin kullanımı açısından, güneşten ve bitkilerden yararlanma açısından, deprem faktörünün etkileri açısından, doğal enerji kaynaklarına erişim ve temiz su edinimi açısından ve sakinlikli bölgeler açısından yerleşilebilir alanları analiz etmiştir. Çalışılan alt başlıklar çerçevesinde pozitif ve negatif yönleriyle sunulan çıktıların tasarım sürecinde yönlendirici olması öngörülmüştür.

Turizm kalkınmasına ilişkin yapılan çalışmalar, bölgedeki turizm potansiyelini destekleyen başlıkların belirlenmesi ve bu başlıkların nasıl geliştirileceği önerisi üzerinden yapılmıştır. Mevcut turizm kapasitesi taşıyan unsurların belirlenmesi, pazarlanması ve kalkınmasına yardımcı olacak yerel üretim kapasitesi ve doğa güzellikleri gibi unsurlar da araştırmaya dahil edilmiştir. Su ve su altı turizmi, dağ ve kış turizmi, termal turizm, kültür turizmi, festival turizmi, seyahat turizmi, macera turizmi, yeme-içme turizmi gibi başlıklar altında öneriler sunulmuştur. Bölgenin olası turizm senaryolarından çıkabilecek olumlu ve olumsuz sonuçlar tartışılmıştır. İncelenmiş olan turizm çeşitlerinin gelişmesi için olası turizm rotaları önerilmiştir.

Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplardan biri olan çocuklar Sivrice'nin gelişiminde büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu eksende çocuklar ve onlara ilişkin parklar, açık alanlar, mesire alanları, okullar ve çevreleri gibi mekânlar tespit edilerek incelenmiştir. Çocuk oyun alanı kavramı ve tarihçesi çalışılarak, günümüzdeki yenilikçi fikirler ve farklı perspektifler ışığında Sivrice için güncel bir oyun alanı tanımı yapılması önerilmiştir. Deprem faktörünün etkili olduğu Sivrice bölgesi için, çocukların olağanüstü durumlara karşı farkındalık kazanmasını sağlayacak mekanlar üzerine araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda mevcut alanlar irdelenerek, çocuk alanlarının gelişimi için olası örnekler sunulmuştur.

4.1. YERELLİK KAPSAMINDA ÖNERİLER VE ÖRNEKLER

Tasarım öncesi karar mekanizmalarında düşünsel bir altlık olan teorik modeller gibi konu, sorun ve kapsamı belirli bir yöntem ile ele alarak sonuca ulaştıran metodolojik örnekler de önemli görülmektedir. Bu

bağlamda araştırma süresince incelenen yöntemler ve örnekler, Sivrice araştırmalarında yerel tartışmalar özelinde örnek teşkil edebilecek kapsamda seçilmiştir.

Bunlardan ilki, 20. yüzyıl ikinci yarısında tartışılan ancak son yıllarda mimarlık tartışmalarının içinde yeniden yer alan katılımcı tasarım yöntemidir ki Sivrice’de yerel halkın sürece dahil edilmesi ile ortak karar mekanizmalarının oluşturulması açısından önemli görülmektedir. Bir diğer örnek yöntem ise bilişim teorilerinden, sosyal teoriler ve mimarlığa kadar oldukça geniş çerçevede bir durum analizi imkânı veren ve başlangıcı yine 20. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenen *Aktör Ağ Teorisi*’dir ve ele alınan her odak grubunun mevcut ve olası aktörlerinin oluşturulması ve aktörler bazlı bir tasarım metodolojisi belirlenmesi için uygun bulunmuştur. Son olarak, kendisi bir yöntem değil kuruluş olan ancak Aktör Ağ Teorisi üzerinden araştırmanın kapsamında da ele alınan benzer sorun ve endişeleri benimseyen oldukça güncel bir platform olan *Spatial Agency*’dir. *Spatial Agency* arşivi ve projeleri, süreç analizleri ve uygulamaları ile tasarıma örnek oluşturabilecek kapsamda bir veri alanı olarak değerlendirmişlerdir.

4.1.1. Bir Analiz Yöntemi Olarak Aktör-Ağ Teorisi (AAT)

Aktör Ağ Teorisi (ATT), nesnelere de sosyal yapının birer parçası olarak kabul eden bir sosyal teori ve araştırma yöntemidir. AAT, Bilgi Teknoloji ve Toplum (BTT) alanında yapılan çalışmalar sırasında gün yüzüne çıkmış ve bu alanda yoğun olarak kullanılmıştır. AAT, BTT alanında çalışan araştırmacılar olan Michel Callon ve Bruno Latour tarafından École nationale supérieure des mines de Paris’e bağlı olan Centre de Sociologie de l’Innovation (CSI) Merkezinde geliştirilmiştir.

Ayrıca sosyoloji alanında çalışan John Law’ın da AAT’nin çıkışı ve gelişmesinde önemli rolü olmuştur. Daha teknik anlamda, maddeler arası semiyotik bir teori olduğu söylenebilir. Yani maddeler arası bir ilişkinin yanında semiyotik (kavramlar arası) bir ilişki de tanımlanmaktadır. AAT kendi modeli içerisinde bütün ilişkileri hem maddesel hem de kavramsal düzeyde ele almaktadır. Aktör ağ teorisi, herhangi bir aktörün harekete geçmesi için diğer birçok oyuncunun da hareket etmesi gerektiği fikrini

savunur. Başka bir deyişle, eylem çok sayıda insan ve şeyle paylaşılır – çünkü işler kolektif yaşamlarımızda gerçekten bir rol oynar. Aktörler, ister bireysel ister kolektif olsun, insan olsun ya da olmasın, anayasası açıklanması gereken bir gizemdir; hiçbir şekilde eylemin bariz başlangıç noktası değildirler (Latour, 1999). AAT her ne kadar isminin açılımında teori kelimesi barındırsa da, analizlerinde neden ve nasıl sorularına cevap aramaz (Latour, 2005). Bunun yerine AAT modellemiş olduğu ağ üzerindeki ilişkilere yoğunlaşır. Latour (1999), açıklamaların tanımdan çıkmadığı, tanımların ise geliştirilen şeylerin bizzat kendileri olduğundan bahsetmiştir. Yine Latour'un farklı bir ifadesiyle AAT, bir method veya bir el kitabı değil herhangi bir şeyin teorisi (Latour, 2005)

AAT her ne kadar bilim teknoloji ve toplum çalışmaları ve bilim sosyolojisi alanlarında kullanılan bir teori olsa da sosyoloji alanında da oldukça önemli etkileri olmuştur. AAT yapısı itibarıyla deneysel özellikte olup sosyal araştırmalara ışık tutan bir araçtır. AAT kimlik ve kişiselik üzerine kurulu, taşıma sistemleri ve duygu ve bağımlılık konularında kullanılmıştır. Ayrıca politik ve tarihsel sosyoloji alanlarında da kullanılmaktadır.

Aktör Ağ Teorisi (AAT) maddesel-semiyotik ağların nasıl bir araya gelerek bir bütün halinde çalıştıklarını açıklamaya çalışır. Diğer bir deyişle bir aktör topluluğu maddesel ve semiyotik düzeyde anlamlı bir varlık ortaya koymak için bir araya gelmektedir. Hatta farklı bir bakış açısı ile, bu aktör topluluğu farklı öğeleri bir ağ içerisinde bir araya getiren ve birbirine yapışık bir bütün olarak davranmasını sağlayan açık stratejiler içermektedir. Ağlar, var olan durumunu korumak ve yeni durumlara geçmek için sürekli yapma ve yeniden yapma hallerini gösterir (Latour, 2005).

AAT için literatüre giren ve en çok kabul gören tanımlardan birisi 1987 yılında Latour tarafından *Bilimdeki Eylem (Science in Action)* isimli eserinde yapılmıştır (Latour,1987). 1990'dan itibaren BTT çalışmalarında AAT'nin önemi giderek artmıştır. Çoğu araştırmacı tarafından organizasyonel analizler, enformasyon, sağlık çalışmaları, coğrafya, sosyoloji, antropoloji ve ekonomi alanlarında kullanılmıştır. 2008 yılı itibarıyla AAT oldukça geniş ve kapsamlı bir kullanım alanına sahip olup, maddesel-semiyotik çalışmaların gerektirdiği çoğu heterojen ortama uygulanabilmektedir.

4.1.2. Yeni Bir Mimarlık Yapma Yöntemi Olarak Spatial Agency

Spatial Agency, binaların ve mekânın nasıl üretilebileceğine dair yeni alternatifler sunan bir projedir. Bu proje Arş. Gör. Tatjana Schneider, Mimar Jeremy Till ve Arş. Gör. Nishat Awan'ın 2006'da bir araya gelmesiyle İngiltere'de oluşturulmuştur. *Spatial Agency*, mimarların ve mimar olmayanların çalışabileceği çok daha geniş bir fırsat alanı önermekle birlikte mimari yapmanın başka yollarını da aramaktadır.

Spatial Agency: Other Ways of Doing Architecture kitabı 2011 yılında basılmış olup mimari üretime yönelik birçok alternatif yaklaşımlardan oluşan bir koleksiyon niteliği taşımaktadır ve alternatif mimarlık yöntemleri için bir yol haritası olarak tasarlanmıştır. Aynı zamanda *Spatial Agency*'nin internet sayfası kitapta verilen örneklerin genişletilebilir bir arşivi olarak da kullanılmaktadır.

Spatial Agency, bir binanın mekânsal bir soruna mutlaka en iyi çözüm olmadığı inancıyla başlamıştır. Proje, bireysel bir kahraman olarak mimar figüründen keskin bir şekilde uzaklaşan ve bunu, araçların başkalarıyla ve başkaları adına kolektif bir yaklaşımla değiştirerek katılımcı tasarım yaklaşımı ile ortak noktalarda kesişmekte ancak mimarlık tarihine ikincil bir açılım getirmeyi hedeflemektedir.

Spatial Agency'nin tüm altyapısı ve veri işleme yöntemi Aktör Ağ Teorisi ile yapılandırılmıştır. Kişi veya grupların her projesine uzmanlık alanlarına göre genişleyen bir ağ sistemi içerisinde ulaşmak mümkündür. Alternatif mimarlık yöntemleriyle yapıları bir çevre veya bir yapı oluşturmanın yanı sıra "kendin yap" atölyeleri, sergiler, yazılı metinler ve diğer internet tabanlı formatlarla bilginin yaratılmasında ve yayılmasında da görev almaktadır. *Spatial Agency* bünyesindeki aktörler disiplinler arası ve son derece kolektiftirler. Bu projede, tasarımcı ve mimarların yanı sıra çevreye ve insanlara karşı duyarlı aktivist grupların çalışmaları da yer almaktadır. Örneğin, 1980 yılında bir araya gelen Matrix Feminist Tasarım Kooperatifi, feminist söylem üzerinden kadınların ekonomik ve toplumsal katılımlarını artırmak için çalışmalar yapmakta ve bu çalışmalarını yayınladıkları yazılı kaynaklarla desteklemektedirler (Awan vd., 2011).

Sivrice projesi de hem yapıları çevreyi hem de yerel halkın gündelik yaşamını geliştirmeyi amaçladığından, ekonomi, turizm, ulaşım ve ye-

rel halk başlıkları altında, farklı sorunlara çözüm arayan odak çalışma gruplarında, analiz çalışmalarını ilgili aktörlerle bağlantılı genişleyen ve durağan olmayan bir ağ sistemi üzerinde kurgulamıştır. Dolayısıyla *Spatial Agency* bünyesinde yapılan birçok örnek projeden Sivrice özelinde kılavuz olarak yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Sivrice için örnek alınan projeler hem kitapta hem de internet sayfasında detaylı bir şekilde incelenebilmektedir. Sivrice özelinde ele alınan odak gruplar üzerinden yeniden analiz edilebilecek olan örnekler aşağıda sunulmuştur.

Rural Studio

Alabama'daki Auburn Üniversitesi'nin mimarlık bölümüne bağlı bir tasarım/inşa programıdır. 1993 yılında Samuel Mockbee tarafından kurulan stüdyo, ABD kırsalının en yoksul topluluklarından bazıları için Hale County'de altmıştan fazla bina inşa etmiştir. *Mockbee/Coker Architects* olarak on dört yıl özel uygulamada çalıştıktan sonra Rural Studio'yu kuran ve burada kendine özgü yerel mimari tarzını modern tekniklerle birleştirerek geliştiren Mockbee ve Cooker'ın ilk projelerinden birini düşük gelirli aileler için üç "hayır evi" tasarımı olsa da prestijli ödüller kazandıktan sonra, komisyonlar giderek zenginleşen müşteriler için de üretime başlamışlardır.

Rural Studio kurtarılan ve bağışlanan malzemeleri kullanarak gelecekteki kullanıcıları ile iletişim halinde evler inşa etmiş, karolar ve duvar kâğıtları, kaplamalar için araba plakalarına kadar gündelik hayattaki her malzeme değerlendirilmiştir. Bu, mimari için bağlama özgü ve sürdürülebilir bir yaklaşımın yanı sıra son derece düşük bütçelere bir yanıtın da bir ürünüdür. Auburn Üniversitesi'nden sağlanan mali destek sınırlı ve düzensiz olduğundan ve öğrencilerden projeleri için bağış ve materyal şeklinde fon bulmaları beklenmiştir. Evler, bir sömestrini projede çalışarak geçiren ikinci sınıf öğrencileri tarafından inşa edilmiş ve ikinci bir grup öğrenci projeyi akademik yılın sonuna kadar tamamlamıştır. Beşinci sınıflarındaki öğrenciler, bir şapel ve toplum merkezi gibi daha büyük, daha karmaşık projeleri de inşa etmişlerdir.

Stüdyo daha fazla kamu projesi üstlenmektedir ve 20 bin dolarlık bir ev için bir dizi prototip geliştirmektedir. Amaç, bu evlerin tasarımını daha

sonra uygun fiyatlı konut sağlaması ve iş yaratması umuduyla yerel inşaatçılara verilebilir hale getirmektedir. Programın başarısı, artık Auburn Üniversitesi'nden daha düzenli fon ve hayır kurumlarından bağışlar aldığı anlamına da gelmektedir. *Rural Studio*'nun etkisi, özellikle ona katılan öğrenciler üzerinde olmuştur. Alabama, Mockbee ve daha sonra Freear ve öğrencileri kırsal kesimde yaşamak ve çalışmak için kendilerini topluluğun içine dahil etmişlerdir. Çoğunlukla orta sınıf öğrencilerinin aşırı yoksulluğa maruz kalmasına şahit olmayı temel deneyimlerinden biri olarak ifade eden Mockbee, bu duruma “toplumun sınıfı” adını vermektedir.

Sivrice'nin ekonomik olanakları göz önünde bulundurulduğunda, önerilecek çözümün sürdürülebilir, düşük maliyetli ve Sivrice'ye özgün olması gerekmektedir. Projenin devamında bölgesel yaklaşımlar da gözlemlenilebilmektedir. Sivrice' de var olan ekonominin daha çok kent merkezine yani Elazığ'a bağlı olduğu düşünüldüğünde bu örnek raporun 3.2.1 kısmında belirtilen Ticari Hayat odak çalışma grubu altında incelenebilir. Aynı zamanda gündelik hayatın içinde var olan malzemelerin projede kullanılması, raporun 3.2.3 kısmında belirtilen “Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar”ın alt başlığı olan “Kadınlar”ın katkıları ile ekonomide varlığını göstermesi sağlanabilir.

Proje ile ilgili detaylı bilgi <https://www.spatialagency.net/database/rural.studio> adresinden alınabilir.

LJ Works

Vatandaşların şehirdeki kamu arazisinin idaresini nasıl üstlenebileceklerine dair stratejileri test etmekte ve kentsel mahalledeki topluluk ekonomi ile ilgili kendi kendine yeterlilik ve ortak yönetim için öncülük yapmayı hedeflemektedir.

Kamu işleri, Londra Yenilenme Fonu destekli, toplum tarafından yürütülen uygun fiyatlı bir çalışma alanı projesi olan *LJ Works Architecture* ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır. *LJ Works*, stüdyolar için 1300 m²'lik hafif çok işlevli çalışma alanı ile bir mutfak kuluçka makinesi, ortak çalışma alanı, kantin/kafe ve yerel girişimciliği ve yeni ortak çalışma yöntemlerini desteklemeyi amaçlayan diğer topluluk odaklı programları içermektedir.

2013 yılından beri hem sakinler hem de uygulayıcılar olarak *Loughborough Junction*'da kamu çalışmaları yer almaktadır. Farklı topluluk gruplarının, kalkınma için ayrılmış olan Loughborough Çiftliği için alternatif bir geliştirme planı önermek amacıyla bir yönlendirme grubu oluşturmasına yardımcı olmuştur. Lambeth Konseyi'nin desteğiyle bu teklif, Loughborough Çiftliği yetiştirme projesini korurken, çok ihtiyaç duyulan uygun fiyatlı çalışma alanını yaratmak için LRF finansmanını çekmiştir. Yönlendirme grubu, yerel ihtiyaçlara hizmet etmeye devam etmesini sağlamak için 5 yıl içinde projenin yönetim sorumluluğunu üstlenmektedir ve kâr, iş arayanları destekleyen yerel projelere/egitime aktarılması düşünülmektedir.

Devlet/Sektör/Toplum işbirliği ile ortaya konulan bu pilot proje Sivrice'de benzer uygulamalarda toplum paydaşının olmasının önemini göstermektedir. Proje büyüyerek devam ederken bulunduğu bölgenin kalkınmasında rol oynamaktadır. Raporun 3.2.1 kısmında belirtildiği gibi, Sivrice' ekonominin bir kısmını tarım oluşturmaktadır ve yerel ihtiyaçların varlığı düşünüldüğünde çiftliklerin kurulması ve geliştirilmesi açısından örnek olmaktadır.

Proje ile ilgili detaylı bilgi <https://publicworksgroup.net/projects/lj-works-1663/> adresinden edinilebilir.

Deptford'da yerel kimlik

Soylulaştırma ve vatandaşın rolü temasını araştıran etkinliklere ve tartışmalara ev sahipliği yapan yerel bir platformdur ve *Trade Deptford, Assembly SE8* ile işbirliği içinde İngiltere tarafından finanse edilen bir Sanat Konseyi projesidir.

6 ay boyunca, sanat, soylulaştırma ve kimlik ile ilgili yerel sorunları gündeme getiren Deptford için yeni bir pazar forumu sunulacak ve test edilecektir. Sanatçıyı/mimarı pozitif sosyal değişim için bir kaldıraç olarak konumlandırmayı amaçlayan yeni bir tipoloji, bir ses verme ve nihayetinde sanat = soylulaştırma denklemini sanat = yerel direnç olarak değiştirmenin bir yolu olarak ortaya koymaktadır.

Her pazar, Deptford'da farklı demografik özellikleri birleştirmek hem anlayış kazanmak hem de gelecekteki vatandaş odaklı bir mahalle planı

için kanıt geliştirmek için yeni temalar geliştirmektedir. Deptford Komşuluk Eylemi tarafından bayındırlık çalışmalarının desteğiyle sağlanmaktadır. Bu, yasama gücünü yerel vatandaşlara getirecek ve Londra, Deptford'daki kalkınma dengesini düzeltmeyi hedeflemektedir.

Halk ve vatandaşın kimliği yani kültür üzerine yapılan proje, yerel kimlik tartışmalarında sanat pazarları olarak planlanan çalışma, kültürü ve sanatı ön plana çıkararak insanı anlamak ve insan odaklı planlar çıkarılmasını sağlamaktadır. Bu proje örneği Sivrice'deki yerellik olgusuna destek vermekte, bireylerin sosyalleşmesi ve gündelik hayatın gelişmesi açısından örnek olmaktadır. Raporun 3.2.2 kısmında belirtilen turizm odaklı çalışma grubu bağlamında bölgedeki turizm yoğunluğunun sanat faaliyetleri ile desteklenmesi, bölgenin kalkınmasını artırmak açısından önemli rol oynayabilir.

Proje ile ilgili detaylı bilgi <https://publicworksgroup.net/projects/trade-deptford> adresinden edinilebilir.

Atelier-3

Tayvan depremi 1999 yılında 2400 kadar kişinin ölümü ve 10.000 kadar kişi yaralanmasıyla sonuçlanmış, 100.000 kadar kişi de evsiz kalmıştır. Atelier-3 projesi ile mimar Hsieh Ying-Chun Tayvan'da deprem sonrası mimarinin ve inşaatın yeniden düşünülmesini sağlamıştır. New School Movement olarak da bilinen bu akım, esas olarak yıkılan okulların yerel teknikler ile inşa edilmesi olarak sağlar. İleri çalışmalarda tasarım ekibi, depremden özellikle etkilenen ekolojik olarak hassas bölgelerde, tehdit altında olan zengin bir kültürel mirasa sahip uzak yerli topluluklara yönelik olarak standart geçici afet yardımı inşaatı modelinin ötesinde kalıcı ve katılımcı bir inşa modeli sunmuştur. Atelier-3, uzun ömürlü, ekolojik olarak sağlam, kültürel açıdan hassas ve maliyetin çok altında, tipik olarak standardın %25-50 altında inşa edilebilecek bir mimari önermiştir. Atelier-3, belirli bağlamlara uyarlanmış bina için işbirliğine dayalı bir yapı olan "işbirliğine dayalı inşaat" için bir model geliştirmiştir; örneğin inşaat, yalnızca tarımsal baskıların en düşük seviyede olduğu ve fazla işgücünün mevcut olduğu dönemlerde gerçekleşmiştir. İlgili topluluklara uygun alanlar oluşturmak için geleneksel inşaat tekniklerini ince bir çı-

mento tabakasıyla kaplı bambu perdeler gibi “yeni” ve hızlı teknolojilerle birleştirmişlerdiler. Hsieh Ying-Chun için ayrıntıların tasarlanması, “en temel sosyal ve çevresel sorunların bazılarını dikkate almak ve bunlara müdahale etmek için gerçek bir fırsatı temsil ettiği” için bir aracılık eylemidir. Kendisi ve arkadaşları, yaygın olarak kullanılan inşaat tekniklerini yeniden gözden geçirip, daha ucuz ve kullanımı daha kolay üretimler gerçekleştirmişlerdir. Bu, özel araçlara veya bilgiye ihtiyaç duymayan bir Kendin Yap/”açık mimari”yi mümkün kılar ve mesleki bilgisi olmayan kullanıcıların da sürece katılmasını destekler. Ayrıca bu proje ile, yerel topluluğun köylerinde, düşük maliyetli konut ihtiyacı olan diğer topluluklara satılabilen prefabrike çelik elemanlar üreten bir fabrika kurulmasına yardımcı olarak, bölgenin kalkınmasında da rol oynamışlardır (Awan vd., 2011).

Bu proje örneği Sivrice'deki yerellik ve tekrar inşa sürecinde halkın katılımı olgularına destek vermekte ve normale dönüş sürecinde paydaşlık ile alınabilecek hızlı sonuçlar açısından örnek teşkil etmektedir. Raporun 3.2.1. kısmında belirtilen Ticari Hayat'a da uzun vadede bölgeye sağlayacağı yararlar ile bölgenin kalkınmasında rol oynayacaktır.

Ankur, Eğitimde Alternatifler Topluluğu

Hintçe'de “fide” anlamına gelen Ankur, Hindistan toplumundaki mezhpsel bölünme ile mücadele etmek ve bunu başarmanın bir yolu olarak “radikal pedagojiyi” kullanmak için 1983 yılında kurulan Delhi merkezli bir Sosyal Toplum Kuruluşudur. Organizasyon, geleneksel öğretim yöntemlerinin toplumda zaten marjinalleştirilmiş olanları, özellikle de çocuklar, gençler ve kadınlar için başarısız olduğunu düşünen bir grup aktivist, eğitimci ve sanatçı tarafından kurulmuştur. Ankur, Delhi'nin enformel veya işçi yerleşim yerlerinde ve son zamanlarda diğer birkaç Hindistan şehrinde, bu grupları güçlendirmek için eğitimi kullanarak ve onları çatışmalar ve çelişkilerle dolu bir toplumda yaşamak için gerekli araçlarla donatmanın bir yolu olarak çalışmaktadır. Okul müfredatı yazmak, alternatif öğretim kaynakları geliştirmek ve hükümet politikasını eleştirmek de dahil olmak üzere geniş bir kapsamda çalışılıyorken, *Spatial Agency* ile en alakalı olan örnekler seçtikleri mahallelerdeki et-

kinlikleridir. Organizasyon, bölgedeki kadınlardan oluşan bir dizi alan kurarak onlara bölge ve bölgenin özel kaygıları hakkında fikir vermektedir. Ankur, mahalle kütüphaneleri, teknoloji merkezleri veya medya laboratuvarları, genç kadınlar için sosyal alanlar tasarlamının yanı sıra, çocuklar için gün içinde değerlendirebilecekleri okul öncesi ve okul sonrası programlar sunmuştur. Bu tesisler ve faaliyetler, her mahallede bir merkez görevi görerek, farklı geçmişlere sahip insanların bir araya gelip etkileşimde bulunabileceği bir alan sağlamıştır (Awan vd., 2011).

Projenin, pedagojiye deneysel yaklaşımı, toplumdaki dışlananları, sesleri ve deneyimleri bastırılanları güçlendirme potansiyeline sahip karşılıklı öğrenme alanları yaratmaktadır. Bu örnek, genç kadın ve çocukların normal şartlardan farklı olarak değişmesi ve güncellenmesi gerek bir eğitim programı ve öğrenme ile topluma kazandırmaktadır. Raporun 3.2.3. kısmında belirtilen ve “Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar” olarak değerlendirilen kadın ve çocuklara katkı sağlayacağı ve uzun vadede bölgedeki sosyal dinamiklerin değişmesinde rol oynayacaktır.

4.1.3. Katılımcı Tasarım Modelleri

Kullanıcı katılımı, katılımcı yaklaşımın benimsenmesi ve kentlilerin sosyal sorumluluk yüklenmesi ile başlamaktadır. Kentlilerin kent içindeki yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Kent yaşamı süresince güvenlik, özgürlük, demokrasi ve sosyal paylaşım gibi kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu taleplere katılımcılık ile ulaşılabileceği açıktır (Ceylan Baba, 2012). Katılımcılığın planlama uygulama ve işletme gibi farklı aşamaları vardır. Katılımcı tasarım bu aşamaların önemli ayaklarından biridir. Kökleri demokrasiye dayandırılacak olan katılımcı tasarım kavramı kişilerin ya da grupların kendi beklentilerini dile getirmek ve gerçekleştirmek amacıyla planlama süreçlerinde yer almaları olarak tanımlanmaktadır (Hacılibeyoğlu, 2013).

Kentlinin kentsel bağlamda şehirleşme süreçlerine katılımında bulunabilmesi ilk kez ABD’de yerel yönetimlerin teşvikleri ile 1870’lerde görülmektedir. Amerika’da yeni kurulan kentler ve mevcut kentlerin büyüme aşamalarındaki planlamada kentlinin görüş bildirmesi istenmiştir. Bu kavram Amerika’dan İngiltere’ye gelmiş Londra yönetimi kendi standart-

larına göre uyarlayarak 1960'lı yıllarda uygulamaya başlamıştır. 1960'lardan bu yana ilk kez İngiltere'de uygulamaya konulan kullanıcı katılımı günümüzdeki anlamı ile katılımcılığı yansıtmaya başlamıştır. 1960'lı yıllarda fikir bazında gelişmeye başlayan kullanıcı katılımı 1968 yılında bir grup öğrenci girişimi olarak hayata geçmiştir (Ceylan Baba, 2012).

İnsan merkezli tasarım ve karar süreçlerinin başlangıcı kabul edebileceğimiz 20. yüzyılın son çeyreğinde, toplumsal sorunların yapıları çevrenin sorunlarıyla doğrudan ilişkili olarak görülmeye başlanması önemli bir devrim olmuş, mimarlık ve kentsel tasarım alanlarında yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Mekânın fiziksel bir nesnenin ötesinde sosyal ve kültürel bir olgu olarak; kullanıcının ise aktif ve katılımcı olarak yeniden kavranmasının gerektiği düşüncesini belirginleştiren, katılımcı tasarım yöntemi de bu yaklaşımlardan bir tanesidir (Hacılibeyoğlu 2013). Katılımcı tasarımda amaç, disiplinler arası kuram ve uygulamaları sistematik bir şekilde birleştirmek, kullanıcıları fiziksel çevrelerinin planlama ve tasarım süreçlerine katmaktır. Böylece kullanıcılar, çevrelerini biçimlendirmede kendilerine güvenen aktif bireyler olacaklardır. Planlama eylemi de hem tasarımcı hem de kullanıcı için bir öğrenme sürecine dönüşecektir (Özaloğlu vd., 2009; Kennedy, 2009).

Katılımcı tasarım modeli; süreç odaklı, çok paydaşlı ve sürekli iletişime dayalı bir model olarak normatif tasarım modellerinden ayrılır, çok boyutlu tartışma ortamı sağlar ve beraberinde zamana yayılan bir tasarım süreci getirir. Kullanıcı ve dolayısıyla bağlamla ilişki kurabilen bu yöntemin uygulanması yerelliği ve küçük ölçekli yaşam çevrelerini ön plana çıkarırken, aidiyet ve toplum ilişkileri gibi kavramlara da önem kazandırır (Hacılibeyoğlu, 2017).

Sivrice projesi master planını geliştirmek üzere katılımcı tasarım yöntemi önerilmektedir. Çünkü Sivriceliler yaşadıkları çevre ile ilişki oldukları boyutta Sivricelilidirler; kenti yaşarlar ve gündelik hayatlarına dair bazı müdahalelerde bulunurlar. Kullanıcı katılımı demokratik bir girişim olması bağlamında kentliye büyük avantajlar sunmaktadır. Tasarıma dahil olabilmek, sosyal bir çevrede söz söyleyebilmek ve hayata geçirebilmek bunlardan bazılarıdır (Ceylan Baba, 2012). Kullanıcı katılımı bireyin çevresine ve yaşadığı mekânlara dair fiziki ve sosyal yapısını geliştir-

mesinin yanında bireye özgü katkı da sağlamaktadır. Katılım sürecinin uzun vadede olumlu psikolojik etkileri vardır. Kullanıcılar hızlı ve objektif karar verme yetkilerini geliştirirken sosyalleşme kazanımları da elde etmektedirler. Uzun vadede kişi yaşadığı çevrenin tasarımında rol almış olarak mekân kalitesine ve kentli psikolojisine katkıda bulunmaktadır. Depremi yaşadıkları yapılı çevreyi yerle bir ederek kayıplar yaşattığı ve yersizleştirdiği Sivriceli yerel halkın yeniden yer edinme süreçlerine katılımcı tasarımın uygulanması bahsedilen önemli katkıları sağlayacaktır. Yerel halkın dezavantajlı gruplarıyla birlikte kentsel dönüşüm süreçlerine katılımcı bir tasarım modeliyle dahil edilmesi kentin ihtiyaçlarının doğru belirlenebilmesine, Sivricelilerin yerle ilişki kurmalarının sağlanabilmesine ve kentsel mekânların sahiplenilerek sürdürülebilir bir çevre politikasının yaratılabilmesine olanak tanıyacaktır. Halihazırda yerel yönetimler, Yeditepe Üniversitesi ve çeşitli işbirlikçilerin oluşturduğu çok katılımlı bir proje olması özelliği gösteren Sivrice projesi için yerel halkın katılımı oldukça uygun olacaktır.

Katılımcı tasarımda bir taraftan rasyonel bir kavrayışla bilimsel zeminde oluşturulan; katılımlı süreçlerin yönetimine rehber olacak genel geçer bir yönetime dair arayışlar sürerken bir diğer uçta da kültürel, sosyal değişkenlerin varlığını gözeterek her sürece vaka bazında yaklaşan, bağlama bağlı, bağımsız uygulama deneyimlerinden öğrenmeyi esas alan bir yaklaşım da gözlenmektedir. Bu iki yaklaşım birbirlerine çelişir görünseler de zıt bütünleyicilerdir (Hacılibeyoğlu, 2017). Bu sebeple özgün katılımcı tasarım modelleri, geçmiş birikimler üzerine temellendirilirken bağlama dair özelliklerin de değerlendirilmesi ile oluşturulacak diyalektik bir yaklaşımla sentezlenir. Sivrice Projesi master planına özgü geliştirilecek bir katılımcı model önerisi oluşturmak üzere birikimlerinden yararlanılacak odak çalışma gruplarıyla ilişkili örnekler aşağıdaki gibidir.

Imaginable Guidelines

Hayal Edilebilir Tasarım Kılavuzu kullanıcıların şehirlerin nasıl tasarlandığını keşfetmelerine imkân tanıyan bir kart oyunudur. 2013 baharında SANALarc'ın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tasarımı

Departmanını, vatandaşların da şehir tasarımında söz sahibi olmasını sağlayacak bir tasarım kılavuzu geliştirilmesine ikna etmeye çalıştığı süreçte ortaya çıkmıştır. İlkbahar 2014'te, StudioX İstanbul'un da desteğiyle *HEY! Hayal Edilebilir Tasarım Kılavuzu*'nu katılımcılara açık bir çağrıyla resmen başlatılmıştır. Çeşitli kolektif stüdyo çalışmaları ile geliştirilen proje 2018'de Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanan bir kart oyununa dönüştürülen HEY, kentlileri gerçek kararlar almak için bir araya getiren bir bilgi kaynağı olmakla birlikte tasarımcılara kentin sınırlarını ve sağladığı olanakları keşfetmeye yarayan bir tasarım aracı sunar (HEY, t.y.). Canlı kamusal hayatı besleyen ve mahalle birlikteliğini öne çıkaran kendiliğinden örgütlenmiş bir kent tasarımını gerçekleştirmek amacıyla kent-kurma konusunda disiplinler ötesi bir metodoloji ile hazırlanmıştır. Altı kategori altında toplanan 101 konu başlığı ile kamusal alanın temel bileşenlerini kapsayan, kentsel tasarım girişimlerinin hayal gücüne alan açmak amacıyla uzman desteğine, iyi uygulama standartlarına ve performans parametrelerine öncelik veren, bunları müzakere ve prova eden bir referans teşkil etmektedir. (YEM, t.y.).

Kartların içeriği İstanbul'daki uzmanlar, tasarım aktivistleri, STK'lar ve sanat profesyonelleri tarafından hazırlanmıştır; anlamlı ve zamana dayanıklı bir kent tasarımının yeşermesi için gerekli olan analitik, pratik ve yaratıcı akılları bir araya getiren kart oyunu yaklaşımı her katılımcıya, kent tasarımı gibi kompleks bir alanın içerisinde dinamik bir yol sunmaktadır. Yazarak, tartışarak ve düşünerek katılım gösteren oyuncular, kartları kendi kent tasarımlarının önceliklerini ve isteklerini göz önünde bulundurarak yeni yeniden organize ederek yeni bir tasarım kılavuzu oluşturabilmektedirler. (YEM, t.y.). *Hayal Edilebilir Tasarım Kılavuzu* tasarımcıların, kentlilerin bir araya gelmesini sağlayan katılımcı bir modeldir. Bir nesne olarak kullanılacak "kart destesi" ve bağlamla ilişkilendirilecek "oyun" konsepti ile çeşitli kentsel tasarım atölyelerinde kullanılabilir yerel yönetimlerin, tasarım profesyonellerinin ve gönüllü kentlilerin derinlemesine tartışacağı ve görüş birliğine varabileceği hayal gücüne dayalı bir simülasyon rolü üstlenir.

HEY İstanbul çıkışlı bir katılımcı model olsa da farklı yerlerde ve ölçeklerde çalışmaya imkân tanıyan bir yöntem olarak geliştirilmiştir.

Sivrice master planı tasarımına, raporun 3.2.3 kısmında belirtilen “Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar” başlığındaki tüm grupların katılımını sağlayabilecek örnek bir modeldir. Proje ile ilgili detaylı bilgi <https://www.imaginableguidelines.org/> adresinden alınabilir.

Growing Up Boulder

Colorado Boulder Üniversitesi Toplum Tasarım ve Katılım Merkezi'nin (CEDaR) bünyesinde bir program olan Growing Up Boulder (GUB) çocuk ve genç dostu şehir girişimidir. Bu girişimle birlikte 2009 yılında Colorado Üniversitesi, Boulder Şehri, Boulder Valley Okul Bölgesi gibi yerel kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve işletmelerle 0-18 yaş arası çocuklar ve gençler arasında bir ortaklık olarak başlatılmıştır (G.U.B, t.y.). GUB, kamuya açık alanların tasarımı, ulaşım sistemleri, barınma ve çevre planlaması gibi projelere odaklanarak, çocukların girdilerini yerel yönetim kararlarına dahil etmek için çocuklarla birlikte çalışır ve onlara yaşamlarını etkileyen yerel sorunlara dahil olma, etkileme ve müzakere etme fırsatı sunar.

GUB çeşitli ortaklık ve destekçiler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Yeterince temsil edilmeyen çocukların ve gençlerin seslerinin çoğunluk gruplarına göre duyulma olasılığı daha düşük olduğundan, programların katılımcılarının %50'sinin veya daha fazlasının göçmenleri, dil öğrenenleri, düşük gelirli, etnik azınlıkları ve engellileri içermesini amaçlamaktadırlar (G.U.B, t.y.).

GUB'un eşitlikçi ve çocuk dostu şehirler tasarlamak üzere geliştirdikleri katılımcı modelin dünyanın dört bir yanındaki diğer topluluklara, kendilerini etkileyen kararlar konusunda gençlerin fikirlerine değer vermeleri ve bunları araştırmaları için ilham vermesini amaçlamaktadırlar. GUB'a göre çocuk ve genç dostu şehirler, çocuk haklarının yerel politikalara, kanunlara, programlara ve bütçelere yansıdığı yerlerdir. Bu şehirler, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtildiği gibi çocuk haklarını gerçekleştirmeye çalışır ve çocuk dostu şehirlerin herkese dost olacağını savunurlar (Mintzer M., 2018).

GUB proje ölçeği itibariyle Sivrice projesiyle benzerlik göstermektedir. Sivrice master planı tasarımına raporun 3.2.3 kısmında belirtilen “Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar” başlığının bir alt baş-

lığı olan Sivriceli çocukların katılımını sağlayabilecek örnek bir model olarak görülmüştür. GUB'un projeleri ile ilgili detaylı bilgi <http://www.growingupboulder.org/> adresinden alınabilir.

Catalytic Action

Stratejik ve yenilikçi mekânsal müdahaleler yoluyla toplulukları güçlendirmek için çalışan bir tasarım stüdyosu olan Catalytic Action 2014 yılında Lübnan'daki mülteci çocukları için güvenli ve teşvik edici eğitim alanları sağlamak amacıyla gönüllü bir grup tasarımcı tarafından kurulmuştur. Ortadoğu ve Avrupa'daki desteklenmesi gereken topluluklarla birlikte çalışarak, yapılı çevrelerinin kalitesini artırmak üzere faaliyetlerine devam etmektedirler (C.A., t.y.).

Çalışmalarında nihai üründen ziyade süreçlere odaklanan her bir projenin gelişimi boyunca birbiriyle bağlantılı üç aşama olan katılımcı planlama, sürdürülebilir tasarım, toplumun dahil olduğu inşa süreçlerini benimsemişlerdir. Amaçlarını, yoksulluğu ve eşitsizlikleri hafifletmek, olumlu değişimi katalize etmek olarak açıklamakta, yerel belediyelerin planlarında genellikle bir öncelik olarak görülmeyen bölgelerde kapsayıcı kamusal alanların artırılması için çalışmaktadırlar.

Kapsayıcı kamusal alanlar kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler dahil herkes tarafından erişilebilen alanlardır. Engelli çocuklar gibi savunmasız gruplar, ebeveynleri ve arkadaşları ile oyun oynama fırsatına sahip oldukları erişilebilir ve kapsayıcı kamusal alanlardan büyük ölçüde fayda sağlarlar. Kapsayıcı parklar aynı zamanda farklı yaş gruplarının aynı anda oynamasına izin verecek şekilde tasarlanır ve ebeveynler için alanlar da tahsis edilir. Fiziksel ve psikolojik nedenlerle alanları kullanmak için teşvikler bulmakta zorlanan örneğin kendilerini güvende hissetmeyen kadınlar ve hareket kısıtlılığı olan yaşlılar gibi gruplar için de güvenli ve samimi alanlar sunarlar. (C.A., t.y.).

Catalytic Action projelerinde, kapsayıcı alanların yerel malzeme ve becerilerle inşa edilebileceğini uygulamalı olarak göstermeyi ve dolayısıyla bu süreçte yerel ekonomiye de fayda sağlamayı amaçlar. Proje alanları olarak yerel topluluklar içinde, topluluk etkinlikleri ve eğlence için bir alan olarak kabul edilen mevcut halka açık parkları seçerler. Mevcut

sosyal dinamikler kapsayıcı alanların uygulanmasıyla geliştirerek projelere katma değer sağlarlar.

Sivrice’de de mevcut halka açık parklar bulunmakta fakat etkin kullanılmamaktadır. CA geliştirdiği katılımcı metot ile bu alanların kullanımını aktif hale getirilebilir. Sivrice master planı tasarımına raporun 3.2.3 kısmında belirtilen “Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar” başlığının bir alt başlığı olan Sivriceli çocukların katılımını sağlayabilecek örnek bir model olarak görülmüştür. Projeleri ile ilgili detaylı bilgi <https://www.catalyticaction.org/> adresinden alınabilir.

Düzce Umut Evleri

1999 yılında yaşanan Düzce depreminin ardından evsiz kalan kiracı depremzedeler, konut ihtiyaçlarını bir hak talebine dönüştürerek önce bir dernek etrafında örgütlenerek konutlarını kendi kendileri inşa etmek üzere bir kooperatif kurmuşlardır. Mevcut konut piyasasının kendilerine güvenli, sağlıklı ve ödenebilir konut seçeneği sunmadığını düşünen depremzedeler taleplerinin ancak konutlarının tasarlanma ve uygulanma aşamalarında kendilerinin de yer almasıyla karşılanacağına karar vererek “katılımcı tasarım” sürecini başlatmak için bir çağrı yapmışlardır. Çağrı sonucunda mimarlar, şehir plancıları, mühendisler, öğrenciler ve çok farklı mesleklerden insanların bir araya gelmesi ile “Düzce Umut Atölyesi” kurulmuştur (Beyond İstanbul, 2019). Bir yılı aşkın süre boyunca Düzce Umut Atölyesi’nin kooperatif ortakları ile gerçekleştirdiği çok sayıda atölye ve toplantının ardından, tasarım kararlarının birlikte verildiği mimari proje tamamlanarak Düzce Umut Evleri 2016 yılında inşa edilmeye başlanmıştır. “Birlikte tasarım” aşamasından “birlikte inşa” aşamasına geçilen projede kooperatifin ana sözleşmesi gereği kooperatif ortakları da şantiyede çalışmışlar, şantiye sahasının kurulumundan organizasyonuna birçok işte bizzat yer almışlardır. Düzce Umut Atölyesi gönüllüleri de inşaatın birçok aşamasına destek olmuşlardır (Beyond İstanbul, 2019).

Kooperatif yalnızca oturacakları konutlarını tasarlamamıştır; aynı zamanda kendine yeterli ve çevresine ilham olmayı hedefleyen bir toplu konut örneği ortaya koymuştur. Kooperatif üyeleri, kendi gıdalarını

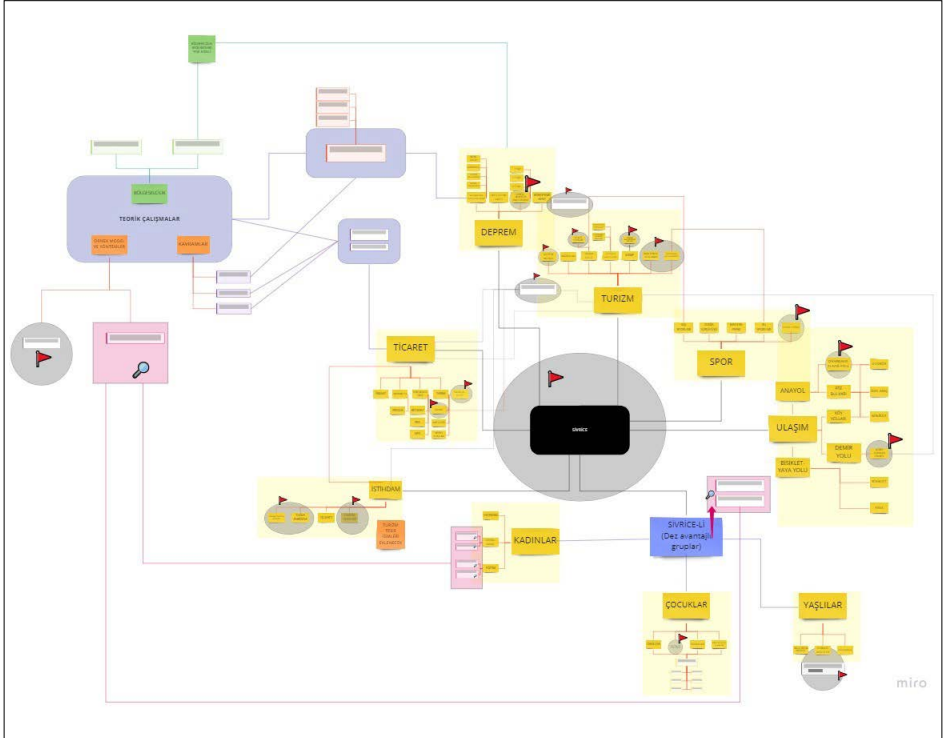
üreterek, sokak köpekleri için barınak inşa ederek ve acil durum deprem çantası tasarlayarak karşılıklılığa dayanan ve kendine yeterli bir yaşam alanı yaratabilmek adına mücadele etmişlerdir (Adanalı Y.A. 2020). Mahallede çocuk ve yaşlı dostu mekânları oluşturmak adına çocuk ve yaşlı katılımını da dikkate almıştır. Projeye özgü oyun temalı bir metot geliştirilerek farklı odak gruplarıyla çalışmalar yapılmış karar alma süreçlerinde bu çalışma çıktıları karşılaştırılmıştır. Düzceli Evsiz Depremzedeler Kooperatifi'nin 15 yıllık hak arama süreci sonunda katılımcı bir pratikle inşa edilen Düzce Umut Evleri, 2017'de iyi yerleşim örneklerini tanıtmak ve teşvik etmek amacıyla verilen Dünya Habitat Ödülleri'nin 10 finalisti arasında yer almıştır (Beyond İstanbul, 2017).

Düzce umut evleri hem depremezedelere yönelik bir çalışma olması hem de katılımcı bir modelle yaşlı ve çocuk odak gruplarıyla çalışarak katılımcı bir metot geliştirmesi nedeniyle Sivrice master planı tasarımı için önemli bir örnektir. Raporun 3.2.3 kısmında belirtilen *Desteklenmesi önerilen toplumsal gruplar* başlığının alt başlığındaki çocuk ve yaşlıların katılımını sağlayabilecek örnek bir model olarak görülmüştür. Proje süreçleri ile ilgili detaylı bilgi <http://www.umutevleri.org/> adresinden alınabilir.

4.1.4. Sonuç: Açık Bir Kaynak Olarak Ağ İlişkileri Haritalaması

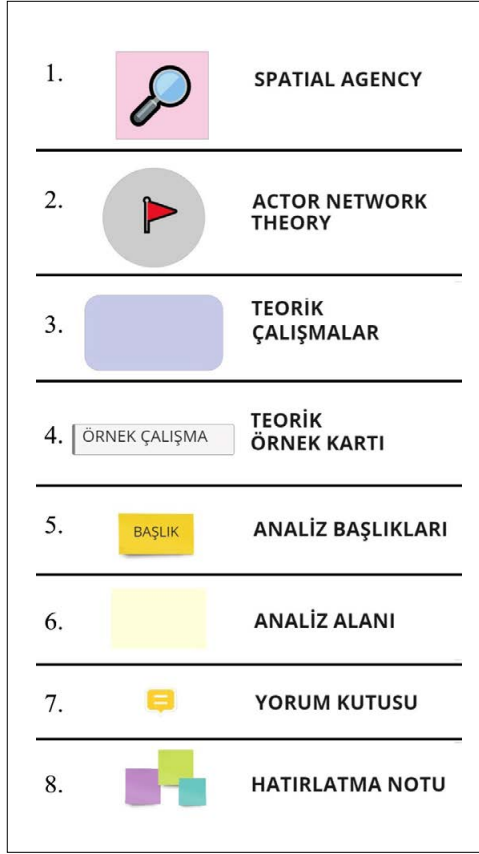
Araştırma sonucunda tüm araştırma konu, örnek ve çıktılarının tek bir formatta sunulması için ağ ilişkileri haritalaması tasarlanmıştır. Bu haritalama süreç boyunca tartışılan tüm kuramsal model, yöntem, örnek ve odak gruplarının birbirleri ile ilişkilerini gösterirken, kimi grup ve modellerin belirli kapsamlarda bir arada çalışabilirliğini de gözler önüne sermektedir. Önemle belirtilmesi gereken nokta bunun bir AAT haritalaması olmadığıdır. Öyle ki ATT yöntemi, ilgili görülen başlıklarda mevcut ve olası aktörleri ile haritaya eklenmiştir. Bu başlıklar ileri çalışmalarda ATT yöntemi ile yeniden ele alınmak istenirse yeni bir format üzerinden ayrıca haritalanmalıdırlar. Geliştirilebilir, interaktif bir haritalama ve veri havuzu hedefiyle tasarlanan haritada hangi konu ve başlıkların hangi yöntem ve aktörler ile ele alınabileceği işlenmiş olup, haritanın kullanım mekanizması da aşağıda açıklanmıştır.

Haritalamada, katılımcıların aynı anda ekleme ve çıkarma yapabileceği çevrimiçi bir platform olan Miro Programı kullanılmıştır. Yapılan teorik araştırmalar ve analizler doğrultusunda alt başlıklar ve örnekler belirlenerek bir ilişkiler ağı haritası oluşturulmuştur.

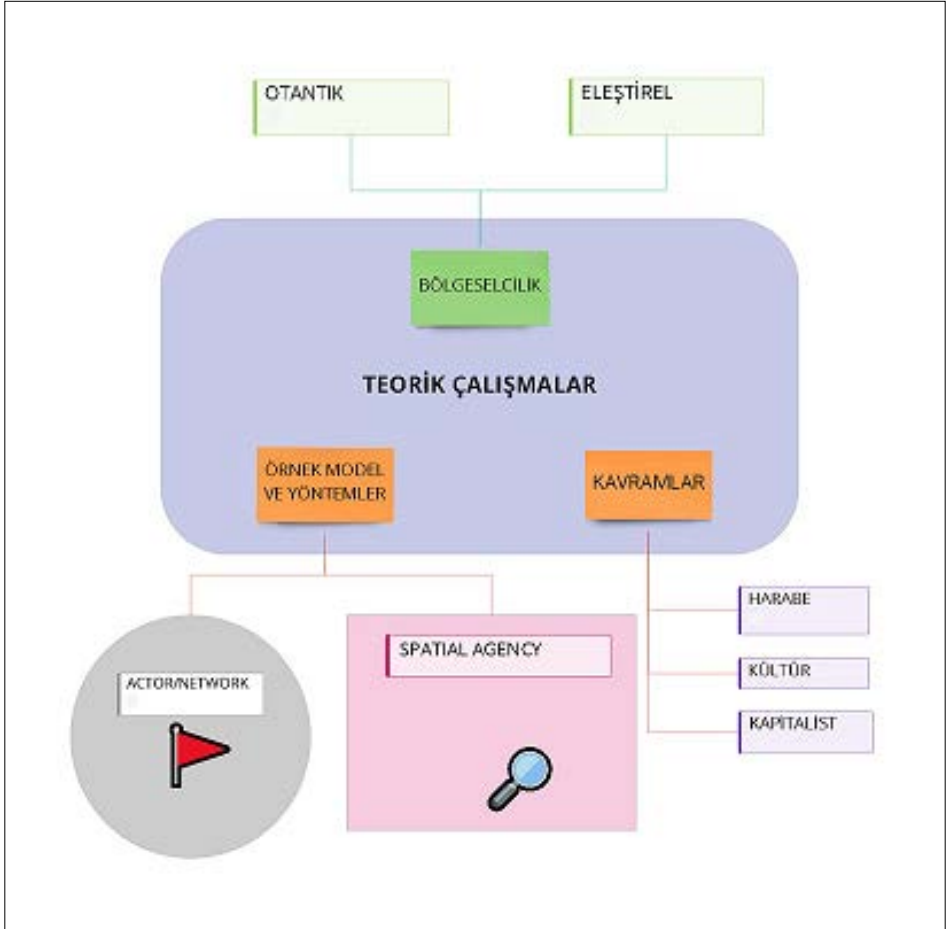
Şekil 68. Ağ İlişkiler şeması

Bir zihin haritası olarak da değerlendirilebilecek olan bu harita; sürekli geliştirilebilecek, yeni başlıklar açılarak büyüyecek ve birbiriyle ilişkilendirilebilecek şekilde tasarlanmıştır. Eş zamanlı olarak farklı katılımcılar tarafından kullanılabilmesi ve açık bir ilişkiler şeması olması sayesinde farklı konular ve çalışmalar arasındaki ilişkilerin kolayca görülebilmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırmaların işlenebilmesi ve katılımcıların kendi araştırma alanları dışındaki alanlar ile ilgili düşüncelerini belirtebilmesi ile hem haritayı oluşturan kişilerin hem de araştırmayı dışarıdan izleyen üçüncü kişilerin çalışmaya dahil olabilmesi hedeflenmektedir.

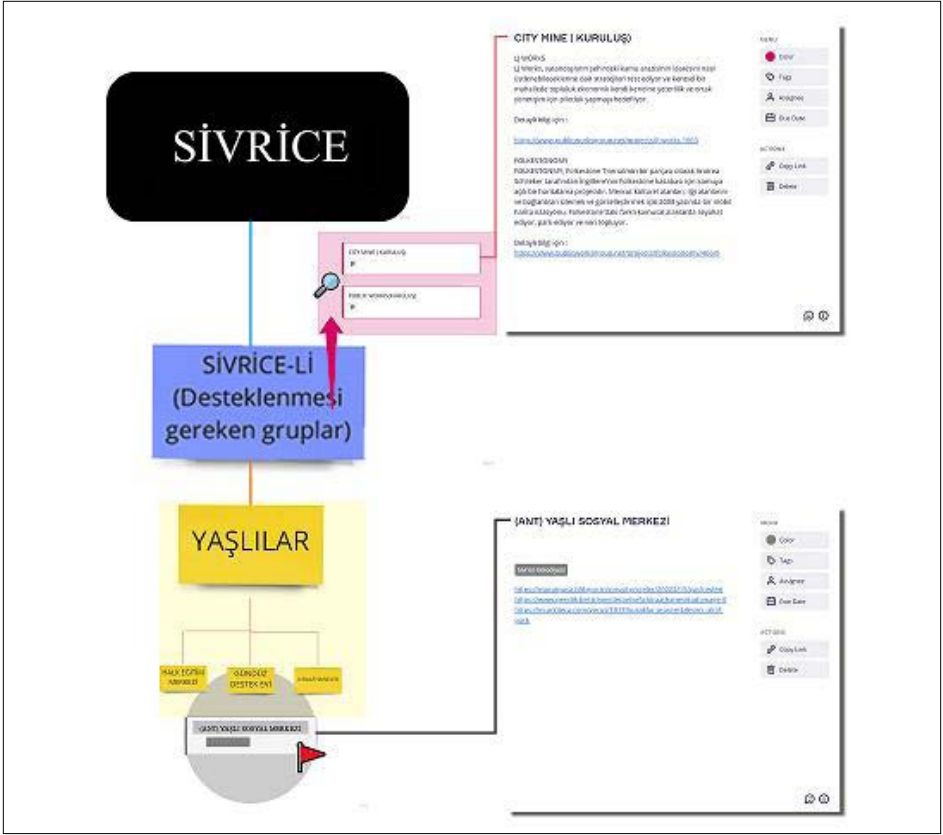
Şekil 69. Ağ İlişkiler şeması, lejant

Haritada toplam sekiz farklı gösterim şekli kullanılmıştır. Ana başlık olarak belirlenen Sivrice, kendi içinde analiz konularına (5) göre ayrılmıştır. Analiz alanları (6) belirlenerek kendi içinde bir hiyerarşi oluşturulmuştur. Araştırmalar sonucu yararlı olduğu düşünülen bilgiler, ilişkili oldukları başlığa yorum kutusu (7) olarak, araştırılması gerektiği düşünülen konular ise hatırlatma notu (8) olarak katılımcılar tarafından eş zamanlı bir şekilde haritaya eklenmiştir. Teorik çalışmalar (3) için ayrı bir bölüm oluşturulmuş, örnekleri (4) için ise bir kart sistemi kullanılmıştır. Örnek kartları, ilişkili oldukları analiz konularına bağlanmıştır. Örnek yöntem olarak belirlenen Aktör Ağ Teorisi (2) ve Spatial Agency (1) için ayrı bir gösterim yöntemi belirlenerek, ilgili olduğu veya birlikte düşünülmesi gereken konu başlıklarıyla birlikte gösterilmiştir.

Şekil 70. Ağ ilişkiler şeması, teorik çalışmalar

Yapılan okuma ve araştırmalar sonucu ele alınan temel modeller, *Teorik Çalışmalar* başlığı altında toplanmıştır. Konu başlıkları hakkında ayrıntılı bilgi edinmek istenmesi durumunda, başlıkların içine girilerek daha kapsamlı açıklamaya erişilebilir.

Şekil 71. Ağ İlişkiler şeması, Sivrice analiz ve örnekler

Örnekler için eklenen kartlar, üzerine tıklandığında genişleyerek daha kapsamlı bir bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Belirlenen örnek modeller, ilişkili oldukları örneğin veya analiz başlığının arkasına işlenmiştir.

Ağ ilişkileri haritasının interaktif kullanımı için https://miro.com/app/board/o9J_lcNdh3g=/ adresi ziyaret edilebilir. Gerekli prosedürler tamamlandıktan sonra interaktif harita ARCH 501 internet sitesinde <https://arch501sivrice.wixsite.com/yeditepe> adresi üzerinden kullanıma açılacaktır. Adrese sağdaki QR kod üzerinden de erişilebilir. Haritanın tüm sekmeleri açık haliyle oluşturulmuş statik çıktısına Ek 1'den erişilebilir.

4.2. KORUMA KAPSAMINDA ÖNERİLER VE ÖRNEKLER

Eski eserleri koruma kaygısı, tarihin her döneminde farklı amaçlar ve nedenlerle gündeme gelmiştir. Korunmaya değer görülen anıt, mimari yapı ve yerleşmelerin, genellikle dönemlerinin ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarına göre belirlendiği, kimi zaman dinsel, kimi zaman da ulusal duyguların koruma kararında ağır bastığı görülmektedir. Korumacı müdahalelerde ise yine dönemin sanatsal ve estetik anlayışının izleri seçilmektedir. Dolayısıyla her çağda egemen olan sosyal yapı ve sanatsal akımların etkileri koruma davranışında gözlemlenmekte ve koruma davranışları devirden devire değişiklikler göstermektedir (ÇEKÜL, 2010).

18. yüzyıl itibarı ile koruma bilincinin artığı söylenebilir. Ancak bu çağdaki temel motivasyon korumadan çok, geçmişe duyulan hayranlık sebebi ile özellikle Roma ve Helenistik eserlerin yasalar yolu ile koruma altına alınmasıdır. Koruma bilincinin belli bir disiplin içerisinde gündeme gelmesi, II. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmektedir. Bu tarihten sonra anıtlar tarihi bir belge ve insan yaratıcılığının bir ürünü olarak, insanlık serüvenini anlatan, güven ve aidiyet duygularını pekiştiren, uygarlıkların ve toplumların sürekliliğini güvence altına alan öğeler olarak ele alınmaya başlamıştır. Parçacıl bir yaklaşımla tek tek yapılar değil, tarihi yapının çevresiyle birlikte ele alınması, yapı grupları, yerleşmeler ve bölgeler olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Müdahale yöntemleri ve hukuki düzenlemeler de bu bakışın sonucu olarak şekillenir (ÇEKÜL, 2010). Bu bilincin gelişmesinde II. Dünya Savaşı sonrası ivmelenen turizm faaliyetlerinde, tarihi eser ve kültürel varlıkların sergilenmesinin itici güçlerden biri olması da etkili olmuştur.

Koruma faaliyetleri 19. yüzyıldan itibaren parça ölçeğinden ulusal ve uluslararası ölçeğe genişlemiştir. Yani önceleri tek bir yapı korunması gereken bir miras olarak tescillenirken; çağdaş koruma kavramlarının gelişmesiyle kentler, yerleşimler, bölge ölçeğine genişletilmiştir. Belirlenen farklı ölçekteki korunacak alanları kapsayan nispeten daha yeni bir yöntem ise rota oluşturmaktır. Kültür mirasının kavramsal çerçevesine etkiyen “Kültürel Rota”, süreç içerisinde koruma bağlamında yeni bir yaklaşımının temsilcisi olmuştur (Durusoy, 2016).

Sualtındaki kültürel mirası korumaya yönelik çalışmalar ise nispeten daha yenidir. Çağdaş teknolojiler ile mümkün kılınan araştırmalar günümüzde daha kolay yöntemlerle araştırılmakta ve uygulanmaktadır.

4.2.1. Uluslararası ve Yerel Ölçekte Sualtı Kültürel Mirasın Korunması

20. yüzyılın son çeyreğinde, tüm dünyada sualtındaki kültürel mirasa ilişkin farkındalık düzeyi artmış; yapılan çalışmaların kontrolünü sağlayabilmek için uluslararası ve yerel ölçekte tüzükler ve yasalar hazırlanmaya başlanmıştır. Kıyı kültür mirası ve sualtı kültür mirası, bölgesel kimliğin kavramasına yardımcı olurken, bölgenin kültür ve kimliğinin sürdürülebilirliği ile de doğrudan ilişkilidir. Sualtındaki kalıntılara ulaşılabilirliğin gelişen teknolojilerle artması, bahsedilen mirasa yönelik koruma olgusunun gerçekleştirilememesi endişesine sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla, turizm amaçlı yapılacak dalışların kısıtlanması ve keşif için yapılacak dalışların ise belirlenecek olan kurallar çerçevesinde düzenlenmesi gereği hâsıl olmuştur (Gürevin, 2020).

UNESCO 2001 yılında Sualtı Kültürel Mirasın Korunması alanında devletlerarası bir sözleşmeyi imzaya açmıştır. Temel amacı su altındaki kültürel mirasın korunması ve insanlığın ortak yararına sunulması olan bu sözleşme başlangıçta 7 ülke tarafından imzalanmış, 2018 yılında 58 taraf ülkeye ulaşmıştır. Ülkemizin taraf olmadığı bu sözleşme sualtındaki tarih öncesi, tarihsel, kültürel ve arkeolojik objeler, sit alanları, yapılar, batıklar gibi somut kültür varlıklarının korunmasını hedeflemektedir.

UNESCO 2001 Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi, sualtında bulunan hassas kültür mirasının güvenlik altına alınmasını teşvik etmektedir. Bu sözleşmeyle bu değerlere yönelik araştırmalar ve koruma uygulamaları desteklenmektedir. Erişimini kısıtlamaktan ziyade, halk su altındaki arkeolojik alanları sorumlu bir şekilde ziyaret edebilir. Arkeologların dışında hiç kimse kalıntıları yerlerinden almamalıdır. Kültürel değerlerin korunması çerçevesinde herkes dalışın tadını çıkarmaya davetlidir. Sualtı ortamında, batıklar ve su altındaki kalıntılarla ilk temas kuranlar sıklıkla dalıcılardır. Bu dalıcılar, herhangi bir batık alanın ilk koruyucularıdır. Bu düşünceyle, 2001 Sözleşmesi dalıcıların kültürel mi-

rasın korunmasına katılımını ve işbirliğini büyük ölçüde desteklemektedir. Kültürel mirasın deneyimlenmesi ve daha geniş kitlelerle paylaşılması önemlidir. Ancak bununla birlikte, erişim olanağı verilen dalıcılara sorumlulukların tanıtılması ve etik kuralların aktarımı zorunludur. UNESCO yeni bir girişim çerçevesinde halkın sualtı kültür mirasını görmesine izin veren uygun projeler tasarılmaktadır. Böylece okyanuslarımızdaki ve göllerimizdeki kültürel mirasın bilinmesi ve görülmesine yönelik çabaları daha da teşvik etmeyi ummaktadır.

2001 sözleşmesi kapsamında iki yılda bir devletlerarası toplantılar düzenlenmekte, bu kapsamda dünyada sualtı kültür mirası alanında yapılan ve yapılması gerekli olan çalışmalar gündeme gelmektedir. Türkiye’de sualtı arkeolojisi alanında Akdeniz, Ankara, Uludağ, 9 Eylül, Ege, Sinop, Kocaeli, Düzce, Kahramanmaraş Sütçü İmam, Selçuk ve Samsun 19 Mayıs Üniversitelerinde eğitim ve/veya araştırma faaliyetleri sürdürülmektedir.²⁶

Sualtında bulunan kültür varlıklarına müdahale işlemlerini içeren 5-9 Ekim 1996 tarihlerinde Bulgaristan’ın başkenti Sofya’da yapılan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) genel kurulunda hazırlanan “Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi” hakkındaki 15 maddelik tüzük²⁷ ICOMOS üyeleri tarafından kabul edilmiş ve yayınlanmıştır. 1990 yılında kabul edilen “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi” konulu tüzüğün sualtına uyarlanmış şekli olan Tüzük, iç bölgelerde ve kıyı sularında, sığ denizlerde ve derin okyanuslarda bulunan sualtı kültür mirasının korunması hususunu ve yönetimini bir çerçeveye bağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Tüzükle, sualtı ortamında bulunan yerleşme veya yapılar, batık alanları veya batıklar ve bunların etki alanları doğal çevreleri ile birlikte sualtı kültür mirası kapsamına alınmıştır.

Sualtında bulunan kültür varlıklarına yönelik olan ilgi yüzyıllardır biliniyor olmasına rağmen, bunların araştırılması 20. yüzyılın ortalarına doğru SCUBA²⁸ metotlarındaki keşif ve gelişmelerle gerçek anlamda

26 Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/2001-convention/>

27 Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0882066001536913778.pdf

28 Sualtı Solunum Aparatı

başlamış ve günümüze kadar artarak devam etmiştir. SCUBA'nın gelişmesi ve böylece insanların çok uzun süreli sualtında kalabilmeleri sualtı araştırmalarının yanı sıra, sualtı sporları gibi yeni sportif disiplinlerin de doğmasına neden olmuştur. Sualtına ulaşmanın kolay ve sıradan hale gelmesi, insanlık açısından hiç ulaşılamaz denilen bir dünyanın kapısını aralamış olsa da sualtında bulunan kültür varlıkları için risk oluşturmaya başlamıştır. Çünkü turist olarak veya hobi amaçlı yapılan sportif dalışlar çoğunlukla kontrolsüz olmaktadır. Diğer bir risk ise son yıllarda artmaya başlayan sualtı kazıları ile tahribatın bilimsel olarak yapılmasıdır. Normalde sualtında yapılan kazıların su üstünde olanlardan ortam dışında herhangi bir farkı yoktur. Ancak hem kazı hem de koruma/onarım uygulamalarda teknik ve çalışmaların çok daha güçlüklerle yapılabilmesi, sualtında bulunan kültür varlıklarında geri dönüşü olmayan tahribatlara neden olabilmektedir. Sualtında bulunan kültür varlıklarının tahribatı açısından bir diğer tehdidi ise doğal afetlerdir.

Türkiye'de 1983 yılında kabul edilen 2863 sayılı 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu' kapsamında "Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, Cumhurbaşkanı kararı ile tespit edilir ve yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalış yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir."²⁹

2001 UNESCO çalışmasını temel alarak üretilen tüm bu yasalar, esasen sualtındaki mirasın keşfedilmesi ve korunmasını amaçlamaktadır. Tüm insanlığın ortak evrensel değeri olan sualtındaki kültür mirasını korumak için yapılacak çalışmalar, kamusal ve özel kurumlar ile toplumsal paydaşların da işbirliğinde yürütülecek çözümlerle neticelendirilmelidir. Bu bağlamda, koruyabilmenin ve sürdürülebilenin sağlanmasındaki en önemli paydaşın yerel kullanıcılar olduğu kendilerine aktarılmalı ve yerel bilinç düzeyi artırılmalıdır.

---

29 Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

4.2.2. Batık Kent Koruma Yöntemleri: Koruma Önerileri

UNESCO, ICOMOS ve yerel kanunlar çerçevesinde, Batık Kent'e dair koruma önerileri geliştirilmiştir. Batık Kent ve çevresi arkeolojik sit alanı olarak koruma altındadır. Dolayısıyla bölgede yapılacak çalışmalar uluslararası ve yereldeki kanunlar önderliğinde sağlıklı bir yaklaşımla sürdürülmelidir.

Batık Kent çalışmalarındaki temel amaç bulguların korunması, zarar görmemesi ve gelecek nesillere aktarılması olmalıdır. Yapılması öngörülen bilimsel çalışmalar, oluşturulacak bir bilim kurulu tarafından değerlendirilmeli, araştırma çalışmaları bilimsel metotlara dayandırılarak tespit eksiklikleri giderilmelidir. Belgeleme çalışmalarının tamamlanması da bu bağlamda önemlidir. Su altında kalan yapıların mimari durumları incelenmeli, tüm yapıların rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri hazırlanmalıdır. Bazı yapıların içi büyük miktarda kum ve balçık altında kalmış durumdadır. Bunların yapıya zarar vermeden temizliği yapılmalıdır. Ayrıca sualtında ve üstünde kalan yapılar, fotoğraf, kamera ile kayda alınmalıdır.

Geçmişin sosyal, siyasi, ekonomik ve toplumsal bağlamını daha derinlemesine irdelemek amacıyla, gölün çevresinde olması muhtemel yerleşim yerleri ve/veya gözetleme kulesi, kale, su kemerleri gibi dönem yapıları da araştırılmalıdır. Dönemdaşları hakkında bilgiler edinmek, Batık Kent'e dair kayıp bilgilerin de aydınlatılmasına sebep olacağından önemlidir.

Çalışmalar süresince batık kentin bulunduğu alan ve yakın çevresi dalışlara kapalı olmalı, bölgede ağla balık avcılığı yapılmamalıdır. Özellikle bu konuda son yıllarda yapılan haberler definecilerin bölgede kaçak kazılarını arttırmasına neden olmuştur. Ayrıca balık ağlarıyla göl altından bazen tarihi eserler çekilmekte ve kaçak yollarla pazarlanmaktadır. Bunun önlenmesi için başta jandarma olmak üzere bölgenin korunmasında titiz bir tutum sergilenmelidir. Gerekirse Batık Kent'i gören kamerasistemleriyle bölge 24 saat gözlemlenmelidir.

Batık Kent'te, sualtındaki kültür mirası tespit çalışmalarının tamamlanmasının ardından; bölgeye yönelik yeni-den işlevlendirme, ziyaret ve sualtı turizmi gibi konular gündeme getirilmelidir. Kültür mirasının

yeniden işlevlendirilmesi, korumanın önemli adımlarından biridir; bölgenin yaşaması, yaşatılması adına önemlidir. Bu bağlamda, sualtı kültür mirasının sürdürülebilirliğinde, turizm sektörü çok iyi yönetilmelidir. Örneğin; geçmiş yıllarda önerilen şeffaf asansör ve tüp geçit sistemiyle yapıların bulunduğu yerlerin gezilip, görülmesi ve dalış turizmine açılması için birtakım girişimler yapılabilir. Turizme ait olarak yapılacak olan tüm girişimler, kontrol altında gerçekleştirilmelidir. Buradaki temel amacın mirasın korunması ve aktarılması olduğu unutulmamalıdır.

Dünya Mirası Listesi'ndeki kriterlere göre Batık Kent'in listeye alınması irdelenmiştir. Buna göre; eğer bir varlık kriterlerden bir veya daha fazlasını karşılıyor ise, komite bu varlığın istisnai evrensel değere sahip olduğunu kabul eder. *'Bir zaman zarfı içinde veya dünyanın bir kültürel alanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı alanlarındaki gelişmeler ile ilgili insani değerler arasında önemli bir alışverişi sergilemeli'* kriteri için: Batık Kent'in bir zaman zarfı içerisinde mimarlık ve teknoloji, şehir planlama ile ilgili insani değerler arasında önemli bir alışverişi sergilediği düşünülmektedir. Ayrıca, *'Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dâhil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olmalı'* kriteri için: Batık Kent'in önemli jeolojik değişimler geçirdiği, hatta bu değişimler neticesinde sualtında kaldığı söylenebilir. Dünya Kültür Mirası listesine Batık Kentin girebilmesi için çalışmalar yürütülmesi ve başvuru yapılması gerekmektedir. Süreç takip edilmelidir.

Sualtı kültür mirasının korunması ve bir turizm potansiyeli olarak değerlendirilmesi sürecinin başarılı şekilde gerçekleştirilebilmesi için, uygulamanın her aşamasına dâhil olan katılımcıların eşgüdüm içinde çalışması gerekmektedir. Bu süreçte yer alacak kimseler belirlenirken, temel yaklaşım olarak 'yerel'in etkin hale getirilmesi esastır. Dolayısıyla, belediye, muhtarlar, çeşitli sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, ticaret ve sanayi odaları ve kent konseyleri gibi kuruluşlar ile bölgede yaşayan, çalışan ve/veya ziyaret eden kullanıcılar baş aktörler olarak belirlenmiştir.

4.2.3. Batık Kent Koruma Yöntemleri: Yeni-den Hafıza Mekânları Oluşturma Önerileri

Ülkemiz sahip olduğu büyük ve çeşitli kültürel ve tarihsel mirası ile dünya üzerinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sahip olduğumuz bu birikimi korumak, katkıda bulunmak ve aktarmak, profesyonellerin ve toplumun önemli görev ve sorumlulukları arasındadır. Sahip olunan bu birikimler kolay tahrip olma potansiyeline sahiptir. Ayrıca tek olmaları sebebi ile yerine yenisinin konulması mümkün değildir. Korunmaları için birçok disiplinin (Örneğin: arkeoloji, hukuk, mimarlık vb.) işbirliği içerisinde çalışması gereklidir.

Yer üstündekiler olduğu gibi su altı mirası da sürekli ve sistematik olarak birçok tehdit ile karşı karşıyadır. Bunların bir kısmı kişisel ya da toplumsal koruma bilinci eksikliğinden kaynaklansa da bir kısmının bilinçli uygulamalar olduğu söylenebilir. Sistematik tarihi eser kaçakçılığı ve üretilen projeler sebebi ile su altında kalan yerleşkeler, bilinçli oluşturulmuş tehditlere örnek olarak gösterilebilir. Su altı gemi batıkları su altı mirasının önemli bir kısmını oluştururken, farklı sebeplerle (tektonik hareketler, baraj yapımı, doğal yollarla suların yükselmesi vb.) su altında kalan tekil yapı ya da yerleşim yeri ölçeğindeki kalıntılar da su altı mirasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle teknolojik ilerlemelerden kaynaklanan, görüntüleme teknolojilerinin gelişi ve su altında kalabilme sürelerinin uzaması sebebi ile bu mirasın tespiti kolaylaşırken, teknolojiye ulaşmadaki kolaylıklar da, tezat bir şekilde, bu birikimler için kontrolsüz erişim sebebi ile bir tehdit oluşturmaktadır.

Sivrice ilçesi sınırları içerisindeki Hazar Gölü'nde bulunan Batık Kent de su altı arkeolojik mirasının, keşfedilmeyi ya da daha detaylı incelenmeyi hak eden önemli bir durumdur. Bu tür yerleşim yeri ölçeğindeki batıklara, genellikle denize ve okyanuslara kıyısı olan bölgelerde rastlanırken, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, böyle bir su altı mirası özelliği taşıyan Batık Kent'i değerli noktaya taşımaktadır. Bu bölgede, baraj yapımı sebebi ile birçok önemli yerleşke su altında kalmış ya da kalma tehdidi altındadır. Bu alanların su altında kalma süreçleri hesaplanabilir ve sistematik bir şekilde gelişmiştir. Bu durum da kent içindeki sabit ve hareketli elamanlar kısmen de olsa farklı yerlere taşınarak su altında kalması

engellenmiştir. Buna karşın Batık Kent zamana yayılmış ve doğal yollarla su altında kalmıştır. Bu da Batık Kent'i baraj suları altında kalan alanlardan, günlük hayata dair daha fazla ipucu barındırma potansiyeli ile ayırtılmaktadır. Ayrıca Batık Kent'te 180-200 yıl öncelerine kadar yaşamın sürmesi, ne birkaç bin yıllık antik yerleşimlere, ne de çok yakın tarihe (30-40 yıl gibi) kadar yaşamın sürdüğü daha güncel yerleşimlere benzememesi gibi bir ayırtıcı özelliği beraberinde getirmektedir.

Batık Kent'in öne çıkarılan bu özellikleri sebebi ile bölgedeki diğer su altı mirasından ayırtıldığından söz edilebilmesiyle birlikte, tüm bu yerleşim yerlerinin (Hasankeyf, Zeugma, Samsat, Halfeti gibi) ortak kaderi sudur. Baraj suları altında kalan kentler ile Batık Kent'i su yolu üzerinden bağlamak mümkün değildir. Bunun yerine şu anda yer üstünde bulunanlar ile farklı sebeplerle su altında kalmış yerleşimlerin fiziki olanaklar dahilinde, tarihsel süreçte benzer bir rota üzerindeki duraklar olarak planlanması, bölge için hazırlanacak üst ölçekli ve kapsayıcı bir planlama için önemli bir girdi olacaktır.

2019 yılında Yukarı Fırat bölgesi için hazırlanan Fırat 2023; Vizyon ve Eylem Planı kapsamındaki çalışmalarda, Elazığ'dan başlayıp Hatay'a kadar uzanan bir coğrafyada farklı temalar (Örneğin; inanç, lezzet, kültür vb.) üzerinden rotalar ve bu rotalar üzerinde duraklama noktaları önerilmiştir. Bu rotalarda Sivrice ve Batık Kent'e sınırlı miktarda yer verilmiştir. Bu rotalardan Doğa Rotası 1'de Nemrut- Korluca kısmında Hazar Gölü bir durak noktası olarak önerilmiştir. Burada "Batık Kent Sivrice ziyaretinden sonra Hazar Gölü'nde bisiklet yarışlarına katılabilir. Kamp yapmak, göle girmek ve paraşüt için de doğru tercih." yazmaktadır. Burada önerilen kampçılık ve su aktiviteleri, bölgenin doğal yapısına uygun tesislerle desteklenerek, alternatif turizmi destekleyici faaliyetler olarak kabul edilebilir. Aynı çalışmalarda yer alan Kültür Rotası 6'da Arslantepe-Palu Rotasında Elazığ Şarap Evi bir duraklama veya mola noktası olarak belirlenmiştir. Sivrice'nin yakınlarında bir nokta belirlenmiştir ancak rotada Batık Kent yoktur. Bu kurguda, Batık Kent'in çevresinde oluşturulacak bir duraklama noktası ile rotaya eklenmesi önerilmektedir. Mevcutta, Batık Kent için yapıların tespit çalışmalarındaki yetersizlik sebebi ile bilinirliği azdır. Bu çalışmada Batık Kent'e yete-

rince yer verilmemesinin sebebi büyük oranda budur. Yapılacak tespitler ve önerilecek ziyaret alanları ile Batık Kent'in kültür, tarih ve turizm rotalarında eklememesi kaçınılmazdır. Fırat 2023; Vizyon ve Eylem Planı çalışması kapsamında, farklı temalar ile önerilen rotaların bölgeye parça parça ve noktasal yapılacak müdahalelerden daha doğru ve kapsayıcı bir yaklaşım olduğu açıktır. Böyle bir yaklaşım aslında bir planlamanın alt yapısını temsil etmektedir. Ülkemizde özellikle turizm alanındaki planlamadan uzak yaklaşımlar, altyapısı zayıf, tüketim odaklı ve en küçük olumsuzluktan kolayca etkilenen kırılğan bir yapı oluşumuna sebebiyet vermektedir. Bu strateji planı ekseninde geliştirilebilir, üretim odaklı, yerele odaklanan ve katma değeri yüksek rotalar oluşturulabilir. Böyle bir plana eklememesi, uygulanabilirlik anlamında da kolaylıklar sağlamaktadır. Bu durum maddi ve bürokratik yükü dağıtacaktır ve sadece Sivrice ve Batık Kent özelinde girişimler olmaktan çıkarak, çok paydaşlı bir organizasyonun parçası olacağı açıktır. Bu durumda bölgeye dikkat çekmek için harcanacak çabanın, Fırat 2023 kapsamında ön görülen duraklar ile birlikte daha başarılı ve sürdürülebilir sonuçlar doğurabileceği öngörüsünde bulunmak hatalı olmayacaktır. Fırat 2023 strateji planında yer verilen birçok durak, ulusal ve uluslararası ölçekte bilinirliği yüksek noktalardır. Örneğin; Zeugma ya da Göbekli Tepe, hem tespit çalışmaları bir noktaya gelmiş hem de sonuç ürünlerin sergileme olanaklarının oluşturulduğu alanlardır. Ancak Batık Kent için her iki konuda da çalışma sayısı ve durumu limitlidir. Batık Kent için mevcuttaki tespit çalışmalarını ilerletme ve daha fazla somut veriye ulaşma çalışmaları bir koldan devam ederken aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak önerilen işbirliği ve sergileme olanaklarının geliştirilmesi konusu da paralel olarak planlanmalı ve somutlaştırılma adımları atılmalıdır. Tespit ve sergileme çalışmaları için yerel parametreler de gözetilerek çeşitli fonksiyonlara sahip strüktürler oluşturulmalıdır. Bu strüktürlerin içindeki fonksiyonlar; eğitim ve sergileme olarak sınıflandırılabilir. Sergileme için bildiğimiz genel geçer ismi ile “müze” öngörülmelidir. Ancak öngörülecek “müze”nin bildik anlamından farklılaşarak üst ölçek planlar ve günümüz anlayışlarına uygun olarak planlanmalıdır.

Kültürel turizm içerisinde önemi gittikçe artan müzeler, aynı zamanda modernleşmenin ve sosyalleşmenin de önemli göstergesidir. Bu yönüyle müzelerin misyonu, türleri ve fonksiyonları da son yıllarda değişmiştir. Bu değişime ayak uyduran, teknolojik altyapısını geliştiren, etkili tanıtım ve pazarlama teknikleri kullanan müzelerin hem ziyaretçi sayısı hem de geliri sürekli artmaktadır. Bunun farkına varan birçok ülkede, modern müzecilik anlayışına uygun düzenlemeler yapılmakta ve müze turizmine olan yatırımlar artmaktadır. (Kervankıran, 2014) 19. yüzyıl sonlarından başlayarak günümüze kadar gelen, önceki toplumlara ait eserlerin gün yüzüne çıkartılarak anlaşılmaya çalışılması ve sergilenmesi eylemi, zaman içerisinde çeşitli şekilde evrilmiştir. Önceleri arkeolojik araştırmaların hedefi geçmiş kültürlerin izlerini ve heykel, mozaik, duvar resmi gibi sanat değeri yüksek, taşınabilen parçaları ortaya çıkarmak, bunları müzelere almak şeklinde iken, zamanla çabalar kalıntıların yerinde (in-situ) korunması ve kazılan geniş alanların yok olmadan geleceğe aktarılmasına odaklanmıştır. (Ahunbay, 2010) ICOMOS tarafından 1990 yılında hazırlanan tüzüğün bakım ve koruma ile ilgili 6. Maddesi de yerinde korumaya vurgu yapmaktadır. Bu maddede “Arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve sitleri yerinde korumak olmalıdır. Bu mirasın bazı öğelerinin yeni konumlara taşınması mirası özgün ortamında koruma kuralının çiğnenmesi anlamına gelir’ ibaresi bulunmaktadır.

Kültürel mirasın keşfinin ve envanter çalışmasının ardından yerinde korunmasındaki yöntemlere odaklanılmalıdır. Batık Kent, asli olarak su altında kalmış bir yerleşim yerini ifade etmektedir. Ancak bir gemi batığı gibi değerlendirmek çok doğru olmayacaktır. Bu alan yakın sayılabilecek bir tarihe kadar içerisinde yaşam barındıran bir yerleşim yeri idi. Hazar Gölü'nün sodalı su yapısı da kentin su altındaki kısmının günümüze kadar en az tahribatla gelmesine yardımcı olmuştur.

Tüm bu girdiler ışığında bakıldığında, bölge için öngörülecek koruma ve sergileme yöntemlerini su altında ve karada uygulanacaklar olarak ikiye ayırmak gerekecektir. Su altı için, kontrollü dalışa izin verilmelidir. Bu yöntemle keşif ve sergileme olanakları irdelenmelidir. Ayrıca ziya-

retçiler tarafından dalış yapılmadan da görülebilmeyi sağlayacak su altı asansörleri de düşünülebilir. Ancak suyun görüş mesafesini sınırlayıcı şekilde bulanık olması ve dalışların gerektirdiği teknik ve eğitimsel donanım, sınırlı bir kitle tarafından ulaşılabilir olmasının doğal olarak karşılaşılabilecek bir gerçektir. Su altındaki mirasın dalışlar aracılığı ile sergilenme konusuna göz atıldığında, Türkiye ve dünya örneklerinde daha çok gemi batıklarına odaklanıldığı görülmektedir. Gemi batıklarının yanında, yerleşim yeri ölçeğindeki su altı örneklerinin sınırlı sayıda olduğu görülebilir. Bunlara örnek olarak; İtalya-Napoli yakınlarındaki bir antik Roma şehri olan Baia, Yunanistan'daki Pavlopetri antik kenti ve Mısır'daki Heracleion sayılabilir.

Şekil 72. Baia Arkeolojik Parkı, İtalya (Archeological Park Baia, t.y.)

Şekil 73. Pavlopetri Antik Kenti, Yunanistan (Ancient Origins, t.y.)

Şekil 74. Heracleion Antik Kenti, Mısır (NTV Haber, t.y)

Yukarıda sayılanlar gibi nedenler ile Batı Kent'in su altındaki kısmının karada da sergilenebilmesini sağlayacak olanaklar üzerinde durulmalıdır. Sergileme alternatifleri içinde ilk akla gelen yöntem, müzeler aracılığı ile sergilemenin yapılmasıdır. Müzeler bilindik şekilleri ile kültür varlıklarının durağan bir ortamda sergilenmesi imkânı sağlamaktadır. Ancak günümüzde, bu durağan ve ziyaretçinin katılımına açık olmayan sergileme şekillerinin yerine karşın, dinamik ve katılımcı sunum yöntemleri yardımı ile daha iyi algılanmasını sağlayacak alternatifler yer bulmaya başlamıştır. İleriki kısımlarda detaylı örneklemelerin yapılacağı, teknoloji kullanımına bağlı olarak kurgulanan, deneysel ve sanal canlandırmalara dayalı sergileme yöntemleri, “görünürlük” ve “anlaşılabilirlik” konularında destek olucu niteliğe sahiptir.

Bu olanaklardan yararlanarak sadece sergileme değil, eğitim olanakları da güçlendirilmiş olacaktır. Ziyaretçiyi sadece gözlemci olmaktan çıkarıp, katılımcı olma olanağı sağlamak, insanların kültürel değerlere karşı duyarlılık ve bilinç düzeyinin yükseltecektir. Dinamik ve etkileşimli koruma ve sergileme oluşumları, farkındalık oluşturmak için önemli bir yöntem olmakta, kültürel alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından giderek önem kazanan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batık Kent için önerilecek mekânların eğitici rolünü iki başlık altında değerlendirebiliriz. Bunlardan birincisi gelecek olan ziyaretçilere yönelik olanlar, diğeri de su altı arkeolojisi üzerinden, profesyoneller ve arkeoloji öğrencileri ile kurulacak temastır. İkinci başlık altından başlamak

gerekirse; Sivrice ve Batık Kent alanı için önerilecek yol haritasının, sürdürülebilirlikten uzak ve tüketime dönük olması söz konusu olamamalıdır. Örneğin Batık Kent için önerilecek turizm faaliyetlerinin yanında, tüm seneye yayılacak birtakım öneriler ile desteklenmesi gerekmektedir. Doğaldır ki turizm bir bölgeye ekonomik ve sosyal anlamda olumlu katkıları büyüktür. Ancak doğru planlanmamış turizm faaliyetleri, getirisinin yanı sıra ciddi miktarda negatif etkileri de beraberinde getirmektedir. Bunların arasında, plansız yapılaşma sebebi ile doğal yapının hızlı bozulmaya uğraması, atıklar sebebi ile oluşacak kirlilik, kontrolsüz ziyaret sayıları sebebi ile kültürel varlıkları verilecek zararlar sayılabilir. Bölgenin gelişimini destekleyecek şekilde, Hazar gölü ve Batık Kent için yerel yönetim- üniversite işbirliği ile bir araştırma merkezi kurulması öngörülebilir. Bu enstitü kurumsal kimliğinin yanı sıra, oluşturulacak fiziksel mekân sayesinde de bölge içinde bir çekim noktası oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu oluşumun aracılığı ile Batık Kent ve bölgedeki diğer yer üstü tarihi alanlardan elde edilen veriler ışığında profesyoneller ve akademisyenler için bir toplanma ve tartışma mekânı oluşturulması önerilmektedir. Önerilen bu mekân, içerisinde farklı işlevleri barındırmalıdır. Bunlar; temizleme, koruma ve arşivleme işlemlerinin yapılacağı mekânlar, toplantı-seminer alanları ve bu işlevin gerektirdiği destek mekânlarıdır. Toplantı ve seminer alanları sadece bu alanda değil, farklı alanlarda da çalışan akademisyen, öğrenci ve profesyonellerin toplanıp görüş alışverişi yapabileceği olanaklara sahip olmalıdır. Böylece bu merkez için öngörülen, sınırlı bir alanda sıkışmama niyeti hayata geçirilebilecektir.

Bölge için önerilen mekânlardan ziyaretçiler için olacak sergileme alanları da daha önce belirtildiği gibi, dinamik bir mekân olarak öngörülmeli ve sadece sergileme işlevini değil bilgilendirme ve eğitim işlevini de etkileşimli olarak yerine getirmelidir. Uzmanlar tarafından ziyaretçilere kazı ve araştırmalar hakkında bilgilendirme yapılması, sular altında kalmış yerleşim yerinin sanal ortamda canlandırılması, bilgilendirme turları organize edilmesi, deneysel çalışmaların yapılması gibi aktivite ve ürünlerin bir organizasyon dâhilinde ziyaretçilere aktarılması, ziyaretçi ve Batık Kent arasında güçlü bir bağ kuracaktır. Bu alanların sür-

dürülebilirliğinin sağlanması, verilen eğitimin, aktarılan bilginin ve kültürün anlaşılabilirliği ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla eğitim ve müze arasındaki güçlü ilişki bu alanlardaki temel kurguyu oluşturmalı ve tüm senaryo bu ilişkinin güçlü ve dinamik tutulması üzerine kurulmalıdır.

Bölgede öngörülen sergileme alanlarının güncel yaklaşımlarla tasarlanması gerekliliği nettir. Günümüzde müzeler artık sadece bir bina ya da koleksiyon değildir. Müze toplar, korur ancak depo değildir; müze belgeler, arşivler ancak bir kütüphane değildir; müze eğitir ancak okul değildir. Müze, tüm bu işlevleri kapsayan birer kültür merkezi ve kompleksidir. (Okan, 2015). Sergileme mekânlarının farklı kullanıcı grupları için yapılacak düzenlemeler ile daha efektif kullanımı mümkündür. Özellikle okul çağındaki ziyaretçilere yönelik yapılacak düzenlemeler, sergi alanlarının kullanıcıların belleğinde erken yaşlardan itibaren yer etmesinde önemli rol oynayacaktır. Örneğin Almanya'daki müzelerin hemen hepsinde özel dersaneler ve atölyeler bulunmaktadır. Bu atölyelerde anaokulu çocuklarına gerçeğe yakın arkeolojik objeler verilmekte onlardan kil ya da hamurla aynısını yapması istenmektedir. Böylece öğretmenin kontrolü altındaki anaokulu öğrencileri arkeoloji ve sanat tarihi ile çok küçük yaşta tanışmaktadırlar. Orta öğretimde tarih dersleri çoğunlukla müzelerde yapılmaktadır (Okan B. 2015 b). Benzer bir örnek olarak; İzmir Yeşilova Höyüğü ziyaretçi merkezinde “Zaman Yolculuğu” programında öncelikle belirli yaş grubundan öğrenciler ziyaretçi merkezindeki sergiyi ve kazı alanını uzmanlar eşliğinde dolaşmaktadırlar. Sonrasında Neolitik Çağ kıyafetlerini giyerek Neolitik Köy Canlandırmasına ulaşmakta, canlandırması yapılan Neolitik Köy'de o dönemin evlerinde zaman geçirmektedirler. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması alanında deneysel arkeoloji uygulaması olarak Neolitik Dönemin aletleriyle ateş yakma, taş aletleri kullanma, eşya üretme, yemek yapma, avlanma, buğday dövme eylemleri deneyimlenmektedir. Yeşilova Höyüğü'ndeki en çekici alan deneysel sunum yöntemlerinin uygulandığı Neolitik Köy Canlandırmasıdır (Derin, 2010).

Hem yukarıda bahsedilen daha küçük yaş grupları için hem de yetişkin ziyaretçiler için, müze deneyiminin günümüz teknolojiler ile

desteklemek, sergi materyallerinin anlaşılmasını kolaylaştıracak ve ayrıca kullanımı daha da cazip hale getirecektir. Teknolojiden faydalanmak için çok farklı yöntemler kullanılabilir. Batık Kent özelinde bakıldığında, yerleşim yeri kalıntılarına ulaşmak fiziksel olarak güç olduğundan, gerekli tespit çalışmaları ile elde edilecek verilerin kullanımı ile üç boyutlu görselleştirmeler yapılabilir. Elde edilecek sanal veriler özel alanlarda kullanıcı ile buluşturularak, Batık Kent'in gündelik hayatına ilişkin bilgilerin iletimi bu yolla da desteklenebilir. Bu görselleştirmeler ayrıca tekil objelerin anlatımını destekleyici bir yöntem olarak da kullanılabilir.

Üç boyutlu görselleştirme tekniklerinin günümüzde birçok mesleki disiplinin ortak buluşma noktası olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sinema sektöründen, oyun tasarımcılarına, reklamcılardan mimarlara kadar geniş bir kullanıcı kitlesi üç boyutlu görselleştirme tekniklerinden yararlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, batık kent için yapılacak çalışmaları sadece arkeoloji ve sanat tarihi perspektifine sıkıştırmak yerine, farklı meslek grupları arasında ortak noktalar bulma girişimlerinde bulunmak, ortak bir çerçevede geniş kitlelere ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Üç boyutlu görselleştirme bu ortak zemine örnek oluşturabilir. Tespit çalışmalarından elde edilecek veriler üç boyutlu hale getirilirken, gönüllülük esası ile görev alacak, farklı disiplinlerden birçok profesyonel ve öğrenci, bir proje ve planlama kapsamında beklenmedik derecede etkili sonuçlar elde edilmesine önayak olacaktır. Çıkan nihai ürünler hem organize edilecek sergileme mekânları için görsel ve deneysel materyaller olacaktır, hem de Batık Kent ve çevresinin, farklı bölgelerden gelerek bu projede yer alacak olan paydaşlar sayesinde, sadece yerel ölçekte kalmanın ötesine geçerek, ulusal hatta uluslararası bilinirliğini artıracaktır. Sadece üç boyutlu görselleştirme üzerinden bu örneklemeler daha da çoğaltılabilir. Bu yollarla, daha önce bahsettiğimiz, eğitim kurumları ve öğrenciler ile entegrasyon meselesi de zorunlu eğitim süreçlerinin dışına çıkarak, farklı paydaş profillerinin bir araya gelip üretim yaptığı bir atölye ortamına evrilebilir. Bu çalışmalar belli bir rutinde tekrarlanarak düzenli bir aktivite haline getirilebilir.

Şekil 75. Dijital sergileme olanaklarının kullanım örnekleri (Archello, t.y.)

Şekil 76. 3D görselleştirme olanaklarının arkeolojik alanlardaki kullanım örneği (AMT-LAB, t.y.)

Batık Kent ve çevresi için önerilen çağdaş sergileme alanları, sadece belli bir süre içerisinde ziyaret edilerek terk edilen mekânlar olmanın ötesine, farklı olanaklarla, zihinlerde yer eden ve izlerini yanında götüren ziyaretçilere ev sahipliği yapmalıdır. Bu yöntemlerden biri de günümüz çağdaş müzelerinin de önemli bir parçası olan basılı, kalıcı materyallerin ziyaretçiler ile buluşturulmasıdır. Bu materyaller ticari amaçlarla servis edilebileceği gibi, sergilenen materyallerin zihinlerde kalıcı olması açısından hatıra eşyası olarak ücretsiz de verilebilir. Hangi yöntemle olursa olsun edinilen objeler sıradan bir kalem, defter, tabak vb. değildir o ob-

jeler aynı zamanda serginin sizde bıraktığı duygunun da bir temsilidir. Çocuklar için müzedeki sergiler hakkında basit öyküler anlatan resimli müze rehberi, boyama kitapları, afişler, bulmaca, kitap, resim ve kartlar kütüphanedeki okuma köşeleri de zihinlerde kalıcı olmaya yardımcı olan olanaklar arasında değerlendirilebilir.

4.3. MEVCUT YAPILI ÇEVRENİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Son yirmi yılda gerçekleşmiş olan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler tasarımcıları, kent ve kent mimarisi üzerine olan konvansiyonel yaklaşım ve tartışmalarını yeniden değerlendirmeye itmiştir. Bu doğrultuda, yeni yüzyılın başlangıcıyla beraber ortaya çıkan ve çevresel sorunlar ekseninde gelişen konulardan birisi tasarımcının güncel tasarım sorunlarına efektif cevaplar verebilmesi için eskiye nazaran daha farklı bir tutum sergilenmesi gerektiğidir. Özellikle çağdaş mimarlık tartışmaları çerçevesinde, mevcut yapıların – bazen kullanım dışı kalmış olanların – sayılarının gittikçe artıyor olması, meslek profesyonellerinin ve akademisyenlerinin tasarım yaklaşımlarını halihazırda bulunan yapılar üzerine çevirmelerine sebep vermiştir. 2000’li yılların başından beri çeşitli projeler, araştırma çalışmaları ve sergilerden oluşan bir kaleydoskop, mevcut yapı ve mekânlara nasıl müdahale edilebileceği üzerine odaklanmaya başlamıştır. Bu çalışmalar eskiden yapılmış bilindik ve spontane gelişen müdahalelere nazaran, daha tarihe karşı daha bilinçli ve daha belirgin yaklaşımlar içermektedir. Bu çalışma ve yaklaşımlar ışığında birçok mimar ve kent aktörleri, son yirmi yıl içerisinde kentlerin mevcut sınırlarının ötesine nasıl genişleyeceği üzerine odaklanmaktansa kentin kendi mevcut yapısı üzerine nasıl gelişebileceğine odaklanmışlardır. Her projenin içinde bulunduğu koşul ve şartların kendi bağlamına özel olması sebebiyle, bir kentteki mevcut yapı ve mekânların nasıl geri dönüştürülebileceğine dair belirgin bir yöntem olduğunu söylemek mümkün değildir. Her mevcut yapının üzerine tekrar tekrar yazılabileceği bir yazı, bir palimpsest gibi olduğu düşünülmelidir. Bu süreçte yapılan her müdahale – saygısız bir yöntem içerse bile – bize, çağdaş mimarlık söyleminde kente ve mevcut mekâna dair, yeni bir dönüşüm ve anlam katacaktır.

Araştırmanın bu bölümünde mimarların, mevcut yapıların yeniden aktifleştirilmesine ve dönüşme potansiyellerine yönelik kullandıkları yenilikçi ve radikal tasarım araçları, yöntemleri ve stratejileri, malzemelerin yeniden kullanımı, konteynerlerin yeniden kullanımı ve yapıların yeniden kullanımı olarak üç ana başlıkta incelenmiştir. Özellikle Sivrice gibi depremden etkilenmiş olan bir bölge için konteynerlerin yeniden kullanımı konusu ayrı bir önem teşkil etmektedir.

4.3.1. Malzemelerin Yeniden Kullanımı

Fiberglas

Yalıtımda kullanılan malzemelerden olan fiberglasın tekrar kullanılmadan önce, uzmanlar tarafından incelenip malzemelerin zarar görmediğinden emin olunması gerekir. Ardından yalıtımın ciddi şekilde sıkıştırılmadığından emin olunmalıdır. Eğer bir zarar görmüşse, yeni binaya yeterli termal etkinlik veya nem kontrolü sağlayamayacaktır. Geri dönüştürülecek malzeme, dikey olarak sabitlenmiş taşlama diskinin ortasına yerleştirilir. Merkezkaç kuvveti, malzemeyi öğütme alanı boyunca taşır.

Şekil 77. Sol, fiberglas, yalıtım malzemelerinin zarar görmemesi için çalışan uzmanlar (Modernize, t.y.); sağ, fiberglas malzeme parçalama ve tozlaştırma hattı (Wanrooetech, 2019)

Alçı

Alçının geri dönüşüm süreci, alçıtaşı kalıntılarının işlenmesi için bir geri dönüşüm merkezine götürülmesiyle başlar. Alçıya yapışan kâğıt, geri dönüşüm merkezi tarafından çıkartılır ve geriye ince bir toz kalır. Bu şekilde elde edilen sonra alçı tozu daha sonra geri dönüştürülen alçı ürünlerinde kullanıma hazır hale gelecektir.

Şekil 78. Alçının geri dönüşüm süreci

Beton

Betonun geri dönüşüm sürecinde öncelikle yapılması gereken, büyük beton parçalarını, mengener ve büyük darbeler kullanan özel endüstriyel ekipmanlarla ezmektir. Daha sonra beton kırıldığında, herhangi bir kir, kalıntı veya istenmeyen partikülün giderilmesi için elenir. Betondan saf olmayan maddeleri gidermek için suda yüzdürme, ayırıcı kullanma ve mıknatıs gibi farklı teknikler ve araçlar kullanılır. Son olarak beton imalat sürecinde tekrar kullanılmak üzere irili ufaklı agregalara ayrılır.

Şekil 79. Betonun geri dönüşüm süreci

Cam

Cam, geri dönüşüm süreci için imalathane veya fabrikaya götürüldüğünde kırıntı olarak adlandırılan daha küçük parçalara bölünür. Kırılan parçalar ezilir, sınıflandırılır, yıkanır, soda külü ve kum gibi diğer hammaddelerle harmanlanmak üzere hazırlanır. Hammaddeler ve cam parçaları tekrar kullanıma hazırlanarak bir fırında eritilir.

Şekil 80. Sol, geri dönüşüm için toplanmış cam öbekleri (Granger, 2018); sağ, camın geri dönüşüm süreci

Farklı bir alternatif yaklaşım ise, cam döküntüsünü cam tozu haline getirip bağlayıcı maddeler ilave ederek ısıtmak ve yaklaşık 900°C 'ye kadar hava ile hızla soğutmaktır. Bu, camın ve havanın fiziksel özelliklerinden oluşan yaklaşık 5 cm uzunluğunda parçalar halinde bir cam köpük granülünün oluşmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla, bu şekilde üretilen cam köpüğünün çok sayıda boşluklu oyuğu ve yüksek bir yük taşıma kapasitesi bulunmaktadır. Bu durum malzemeye kendi minimum ağırlığı ile yüksek bir termal kapasite sağlar

Tuğla

Tuğlalar, başka hiçbir yapı malzemesinin sunamayacağı kadar çok avantaj sağlayan malzeme olan kilden yapılmıştır. Zamanla, birçok bina kullanım ömrü geçmiş olduğu için ya da hatalı inşaat veya uygun olmayan malzemeler kullanıldığı için yıpranmış hale gelmiştir. Ayrıca dü-

zenli olarak deprem gibi olağanüstü durumlara maruz kalmak yapıda ciddi zararlara sebep verebilir. Bu durum inşaat malzemeleri açısından da büyük bir atık oluşumuna yol açacaktır. Kil tuğla atıkları, harçlarda kullanılmak üzere küçük parçalara dönüştürülerek işlenebilir. Bu yöntem iki şekilde gerçekleştirilebilir; CBP yönteminde tuğla parçaları ile daha yoğun bir karışım oluşturmak için malzemenin puzolanik davranış sergilemesi sağlanır, ince agrega yönteminde ise inceltilen tuğla parçaları harçlarda kum yerine kullanılabilir.

Şekil 81. Sol, enkazdan toplanan kil tuğlalar; sağ, tuğlanın geri dönüşüm süreci

Şekil 82. Sivrice'deki bazı binaların hasarlı tuğla duvarları (Sivrice Belediyesi, t.y.)

Yonga levha (OSB)

Yönlendirilmiş yonga levha (OSB) yapısı itibariyle geri dönüşüm bazlı bir malzemedir. Yapıştırıcıların eklenmesi ve ardından ahşap şeritlerin (pulların) belirli yönlerde sıkıştırılmasıyla üretilen yonga levha benzeri bir ahşap türüdür. Katmanlar, ahşabın elenen ve daha sonra kayış veya tel kornişlere yönlendirilen şeritler halinde parçalanmasıyla oluşturulur. İç katmanlar dik iken, dış katmanlardaki ahşap şeritler panelin mukavemet eksenine paraleldir. Yerleştirilen katman sayısı kısmen panelin kalınlığına göre belirlenir. Ahşap artıklarının geri dönüşümü için kullanışlı bir süreç ve yapı malzemesidir.

Şekil 83. Sol, OSB'nin geri dönüşüm sonucundaki hali (Standard-Bild, t.y.); sağ, ahşabın geri dönüşüm süreci

Çelik

İnşaat atığı olarak elde edilmek istenen çelik, betonarme binaların kolon ve kirişlerinin sökülüp parçalanmasıyla elde edilebilir. Ağır makinelere yerleştirilmiş çekiçler, kırıcılar ve kıskaçlar tarafından betonarme kolon ve kirişleri çevreleyen betonun parçalanması ve içerisindeki çelik profillerin alınmasıyla elde edilir. Yüksek ısı tabancaları ve kesici aletlerle parçalara ayrıldıktan sonra çelik, fabrikalara tedarik edilir ve geri dönüştürülür.

Şekil 84. Çeliğin geri dönüşüm süreci (Delisi, t.y.)

Şekil 85. Sivrice depremi sonrası hasarlar (Sivrice Belediyesi, t.y.)

Şekil 86. Elazığ, depremde yıkılan yapılar (Demirdağ, 2020)

Elazığ'da Ocak 2020'de yaşanan depremden sonra binaların çoğu hasar görmüş, bir kısmı da yıkılmıştır. Depremden sonra hasarlı olduğu için boşaltılan ve yıkılan yapılardan açığa çıkan atık inşaat malzemelerinin yeniden kullanılması düşünülebilir. Bu tarz yaklaşımlar dünya genelinde mimari projelerde uygulanmıştır ve araştırma kapsamında bazı örnekler incelenmiştir.

Şekil 87. Open Air Library, Karo Architekten (Ciorra & Marini, 2012)

Almanya'nın Magdeburg kentinde bulunan açık hava kütüphanesi, eski ve yıkılmış olan bir alışveriş merkezinden sökülen cephe malzemelerinin yeniden kullanılmasıyla yapılmıştır. Cephe parçaları, tasarlanan açık hava kütüphanesinde kullanıcıların iyi bir okuma deneyimi sağlamalarını hedefleyerek kullanılmıştır.

Şekil 88. Konut, Architectuur Maken, ev molozdan oluşmuş olan atık tuğlalardan yapılmıştır (Gürkan, 2017)

Şekil 89. Sol, True Talker Pavyonu, Studioninedots (Gürkan, 2017); sağ, atık bazlı tuğlalar (Gürkan, 2017)

Amsterdam'da bulunan ve insanların dinlenebileceği bir kamusal alan yaratmak için inşa edilmiş olan True Talker Pavyonu'nun yapımında atık bazlı tuğlalar kullanılmıştır. Yeni bir yapı malzemesi türü bulmak için Hollanda'da kurulmuş olan StoneCycling firması, bu yöntemle atıktan malzemelerden yüksek kaliteli yapılar inşa etmenin mümkün olduğunu kanıtlayan daha sürdürülebilir ve döngüsel bir malzeme üretmişlerdir.

Şekil 90. Sol, tapınak, Temple for the God of Wealth; sağ, tapınağın geri dönüştürülmüş hali, Temple for the God of Wealth, CNRPD/Fyungbin Studio (Archdaily, t.y.)

Şekil 91. Kutsama duvarı-tapınak, Temple for the God of Wealth (Archdaily, t.y.)

Onlarca yıldır yerleşik sakinlerin ruhani merkezi olan Temple for the God of Wealth, projeyi alan mimarlar tarafından, müşteriyi yerel, geleneksel inançları sürdürmek ve kullanıcılara ilginç bir etkileşimli tesis sağlamak amacıyla yeniden inşa etmeye teşvik etti. Eski tapınağa ait kırmızı tuğlalar, bu yeni yapılan tapınağın duvarlarında yalıtım sağlamak

için kullanılmıştır. Tapınağın içindeki boş tuğla duvar, ziyaretçilerin kut-sama sözleriyle yazılmış kırmızı kâğıdı yuvarlayıp ardından duvardaki boş deliklere yerleştirebileceği yeni bir nimet birimi haline gelmiştir. Zamanla tuğla duvar deliklerinin yavaş yavaş kırmızı kâğıtla paketlenmesi sonucu, bina ziyaretçilerine bağlanmış ve bir büyümüştür.

Şekil 92. Sol, Nepal Evleri; sağ, Nepal Evleri, iç mekân görünümü (Rosenfield, 2015)

Nepal Projesi olarak bilinen Shigeru Ban'ın tasarımı, devasa boyuttaki deprem yıkıntılarında elde edilen molozları kullanarak evleri yıkılan yüzbinlerce insana yeni evler sağlamayı hedeflemiştir. Hemen hemen herkes tarafından kolayca monte edilecek şekilde inşa edilmiş olan bu barınağın duvarlarındaki boşluklarını doldurmak için geri dönüştürülmüş tuğla kalıntıları; çatıyı desteklemek için ise kâğıt boru makası ve modüler ahşap çerçevelerin birleştirilmesi tekniği kullanılmıştır.

Şekil 93. Ningbo Tarih Müzesi, Wang Shu, Amateur Architecture Studio (Archdaily d, t.y.)

İnşa edildiği çevredeki yıkık köy kalıntılarından toplanan molozlarla inşa edilmiş bir müze olan Ningbo Tarih Müzesi'nin duvarlarında genellikle geri dönüşümlü malzemeler wa-pan tekniği ile birleştirilerek kullanılmıştır. Wa-pan tekniği, farklı malzemelerin bir araya getirilerek boşlukları doldurması olarak tanımlanabilecek antik bir yöntemdir.

Şekil 94. Acropolis Peyzajı, Dimitris Pikionis (Ferlenga, 2013)

Pikionis'in, 19. yüzyıl Atina'sının yıkılmış binalarından arta kalan mermer ve kil parçalarını toplayıp bunları bir yürüyüş yolu haline getirdiği bu projede malzemenin yeniden kullanımına dair farklı bir yaklaşım görülmektedir.

4.3.2. Konteynerlerin Yeniden Kullanımı

Şekil 95. Onagava Geçici Konutları (Shigeru Ban Architects, 2011)

Nepal'de, 2011 depremi sonrası, mevcut konteynerler kullanılarak Shigeru Ban tarafından tasarlanan proje dahilinde geçici konutlar, atölye ve market inşa edilmiştir. Her ne kadar deprem sonrası acil barınma ihtiyacını karşılamak için kurulduysa da eklentilerle bu yapıların kalıcı olarak da kullanılabilmesi düşünülmüştür. Konteynerler birbirleriyle farklı şekillerde bir araya getirilerek farklı ihtiyaçlara göre yaşam alanları yaratılmıştır.

Şekil 96. Onagava Geçici Konutları, iç mekân (Shigeru Ban Architects, 2011)

Şekil 97. Onagava Geçici Konutları, iç mekân ve cephe (Shigeru Ban Architects, 2011)

Şekil 98. Petite Maison, A Work of Substance (Artfacade, 2020)

Hong Kong'da yapılan bu projede birbirine bağlı ve camlı dört konteyner ile bir yaşam alanı oluşturulmuştur. Sadece 4 konteynerle oluşturulabilen bir ev, çevredeki peyzaja zarar vermeden kolayca monte edilebilir ve gerektiğinde kolayca sökülebilir.

Şekil 99. Konteyner Ev, Modhouse (Artfacade, 2020)

Avustralya'da yapılmış olan bu konteyner ev projesi güneş enerjisiyle çalışan bir konut oluşturmak için birleştirilmiş üç adet modülden inşa edilmiş. İhtiyaç dahilinde diğer modüller ile genişletilebilmesi amaçlanmıştır. Konteynerlere sadece bir araya getirilme şekli ile değil eklenen pencereler ve boyasıyla da farklı bir kimlik kazandırılmıştır.

Şekil 100. Infinski Manifesto Evi, James&Mau (Ciorra & Marini, 2012)

Farklı malzemelerin geri dönüştürülmesiyle karakterize edilen Infinski Manifesto Evi'nde kullanılan konteynerler geri dönüştürülmüş mobil paletleriyle kaplanmıştır. Projenin gerçekleşme sürecinde çok az miktarda yapı malzemesi kullanılmış olması da verimlilik açısından önemlidir.

Şekil 101. Killer House, Ross Stevens (Ciorra & Marini, 2012)

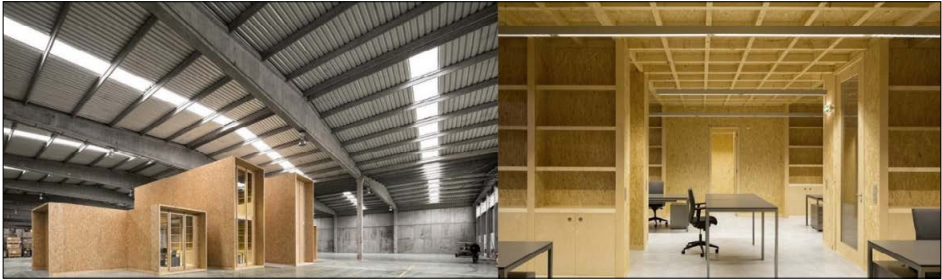
Yeni Zelanda'nın Wellington kentinde bulunan mevcut duvar ile ona eklenen konteynerler ile tasarlanmış olan Killer House projesinde mevcut ve yeni malzemeler arasındaki fark vurgulanmak istenmiştir.

Şekil 102. Sjakket Gençlik Merkezi, PLOT (Ciorra & Marini, 2012)

PLOT tarafından tasarlanmış olan Sjakket Gençlik Merkezi, mevcut binaların mümkün olduğunca çoğunu içerecek şekilde kurgulanmıştır. Hedef kitlenin gençler olması sebebiyle yeni mekânın fütüristtik ve parlak elementler içermesine dikkat edilmiştir. Proje dahilinde yeniden kullanılan eski endüstriyel binalar korunarak renklendirilmiş ve grafitilerle daha güncel bir kent ve sokak görünümünü yansıtmaları sağlanmıştır.

Escritorios Revigres fabrikasında mevcut yapının içine yerleştirilen ahşap modüllerle fabrika gibi soğuk bir ortamda çalışanların hem daha sıcak bir mekâna dahil olabilmeleri hem de üretim alanına yakın olmaları sağlanmıştır. Kullanılan ahşap modüllerin fabrikada üretilen ürünlerin taşınmasında kullanılan birimlerden oluşuyor olması da yeniden kullanım açısından güzel bir yaklaşım içermektedir.

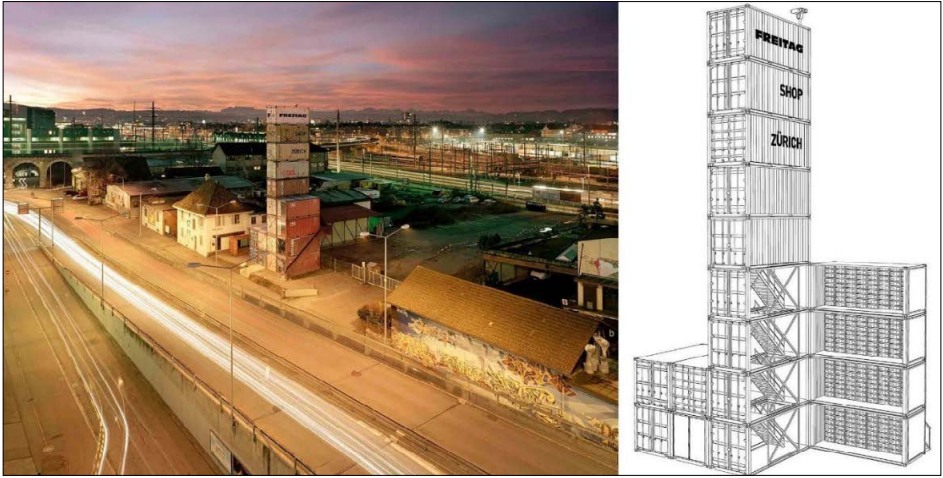

Şekil 103. Escritorios Revigres, Carlos Castanheira (Archdaily b, t.y.)

Brezilya'daki Malha projesinde ise kullanılmayan konteynerler bir depo içerisinde düzenlenerek yerel halkın ekonomisini ve iletişimini artırmayı hedefleyen mekânlar olarak kurgulanmıştır. Çin'de yapılmış olan Konteyner Blokları projesi tamamen konteynerlerden oluşan bir kent mekânı oluşturmuştur. Freitag Flagship Store projesi 19 adet nakliye konteynerinin geri dönüşümü ile tasarlanan yüksek katlı bir projedir.

Şekil 104. Konteyner Blokları, Bounds Plan+BA Studio (Archdaily c, n.d.)

Şekil 105. Freitag Flagship Store, Spillmann Echsle Mimarlık (Architizer, t.y.)

4.3.3. Yapıların Yeniden Kullanımı

Şekil 106. Fabrika, Ricardo Bofill Taller De Arquitectura (RBTA La Fabrica, t.y.)

İspanyol Mimar Ricardo Bofill profesyonel pratiğini 1960'larda İspanya'nın Barselona şehrinde yapmıştır. 1970'te Bofill hem konaklayabileceğini hem de pratik yapabileceği uygun bir yer ararken kapanıp, taşınmakta olan bir çimento fabrikasına denk gelmiştir. Fabrikayı satın alıp dönüştürmüştür. Çimento fabrikası 19. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Katalonya'nın yerel mimarisine göre tasarlanan fabrika 4 km uzunluğundaki yeraltı tünellerine, yeraltı galerilerine ve büyük üretim birimlerine sahip geniş bir komplekstir. Bofill fabrikayı ilk aldığı anda orijinal yapı brüt beton ve çeşitli mimari unsurlar içeren bir durumdaydı, örneğin hiçbir yere çıkmayan merdivenler, dar koridorlar bulunmaktaydı. Bofill bu süreçte asıl olana bağlı kalma düşüncesi ile yola çıkmıştır (Floornature, t.y.).

Bofill fabrikayı yaşam alanı, çalışma alanı ve ibadet alanı olarak çeşitli kısımlara ayırmıştır. İbadet alanı aynı zamanda sergi alanı gibi çeşitli amaçlara hizmet etmek üzere yüksek tavanlı asma katlar olacak şekilde tasarlanmıştır. Katedral'in üzerindeki alan da oturma alanına dönüştürülmüştür. İbadet alanının bulunduğu alan ve çevresindeki yaşam alanı dışında kalan depo alanı ise Bofill'in çalışma alanı olarak tasarlanmıştır. Çimento fabrikaları genel olarak çevreyi kirlettikleri için Bofill, çevredeki insanların düşüncelerini değiştirebilmek için fabrika çevresini çeşitli ağaçlarla bitkilendirmiş ve doğaya uyumlu bir görünüm kazandırmıştır. Ayrıca fabrika bacasını da dönüşüm sırasında korumuştur. Bofill fab-

rikanın dönüşümünü 1975'de tamamlamıştır. Mimarın orijinal yapıya sadık kalarak tamamladığı fabrika dönüşüm sonrasında insanlarda henüz tamamlanmamış bir izlenim oluşturmaktadır. Bofill'in fabrika içerisindeki alanları farklı amaçlara hizmet edecek şekilde dönüştürmesi herhangi bir alanın becerikli bir mimarın seçtiği veya istediği şekilde dönüştürülebileceğini göstermektedir (Ricardo Bofill Taller de Arquitectura, t.y.; İnce, 2019).

Şekil 107. Le Fresnoy Sanat Merkezi, Bernard Tschumi Architects
(Bernard Tschumi Architects, t.y.)

Le Fresnoy Sanat Merkezi, Fransa'nın kuzeyinde Kültür ve İletişim Bakanlığı'nın uluslararası ve çok disiplinli bir sanat okulu açma fikri üzerine inşa edilmiştir. 1987'de okulun Tourcoing'de yer alan terk edilmiş eğlence merkezinden dönüştürülerek inşaatına başlanmasına karar verilmiştir. Bu terk edilmiş eğlence merkezi içerisinde performans salonları, barlar, restoranlar ve büyük bir sinema alanı bulunduran bir merkezdir. Terk edilmiş eğlence alanının geçmişinden oldukça etkilenen Le Fresnoy Sanat Merkezi yetkilileri yapının dönüştürülmesi için tasarım yarışması düzenlemişlerdir. Tasarlanacak Sanat Merkezi'nin tüm disiplinlerine hizmet verecek çeşitli alanlara ek olarak kafe, restoran ve ofislerden oluşması beklenmektedir. Bu yarışmayı Bernard Tschumi Architects kazanmıştır.

Mevcut binanın durumu eskiliğinden ötürü iyi olmasa da geniş alanlar içerdiğinden eğlence alanları için bir avantaj oluşturmakta ve bu alanların kullanılması maliyetleri azaltmaktadır. Yeni kurulacak merkezin havalandırması ve ısıtma sistemi için teknik altyapının varlığı ile Kuzey batı cephesini kapsayacak 80'e 100'lük çelik çatı sistemi önererek

diğer üç yüzeyini transparan olacak şekilde kaplama yapmadan bırakmıştır. Mevcut yapının küçük bir kısmının kurtarılamayacak kadar hasar gördüğü saptanmıştır. Yapıya yeni fonksiyonlar eklenirken olabildiğince birbirinden bağımsız şekilde çalışması istenmiştir. Komplekse ana giriş Güneydoğu cephesinden yeni bina aracılığıyla olacak şekilde tasarlanmıştır. Sanat merkezini eşsiz kılan şeyin binalar arasındaki alanın kullanımını ve eklenen çelik çatı tasarımı olduğu düşünülmektedir. Çelik çatının bu şekilde tasarlanması ile beklenmeyen alanlar oluşmuş bu alanlara da havalandırma sistemleri yerleştirilmiştir. Bugün hâlâ kullanımı devam eden Sanat Merkezi'nin tasarımı 1997'de tamamlanmıştır (Bernard Tschumi Architects, t.y.; Hays, 1998; İnce, 2019)

Şekil 108. Palais De Tokyo, Lacaton & Vassal
(Palais de Tokyo, t.y.; Lacaton&Vassal, 2012)

Palais de Tokyo'nun adı bulunduğu yeri itibariyle Tokyo caddesinden gelmektedir. Bu caddenin adı daha sonrasında New York caddesi olarak değiştirilmiştir fakat yapının adı aynı kalmıştır (Palais de Tokyo, 2021). İki ayrı kanat ve ortak bir giriş alanından oluşacak şekilde tasarlanan Palais de Tokyo, doğu kanadında Paris Modern Sanat Müzesi ve batı kanadında ulusal Modern Sanat müzesinin barındırmaktadır (Culturedarm, t.y.). Doğu kanadındaki Paris modern Sanat Müzesi hala aynı şekilde kalırken batı kanadı farklı fonksiyonlara ev sahipliği yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni Ulusal Modern Sanat Müzesi olarak kulla-

nılmaya başlanan Pompidou Center'ın popülerlik kazanması ile birlikte Palais de Tokyo'nun batı kanadında yer alan eserler Pompidou Center'a gönderilmiştir ve batı kanadı bir süre farklı fonksiyonlara hizmet ederek değerlendirilmiştir. 1999 yılında Kültür Bakanlığı batı kanadının Çağdaş Sanat Merkezi olarak kullanılmasına karar vermiştir. Bu karar sebebiyle gerekli yenilemenin yapılması ve mevcut alanın amaç için optimum şekilde değerlendirilmesi için Lacaton ve Vassal seçilmiştir.

Merkezin orijinal tasarımında geniş alanlar ve doğal ışığın içeri girmesine izin veren geniş pencereler ve tavan açıklıkları bulunmaktadır. Lacaton ve Vassal bu orijinal alanın minimum müdahaleyle koruyarak dönüştürülmesine karar vermiştir. Fas'taki Jemaa el-Fnaa meydanı ve Berlin'deki Alexanderplatz' dan örnek olarak mekân içerisinde geçirgenliği ve açıklığı korumuşlardır. Yapının daha fazla bozulmasına mahal vermemek için dönüşüme küçük bir alandan başlayıp kalan alanlara daha sonra müdahale edecek şekilde başlamışlardır. Tasarımcıların minimum dokunuş düşüncesiyle yapı mevcut haliyle gerekli fonksiyonları barındıracak özellikleri taşımaktadır. Bütçe kısıtlamalarının olması da bu düşüncüyü desteklenmektedir. Geniş açıklıklarda dolaşımı rampalarla sağlamışlardır. Bilet satışı için açıklığı bölmek adına herhangi bir oda tasarımı yerine karavan kullanılmıştır (Petzet & Heilmeyer, 2012). Tasarımcılar batı kanadı içerisinde dönüştürmek üzere odaklandıkları mekânın dönüşümünü 2001 yılında tamamlamışlardır. 2011 yılına kadar bu şekilde kullanılan batı kanadının dönüştürülmemiş diğer alanlarının da yenilenmesi için yine Lacaton ve Vassal seçilmiştir. Diğer alanları da tasarımcılar ilk alandaki tasarım mantalitelerini koruyarak tasarlamışlardır (Ayers, t.y.; İnce, 2019)

Şekil 109. Frosilo-Gemini Residence, MVRDV (MVRDV, t.y.)

Danimarka'nın Kopenhag şehrinde bulunan Islands Byrgge bölgesindeki soya küspesi fabrikası kompleksi bulunmaktadır. 1991 yılına kadar aktif faaliyet göstermiştir. 10 yıl boyunca terk edilmiş halde duran kompleksin sahibi olan şirket, manzaranın değerlendirilmesi ve konunun şehir merkezine yakın olmasından dolayı geliştirme kararı almıştır. Yapının dönüştürülmeden önceki işlevi, her biri 25 m çapında 42 m yüksekliğinde soya keki fabrikasının iki tohum silosunun kompleksiydi (Laegemiddel Styrelse, t.y.). 1960'larda Kompleks şehir merkezine yakın olan konumu ve manzarası sebebiyle konut ve ofisleri barındıracak şekilde dönüştürülmüştür (DAC, t.y.). İki tohum silosu çıplak betondan oluşmaktadır. Mimar tasarım sürecinde siloların formu sebebiyle oldukça zorlandığından bahsetmektedir (Maas, 2005). Cepesinde açıklık olmayan bu silolara gün ışığını içeri almak için tasarlanacak olan pencere gibi açıklıkların, yapının taşınırlığını bozmadan tasarlanmasının mümkün olmadığı görülmekteydi (Marquez, Levene & Maas, 2014). Mimarların belirli bir sayıda ve kapı çerçevesinden büyük olmayacak açıklıklar tasarlamalarına izin verilmiştir (MVRDV, t.y.). Bu sebeple mimarlar siloların içindeki alanı havalandırma ve içerideki konutları birbirine bağlayacak olan lobi alanları olarak tasarlamışlardır. Yapının dönüştürülmeden önceki halinin hafızalarda yerini koruması için zemin katları olduğu gibi bırakılmıştır (Dezeen, t.y.). Günümüzde Gemini Rezidans adıyla bilinen eski tohum siloları 84 daire ve 90 m²'den 200 m²'ye kadar daire alanı içermektedir (DAC, t.y.; İnce, 2019)

Şekil 110. S(ch)austall, Naumann Architektur (Ciorra & Marini, 2012)

Naumann Architecture 2004 yılında Seehaus Forelle Hotel'in yenilenmesi ve 12 konuk odalı Haeckenhau otelinin eklenmesi için çalışmıştır (Seehaus Forelle Haeckenhau, t.y.). Almanya'nın Ramsen kentindeki Pfalz Ormanı'nda yer alan tesis, Eiswoog Gölü ve Kuzey Vosges Tabiat Parkı'na yakın olduğu için tanınmakta olan bir yerdir (Interior design, t.y.). 1780 yılında inşa edilmiş eski domuz ahır ana otel binasına 250 m uzaklıktadır ve ikinci dünya savaşı esnasında ağır hasar görmüştür, ancak sonra yeniden inşa edilmiştir (Bravo, 2008). Var olan yapının yıkılıp yeniden yapılması yasalara aykırı olmakla beraber yapının taş duvar içermesi ona uygulanacak dönüşüm kararlarını engellemekte ve zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda onarım yapmak ciddi bir bütçe gerektirmesi sebebi ile mevcut yapının kendisi kabuk oluşturacak şekilde içine elemanlar eklenerek dönüşüm gerçekleştirilmiştir. İçerideki alan 39 mm'lik Kerto adı verilen lamine keresteden yapılmıştır. İçeride oluşturulan alanın yüzeyi ile dış yüzey arasında boşluk bırakılarak gelecekte yaşanacak yıpranmaların mümkün olduğunca önüne geçilmiştir. Keresteden olan yapının yağmurla olan ilişkisi açısından çatı kısmına çinko levha eklenmiştir. Tasarımcılar tarafından atanan yeni işlevin yapıyı kullanılır yapması ile yapı hem korunmuş hem de zihindeki anıları canlı tutmuştur (Tectonica, t.y.; İnce, 2019)

Şekil 111. 798 Space (798 Art District, t.y.)

1949 yılında Çin hükümeti tarafında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için Sovyet Birliği tarafından desteklenen endüstriyel projeler başlatılmıştır. Sovyetler Birliği'nin bu konuda deneyimi olmaması ile Alman Demokratik Halkı mühendisleri tarafından tasarlanıp oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu endüstriyel kompleks Bauhaus mantığına dayanarak yalın mimari unsurlarla 500.00 m²lik alanı oluşturmuştur. Kompleks

şu ana kadar tamamlanan fabrikalarla 1957 yılında açılarak 1964 yılında tamamen tamamlanmıştır (Experia, t.y.). Fabrika 798, 718 sanayi kompleksinin bir parçası olarak inşa edilen fabrikalardan biri olarak 1957 yılında açılmıştır ve 25-30 yıl sosyalist ülkelerin elektronik askeri malzemelerini üretmiştir. 1980'lerde endüstriyel yapılar arası rekabetin artması 10.000'den fazla işçinin işsiz kalmasına sebep olarak üretimi tamamen durdurmuştur. Terk edilmiş Kompleks yapılarının geniş çatı pencereleri, büyük açıklıklı mekânlara sahip olması sebebiyle 1995 yılında bazı sanatçıların ilgisini çekerek sınırlı bütçeler için ideal sergi mekânları olmuştur. Aynı zamanda yapının yakınına taşınan Merkez Güzel Sanatlar Akademi bölgeye olan ilgiyi arttırmıştır. Hem iş hem de konaklama arayan profesörlerden biri fabrikanın depo alanını kiralayarak benzer konaklama arayışında olanlar için örnek teşkil etmiştir (Dekker, 2011). 2000 yılında kompleks binanın mülkiyeti devlete ait bir kuruluşa devredilince mülk sahipleri tarafından yeni alan yaratmak için yıkılmak istenmiştir. Ancak halkın belleğinde yer ederek benimsenen bu kompleksin yıkımına karşı oluşturulan tutum sebebiyle karar iptal edilerek Çin hükümeti tarafından endüstriyel miras alanı olarak kabul edilmiştir (Sasaki Associates, t.y.). Yapı için belleklerdeki yeri koruyacak, endüstriler, müzeler ve galerilerden oluşan plan tasarımı yapıldı ve mevcut fabrika yapılarını, var olan demiryolunu vinçleri ve boru hatlarını alan içinde tutarak kültürel ve tasarımsal öğelerin varlığı ile resmen tanınmış ve korunması garanti altına alınmıştır. 798 Space, bünyesinde aynı zamanda kafe ve restoran da barındırmaktadır. Bahsedilen bölge sanat alanı olarak anılırken turizm açısından uğrak noktalardan biri haline gelmiştir (UCCA, t.y.; İnce, 2019)

Şekil 112. Kraanspoor, OTH Architecten (Kraanspoor OTH Architecten, t.y.)

Amsterdam'daki IJ Nehri'nin kuzey kıyısında bulunan Kraanspoor, başlangıçta gemi tamiri için bir iskele ile birleştirilmiş bir vinç yolu iken yapının dönüşümü Mimar Trude Hooykaas'ın çabaları ile gerçekleştirilmiştir (Archdaily h, 2021). Vinç yolu 1952 yılında mimar J.D. Postma tarafından inşa edilerek gemilerin yüklenmesi ve boşaltılmasına olanak tanıyan endüstriyel boyutlu vinç için bir üs olarak kullanılmıştır. 1970 yılında bölgedeki endüstri gerileyerek 1978 yılında sahibi olan Hollanda Dock ve Shipbuilding Company tarafından kapanmıştır. 1980 yılının sonlarında limanların taşınmasıyla alanların ilk sahip olduğu işlevine dönemeyeceği düşüncesi varken 1995 yılında nehir kıyısı bölgesi için yeni bir imar planı hazırlanmıştır. Bu planda mevcut vincin yıkılması düşüncesi oluşmuştur. Mimarın 1997 yılında IJ nehri kıyısında giderken üzerinde iki vinç bulunan vinç yolunu fark etmesiyle alanın potansiyelini gördü ve endüstriyel mirasın insanların belleğinde yer etmiş bir miras olduğunu düşünmesi ile dönüşüm planlarını yıkım kararını engellemek amacıyla belediyeye sunmuştur. Ancak dönüşüm planının yetersiz olması ile reddedildi ancak iki yıl sonra siyasetçilerin ve halkın desteği ile mevcut imar planı kaldırılarak yıkımın eşliğinden dönülmüştür (Rijksoverheid, t.y.). Dönüşüm için bölgenin belleklerdeki yerine sadık kalıp mevcut altyapısının varlığı ve minimum dokunuş düşüncesi ile strüktürel ve tasarımsal olarak dengeli bir tutum sergilemesi gerekmiştir. Aynı zamanda vinç yolunun 12 m derinliğinde bir liman üzerine oluşu ve yapıdaki yük dağılımının düzensiz ve suya taraf daha ağır olması, tasarımda çeşitli kısıtlamaların varlığını göstermiştir. Dönüşüme 2006 yılında başlanıp 2007' de tamamlanan mevcut yapı yeni ofis binası için temel olarak kullanılmıştır ve 3 m yüksekliğindeki çelik kolonlarla orijinal yapının üstünde olacak şekilde tasarlanmıştır. Mimar, minimum yük ile maksimum kullanılabilir zemin alana sahip olacak şekilde, çelik kirişlerle desteklenerek ince beton plaklardan çelik çerçeve ve prefabrik zeminlerle inşa edilmiştir. Bu yaklaşım ile üç yeni kat eklenerek toplam brüt taban alanı 12.500 m² ye çıkmıştır. Mevcut yapıda bulunan 4 adet merdiven boşluğu giriş alanı olarak kullanılırken asansörlerle beraber sirkülasyon alanı olarak kullanılmıştır. Yeni eklenen üç kat orijinal yapıdaki bir kat depolama alanları ve arşiv odalarını içerecek şekilde tasarlanmış, mevcut yapının podyumları korunarak yangın merdivenine dönüştürülmüştür. Nehir manzarasına sahip yapı çift cidarlı cam cephe tasarımı ile gün ışığını kontrol eden mekanizmalı camlar-

dan oluşmaktadır. Doğal havalandırmaya imkân tanıyan pencereler ve çift cidarlı cephelerle içerideki mevcut havanın korunarak konforlu bir mekân oluşmasına yardımcı olmuştur (İnce, 2019).

Şekil 113. Caixaforum Madrid, Herzog & De Meuron
(CIRCARQ, t.y.; Caixa Forum Madrid, t.y.)

CaixaForum Madrid sitesi öncelikle 1857’de La Estrella adında bir mum fabrikasıken 1899 yılında mimar Jesus Carrasco-Munoz Encina ve mühendis Jose Maria Hernandez tarafından kömürle çalışan ve Güney Madrid’in merkezinin elektriğini karşılayacak olan elektrik santralini tasarlanmıştır. 1901’de açılan tesis ortalama 50 yıl faaliyet göstermiştir ve 2001 yılında La Caixa Vakfı satın alana kadar terk edilmiş halde kalmıştır (La Caxia, 2021). La Caixa Vakfı sanat müzik ve edebiyat gibi çeşitli sosyal ve sanatsal etkinlikler içermekle beraber her yaşa hitap eden kültürel faaliyetlerin tanıtımına olanak tanıyan ortam oluşturmak istemiştir. Eski Central Electrica del Mediodia, Reina Sofia Ulusal Sanat Müzesi, Prado Müzesi ve Thyssen Bornemisza Müzesi gibi kültürel yönden belleklerde yer etmiş, Madrid’in erken dönem endüstriyel mimarisini gösteren bir bölgede konumlanmıştır. Santral vakıf tarafından alındığında içi ve çatısı hasar görmüştü ancak yapının dört cephesi dönüşüm halinde korunması gereken 3. derece tarihi öge

olarak listelenmiştir. Aynı zamanda dönüşüm konusunda var olan 2000 m² yeterli olmayıp beş katı kadar alan olması gerektiği düşünülmüştür. 2001'de Herzog & de Meuron eski elektrik santralının dönüşümünü 2003 yılında bitirmiştir. Dönüşüm hem bahsedilen bina hem de benzin istasyonunun yapı ile bulvar olan Paseo del Prado ile ilişkisini sağlayacak, halka açık bir meydan yaratma fikri oluşmuştur. Cephe dışındaki yapı elemanları kaldırılarak geçirgenlik sağlanmış, zemin üstü ve bodrum kat eklenerek istenen m² ye ulaşılmıştır. Mevcut cephedeki tuğlalarla yenileme işlemi geleneksel tekniklerle yapılırken taşınabilirliği sağlamak için tuğlaların belli bir miktarının değiştirilmesi gerekmiştir ve cephedeki yeni açıklıklar mekân gereksinimine göre oluşturulmuştur. Yapının üst katları betonarme bodrum katları ise sac ağıdan yapılmıştır. Eklenen yeni katlarla yapı 7 kattan oluşup yüksekliği 27 m'dir. Yapının kaplama malzemesi zamanla havayla temas ettiğinden korozyona uğramış bir görüntü elde etmesi bölgenin mevcut dokusuna uyumlu bir görüntü elde edilmesini sağlamıştır. Yapının zemin katı ile meydan aynı kottadır ve zemin katta daha çok karşılama ve bilgilendirme alanları bulunmaktayken ikinci ve üçüncü katta sergi ve faaliyet alanları bulunmaktadır. Dördüncü katta da restoran ve idari ofisler bulunmaktadır. Yeni halka açık olan meydan, önceden yer alan benzin istasyonu ve eski elektrik santralının avlusu ile 2.500 m²'lik bir alandan oluşmaktadır. Bu meydan aynı zamanda 250 farklı türden 15.00 farklı bitki türünü barındırdığından İspanya'nın ilk dikey bahçesi olmuştur. Dönüşüm 2003'te başlanmış olup 2008'de tamamlanarak açılmıştır (Herzog de Meuron, t.y.; İnce, 2019).

Şekil 114. Trento Tarih Müzesi, Studio Terragni Architetti
(Re-use Strategies, t.y.; Floor Nature, t.y.)

Trento tünelleri ilk önce 1970’lerde inşa edildi. Daha sonra 2007 de kullanıma kapandı. Dönüştürülmedeki ana mantık oranın hafızasını canlı tutup, yeni işlev ve fiziksel özellikler atamaktır. Bu düşünce ile siyaha boyanan tünel Trento bölgesi ile ilgili materyalleri sergilerken, beyaza boyanan tünel geçici sergi alanı ve etkinlik alanı olarak hizmet vermektedir. (İnce, 2019)

Şekil 115. Tour Bois Le Pretre, Lacaton & Vassal (Lacaton&Vassal, 2011)

Tour Bois Le Pretre ilk olarak sosyal konut bloğu olarak tasarlanarak 1961 yılında tamamlandı.1980’lerde bloğun cephesi ısı yalıtımlı hale getirilirken daha küçük pencerelerin oluşması sakinlerin görüş alanını kısıtladığından olumsuz tepki ile karşılandı (Petzet & Heilmeyer, 2012). 2000’li yıllarda mevcut yapıya sahip olan Paris Habitat şirketi günün koşullarına uygun konut ihtiyacını karşılamak amacıyla mevcut yapının yıkılıp yerine yenisinin yapılmasını önermiş ancak sakinlerin bu süre zarfında oturacağı kira bedelleri ile inşaat maliyetleri hesaplanınca ciddi bir bütçe olduğu gözlemlenmiştir (Ayers, 2012). Yapıda herhangi bir strüktürel kayıp olmadığından yenilenmesine karar verilmiştir ve tasarımların içinden Lacaton& Vassal’ınki seçilerek dönüşüm 2011 de tamamlanmıştır. Yapının mevcut potansiyelinin korunması, çevre ile olan ilişkisi, sakinler ile olan ilişkisinin önemli olduğu fikri benimsenmiştir (Petzet & Heilmeyer, 2012). Dönüşüm gerçekleşirken sakinlerin konaklamasına karar verilmiş, prefabrik yapı bileşenleri ile cephelerde çelikle desteklenen uzantılar oluşturulmuştur. Mevcut yapı üç farklı tip-te, toplamda 96 daire içermekteydi ve dönüşümle beraber her katta 2

oda daha bulunan yeni bir alan eklendi ve doğu- batı cephelerine 1 m genişletilerek 2 m'lik kış bahçeleri oluşturuldu. Toplamda 100 daire oluşurken yedi tipte daire meydana gelmiş ve çıkmalarla 3650 m²'lik alan 12.460 m²'lik bir alana çıkarılmıştır (Lacaton Vassal, 2021). Mevcut cephede açılan açıklıklar manzara ile konutların ilişkisini güçlendirirken kış bahçeleri sayesinde içerideki havanın korunmasına yardımcı olarak konforlu mekânlar oluşturmuştur. Yapıya artı olarak 2 asansör eklenmesi sirkülasyonu güçlendirirken mevcut tesisatın yenilenmesi gibi çeşitli tadilatlar yapılarak konutların kalitesi artırılmıştır (Ayers, 2012). Sonuç olarak maliyete bakıldığında yapının yıkılarak yeniden yapılması fikri dönüştürülmesinden daha fazla bütçe gerektirdiğinden hem kâr sağlamış hem de kullanıcıların belleklerini tazeleyip, ihtiyaçlara karşılık veren yenilemeler gerçekleştirilmiştir (Dana, 2011; İnce, 2019)

Şekil 116. 77 Kültür Parkı, Origin Architect (Rebuilding in the Beijing Hutongs, 2014)

2006'da Çin Hükümeti tarafından kültürel endüstriler geliştirmek amacıyla şehrin çevresinde oluşturulan yeni sanayi bölgelerine olan yönlendirme ile eski endüstriyel yapıları sosyal ve kültürel alanları barındıracak çeşitli mekanlara dönüştürülmesi amaçlanmıştır. 77 Kültür Parkı, Pekin'de baskı fabrikasını içermekteydi (Xiao, Duo, Yang, Mcarthur & Miller, 2013). Origin Architect tarafından 2012 yılında dönüştürülmesini üstlenmiştir Mevcut sanayi yapısının merkezinde bir avlu elde etmek amacıyla iki katlı yapılar bulunan birkaç üç katlı binadan oluşmaktadır. Bu binalar 1990'larda yapının ihtiyaçlarına göre çeşitli eklemelerle desteklenmiştir (World Architects, t.y.). Yapının belleklerdeki yerini korumak amacıyla minimum müdahale fikri ile yapının yüzeyindeki sınırlar

sökülerek altında var olan kırmızı tuğla duvarlar ortaya çıkarılmıştır. Yapıların iç kısımları çeşitli sanat aktiviteleri için galeri alanlarına uyacak şekilde değiştirilmiş avlu içindeki yapılar yıkılarak yerine katlanabilir cepheli tiyatro alanı inşa edilmiştir. Tiyatronun doğu cephesindeki katlanır cephe sayesinde ihtiyaç halinde açık mekanlar oluşturulmasına müsaade etmiştir. Kompleks içindeki boş çatılara açık merdivenler eklenerek dolaşım hareketli hale getirilmiş yarı kamusal alanlar oluşturulmuştur. Mevcut eski yapının cepheleri kararmasından dolayı çelik panellerle kaplanarak dokuya uyumlu bir görünüm sağlanmıştır. Yapının dönüşümü 2014 yılında tamamlanarak çeşitli topluluklarla aktif kullanılırken çeşitli sanat ve tasarımcıları barındırmaktadır. (Archdaily, t.y.; İnce, 2019)

Şekil 117. Prada Vakfı, OMA (Design Boom, t.y.)

1993 yılında İtalyan moda markası Prada tarafından çeşitli kültürel ve sanatsal faaliyetleri tanıtmak için kurulmuştur. Vakıf ilk olarak Venedik'teydi ve OMA' dan mimar Rem Koolhaas'ın görevlendirilmesiyle Milano'da yeni bir mekan oluşturulmuştur. Vakıf, Milano'da avlu etrafına toplanmış depolar, içki fabrikası ve laboratuvarları barındıran kompleksi satın almıştır. Koolhaas, tasarım aşamasında çeşitli sanat unsurlarının bulunabileceği mekân gereksinimlerini kompleksin içinde var olan farklı yükseklikteki yapılardan karşılamıştır (Koolhaas, 2014). Koolhaas, eski ile yeninin bir arada olması, beraber çalışması gerekliliğini, eski ve yeninin belli prensiplerle bir araya gelişi onları birbirinden ayırt edilememesine sebebiyet verdiğini savunmuştur (Dezeen, t.y.). Mimar mevcut olan

yedi binayı korurken üç yeni yapı ekleneceğinden avluda yer alan düşük katlı bir binayı yıkmıştır. Mevcut depo olarak kullanılan alan depolama ve sergileme alanına dönüştürülürken avluda yer alan Ciserna, vakfın koleksiyonlarına ev sahipliği yapmıştır. Kompleksin kuzeyinde yer alan yapı galeri olarak kullanılırken giriş, gişe idare ofisleri gibi mekânları barındırmaktadır. Doğu tarafında ise film yönetmeni olan Wes Anderson'un tasarladığı kafe alanı bulunmaktadır. Perili ev olarak adlandırılan diğer mevcut yapı altın varaklarla kaplanarak kalıcı koleksiyonların yer aldığı bir sergi alanına dönüştürülmüştür. Sinema, Podyum, Torre komplekse yeni eklenmiştir ve Oditoryum olarak hizmet veren Sinema avluya açılan katlanır kapılarla fonksiyonel elemanlar eklenmiştir. İçerideki eğimli oturma alanları ve çeşitli aktivitelere imkân tanıyan dönüştürülebilir hacimler oluşturulmuştur. Alt mekân kolonlar olmadan kesintisiz bir alanken, üst mekan cephesi alüminyum köpük ile kaplanarak çeşitli galerilerden oluşturulmuştur. Kuzeybatıda bulunan Torre kademeli olarak artan yüksekliği ile çeşitli sergi alanlarının oluşmasına imkân sağlamıştır. Prada Vakfı 2015'te açılırken Torre 2018'de açılmıştır (OMA, t.y.; İnce, 2019).

Şekil 118. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, EAA (Radikal, 2010; Arkitera, 2017)

İstanbul Karaköy'de bulunan Salıpazarı depoları ve ofis blokları 1955'te Sedad Hakkı Eldem tarafından şehrin ticaret limanı olacak şekilde tasarlanmıştır. İlk önce üç ana depo ve kuzey cephesindeki ofis blokları olarak tasarlanan proje 1958'de dört depo daha eklenerek genişletilmiştir. 1960'ta inşa edilen proje 1970'lere kadar ticaret limanı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Sonraları ticaret yoğunluğunun azalması

ile gümrük depolarına dönüştürülmüş 2004-20018 yıllarında İstanbul Modern Sanat Müzesi olarak kullanılmıştır. 90'lı yıllarda ticaret genellikle diğer limanlara taşınmış, mevcut depolar işlevlerini kaybederek şehir merkezinde terk edilmiştir. 2011 yılında beş numaralı depo Türk Sanat Müzesine dönüştürülmek üzere Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne tahsis edildiğinde deponun çoğunluğunu kullanıma kapalı kalmıştır. Deponun dönüşümü 2011 yılında Mimar Emre Arolat tarafından üstlenilmiş, inşasına 2012 yılında başlanmış ve 2019'da tamamlanmıştır (Sezgin, t.y.). Emre Arolat tasarım aşamasında bölgede var olan ve yapının insanların belleklerindeki yerini koruyarak yaşatma prensibi benimsemiştir. Bu yaklaşımla mevcut iç duvarların kaplamasını kaldırarak çıplak halde bırakmıştır. Sanat eserlerinin çeşitliliğine göre mekânlar düzenlenmiş, Boğaz manzarasının var oluşu cephedeki şeffaflığı artırmıştır. Müze alanları, sirkülasyonlar için köprü ve rampalarla bağlanmıştır (Yüksel, t.y.). Mimar Sedad Hakkı Eldem tarafından tasarlanan mevcut yapının dönüştürülmesi ile Müze şehrin merkezinde olup hafızalardaki yerini korumuştur (Sezgin, t.y.; İnce, 2019).

4.4. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE ÖNERİLER VE ÖRNEKLER

İmar planları düzenlenirken, bölgeye ait ön bilgi toplama ve analiz etme çalışmalarının ardından sentez aşamasına geçilmektedir. Planlama yöntemi içinde bir ön veri ve plan kararlarına geçmeden önceki ilk adım niteliğinde olan bu çalışmada; toplanan bilgilere dayalı olarak, “planlama alanı içerisindeki yerleşilebilir alanların belirlenmesi” konusu ele alınmıştır.

Yerleşilebilir alanların belirlenebilmesi için yapılan, topoğrafya, jeoloji verileri, bitki örtüsü, mevcut çevre etkileri, mevzuat vb. ile ilgili sınırlamalar çerçevesindeki genel değerlendirmelerin yanında; çağdaş planlamada ekolojik ve sürdürülebilir yaklaşımlarının kazandığı önem dolayısıyla, bu yönde etkin olan faktörlerin de değerlendirilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Bu bağlamda, Sivrice mücavir alan sınırları içerisinde sürdürülebilir bir planlama yaklaşımına bağlı olarak yerleşilebilir alanlarının belirlen-

mesinde etkili olabileceği ön görülen ve aşağıda maddelenen başlıklar üzerinde durulmuştur. Seçilen başlıklar açısından yerleşilebilirlik için gereken veriler araştırılmış ve yerleşilebilir alanlar belirlenmiştir. İmar planı yapımına esas olan yerleşime uygun alanların karşılaştırılması için bir veri niteliğinde olması amaçlanmıştır.

Belirlenen yerleşilebilir alanlar, her bir faktör özelinde kendi araştırmaları dolayısıyla yapıldığından farklı faktörler için farklı yerleşilebilir alanlar bulunmuştur. Netice itibariyle, imar planı yapımının başında sürdürülebilirlik niteliği taşıyan her bir faktöre göre belirlenen yerleşilebilir alanlar, diğer faktörlere göre belirlenen yerleşilebilir alanlar ile süperpoze edilip değerlendirilerek, en çok faktöre uygun olandan en az faktöre uygun olana doğru yerleşilebilir alanların derecelendirmesi önerilmektedir.

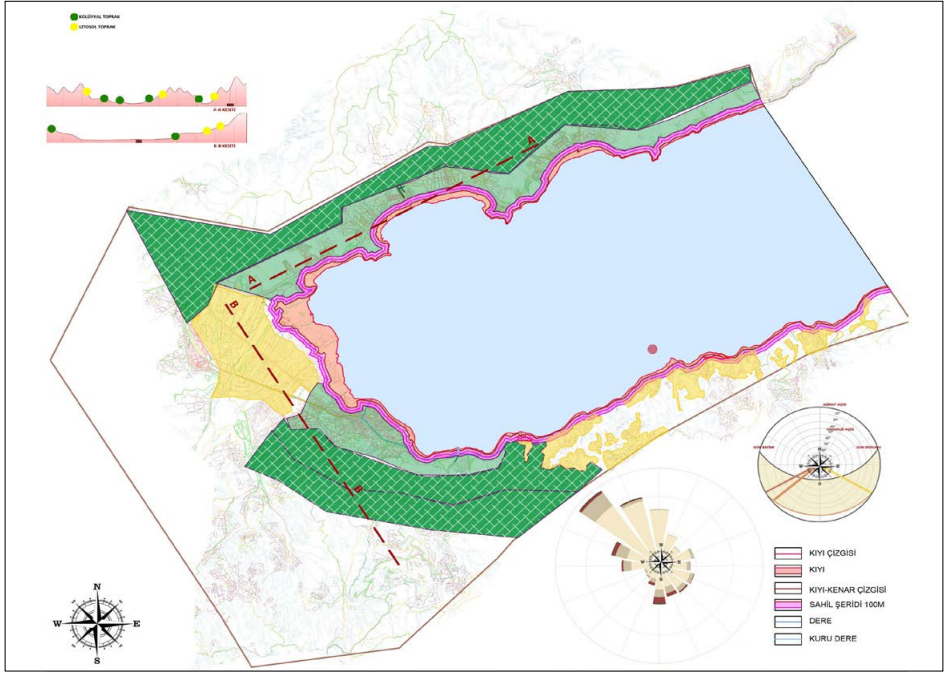
4.4.1. İklim ve Topoğrafya Açısından Yerleşilebilir Alan Analizi

Sivrice'nin iklim ve topoğrafya verileri incelenmiş ve bu analize göre yerleşime uygun olan ve olmayan alanlar belirlenmiştir. Yapılan analizler doğrultusunda bölgenin iklimsel ve topoğrafya verileri açısından yamaçların yüksek bölgelerindeki termal kuşak alanları yerleşilebilir alanlar olarak belirlenmiştir.

Paftada belirlenen yerleşilebilir alanlar termal kuşak alanlarında yer alıp, buldukları eğim ve sahip oldukları toprak yapısına göre birinci ve ikinci derece olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Seçilen yerleşilebilir alanlar aynı zamanda hâkim rüzgâr ve güneş ışınlarından maksimum faydalanabilme açısından da elverişlidir.

Birinci dereceden yerleşilebilir alan olarak belirlenen bölgeler litosol toprağa sahip olup, kuzey, güney ve batı kesimlerinde eğimin yüksek olduğu yerlerdir. İkinci derece yerleşim alanı olarak belirlenen kolüvyal topraklı bölgeler, Hazar Gölü'nün kuzey ve batı kesimleridir.

Aynı zamanda gölün engebesiz kıyı kesimlerinde alüvyal topraklar görülüp, bu bölgeler yapı yerleşimine uygun değildir. Ancak, bu verimli toprakların tarla olarak kullanılabileceği öngörülmüştür. Kot farkının fazla olması sebebiyle, gölden uzaklaştıkça karasal iklimin etkisinin artmasından dolayı bu bölgelere yerleşim uygun görülmemiştir. (Şekil 119)

Şekil 119. Sivrice ilçesi, iklim ve topoğrafya açısından yerleşilebilir alan analizi

4.4.2. Yerel Malzemenin Kullanılabilirliği Açısından Yerleşilebilir Alan Analizi

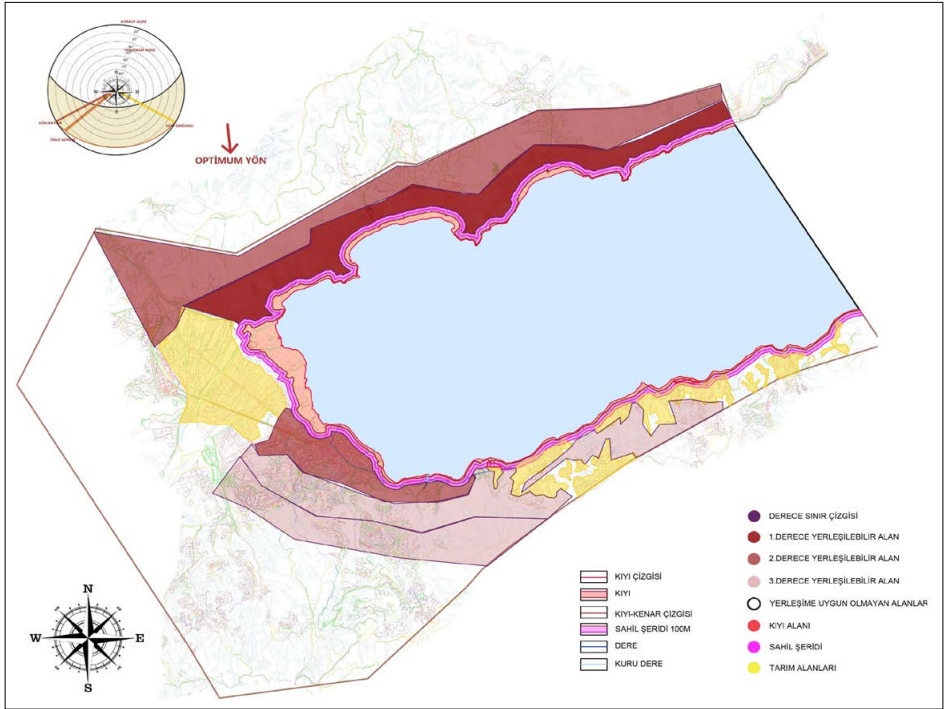
Yerel malzeme faktörü açısından, Sivrice önemli potansiyelleri barındırmaktadır. Konumu dolayısıyla, yapım malzemeleri olarak farklı yerel malzemelerin kullanımına elverişlidir. Bu analizde, Sivrice’de yerel olarak kullanılan yapım malzemeleri belirlenmiş; bunların nerelerden sağlandığı ve nerelerde kullanılmasının daha uygun olacağı saptanmıştır.

Doğal taş çeşitleri analiz edilmiş; bölge yakınında kireçtaşı, traverten ve mermer gibi taş madenlerinin bulunduğu saptanmıştır. Bu ocakların Sivrice merkezine olan uzaklıkları hesaplanmış ve paftaya yerleştirilmiştir. Bölgedeki fabrikalarda üretilen bir malzeme olan tuğlanın, yerel olduğu belirlenmiş ve geri dönüştürülmüş tuğla önerisi ile yeniden kullanılabilir malzeme olabileceği ön görülmüştür. Ayrıca geleneksel olarak nitelendirilebilecek kullanımda, bölgede kerpiç malzemenin de olduğu belirlenmiştir. Yerel malzemenin kullanılabilirliği açısından ele alınan bu analizler neticesinde, Sivrice mücavir alanları içerisinde ilgili alanlar belirlenmiştir. (Şekil 120)

cepheleri optimum yöne doğru konumlandırıldığında, binalar birbirlerinin güneş ışığı alınımına birbirlerine olan yakınlıklarından ve engebenin az oluşundan kaynaklanan bir sebeple engel olmaktadır.

Hazar Gölü'nün güney sahil şeridinin verimli alanları tarla olarak kullanılmaktadır. Engebenin fazla olması sebebiyle, yerleşilebilir alanlar oldukça kısıtlı kalmaktadır. Bu nedenle, haritada tescil harici olarak gösterilen bu bölgeler üçüncü dereceden yerleşim alanları olarak belirlenmiştir. (Şekil 121)

Şekil 121. Sivrice ilçesi, güneşten maksimum yararlanmaya yönelik yerleşilebilir alan analizi

4.4.4. Bitkilerden Yararlanmaya Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi

Sivrice mücavir alanı sınırları içindeki bitki alanları, endemik bitki türleri alanları ve yerleşime uygun bu faktöre bağlı olarak yerleşime uygun olmayan alanlar belirlenmiştir. Endemik bitki toplulukları, doğal habitat alanları, doğal sit alanları, tabiat parkı ve yeşil ağırlıklı bitkisel alanları belirlenmiş ve korunacak bölgeler olarak seçilmiştir. Bunların dışında kalan alanlar ise, bitkilendirme başlığı altında, güneş ve rüzgâr

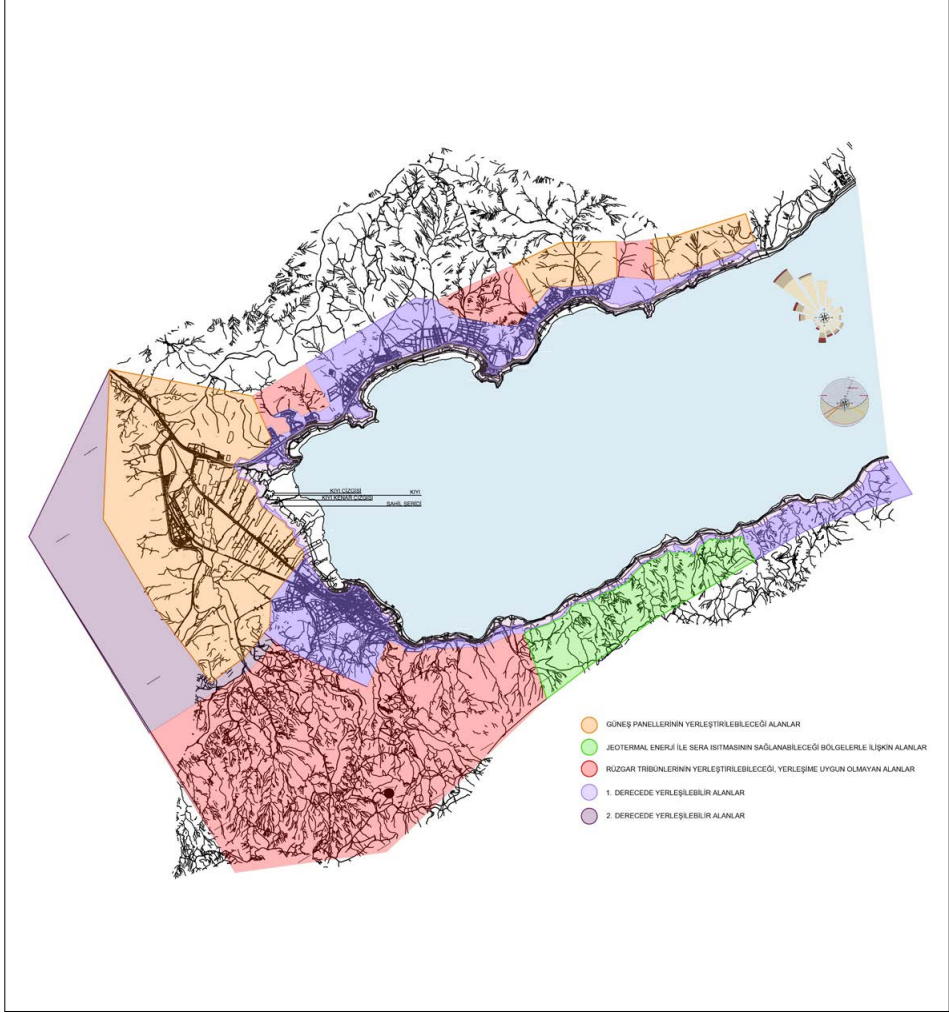
4.4.6. Doğal Enerji Kaynaklarına Kolay Erişim Yönünden Yerleşilebilir Alan Analizi

Sivrice mücavir alan sınırları içerisindeki bölge, güneş, rüzgâr ve jeotermal doğal kaynakları açısından incelenmiştir.

Güneş analizleri doğrultusunda optimum yönler belirlenmiştir. Güneş radyasyonundan maksimum yararlanan alanlar güneş panellerinin yerleştirilebileceği alanlar olarak tespit edilmiştir. Bu alanlar çoğunlukla güneş panellerinin güneş radyasyonunu kullanılabilirliği açısından kuzey yönünde yer almaktadır. Bu bölgede hali hazırda yer alan konut alanları da bu doğal enerji yönteminden faydalanabilmektedir.

Rüzgâr enerjisi için ise yapılan analizlerden yola çıkarak eğimin en fazla olduğu alanlar ile rüzgâr analizlerinde elde edilen verilerin kesiştiği bölgeler düşünülmüştür. Rüzgâr tribünleri başta insanlar olmak üzere gürültü, tehlike vb. sebeplerden dolayı canlılara zarar vermektedir. Dolayısıyla, rüzgâr tribünlerinin yerleştirildiği alanlar yerleşime uygun olmayan alanlar olarak belirlenmiştir.

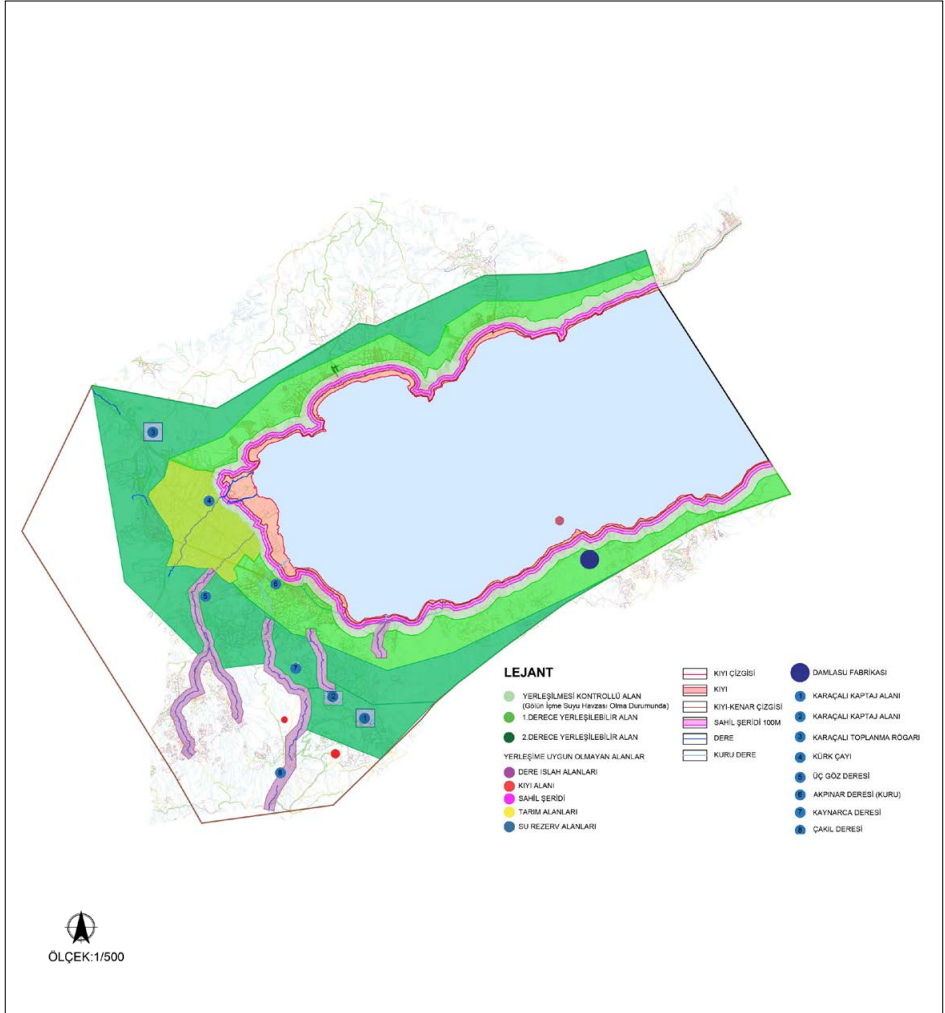
Jeotermal enerji için kazı çalışmaları yapılmadan verilere ulaşılmadığından jeotermal enerjinin sera ısıtmasında kullanılması önerilmektedir. Bu sebeple halihazırda yer alan sera alanları ile sulak alanlar bu hibrit sistem için uygun koşulları sağlamaktadır. Tüm bu veriler ele alındığında birden fazla kriteri sağlayan, bünyesinde bulunduran alanlar 1. derecede yerleşilebilir alanlar olarak belirlenirken sadece bir kriter sağlanan alanlar 2. derecede yerleşilebilir alanlar olarak belirlenmiştir. (Şekil 124)

Şekil 124. Sivrice ilçesi, doğal enerji kaynaklarına kolay erişim yönünden yerleşilebilir alan analizi

4.4.7. Temiz Su Elde Edilmesine Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi

İçme suyu kaynak ve rezerv alanlarının korunmasına uygun yerleşilebilir alanlar analizine yönelik yapılan bütün analiz ve araştırmalar, Sivrice Mücavir Alan içerisinde yerleşilebilir alan belirlemek amacıyla yapılmıştır. Öncelikle Hazar Gölü Kıyı Şeridi Mülkiyet Durum Analizi yapılmıştır. Hazar Gölü'nün ileriki dönemlerde içme suyu olarak kullanılabilme ihtimaline karşı İçme Suyu Havza Sınırları Haritası oluşturulmuştur. Bu haritaya göre Mutlak Koruma Alanı yerleşilmesi kontrollü alan olarak belirlenmiştir. Uzun Mesafeli Koruma Alanı yerleşime uygun alan olarak belirlenmiştir. Kıyı Kanunu'na göre Sahil Şeridine yapılaşma yasaktır. Dolayısıyla Sahil Şeridi (100 m) yerleşime uygun olmayan alan olarak belirlenmiştir. Sivrice merkeze yakın bir noktada tarım alanları bulunmaktadır. Bu bölgede yerleşime uygun olmayan alan olarak belirlenmiştir. Bölgede Hazar Gölü'ne akan Kürk Çayı, Üç Göz Deresi, Akpınar Deresi, Kaynarca Deresi ve Çakıl Deresi bulunmaktadır. Bu derelerin ıslah sınırları belirlenmiştir ve yakın çevresi yerleşime uygun olmayan alan olarak işaretlenmiştir. İçme suyu kaynak ve rezerv alanlarının korunmasına uygun yerleşilebilir alanlarda ıslah sınırlarını belirledikten sonra o bölgelere yakın olmak önemlidir. Dolayısıyla temiz su elde edilen Damlasu Fabrikası ve Karaçalı Suyu Kaptaj Alanlarına yakınlık bu durumda önemli hale gelmektedir. Bu faktörlere göre içme suyu kaynak ve rezerv alanlarının korunmasına uygun yerleşilebilir alanlar 1. Derece Yerleşilebilir Alan ve 2. Derece Yerleşilebilir Alan olarak belirlenmiştir. (Şekil 125)

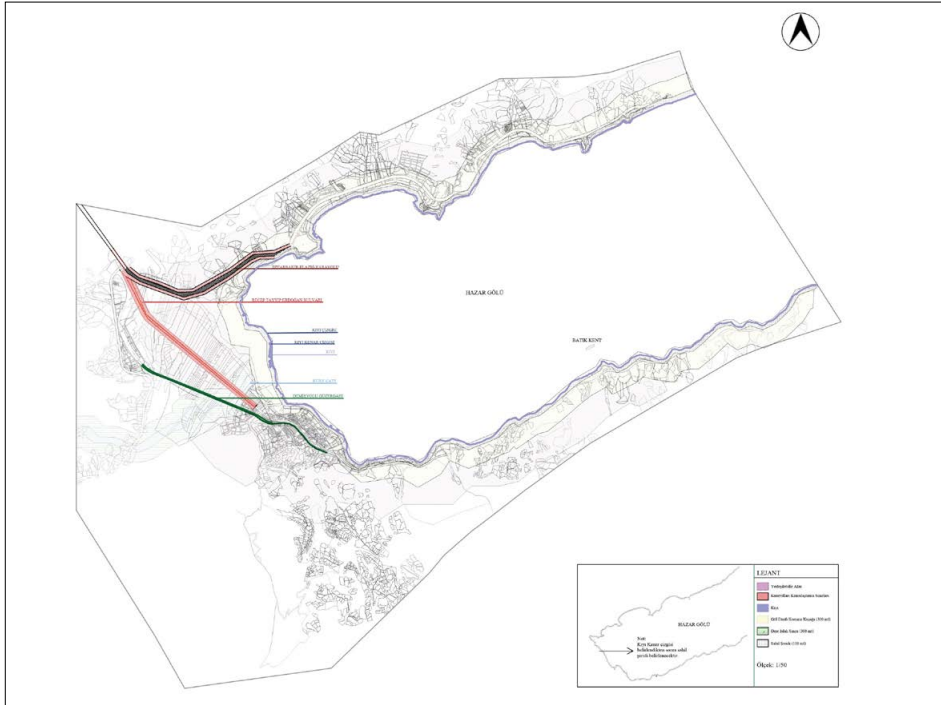
Şekil 125. Sivrice ilçesi, temiz su elde edilmesine yönelik yerleşilebilir alan analizi

4.4.8. Yasak ve Sakıncalı Alanların Belirlenmesine Yönelik Yerleşilebilir Alan Analizi

Sivrice mücavir alan sınırları içinde belirlenen yerleşilebilir alanlar, bölgedeki Hazar gölü ve havzasını koruyacak şekilde belirlenmiştir. Mevcutta kurulu olan yerleşim bölgesi, Sivrice merkezi Hazar gölüne yakın konumlanmıştır ve göle olan her türlü muameleye karşı gölü savunmasız hale getirmektedir.

Genellikle göl kenarında ve gölü besleyen ırmağın etrafında yer alan tarım arazileri, bölge insanların geçim kaynaklarından biridir. Dolayısıyla, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin halihazırda yapıldığı bilinen ve/veya yapılması ön görülen alanlar analiz edilmiş ve bu bölgeler yerleşmeye uygun olmayan alanlar olarak belirlenmiştir.

Karayollarının çevresinde gürültü ve kirlilik gibi durumların oluşması adına şehirlerarası yoldan uzak alanlar tercih edilmiş ve bu alanlar da yerleşime uygun olmayan alanlar olarak belirlenmiştir. (Şekil 126)

Şekil 126. Sivrice ilçesi, yasak ve sakıncalı alanların belirlenmesine yönelik yerleşilebilir alan analizi

4.5. TURİZM KALKINMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

“Sivrice’yi Yeniden Düşünmek” adlı araştırma ve master plan tasarım projesinin bir basamağı turizm kalkınma planı stratejisi ile birlikte olmalıdır. Sivrice sahip olduğu doğal oluşumlar ile çeşitli turizm seçeneklerine ev sahipliği yapmaktadır. Doğası ve yerel kaynaklarıyla turizm açısından gelişme potansiyeli yüksek bir bölgedir.

Mevcut turizm kapasitesi taşıyan unsurlar;

- Hazarbaba Dağı Kayak Merkezi
- Hazar Gölü üzerinde yapılan su sporları, göl kenarında bulunan kamp alanları
- Bölgenin yükseltisi sayesinde yapılabilen yamaç paraşütü
- Tarım alanında üzüm üretiminin ülke geleninde yüzdelik payda da yer alması
- Arıcılık faaliyeti ile bal üretilmesidir.

Yukarıda yer alan maddeler Sivrice’nin pazarlanması için gerekli yerel üretim kapasitesi ve doğal güzelliklerdir. Alanın talep görmesi ve turizme açılması için pazarlama, reklam gibi tanıtım unsurlarına ihtiyacı vardır. Ayrıca mevcut imkânların dışında geliştirilebilir turizm çeşitleri de bulunmaktadır. Sivrice, Doğu Anadolu Bölgesi’nde Güneydoğu Torosların güney kesiminde Yukarı Fırat Havzası’nda ve Elazığ il hudutları içerisinde yer alır. İlçe merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 1266 m’dir (Modül Planlama, 2018), yüzölçümü 634 km’dir. İlçenin dağlık alanda bulunmasından dolayı arazinin eğimi min. %45 oranındadır. İlçeye ait detaylı veriler bölüm 3.1’de verilmiştir. Hazar Dağı Elazığ’a bağlı Sivrice ilçe merkezine 6 km uzaklıkta bulunmaktadır. Dağın zirve noktası 2347 m’dir. 1999 yılında, Hazarbaba Kayak Merkezi açılmıştır (Modül Planlama, 2018). Kayak pistinden Hazar Gölü ve Keban Baraj Gölü görülmektedir. Turizm açısından oldukça katkı sağlayan alan belirlenen rota uygulanması ile turizm açısından gelişim gösterecektir. Hazar Gölü Elazığ iline 28 km uzaklıkta Sivrice ilçesinin ise kıyı şeridinde konumlanmaktadır. Çevre illerden, Diyarbakır’a 129 km, Malatya’ya ise 124 km mesafede yer almaktadır. Gölün güneybatı sahilinde batık şehir bulunmaktadır. Göl suyunun yüksekliğine göre batık kentin kalıntıları gözle

Su ve Sualtı Turizmi

Dünyanın pek çok yerinde göller turistik aktivite oluşturmaktadır. Hazar Gölü'nün konumu çevre illere su ile buluşma imkânı sunmaktadır (Köşker, 2001). Göl turizmi, su sporları, dalma, yelken, kürek gibi su sporlarına olanak sağlamaktadır. Su altı dalış turizmi; su altı dünyasının flora, fauna ve arkeolojik kültür varlıklarını görmek, tanıtım amaçlı; fotoğraflamak, filme almak sportif ve eğitim amaçlı dalışlar ile kıyıda verilen konaklama ve ağırlama hizmetleri içine alan bir turizm çeşididir. Sivrice ilçesinde bulunan Hazar Gölü Su sörfü, su kayağı, banana, ringo, yelken, tiriathlon ve kros gibi sporlara ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda bölüm 3.1.3'te bahsedilen batık kent varlığı oldukça kıymetlidir. Bu alanda yapılacak kontrollü dalış ve müze gibi kültürel alanlar geçmişle günümüzün sentezini sağlayacaktır.

Dağ ve Kış Turizmi

Tatil ve dağ sporlarını gerçekleştirmek için tercih edilen turizm hareketidir. Kayak, tırmanma, yürüyüş gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği turizm çeşidinde sadece dağ havası için tercih eden bireyler bulunmaktadır. Dinlenme amaçlı da dağ ve kış turizmi tercih edilebilen bir turizm çeşididir (Demirbaş, 1998). Spor organizasyonları, sporcuların, seyircilerin ve organizasyonda görev alan kişilerin ve medyanın katılımı ile gerçekleşen turizm çeşididir. Uzun süreli organizasyonlar ve yarışlar bölgenin ekonomisine katkı sağlayacak, aynı zaman da bölgenin tanıtımı yapılmış olacaktır. Sivrice'de bulunan Hazar Dağı bu turizm çeşidi için tüm doğal imkânlarla sahiptir. Dağın Gökçe Tepe kesiminde yamaç paraşütü ile atlama gibi hava sporları yapılmaktadır. Dolayısıyla hem kayak merkezindeki telesiyej taşıma kapasitesinin arttırılması hem de konaklama imkânı verecek turizm tesislerinin yapılanması bölgede turizm çeşitliliğinin artırılması ve mevcut potansiyelin değerlendirilmesinde etkili olacaktır (Modül Planlama, 2018).

Termal Turizm

Termal turizmi, sağlık turizmi içerisinde değerlendirilen, içeriklerinde belli oranda mineral bulunan maden sularının dinlenme, zindeleşme, tedavi ve bunun gibi amaçlarla değerlendirilmesiyle oluşur. Sivrice'nin

Hazar Gölünde güney alt kesiminde olduğu bilinen termal su kaynak hattı bu turizm çeşidinin Sivrice'de hizmet verebilmesine olanak sağlamaktadır (Çontu, 2006).

Kültür Turizmi

Eski sanat eserlerinin görülmesi, medeniyetlerin kalıntılarının görülmesi amacıyla yapılan turizm çeşididir (Demirbaş, 1998). İlçenin bulunduğu alan çeşitli medeniyetlerin, kültürlerin kesiştiği toplumlara ev sahipliği yapmıştır. Bu açıdan aktarılan kültür tanımaya değerdir.

Kongre Turizmi

Her mevsim turizm geliri sağlayan turizm çeşididir. Kongre turizminin en önemli kriteri ulaşılabilirliktir. Elazığ havaalanının Sivrice ilçesine olan yakınlığı tren yolunun bu alandan geçmesi bu turizm çeşidine olanak sağlamaktadır (Tekeli, 2000). Ayrıca havaalanına yakın konumda tasarlanan kongre merkezi bu turizm çeşidinin hizmet vermesine olanak sağlayacaktır.

Festival Turizmi

Festivaller, toplumlara sosyal ve kültürel kazanım sağlayan etkinliklerdir. Aynı zamanda festivaller gerçekleştirildiği alan üzerinde dikkate değer bir ekonomik etki sağlamaktadır. Turist çeken bir turizm çeşidi olan festival turizmi yöreye ait ürünlerin öne çıkmasını sağlayan yerel ekonomiyi canlandıran bir faaliyettir (Çontu, 2006). Sivrice düzenlenmesi mümkün birçok festival çeşidi bulunmaktadır. Bu imkânların standartlara uygun şekilde pazarlanması ile aktif ekonomiye katkı sağlayan bir turizm alanı olacaktır.

Tren/Bisiklet/Karavan Turizmi

Günümüzde bu turizm türünün tercih edilmesinde birçok sebep vardır (Köşker, 2001). Bunlar, arabası veya ehliyeti olmayan bireyler, otoyollardan veya yabancı bir şehirdeki kalabalıklardan hoşlanmayan bireyler, ucuz seyahat etmek isteyenler, özel ilgi grupları, trenle belli yöreleri gezmek isteyen bireyler, boş zamanlarında seyahat edip tren ile doğayı izle-

mek isteyen bireyler bu araçları tercih etmektedir. Göl kıyısında Tur-Pol Turistik Tesisleri bünyesinde 300 araç-200 çadır-50 karavan kapasiteli, Elâzığ belediyesine ait 200 araç-100 çadır kapasiteli, Gezin Plaj köy Gazi-no ve Dinlenme Tesislerinde 20 araç-çok sayıda çadır kapasiteli kamping alanları, kamp ve karavan turizmini teşvik etmektedir (Modül Planlama, 2018). Bu alanların geliştirilmesi uluslararası standartları yakalaması ile ülkemiz illeri ve hatta sınır komşusu olduğumuz diğer ülkeler tarafından bile tercih edilen bir destinasyon noktası olabilme potansiyeli taşımaktadır.

Doğa Turizmi

Sivrice'nin sahip olduğu eğimli arazi ve kıyı şeridinde yer alan yeşil alanlar doğa turizmi için fırsat oluşturmaktadır. Kamplar, turizm, spor, dinlenme gibi amaçlara hizmet eden sabit ya da portatif tesislerdir. Sivrice'de göl kenarında bulunan kamp alanları vardır. Mevcut kamp alanları Şekil 53'te gösterilmiştir. Fakat hizmet düzeyleri yeterli değildir. Ana-yol güzergâhları üzerinde düzenlenecek olan organize kamp alanları bölgede bulunan kamp-karavan turizminin gelişmesine katkı sağlayıp, bölgenin bilinirliğinin artmasını sağlayacaktır. Bireyin fizik ve ruh sağlığı açısından dinlenmesi, çevresel ve kentsel sorunlardan uzaklaşmak ve sağlıklı beslenmek amacıyla seçmiş olduğu turizm çeşididir (Çontu, 2006). Doğayı deneyimlemek isteyen bireylerin bölgede bulunan arıcılık gibi faaliyetleri tecrübe etmesi ile bireyler kent stresinden uzaklaşıp, doğayla vakit geçirebilirler.

Macera Turizmi

Katılımcı ve doğa tarafından yönlendirilen, bireyin sıradan yaşamından uzaklaşma isteği sonucunda ortaya çıkmıştır. Adrenalin gibi duyguların öne çıktığı turizm çeşidine, risk unsuru bulunduran tırmanma, avcılık, dağcılık gibi kara temelli etkinlikler, yamaç paraşütü, balon seyahati gibi hava temelli etkinlikler örnek verilebilir (Demirbaş, 1998). Ayrıca Sivrice'de bulunan Hazar Baba Macera Parkı ve Zipline alanı Şekil 34 gösterilmiştir. Bu alanda gerçekleştirilecek faaliyetler bu turizm çeşidini oluşturacaktır.

Yeme-İçme Turizmi

Gastronomi turizmi olarak da adlandırılabilen olan turizm çeşidi, turistlerin bir alanı ziyaret etmesi sağlamakla birlikte bu alanda şarap üretimi, bal üretimi gibi tüketimlerin yapılış aşamalarını gösteren, bu alanlarda atölye etkinlikleri sunan bir turizm türüdür. Ankara Ticaret Odası ve Ankara Patent Bürosu'nun yapmış olduğu "Türkiye'nin Lezzet Haritası" çalışmasına göre çeşit bakımından Gaziantep'ten sonra Elazığ'ın ikinci sırada yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda da bölgede yeme-içme turizmi sahip olduğu çeşitlilik ile tercih edilen bir turizm çeşidi olacaktır (Özdemir & Altiner, 2019). Yörenin yemek lezzetleri Şekil 27'de gösterilmiştir. Bu ürünlerin tanıtımının yapılması ile yöre cazibe merkezi haline gelecektir. Ayrıca bölgede üretilen üzüm ve bağların bulunması; bağ evi, şarap turizminin yapılması için birer fırsattır.

Açıklanan tüm turizm çeşitleri bölgenin ekonomik açıdan kalkınmasını sağlayacaktır. İlçe ve çevre köylerde yaşayan göç bu turizm çeşitleri ile son bulup, çevre ilçelerden göç alabilme potansiyeli taşımaktadır. Fakat bölgeye her zamankinden fazla insan kullanıma açmak fayda sağladığı gibi zarar da sağlayacaktır. Öngörülen zararları ve olumsuzlukları önlemek adına turizm gelişim rotası belirlenmelidir. Yerel halk ve alan oluşacak talebe dünya standartlarıyla hazırlanmalıdır.

4.5.2. Sivrice İlçesinin Olası Turizm Senaryosu

Bölgeye turizmin gelmesi ile yerel ekonomiye ve topluma fayda sağlayacak, bölgenin canlanması gerçekleştirecektir. Fakat olumlu yanları olduğu gibi bu durumun olumsuz sonuçları da olacaktır. Yapılan kalkınma planı ve master plan bu sonuçları öngörerek korumacı tavır ile hazırlanmalıdır. Rant kaygısından ziyade yerel kalkınma ve üretimi teşvik eden bir planlama olmalıdır (Sari & Aktürk, 2018).

Olumlu Yönler;

- Yerel ekonominin canlanması
- Yerel halka istihdam sağlanması
- Yaşam kalitesinin artması
- Devlet gelirinin artması
- Kültürel paylaşımların artması

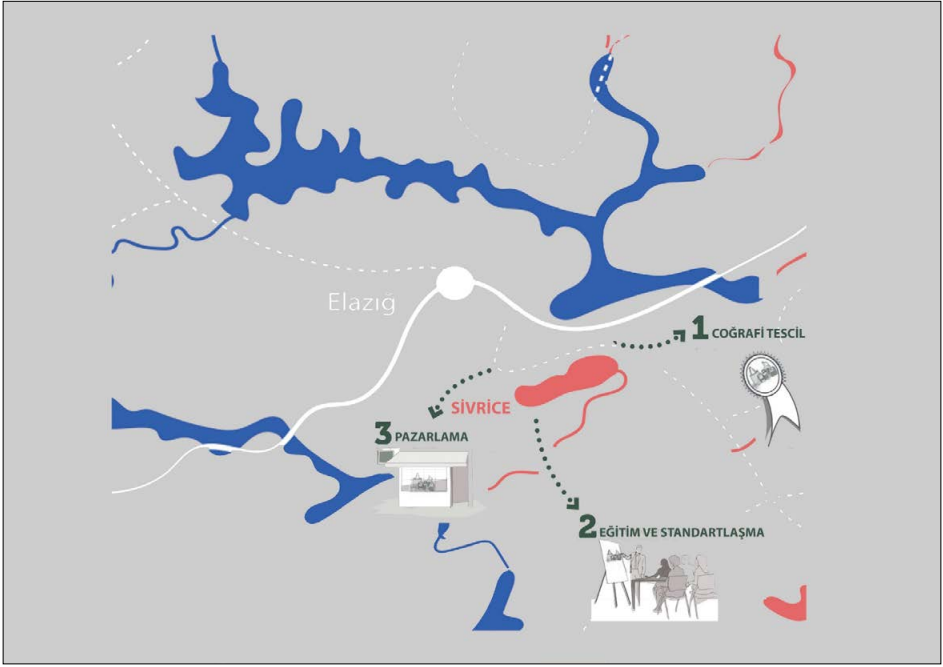
Olumsuz Yönler;

- Doğal çevrenin kirlenmesi
- Su kaynaklarının tükenmesi
- Mevsimsel yoğunlukların oluşması
- Alt yapının yetersiz kalması
- Yerel halk ile tüketici halkın uyuşmaması

Olumsuz yönler, belirlenecek olan rota ve yeni talebi karşılayan doğaya duyarlı konaklama alanları ile önlenip, yaşanacak olan kalkınma programlı bir şekilde ilerlemelidir. Tüm koşullar ileri düşünen ve doğaya saygılı şekilde ilerlediğinde öngörülen olumsuz yönler minimum seviyede kalıp, hatta görülmeyecektir.

4.5.3. Turizm Çeşitlerinin Gelişmesi İçin Rota Belirlenmesi

Sivrice 26.04.2011 gün ve 2011/1796 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 05.06.2011 gün ve 27955 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Elazığ Tunceli Fırat Havzası Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgesi” olarak tanımlanan 140.634 hektar büyüklüğündeki alanda yer almaktadır (Modül Planlama, 2018). Bu alanda faaliyet verebilecek turizm çeşitlerinin hayata geçebilmesi için bir rota belirlenmelidir. Belirlenen rota sayesinde bölge maksimum fayda sağlayarak turizm alanı olarak faaliyet verebilir ve ekonomik alanda gelişim gösterebilir. Bugüne kadar bölgenin istenen seviyede turizm açısından kalkınamamasının sebeplerinden biri programlı hareket etmemektir. Rota üç aşamadan oluşmaktadır. İlk basamak coğrafi tescil oluşturmaktır. Bölgede yetişen ürünlerin tescillenmesi hem ürün kalitesini hem de bölgenin bilinirliğini arttıran oluşumdur. İkinci basamak eğitim ve standartlaşmadır. Bölgenin hem turizm alanında hizmet vermesi hem de talep alması için önemli bir basamaktır. Konaklama vb. unsurlarda yakalanan standart kalite bölgeye olan talebin artmasını ve sürekli olmasını sağlayacaktır. Üçüncü basamak ise pazarlamadır. Yakalanan kalite ile bölgenin sahip olduğu turizm faaliyetlerinin hizmet edebilmesi için bölgenin pazarlanması gerekmektedir (Kentsel Strateji, t.y.).

Şekil 128. Sivrice ilçesi, turizm rotası aşamaları

4.5.3.1. Coğrafi Tescil

Bölgenin sahip olduğu fırsatlar ile cazibe merkezi haline getirilmesidir. Coğrafi işaret tescili ile kalitesi, gelenekselliği, yöreden elde edilen hammaddesi ile yerel niteliklere bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunması sağlanır. Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir. Ürünün kurumsal kimlik ile tescillenmesi ve değerlendirme yöntemlerinin oluşturulması, ürün kalitesinin kontrol mekanizmasının gelişmesini sağlar. Böylelikle yakalanan kalite uluslararası düzeyde temsil hakkı kazanır (Kentsel Strateji, t.y.).

4.5.3.2. Eğitim ve Standartlaşma

Uluslararası platformda hizmet verebilmesi için kalite standartlarının yakalanması adına kurum denetimlerinin yapılması ürün bazından standartlaşmayı sağlar. Aynı zamanda gelen turistte hizmet verecek yerel halkın eğitilmesi sektörünün değerinin kazanılması için şarttır. Müşteri

memnuniyetinin sağlanması temel unsurdur, bu aşamada kamu sektörü, üniversiteler, özel kurumlar, girişimciler bu eğitimi sağlamalı verilen hizmet uluslararası düzeyde olmalıdır (Kentsel Strateji, t.y.).

4.5.3.3.Pazarlama

Pazarlama, tanıtım faaliyetleri ile alanın ulusal olarak duyurulması ve festival gibi etkinlikler ile yöreye ait özelliklerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için gereklidir. Satış mekânları kurumsal kimliğin izini taşımaları aidiyet duygusu oluşturmalarıdır (Demirkol, t.y.). Sanal ortamlarda yapılan duyurular, ilanlar tutarlı olmalı, bilgiler düzenli olarak güncellenmelidir. Hitap edilen kitleye uygun olarak ürün ya da turizm çeşidi pazarlanmalıdır (Kentsel Strateji, t.y.).

4.5.4. Öneriler

Bölgenin turizm kapasitesindeki artışa hizmet eden ekolojik ve sürdürülebilirlik konaklama alanlarının sağlanması gerekmektedir. Turizm çeşitlerinin gelişmesi için uygulanacak rota tamamlandıktan sonra oluşacak talebe hizmet eden konaklama alanları dünya standartlarını yakalamalı, aynı zamanda Sivrice'nin doğal yapısına zarar vermeyen ilçe ölçeğine uygun ekolojik ve sürdürülebilirlik alanlar olmalıdır. Tüm iyileştirmelerin yerel halkın desteği ve seçimi doğrultusunda yaparak, bölge insanın alanı sahiplenmesi sağlanmalıdır.

4.5.4.1 Mevcut Köy Evlerinin Restorasyonu ile Konaklama Örnekleri

Kırsal kesimde bireylere otantik konaklama tarzı sunan bu yaklaşım, turizm için mevcut köy evleri restore ederek kullanan girişimleri temsil eder. Sivrice ve etrafında yer alan köylerde boş bulunan evlerin, bu yeni ziyaretçi odaklı işlevin uygulamasıyla yeniden canlandırılabilir ve böylece terk edilmekten kurtarılabilir. 1980'lerin başında İtalya'da Albergo Diffuso konsepti ile başlayan canlandırma yöntemi Hırvatistan, İsviçre gibi ülkelerde de kullanılmıştır. Restorasyonu yapılan evler, doğrudan bireysel sahipleri tarafından yönetilir ve otel standartlarında hizmet verir (Reichert-Schick, 2018).

Şekil 129. Kır evlerinin otel olarak kullanıldığı örnekler (Reichert-Schick, 2018)

Sivrice merkezinde ve Şekil 21 gösterilen çevre köylerde bulunan boş evler veya sahipleri tarafından sektörde kullanılmak isteyen evler bölüm 4.3.3'te bahsedildiği üzere restorasyon ve renovasyon çalışması gerçekleştirilerek yeni işlevi ile otel olarak hizmet verebilir. Bu sayede alan yerel halk tarafından sahiplenir ve aynı zamanda bu bölgeyi deneyimlemek isteyen bireylere doğal atmosfer sağlar.

4.5.4.2 Ekolojik Konaklama Örnekleri

Çevre dostu konaklama örnekleri uygulanabilecek turizm çeşitleri için bireylere doğa ile iç içe konaklama fırsatları sunmaktadır. Ekolojik otel kavramı daha az enerji ve su tüketen, yerel ve geri dönüşümlü malzemeler ile inşa edilen konaklama kavramıdır. Organik tarım gibi faaliyetlere yer vererek bireylerin doğayı deneyimleme fırsatı bulunduğu alanlar oluşturabilir. Peynir, ekmek yapımı gibi yöresel ürünlerin öne çıktığı atölye alanları ile ziyaretçiler doğada aktif oldukları konaklama deneyimi yaşayabilirler.

Şekil 130. 21. yüzyıl sürdürülebilir mekân örnekleri (Ombellini, t.y.; Narköy, t.y.)

Sivrice ilçesinde hizmet etmesi beklenen turizm çeşitleri doğrultusunda bölgenin konaklama kapasitesinin artırılması gerekecektir. Bu bağlamda 4.5.3.1’de örnek verilen mevcut yapıların dönüşümü bir seçenektir, fakat talep karşısında yetersiz kalması olasıdır. Yeni konaklama alanlarının inşa edilmesi söz konusu olduğunda ekolojik doğa ile iç içe ölçek olarak doğaya karışan konaklama alanlarının tasarlanması Sivrice ilçesinin doğal dengesi ve güzelliğinin bozulmaması için oldukça önemlidir.

4.5.4.3 Sürdürülebilir Konaklama Örnekleri

Sürdürülebilir konaklama türünde ise amaç birey ve doğa arasındaki etkileşimi maksimum düzeye çıkarmayı hedeflemektir. Şekil 119’da gösterilen Majamaja, eko-kabini tamamen şebekeden bağımsız çalışan bir konut birimidir. Ünite prefabrikattir, taşınabilir ve en izole yerlere monte edilebilir. Bu çözüm, yeşil enerji depolamaya ve kapalı devre atık su arıtma sistemine sahip patentli bir teknoloji modülü etrafında oluşturulmuştur.

Şekil 131. Majamaja Eko-Kabin (Pintos, t.y.)

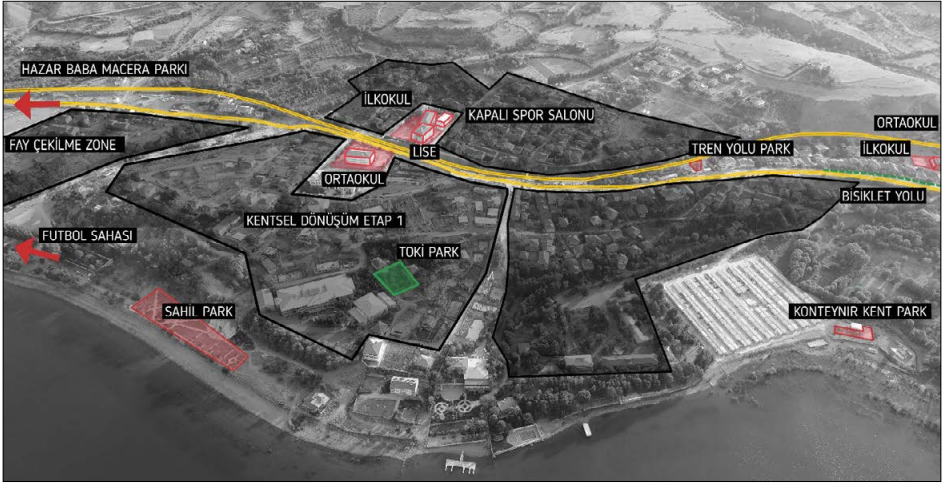
Birim ölçeklenebilir ve sökülebilir ve yeni sitelere taşınabilir. Majamaja, hafif altyapılı sürdürülebilir mekânsal planlama projelerine kendini adanmıştır. Bağımsız ünite, içme suyu sistemlerine, kanalizasyonlara veya yol yapımına bağlanma dahil olmak üzere inşaat öncesi çalışmaların neden olduğu çevresel zararı önler. Üniteler, ağır inşaat ekipmanlarına ihtiyaç duyulmadan monte edilebilen prefabrik ahşap elemanlardan inşa edilmiştir ve bu da en izole ortamlarda kuruluma izin verir. Daha büyük setler oluşturmak için birden fazla ünite birleştirilebilir. Üniteler ayrıca gerektiğinde sökülebilir ve taşınabilir bir arıtma sistemiyle filtrelenen yağmur suyunun toplanmasına dayanır. Sistem, tüm suların toplandığı ve geri dönüştürüldüğü ve doğaya hiçbir şeyin deşarj edilmediği kapalı bir devrede çalışır. Kuru tuvaletlerden çıkan atık kompost haline getirilir ve gübre olarak yeniden kullanılır. Majamaja, enerji depolaması için şebekeden bağımsız teknolojileri kullanır. Enerji, güneş panelleri ve bir yakıt hücresi tarafından sağlanır. Yüksek performanslı bir pil, filtre sistemine ve bir ışık, buzdolabı, mikrodalga fırın ve isteğe bağlı bir TV veya klima içeren temel elektrikli ekipmana güç sağlar (Pintos, t.y.). Bina çevreyi kirletmeyen doğalgaz ile ısıtılmaktadır. Sivrice ve etrafındaki potansiyel turizm alanlarında da bu ünite konaklama amaçlı kullanılabilir. Kolay kurulumu ve bağımsız oluşu tercih sebebi olmalıdır.

Sivrice alanı dahilindeki koruma statülü alanlarda ilk ve tek üst ölçekli plan 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planı olup Hazar Gölü ve çevresini kapsayacak biçimde 1989 yılında yapılmıştır (Modül Planlama, 2018). Üst ölçekte bir kontrol ve denetim sağlanmaması, planın uygulamaya geçirilememesini bölgedeki idarelerin idari sınırları içinde parçacı planlama anlayışı ile kontrolsüz planlama ve yapılaşmasını sonucunu çıkarmıştır. 2011 yılında alan turizm alanı olarak belirlenmiş fakat yine detay eksikliğinden dolayı istenen başarıyı yakalamamıştır. Alan sahip olduğu doğal güzellikler ile birçok turizm çeşidini bir arada bulunduran kıymetli bir bölgededir. Hazırlanacak olan master plana, rapordaki verilerin aktarılması ile olası turizm senaryosu başarılı bir şekilde gerçekleşecektir.

4.6. ÇOCUK MEKÂNLARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

Çocuğun davranışları, kişilik, zekâ gibi özelliklerinden çok içinde bulunduğu mekânlar/fiziksel çevresi tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle toplumun bir bireyi olmasında, sosyalleşmesinde ve gelişiminde çocuğun etkileşim içinde olduğu ve fiziksel çevresini oluşturan konut, yakın çevresi, okul ve çocuk oyun alanları gibi kentsel mekânlar büyük öneme sahiptir (Tandoğan, 2014). Çocuğun gelişimindeki önemi doğrultusunda fiziksel çevrenin çocuk için daha yaşanılır hale getirilmesi tüm dünyada giderek önemi artmakta olan bir konudur. Bu bağlamda çeşitli çalışmalar, projeler ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmaların birçoğu “Çocuk Dostu Kent” başlığı altında toplanmaktadır. Araştırma raporunun bu bölümünde fiziksel çevrenin çocuk için önemini ortaya koymak ve bu doğrultuda Sivrice ilçesinde fiziksel çevrenin çocuklar için daha yaşanılır kılınması adına bu konuda yapılan çalışmalar ve uygulamalar ile ilgili bir literatür çalışması oluşturmak amaçlanmıştır. Sivrice'nin turizm kalkınma planının parçası olarak “çocuk odaklı turizm” kavramı çerçevesinde Sivrice'nin çocuk dostu bir kent olması öncelik teşkil etmelidir.

Çocuk Dostu Kent kavramı aslında sadece mekândaki fiziksel düzenlemeleri içermemektedir. En temelde kentsel mekânı da içeren kamu politikalarının belirlenmesi ve uygulanması aşamalarında çocuk haklarını yaşama geçirmeye özellikle dikkat eden, çocukların seslerinin ve ihtiyaçlarının bu sürecin ayrılmaz bir parçası haline gelmesi için çabalayan bir kentsel yönetim sistemine de referans vermektedir. Çocuğun var olduğu, yaşadığı, günlük hayatını sürdürdüğü mekân ile ilişkisinin nasıl kurulduğu; mekânların kullanım süreçleri de düşünülerek çok boyutlu planlama ve tasarım süreçleri sonrasında oluşturulması gerekliliği anlaşılmalıdır. (Dursun vd, 2019). Çocukların bağımsız ve özerk bir vatandaş olarak kendilerini ilgilendiren her konuda karar alma ve politikaların oluşturulması süreçlerine katılımlarının sağlanması da oldukça önemlidir (Tandoğan, 2014). Çocuk dostu bir Sivrice'nin master plan tasarımı için çocuklarla birlikte gerçekleştirilecek bir katılımcı tasarım modeli geliştirilmesi uygun olacaktır. Raporun 4.1.3. bölümünde örnek alınabilecek katılımcı tasarım modellerinden bahsedilmiştir.

Şekil 132. Sivrice’de çocuklara dair mekânlar

Sivrice’de hali hazırda çocuklara dair mekânlar bulunmaktadır. Araştırma grubu tarafından tespit edilen çocuk yoğun kullanımlı alanlar harita üzerinden işaretlenmiştir. Parklar, çocuk oyun alanları, mesire alanları, okullar ve çevresi, ulaşım güzergâhları değerlendirilerek Sivrice’nin “Çocuk Dostu” bir kent olma potansiyeli ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar “Kent Yaşamı ve Çocuklar”, “Parklar ve Çocuk Oyun Alanları”, “Deprem Mekânları ve Çocuklar” başlıkları altında toplanmıştır.

4.6.1. Kent Yaşamı ve Çocuklar

Toplumların çocuklara ilişkin bakış açısı, kentsel mekân tasarımlarında çocukların istek ve ihtiyaçlarına ne kadar önem verildiğinden anlaşılmaktadır. Günümüzde halen çocukluk döneminin yetişkinler tarafından kısa süren geçici bir dönem olduğunun düşünülmesi konuya verilen önemi azaltmaktadır. Oy verme hakkı olmayan, dolayısı ile siyasi anlamda bir gücü bulunmayan çocukların, istek ve beklentilerinin kamusal alanda dile getirilme şanslarını da azaltmakta ve kentsel mekânda çocukların varlığı yetişkinlerin onlar için belirlediği sınırları aşmamaktadır (Dursun vd, 2019). Çocuk ve mekân arasındaki ilişkinin öneminin anlaşılmasıyla birlikte konu çok disiplinli bir bakış açısıyla ele alınmaya başlanmış ve bu durum öncelikle çocukların toplumsal bir aktör olarak ele alınmasını sağlamıştır. Toplumsal ve bireysel unsurların iç içe olduğu

gündelik mekânlar çocuğun kimliğinin inşa edildiği yerler olarak öne çıkmaktadır. (Dursun vd, 2019). Çocuğun günlük yaşamının geçtiği ev, okul ve kent öğrenme, gelişme, disiplin, olgunlaşma ve yetenek gibi olgular aracılığıyla çocuğun hem zihnini hem de bedenini düzenleyip kontrol etmektedir. Böylece çocuğun davranışları içinde bulunduğu mekânlar tarafından belirlenirken, çocuğun toplumun bir bireyi olarak gelişimi ve sosyalleşmesi sürecinde sosyal ortam ile fiziksel çevrenin birbirini destekleyici bir şekilde ilişkilendirilmesi gerekmektedir (Tandoğan, 2014; Yalçınkaya, 2015).

Çocukların ilişkide oldukları fiziksel çevreler yalnızca oyun alanları ya da evlerinin çevresi değildir; erişebildikleri ölçüde kentin tamamıdır. Birey ve mekân arasındaki algısal ilişkinin yapıtaşlarından olan hareket, aynı zamanda mekânın erişilebilirliğini de belirlemektedir. Mekânın kullanıcısı tarafından sahiplenilebilmesi için öncelikle iyi tanınması ve kullanılması gerekmektedir. Bu da ancak hareket ile mümkün olmaktadır. Çocuklar, içinde yaşadıkları kenti hareket ederek tanırlar. Hareket etme miktarları ve dolaşabildikleri alan ne kadar genişse kent ile kurdukları ilişki de o kadar genişler. Yaşam çevresi içinde kendi başına dolaşabilmek ise çocukların geleceğin aktif kentlileri olmaları yönünde önemli bir adımdır. Mekânını kendisi gezebilen çocuklar yol bulmak/keşfetmek için alanı daha detaylı incelediklerinden duygusal olarak da etkileşime daha açık olmakta, aidiyet geliştirmek ve mekânı sahiplenmek açısından avantajlı bir konumda bulunmaktadır (Enşici, 2018). Mekânını sahiplenen bireyler yaşadıkları fiziksel çevreyi sahiplenerek fikir sahibi olacak, hakkında karar süreçlerine katılmak konusunda istekli ve verimli olacaklardır. Yıkıcı bir depremin ardından problemleri bir kentsel dönüşüm sürecinden geçmekte olan Sivrice'nin sürdürülebilir bir kentsel yaşama erişebilmesi için sahiplenilmeye ihtiyacı vardır. Sivrice'de ikamet eden çocuklardan başlayarak yaratılacak aidiyet duygusu Sivrice'nin sahiplenilmesini sağlayarak kent yaşamını destekleyebilir.

Tarih boyunca önerilen planlama yaklaşımlarına bakıldığında uygulanan modellerde sürdürülebilirlik kavramının, akıllı kullanımların, kentin özelliklerini öne çıkaran tasarımların ve çocuk dostu mekânların ortak kriterler olduğu görülmüştür. Kentsel mekânın kullanımı çocukların gelişimi açısından ve dolayısı ile toplumsal gelişim açısından ol-

dukça önemlidir. Bu nedenle sürdürülebilir kentsel gelişme ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasının önemli ayaklarından biri kentsel mekânda çocukların ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzenlemeler yapılmasıdır (Dursun vd, 2019). Bu bağlamda çocuk dostu bir Sivrice'nin, tüm yaşayanlar için uygun koşullara sahip olacağı düşünülmektedir.

Çocuk Dostu Şehirler konusuna odaklanan kentsel tasarım yaklaşımları ve düzenlemelerinin hedeflediği üç temel ilke vardır (Enşici, 2018). Sivrice Master Planı tasarımı sürecinde bu üç ilkenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

- *Temsiliyet:* Kamusal hizmetlerden bağımsız olarak yararlanmak; topluma aktif şekilde dahil olmak.
- *Güvenlik ve Koruma:* Açık kamusal alanların daha güvenli hale getirilmesi, çocukların toplumla daha ilişkili ve güven duygusu gelişmiş olmasının sağlanması.
- *Kendini iyi hissetme:* Eğlenceli, davetkâr ve destekleyici mekânların; yeşil alanlara ve doğaya erişimin artırılması, kentler hakkında verilen kararları etkileyebilmek.

Şekil 133. Bir temsiliyet ve katılımcı olma örneği: Lucerne, Switzerland çöp kutusu oyunları (Inhabitant, 2011)

Sokaklar

Çocuklar, dış dünya ile ilk iletişimlerini evlerinin çevresinde kurmaya başlarlar. Büyüdükçe evinin dışını, varsa bahçesini ve en yakınından başlayarak bakkalı veya parkı, dolayısıyla yaşadığı mahalleyi de öğrenmeye, okula başlamasıyla birlikte okulla evi arasındaki yolları, bağlantıları keşfetmeye başlar. Kavrıldığı her yeni mekânla birlikte gitgide gerçek dış dünyayı öğrenmeye başlar. Öğrendiği bu dış dünyanın ona ne söylediği, onu ne kadar fark ettiği ve önemseydiği hayata dair geliştireceği bakış açısı hakkında ona bazı ipuçları verir. Sokakların, çocukların fizyolojik ve psikolojik gelişimindeki önemi fark edilerek sokakların çocuklar için daha yaşanılır kılınması adına dünyada farklı isimler altında birtakım düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu düzenlemeler ile aynı mekânda yaşayan insanların birbirleri ile iletişim kurmalarını sağlamak vasıtasıyla toplumsal bağların kuvvetlendirilmesi de amaçlanmaktadır (Tandoğan, 2014) Bu düzenlemelerden sokak trafiğinin ya da trafik hızının azaltılmasıyla çocuklar için oyun mekânları, dinlenme, oturma alanları oluşturulması sağlanan ve böylece sokağın çocuk için de yaşanabilir hale getirilmesini amaçlayan “Woonerf” metodu, Sivrice master planı tasarlanırken çocuk kullanım yoğunluklu akslardaki sokaklar ile ilgili örnek teşkil edebilir.

“Woonerf” aşırı trafik hızı ve hacmini önleyerek trafik problemlerini, gürültü ve güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca sokak mekânında ön bahçeler yaratarak toplum tarafından kullanılan yararlı mekânlar yaratmakta, oturanlar arasında sosyal ilişkilerin gelişmesini sağlamaktadır. (Tandoğan, 2014). Şekil 134’te harita üzerinde işaretlenmiş çocuk yoğun kullanımlı kabul edilebilecek bir alan olan okulların bir araya toplandığı bölge ilçe merkezinden geçen ana yol ile ikiye bölünmüştür. Bu noktada çocukların güvenlik sorunlarını ortadan kaldırarak birbirleriyle sosyal ilişkiler kurmalarını sağlayacak bir yaklaşım olarak “Woonerf” metodu düşünülebilir.

Şekil 134. Sivrice ilçe merkezi, okullar bölgesi³⁰

Woonerf sisteminin beş bileşeni bulunmaktadır (Tandoğan, 2014):

- İlki Woonerf sisteminin uygulandığı mekânın kimliğini vurgulamak için farklı bir giriş yeri yaratmaktır. Bu şekilde taşıt sürücülerine orada bir konuk olduklarının hissettirilmesi sağlanmaktadır.
- Taşıt sürücüsünün görüş çizgisini kırmak için trafik şeridine virajların, dönemeçlerin eklenmesi de zorunludur. Böylece trafik yavaşlatılmakta aynı zamanda oturanlar için çeşitli kolaylıkların yaratılması ile yaya dostu mekânlar yaratılmaktadır.
- Banklar, sınır elemanları, oyun ekipmanları ve bitkilerin kullanımı da trafiğin yavaşlatılması ve daha yaya dostu olan mekânların yaratılması olmak üzere iki amaca hizmet etmektedir. Aynı zamanda sürücüler sınır elemanları, sokak mobilyaları, ağaç ve çeşitli döşeme malzemeleri ile yönlendirilmektedir.
- Taşıt sürücülerinin sokakta hız yapmasını engellemek için devamlı kaldırım kenar taşları ortadan kaldırılmalıdır. Bu da sürücü ve yayaalara aynı düzlemde, seviyede olduklarını hissettirir.
- Taşıtlar için park alanı sağlamak da önemli bir unsurdur. Ancak sokak mekânında park alanları aralıklı mekânlar ile sağlanmalıdır. Böylece sokakta çok fazla aracın olduğu hissi uyanmaz. Tüm bu

30 Harita üzerindeki görsel araştırma ekibiyle paylaşılan drone çekimleri üzerinden alınmıştır.

önlemlerin toplu etkisi büyük bir konfor duygusudur. Sonuç ise insanlara sokak mekânını kullandırmasıdır.

Şekil 135. “Woonerf” olarak düzenlenmiş bir sokağın şematik planı (Tandoğan, 2014)

Diyarbakır-Elazığ yolundan Sivrice ilçe merkezine uzanan Sivrice yolu üzerinde bir bisiklet yolu bulunmaktadır; ancak bisiklet yolu ilçe merkezine ulaşmamaktadır. Harita üzerinde kesikli çizgilerle belirtilmiş bisiklet yolunun ilçe merkezine ulaşması, bisiklet kullanımının ilçe merkezinde teşvik edilmesi “Woonerf” sistemi destekleyecek bir unsur olacaktır. Sivrice’nin ilçe merkezi ve sahil şeritleri bisiklet ve yaya erişilebilirliği açısından ele alınmalıdır. Kesintisiz bir yaya ve bisiklet rotaları dinamik kentsel mekânların yaratılmasına olanak tanıyacaktır.

Şekil 136. Sivrice Yolu üzerindeki bisiklet yolu³¹

31 Harita üzerindeki görsel araştırma ekibiyle paylaşılan drone çekimleri üzerinden alınmıştır.

Okullar ve çevresi

Çocukların eğitim dönemi içerisinde günlük yaşamlarının büyük bir bölümü okulda geçmektedir. Okul mekânları, çocukların yaşam kalitelerinin önemli bir destekleyicisidir. Bununla birlikte, dinlenme, hareket etme, öğrenme ve yaşama mekânı olan okul bahçeleri de çevreye duyarlı, sağlıklı ve aktif bireylerin yetiştirilmesi için yadsınamayacak bir öneme sahip mekânlardır (Özdemir, 2011). Dünyanın birçok yerinde genel olarak çocukların evlerine yürüme mesafesinde yer alan okul bahçeleri, motorlu trafikten ayrılmış oldukları için kentsel mekânda çocuklar için en güvenli mekânların başında gelmektedir. Ayrıca diğer birçok kentsel açık alandan farklı olarak okul bahçeleri, kamusal kurumların yetki alanı içinde olmaları nedeniyle devamlı olarak koruma ve denetleme altındadır. Gün boyunca oyun açısından açık alan potansiyeli sunmaları ile de bu mekânlar diğer mekânlardan ayrılmaktadır. (Tandoğan, 2014)

Şekil 137. Sivrice 75. Yıl İMKB İlkokulu (Sivrice Haber, t.y.)

Sivriceli çocukların sağlıklı gelişimi için okul ve okul bahçeleri önemli mekânlardır. Sivrice ilçesinde eğitim verilen kurumların ve bu kurumlara ait öğrenci sayısının, yaş gruplarının, istek ve gereksinimlerinin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. 24 Ocak 2020 depreminden sonra birçok yapının yıkılmasına rağmen Sivrice'deki okulların hala ayakta ve iyi durumda olması sevindirici bir gelişmedir. Mevcut okul yapılarının bahçeleri ve yakın çevrelerinde yapılacak mekânsal düzenlemelerle hem çocukların gelişimi desteklenirken hem de Sivriceli çocukların yaşadıkları kentle ile bağlarının güçlendirilmesi amaçlanmalıdır. Okul bahçelerinin tasarımı ekolojik ve pedagojik bir yaklaşımla ele alınarak hem öğrenme hem de yaşama mekanları sunulmalıdır.

Okulların planlanmasında sadece açık alan ayırmakla konuya çözüm getirmek mümkün değildir. Ayrılan açık mekânın okulun niteliği, eğitim derecesi, şekli, fonksiyonları, bulunduğu çevrenin sosyal karakteri ve rekreasyon imkânları dikkate alınarak planlanması gerekmektedir. Peyzaj planlama ve tasarım ilkelerine dayanılarak yapılan, bitkisel materyallerle ve peyzaj elemanları ile desteklenmiş oyun alanlarının çocuk gelişiminde (sosyal, duygusal, kavrama-öğrenme) mevcut oyun alanlarına göre daha etkili olduğu bilinmektedir, bu durum okul bahçeleri için de geçerlidir (Volkan Aksu vd, 2011). Bir ilköğretim ya da ortaöğretim bahçesi planlanırken, öncelikle, buradan yararlanacak öğrencilerin yaş grupları, çocuk, öğretmen ve veli istekleri, ayrıca, pedagoğ görüşleri de dikkate alınmalı hatta mümkünse katılımcı bir yöntemle kararlar birlikte alınmalıdır. Bahçe içerisine hangi fonksiyonların getirileceği, bunların büyüklüğünün ve bahçe içindeki yerinin neresi olacağı, hangi elemanların içereceği akabinde tasarım profesyonelleri tarafından belirlenebilir.

Şekil 138. Pajol İlköğretim Okulu, Paris (The Cool Hunter, t.y.)

Genel olarak okul bahçesi tasarımında dikkat edilmesi gereken hususlara bakıldığında şöyle özetlenebilir:

- Asfalt, beton veya beton plak taş döşeme olan bahçe zeminleri çocukların ciddi boyutta yaralanmalarına sebep olabilmektedir. Ze-

min döşemesi olarak kauçuk, sıkıştırılmış ağaç kabuğu veya çim yüzeyler gibi yaralanmaları azaltacak nitelikte malzemeler kullanılmalıdır.

- Okul bahçelerinin oyun, hareket, dinlenme ve açık hava derslik alanları olarak mekân dağılımlarının yapılması, öğrencilere çevre ve doğa bilinci kazandırmasına yönelik olmasına özen gösterilmelidir.
- Oyun alanlarında oyun bahçeleri, oyun aletleri, yere çizilebilen oyunlar, çim alanlar, dramatik oyun alanları, kum oyun alanları bulunmalıdır. Spor alanlarında basketbol, futbol, voleybol, masa tenisi ve diğer sporlara yönelik alanlara ilaveten jimnastik aletleri bulunmalıdır.
- Öğrenciler ve öğretmenler için oturma ve dinlenme alanları, yeme, içme, uzanma için yeşil alanlar, tören alanları olmalıdır.
- Açık hava derslik alanlarına yönelik ise eğitim bahçeleri, trafik bahçesi, satranç alanı, sebze meyve bahçeleri, küçük amfi tiyatro, sergi alanı, çok amaçlı çim alanlar, kum, su toprak gibi gevşek malzemelerle yapma-yıkma imkânı sağlayan kum-su düzenekleri bulunabilir.
- Kısacası, yoğun kentleşme süreci içerisinde göz ardı ettiğimiz çocuklarımızın kendilerini iyi hissedeceği çekici ve rahat okul bahçeleri tasarlamalıyız.

4.6.2. Parklar ve Çocuk Oyun Alanları

Sivrice için çocuk oyun alanları konusu irdelenirken öncelikle çocuk oyun alanları kavramı yeniden tanımlanmak istenmiştir. Çocuk oyun alanları denilince akla ilk gelen görüntünün güneşin altında yanan plastik büyük dönen tüp kaydıraklar etrafında birkaç tane salıncaktan oluşan ve her yaştan çocuğun herhangi bir yaşa göre oyun elemanı farklılaşması olmadan her gün aynı şeylerle oynaması için ayrılmış bir alandan ibaret olması istenen şey değildir. Hatta belki biraz daha farklı bir bakış açısıyla düşünülürse çocuklar için çocuk oyun alanı gibi bir alan ayırmaktan daha farklı şeyler de yapılabilir. Çocuk oyun alanı belli merkezlerde toplanan ve insanların çocuklarını götürüp getirdikleri bir yer olmak zorun-

da değildir; çevresiyle ve yaşanan hayatla daha entegre olan oluşumlar da olabilir. Başlı başına temiz ve güvenli bir doğa ortamında bulunan bir köy içerisinde, yapay oluşumlar tasarlamaya çalışmaya gerek olmayabilir. Bunu anlayabilmek için iki yoldan ilerleyerek daha önce nasıl düşüncelerle çocuk parkları tasarlanmış ve nasıl bu günlere gelmiş olduğunu anlama çabalarıyla kısa bir çocuk oyun alanları tarihçesine bakılmıştır. Daha sonra ise Sivrice'nin ve yakın periferisinin nasıl potansiyeller barındırdığı ve nasıl ihtiyaçları olabileceğini anlamak için bu bölgeler çocuk mekânları açısından incelenmiştir. Çocuk mekânları parklar, çocuk alanları, mesire alanları, okullar ve çevresi ve mevcut deprem mekânlarındaki çocuklara ayrılmış alanlar açısından irdelenmiştir.

Çocuk Oyun Alanları Kavramını Yeniden Tanımlamak

Sivrice için çocuk oyun alanları çalışmasına başlamadan önce, çocuk oyun alanlarını yeniden tanımlamak, şu anda her durumda kullanılan tip proje mantığındaki alışılmış çocuk oyun alanlarına kuşkuyla yaklaşip irdelemek ve her farklı durumda, her farklı alanda nasıl bir çocuk oyun alanı tasarlanabilir ya da yerin potansiyelleri bu konuda bize ne gibi ipuçları verir gibi sorunsallarla yola çıkıldı. Bu dönem çalışmaları, ağırlıklı olarak çocuk oyun alanlarının kendi içerisinde adeta bir diseksiyonu gibi analiz edilmeye ayrılırken, bir sonraki dönemin konsantrasyon konusu bu analizler ve çıkarımlar ışığında Sivrice özelinde alternatifler ve önerilere ayrılması olmuştur.

Çocuk oyun alanlarının evrimi ve günümüzdeki yenilikçi fikirler

19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan çocuk oyun alanları kronolojisinin ele alınmasının amacı tarih boyunca bakış açılarının nasıl değiştiğini incelemek ve günümüze gelirken artan potansiyelleri ve farklı bakış açılarını görmek olmuştur. Bu tarihlerden önce ne bir oyun kavramı ne de halka açık oyun alanları vardı, çocukların tarlalarda veya fabrikalarda çalışmaları isteniyordu.

Friedrich Froebel, Almanya'da ilk halka açık çocuk oyun alanı ve anaokulu kurucusu olarak tarihe geçmiştir. Jean-Jacques Rousseau ve Johann Pestalozzi'nin çalışmalarını kendi perspektifinde dikkate alan

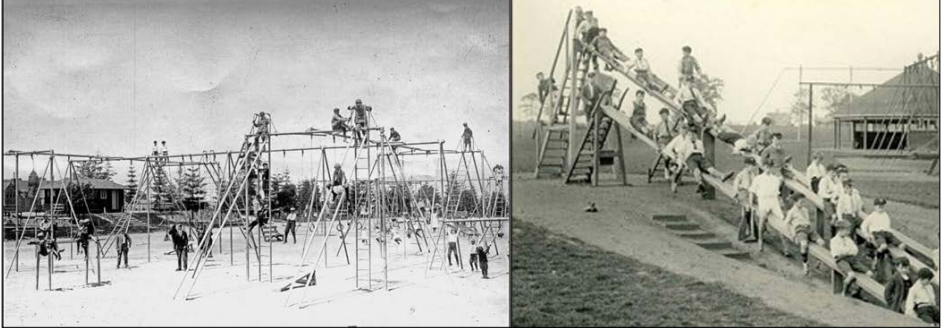
Froebel, çocuk gelişiminde uyarıcı bir çevrenin ve dolayısıyla oyunun pozitif katkıları olduğunu ortaya koymuştur. Bu uyarıcı çevrenin temel özellikleri ise doğayı olduğu gibi ortaya seren ve serbest oyunu özendiren kum ve su gibi doğal malzemelerle temasa olanak sağlamasıydı. Böylece Froebel'in kum tepeleri konsepti 1850'lerde Berlin'de herkesin kullanabileceği açık parklara yerleştirilmeye başlandı ve daha sonra Froebel'in tasarımını daha net bir şekilde açıklayarak yayınlamasını takiben Almanya'da okullarda da kullanılmaya başlandı.

Şekil 139. 1910-1915 yıllarına ait çocuk oyun alanları
(Saving Places, t.y.; Play Scapes, t.y.)

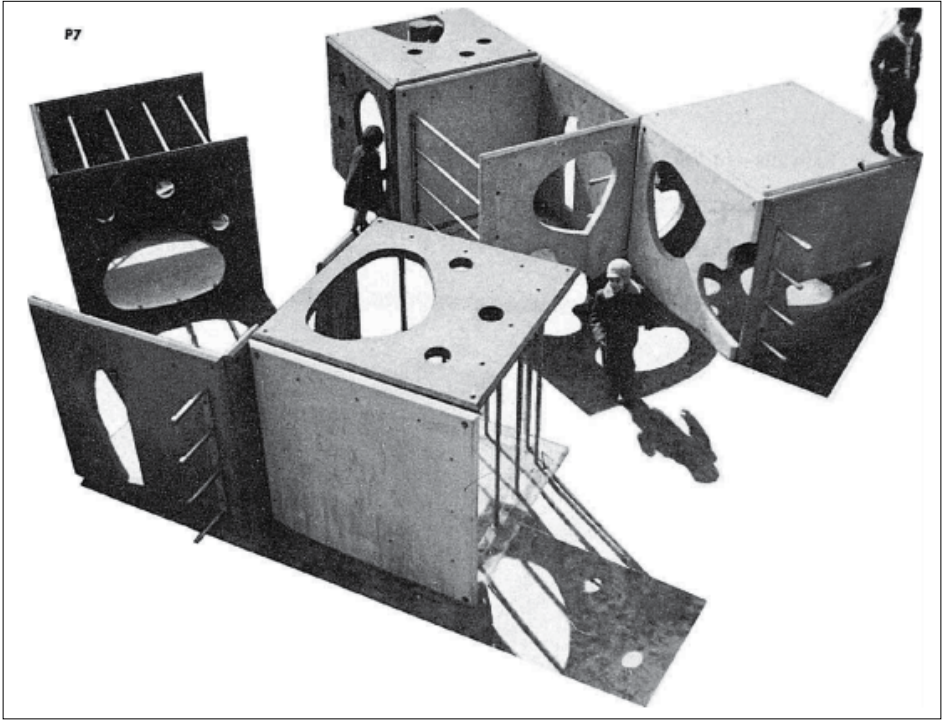
Sanayi Devrimi sonrası göç dalgaları, kentleşmeler ve yoksulluk gibi etkenler Amerika'da çocuklar için güvenli oyun alanları ihtiyacını doğururken bir yandan o dönem popüler olmaya başlayan kum bahçeleri konsepti de Boston'a giriş yapmıştı. 1906'da Amerika Oyun Alanı Derneği'nin kurulmasıyla ve standart tasarım ve faaliyetlerinin belirtilmesiyle çocuk oyun alanları konsepti biraz daha netlik kazanmaya başladı.

Yine Sanayi Devrimi sonrası çeliğin eskiden küçük nesnelere için kullanılabılırken artık büyük yapılar için de kullanılabilmesi sonucu "Model oyun alanları" içerisinde galvanizli çelik borulardan, yatay - dikey elemanlardan, merdivenlerden, zincirlerden, salıncaklardan, kaydıraklardan, atlıkarınca gibi dönen mekanizmalardan ve tabii ki kum havuzlarından oluşan oyun elemanlarından oluşuyordu. Bu konsept 1917'de artık hızla ABD'nin tüm geneline yayılmaya başlamıştı. Okulların yanı sıra bazı sanayi tesisleri ve fabrikalar da çalışanlarına değer vererek çocukları için bünyelerinde böyle alanlar yaratmaya başlamışlardı.

Şekil 140. Sol, Hiawatha çocuk oyun alanı, 1912 (Rare Historical Photos, t.y.); sağ, Northamptonshire çocuk oyun alanı, 1922 (Goric, t.y.)

Bu gelişim 1930'ların Büyük Buhranı ve II. Dünya Savaşı sonrasında neredeyse durma noktasına geldi ve hatta savaş döneminde metal oyun ekipmanları hurdaya satılarak bu hız tamamen sonlandı. II. Dünya Savaşı sonrasında ise ilginç bir şekilde tüm Avrupa'da çocukların yıkılan binalar sonucu ortaya çıkan malzemeleri keşfetmesi, denemeler – icatlar yapmaları ayrı bir özgür ruh barındıran oyun türüne evirildi ve “macera oyun alanları” konseptinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Model oyun alanlarındaki klasik salıncak, kaydırak gibi elemanların yerini atık ev eşyaları gibi oldukça sıra dışı objeler aldı. Savaş sonrası oluşan bu özgür ruhlu oyun alanları konusu o dönem sıklıkla tartışıldı. Hollandalı mimar Aldo van Eyck, çocukların yaratıcılığını besleyen ve keskin sınırları olmayan ve olabildiğince çocuk karar merkezli oyun alanları öneriyordu ve bu sebeple de tam net işlevleri olmayan sade formlar önererek – hayal gücü araçları- yola koyuldu. 1954'te ise, New York Modern Sanat Müzesi tarafından düzenlenen oyun alanları tasarım yarışmasının kazanan ürünü, Virginia Dortch Dorazio imzalı Fantastic Village, açık uçlu oyun kurgusu mantığıyla artık yaratıcı olmadığı düşünülen model oyun alanlarının yerini alacak olan “yeni oyun alanının” aktivasyonu oldu. Bu kırılımdan sonra artık tasarımcılar, robotlar, hayvan ve araçlar gibi farklı farklı heykellere, tünel labirentlere ve çok farklı şekilde boşluklara sahip dev beton formlar kullanarak ayrı bir döneme adım attı.

Şekil 141. Virginia-Dortch-Dorazio-Fantastic-Village, 1954 (Are, t.y.)

1960'larda ise Soğuk Savaş'ın etkisiyle yenilikçi oyun alanlarının yerini uzay gemili temalar almaya başladı. O dönemin yayınlarından 1963 yılına ait Life Magazine'de uydu, denizaltı, roket konseptli oyun alanlarından dünyanın her yerinde görülebilmektedir. Bu dönemlerde ayrıca gelişmiş yapım teknikleri ve uzmanlaşmaya başlayan firmaların açılması ile daha detaylı ve standardize oyun elemanları yapılmaya başlandı. 1978 yılında Chicago'daki Hamlin Park'ta, bir yaşındaki bir çocuğun basamak ve parmaklıklar arasından düşmesi ve onun gibi başka çok çeşitli kazaların olması, bu konuda davaların açılması sonrasında, oyun alanlarında bir yönetmelik gerekliliği ortaya çıktı. Böylece "standartlaştırılmış oyun alanı" devri başlamış oldu. 1981'de ABD'de Kamuya Açık Oyun Alanı Güvenliği El Kitabı'nı yayınlandı. Burada yer döşemesi malzemesinden oyun elemanlarına kadar her şey çok detaylı tanımlandı. Standardize oyun alanlarında artan plastik kullanımı ve kalıp sistemleri de yaygınlaştıktan sonra özellikle 1990'lara doğru güvenlik sorunu çözülmüş olsa

da birbirinin aynı görünümlü ve sıkıcı oyun alanları şehirleri domine etmeye başladı. Bu dönemlere tepki olarak heykeltıraş ve tasarımcı Isamu Noguchi güzel sanatı gündelik yaşamla da bağdaştırmak isteyerek hayal gücünü besleyen oyun alanları yarattı. Sonuç olarak modern oyun alanlarını yeniden tanımlamak için bir çaba oluşmaya başladı. Doğayı daha çok dahil ederek hatta manzaranın kendisini oyunun parçası haline getirerek tasarımlar oluşturulmaya başlandı ve doğal oyun alanlarının sayısı 2005 yılı sonrası hızla arttı. Bu hızda Richard Louv'un 2005 tarihli Ormandaki Son Çocuk: Çocuklarımızı Doğa Eksikliği Bozukluğundan Kurtarmak adlı kitabının ve orada geçen bir kavramın ortaya çıkmasının yani "doğa eksikliği bozukluğu" kavramının oluşmasının da etkisi olduğu bilinir. Burada modern çocuğun doğadan koparak dikkat azalması, obezite riski, farklı duygusal ve fiziksel rahatsızlıklar gibi konulara maruz kalmasından bahsedilir. Bu fikir Hon, Robin C. Moore tarafından daha da popülerleştirilir. (Heller, 2020)

Şekil 142. Sol, Eagle Creek Parkı (Do317, t.y.); sağ, Seattle'da Pop up oyun alanı (UX Design, t.y.)

2011'de Pop-Up Playground Hareketi olarak New York'ta gelişen bir akım sonucundaysa, en azından oyun alanları aşağı yukarı köklerine geri döndü. Bir gün için, şehir bazı yerel caddeleri kapattı, onları "oyunacak sokaklar" olarak belirledi, ücretsiz oyunlar, atletik aktiviteler ve antrenörlük sundu, çocuklar sınırlı aktivitelere bağlı kalmadan yaratıcı etkinlikler yaptı. (Erickson, 2012)

Şekil 143. ASLA 2017 ödüllü Chicago Botanik Bahçesi Oyun Parkı (The Field ASLA, t.y.)

Modern oyun alanlarında artık çocuklara kendi oyun alanlarını hayal etme özgürlüğü tanınması amaçlanıyor. Alışlagelmiş plastik, sabit ve tanımlı işlemlere sahip oyun elemanları yerine tanımsız ama hareketli parçaların ortaya çıkmasının teşvik edilmesi de bir mihenk taşı olmuştur. Heroes Will Rise oyuncak şirketinin kurucusu Cas Holman bu konudaki çalışmalarıyla bilinen isimlerden biridir.

Aynı zamanda devasa, renkli mimari heykelleri/oyun alanları ile tanınan Toshiko Horiuchi MacAdam'ın bir yıl boyunca tamamen elle ördüğü Japonya'daki Hakone Açık Hava Müzesi'ndeki çocuk oyun alanı da ilginç örneklerden biridir.

Şekil 144. Sol, Toshiko Horiuchi MacAdam çalışması oyun alanı (Archdaily g, t.y.); sağ, Newton, Kum havuzu örneği (Studio MLA, t.y.)

Bir yandan Çin'de eğitimci Cheng Xueqin tarafından geliştirilen ve gitgide başka ülkelerde de yaygınlaşmaya başlayan Anji Play, çocuğun kendi kendine oyun başlattığı ve tamamen petrol varilleri, kalaslar, tuğlalar, ipler gibi çok farklı elemanın kullanılabilceği bir konsepttir.

Şekil 145. AnjiPlay tipi oyun alanı (Anji Play, t.y.)

Sonuç olarak çocuk oyun alanları tarihsel olarak incelendiğinde aslında çocuk veya oyun dışında birçok konuyla bağlantısı olduğu anlaşılıyor. Bir çocuk oyun alanının süreç içinde değişimi politik sebeplere, teknolojinin o anki durumuna göre değişebiliyor, bazen eski ekoller tekrar tekrar ortaya çıkarken bazense tamamen yok olabiliyor. Bugün ise sanki tamamen algısal olarak başa dönmüş ve Fredrick Froebel'in perspektifi gibi çocuk oyun alanlarının aslında ebeveynler ve yetişkinler tarafından dikte edilen mekânlar olmasının aksine çocuğun doğasını doğa içerisinde ortaya çıkartabildiği yaratıcı, dinamik ortamlar hayal edilmektedir.

Çocuk gelişimini yaşlara göre incelediğimizde bazı temel yaş ayırımlarının olduğu görülmektedir. Doğum öncesi prenatal dönem, 0-3 yaş, 3-6 yaş, 6-11 yaş, 11-20 yaş. Dolayısıyla bu temel evreler arasında çok ciddi farklar vardır ve bir çocuk oyun alanı tasarlarken yaş gruplarına

göre ve o dönemin özelliklerine göre bir parkın bünyesinde farklı alanlar barındırması ve gerektiğinde de etkileşime olanak verecek ortak alanlarını da barındırması önemli bir nokta olmaktadır. (Martorell, Papalia & Feldman, 2014)

Sivrice için ise öneride bulunabilmek için öncelikle tamamen çocuk oyun alanları algılanmalı, bunun için de çocuk ihtiyaçları anlaşılmalıdır. Yere özgü ihtiyaçlardan önce evrensel olan verilerden yola çıkıp bugüne kadarki bazı teorileri incelemenin önemli olduğu düşünülmektedir.

Sivrice ilçe merkezi ve yakın çevresinde parklar ve oyun alanları

Sivrice ilçe merkezi ve yakın çevresindeki mevcut parklar denince ilk akla gelenler Konteyner Kent Parkı, Sivrice Sahil Parkı, Tren Yolu Parkı, TOKİ Parkı gibi çocuk oyun alanları ve bunlara ek olarak futbol sahası, mesire alanları ve yakın çevresindeki Hazarbababa Macera Parkı olmuştur.

Şekil 146. Sivrice, Konteyner Kent Park³²

32 Harita üzerindeki görsel araştırma ekibiyle paylaşılan drone çekimleri üzerinden alınmıştır.

24 Ocak 2020 Sivrice Depremi sonrasında oluşturulan Konteyner Kent içinde bir adet çocuk oyun alanı bulunmaktadır.

Şekil 147. Sivrice, Sahil Park³³

Sivrice sahilde bir adet çocuk oyun alanı mevcuttur.

Şekil 148. Sivrice, Tren Yolu Park³⁴

33 Harita üzerindeki görsel araştırma ekibiyle paylaşılan drone çekimleri üzerinden alınmıştır.

34 Harita üzerindeki görseller araştırma ekibiyle paylaşılan drone çekimleri

Sivrice içerisinde geçen tren yolu yanında bir adet çocuk oyun alanı mevcuttur.

Şekil 149. Sivrice, Futbol Sahası³⁵

Sivrice sahile yakın bir adet futbol sahası bulunmaktadır.

Şekil 150. Sivrice, TOKİ Park³⁶

üzerinden alınmıştır.

35 Harita üzerindeki görsel araştırma ekibiyle paylaşılan drone çekimleri üzerinden alınmıştır.

36 Harita üzerindeki görsel araştırma ekibiyle paylaşılan TOKİ planları üzerinden

TOKİ Park adı altında bir adet çocuk oyun alanı mevcuttur.

Şekil 151. Sivrice, Mesire Alanı (Elazığ KTB, t.y.)

Sivrice çevresi mesire alanlarında çocuk oyun elemanları mevcuttur.

Şekil 152. Sivrice, Hazar Baba Macera Parkı (Elazığ KTB, t.y.)

alınmıştır.

Ayrıca Sivrice yakınında bulunan Hazar Baba Macera Parkı hem Sivrice içinden hem de Sivrice dışından birçok ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Burada küçük yaş grubuna hitap edecek oyun alanları bulunmamaktadır. Bu konuda ek çalışmalara ihtiyaç vardır.

Şekil 153. Sivrice, Hazar Baba Macera Parkı (Beyaz Gazete, t.y.; Elazığ KTB, t.y.)

Sonuç olarak; tarih boyunca çocuk oyunları birçok farklı bakış açısına ev sahipliği yapmıştır. Esas olan, çocuğun ihtiyacı ile yerin potansiyellerinin maksimize edilip çakıştırılmasıyla bir tasarım ortaya koymak olacaktır. Bunu yaparken belki de tasarım kelimesi bile çok az kullanılacaktır ve aslında oradaki olanaklar gün yüzüne çıkartılacaktır. Sivrice’de yapılan röportajlardan ve anketlerden anlaşılan konulardan biri, çocuk parklarının yeni kurulduğu ve 6-7 tane olduğu yönündeydi ki zaten haritalardan da anlaşılmaktadır. Çocukların okuldan çıktıktan sonra direkt eve gittikleri ve hafta içi oyun alanlarının boş olduğu, hafta sonu ise hayvancılıkla uğraştıkları için gitmedikleri yönünde Sivrice içerisinde yaşayan insanların yorumları vardı. Ayrıca Sivrice’de büyük arsalar içinde evlerde yaşayan insanlar olduğu için, eskiden olduğu gibi trafik vs. konularına karşı oluşturulan güvenlik sebepleriyle ayrılmış çocuk oyun alanları ihtiyacı olmayabilir. Geniş yeşil alanlar içerisinde kendileri için ekim dikim yapan ve kendi hayvanları olan ailelerin zaten çocuklarına çok büyük zenginlikler sunduğu ortadadır. Hâlihazırda birbiriyle mahallede oynayan çocuklar olduğu için oyun parklarının sosyalleşmeye imkân tanıyan kısmı aslında çok daha fazlasıyla burada gerçekleşiyor olabilir. Montessori, Reggio Emilia ve Waldorf gibi günümüzde daha da popülerleşmiş geçmiş yaklaşımların çok önemseydiği doğaya yakın olma

hali ve daha birçok konunun zaten doğal olarak burada gerçekleşmeye çok yakın olduğu düşünülebilir. Sadece bu durumda ufak dokunuşlarla oradaki çocukların daha mutlu olmasını ve gelişim evrelerinde ihtiyaçları olan duyguların, uyarıcıların desteklenmesi için bazı tasarımlar ve kolektif çalışmalar önerilebilir. Bir sonraki dönemin konsantre olunacak konusu zaten bunların ne olduğu yönündedir.

4.6.3. Deprem Mekânları ve Çocuklar

Doğu Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunan Sivrice birinci dereceden deprem bölgesindedir. Geçmişinde birden fazla şiddetli deprem yaşanmıştır ve çeşitli büyüklükte depremler yaşanmaya da devam etmektedir. Sivricelilerin deprem gerçeği ile nasıl yaşayacaklarını öğrenmeleri ve gerekli önlemleri almaları, deprem olduğunda ne yapacaklarını bilmeleri açısından oldukça önemlidir.

Depremlerden en fazla etkilenenler çocuklardır. Depremi en ağır şekliyle yaşayarak enkaz altında kalan ya da bir yakınına kaybeden çocuklar ile birlikte, depremi birebir yaşamaya da medya aracılığıyla duyan ve öğrenen çocuklar da ciddi travmalar yaşamaktadırlar. Şüphesiz ki deprem yetişkinler için de oldukça yaralayıcı bir deneyimdir. Ancak çocukların deprem sürecindeki tepkilerinin ve deneyimlerinin farklı olması, yaşadıkları travmanın etkisinin daha şiddetli ve uzun vadeli olması nedeniyle deprem konusu çocuk özelinde, ayrı ele alınmalıdır (Yagıcı Çiftci, 2020).

Depremi yaşayan bütün çocuklarda ciddi bir kaygı ve korku tepkisinin olması beklenir. Bu son derece normaldir. Öncelikle tüm süreçlerde ailenin sakin kalması ve doğru bilgilendirme yapması gerekir. Deprem çocuklara yaş gelişim özellikleriyle uyumlu olacak şekilde depremlerden önce anlatılmalıdır. Afet bilinci deneyim ve uygulamalı eğitim ile gerçekleştirilebilir, Deprem Simülasyon Merkezleriyle gerçeğe en yakın deprem tecrübesi sunularak, afet anı için doğru refleks oluşturulması sağlanabilir. (AFAD, t.y.). Deprem deneyimiyle kazandırılan doğru davranış şekilleri bireylerde ve zamanla o bireylerin oluşturduğu toplumlar da deprem farkındalığının oluşmasını sağlar. Bu nedenle özellikle deprem kuşağı üzerinde yaşanan coğrafyalarda insanlara deprem deneyimi kazandırılacak mekânların ulaşılabilirliği önemlidir.

Şekil 154. İzmir depreminin ardından çadır kentte kalan çocuklar için düzenlenen sosyal aktiviteler (Cumhuriyet Gazetesi, t.y.)

Şekil 155. AFAD deprem simülasyon merkezi ve eğitimi (Anadolu Ajansı, t.y.)

Ülkemizde depremler yaşandıktan bir süre sonra unutulması nedeniyle yapılarda alınması gereken önlemler ve toplumsal bilinçlendirme çalışmaları sekteye uğramaktadır. Fakat Sivriceliler depremi unutmayacaktır. Yaşanmaya devam eden depremlerle birlikte, mevcut yapıların yıkılarak yapılaşmanın yasaklandığı fay hattı çekilme bölgesi ve konteyner kent alanı kentsel dönüşüm süreci tamamlandıktan sonra da depremle birlikte hatırlanacak kentsel mekânlar olma özelliklerini koruyacaklardır.

Şekil 156. 24 Ocak 2020 depremi ile hatırlanacak olan deprem mekanları

Yaşanan travmanın atlatılmasında öğrenilenleri olumlu tecrübelere dönüştürmek, iyileşme süreçlerine çocukları da dahil etmek önemli bir yere sahiptir. Çocuklar için bilinmezlikler kaygı ve korku sebebidir. Depremi anlamak ve öğrenmek kaygıların giderilmesinde önemli bir rol oynar fakat depremin çocuklara doğru bir şekilde anlatılması önemlidir. Bu noktada ailelerin desteğinin yanında profesyonel bir organizasyona ihtiyaç vardır. Ülkemizde çeşitli belediyeler ve özel kuruluşlar AKUT ve AFAD işbirliğiyle oluşturulan deprem simülasyon merkezlerinde çocuklara depremi bilimle ve oyunla öğretmektedirler. Düzenledikleri eğitimlerde katılımcıları deprem öncesi, anı ve sonrasında yapılması gerekenler konusunda bilgilendirmektedirler. Böylelikle çocukların deprem travmalarının iyileştirilirken, onları olası depremlere hazırlanarak, depremlerin bilincinde yetişkinlere dönüşmelerini sağlamaktadır.

Bu konudaki ilham verici örneklerden biri Eskişehir bilim deney merkezindeki olarak görülmüştür. Bir deprem simülatörü bu bulunan merkezde AKUT gönüllüleri depremle mücadele konusunda bilinçlendirme seminerleri vermekte deprem simülatörü yardımıyla katılımcıların deprem hissini tecrübesi yaşanması sağlanmaktadır. Yakın zamanda yaşanan İzmir depremine dair yapılan açıklamaların birinde depreme

evde yalnız başına yakalanan 11 yaşındaki bir çocuk daha evvel ziyaret ettiği Eskişehir Bilim Deney Merkezinde Depremle ilgili edindiği tecrübe ve eğitim sayesinde deprem esnasında yaşam üçgeni oluşturmayı başararak sağ kurtulmuştur (EBB, 2020).

Şekil 157. Eskişehir Bilim Deney Merkezi'nde AKUT gönüllülerinin yürüttüğü deprem eğitimi çalışmaları (Kültür Portalı, t.y.)

Elazığ merkezinde halihazırda TÜBİTAK projesi kapsamında 2015 yılında kurulmuş bir bilim merkezi bulunmaktadır ancak bilim merkezi müdürü ile yapılan bir röportajda bilim merkezinin yeterince ilgi görmediğinden daha çok çocuğu bilimle buluşturma arzularından ve bilim etkinliklerinin ilçelerine de götürmek istediklerinden bahsedilmektedir (Taşel, 2018). Sivrice için gerçekleştirilmesi düşünülen çocuk odaklı turizm planları çocuk ziyaretçi potansiyelini artıracak göz önünde bulundurularak, çocuklara depremi bilimle öğretecek bir merkez kurgulanması Sivrice'de ve çevre illerinde yaşayan çocuklar için büyük bir kazanım olacaktır.

5. SONUÇ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2011 yılında Sivrice'nin de içinde bulunduğu Elazığ-Tunceli Fırat Havzası Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi ilanının sonrasında yapılan planlama çalışmaları 2018 yılında tamamlanarak yürürlüğe girmiştir. (Elazığ-Tunceli-Fırat Havzası Turizmi Geliştirme Çalıştayı, t.y.; Modül Planlama, 2018; Nazım İmar Planı Duyuru, t.y.) Planlamanın yürürlüğe girmesiyle beraber Sivrice ilçesinin de turizm eksenindeki gelişme süreci başlamıştır. Sivrice ilçesinin turizm bağlamındaki gelişmelerine katkı sağlamak amacıyla başlayan "Sivrice'yi Yeniden Düşünmek" projesinin ilk etabı olan araştırma bölümü, bölgenin incelenmesini üç ana başlık altında gerçekleştirmiştir; Sivrice'nin oluşumu ve yerellik anlayışı üzerine yapılan kavramsal bir araştırma çalışması, Sivrice'nin fiziksel özelliklerinin ve fiziksel özellikleriyle etkileşimde olan odak gruplarının araştırılarak tespit edilmesi, Sivrice'nin planlanmasına yön verecek tasarım yöntemleri ve bölgeye ait potansiyellerin incelenerek tespit edilmesi. Yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan potansiyeller, Sivrice'nin bir kültür bölgesi olarak turizm çerçevesinde gelişime açık yönlerini ortaya koymaktadır.

Kültür bölgesi tanımı, ekonomik olarak kendi kültürel ve doğal zenginlikleriyle kalkınan, kendi yerel ve merkezi yönetim birimleri tarafından idame ettirilen ve sürdürülebilir bir turizm döngüsü sağlamayı başarmış bölgeleri içerir. Bir kültür bölgesinin beklenen devinimi sağlayabilmesi adına sahip olması gereken bazı kriterler bulunmaktadır. Bu kriterlerin başında bölgenin mevcut doğal zenginliklerine, mimari ve kültürel mirasına odaklanan bir strateji gereksinimi gelir. Stratejinin, mevcut potansiyellerin hangi gruplara hitap edeceği belirlenerek geliştirilmesi gerekmektedir. Bir kültür bölgesi için sınırlarının belirlenmesi, bölgenin hem yerel halk tarafından benimsenmesi hem de isimleşerek gelişmesi açısından önem arz eder. Kültür bölgelerinde idari sistemin hiyerarşik olarak yerel ve merkezi yönetimler tarafından idame ettirilme-

sinin önemi kadar, yerel halkın da rolü büyüktür. Özellikle turizm ekseninde gelişmesi planlanan bölgelerde, daimi olarak bölgeyi destekleyecek ve sahiplenecek olan yerel halkın aktif olarak planlamanın ve yönetimin içine dahil olması, bölgeye dair aidiyeti arttırarak kültürel devamlılığı ve bölgesel güvenliği sağlayacaktır. Sürdürülebilir turizm çerçevesinde, bir kültür bölgesinin eğitim birimlerine sahip olması bölgenin ihtiyaç duyacağı nitelikli elemanı bölge bünyesinde yetiştirerek kendi kendini destekleme olanağı da sunacaktır. (Fanzini & Rotaru, 2012)

Sivrice ilçesi gibi bir yerin kültür bölgesi olarak gelişiminde gereken stratejik planlama, mevcut yapıyı çevre üzerinde makro ölçekteki gelişim yöntemleriyle çalışılabilir. Yapılı çevrede istenilen duruma erişmek için üretilen hedefler vizyonlaştırılır. Oluşturulan vizyonlar doğrultusunda bölgenin gelişmesini ve belirlenen vizyona erişmesini sağlayacak olası senaryolar belirlenir. Oluşturulan senaryoların içerisinde istenilen hedefe erişmeyi sağlayacak, fizibilitesi en yüksek strateji belirlenerek uygulamaya konulur. (Fanzini, Rotaru & Bergamini, 2019) Hem vizyon ve strateji süreçlerinde hem de projenin planlanması ve uygulanması sırasında, sürecin sürekli kendi kendini değerlendiren ve geri bildirim sağlayan bir mekanizmadan beslenmesi, sonucun daha rafine ve hedefe en yakın şekilde çıkmasını sağlayacaktır. (Poli, 2017; Rosen, 2012; Tuğcu, 2019)

Yapılan araştırma ve analizler doğrultusunda belirlenen potansiyeller, Sivrice'nin ekonomik olarak kalkınması, sosyal olarak ilerlemesi ve turizm odağında bir kültür bölgesi olarak gelişmesi konusunda yönlendirici bilgiler vermektedir.

Turizm konusunda gelişme ve kalkınma süreci birçok unsur ve değişken ile şekillenmektedir. Bölgenin konumu ve bölgeye sağlanan ulaşım yöntemleri bölgenin erişilebilirliği açısından önem teşkil eder. Sivrice ilçesi Doğu Anadolu bölgesinde bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle, Karadeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine benzer uzaklıklarda ve bir geçiş noktasında bulunmaktadır. Sivrice'nin mevcut doğası ve Hazar Gölü'nün bir kısmının ilçe sınırlarında bulunması ile birlikte özellikle çevre iller için turizm açısından hem ulaşılabilir hem de ilgi merkezi olma fırsatına sahiptir. Elazığ Havalimanı'nın Sivrice mer-

keze 20 km uzaklıkta olması bölgeye sadece çevre illerden karayoluyla değil, diğer illerden de hava yoluyla ulaşılabilirliği kolaylaştırmaktadır. Sivrice'den geçen mevcut tren hattının olması, demiryolu ulaşımını da desteklemekte ve Doğu ekspresine alternatif veya benzer bir hat oluşturulması konusunda bir temel teşkil etmektedir. Mevcut demiryolu ağı üzerinden İzmir-Afyon-Adana-Elazığ-Van hattında, ya da Samsun-Amasya-Sivas-Elazığ-Van hattında bir çalışma yapılarak Sivrice'nin de içine alınacağı bir düzenleme önerilebilir. Bu tarz bir çalışma, bölgenin de içinde bulunduğu olası turizm rotalarına ulaşım açısından katkı sağlayacaktır.

Sivrice üzerine yapılan araştırma ve analizler, bölgenin turizm açısından büyük potansiyelleri bulunmasıyla beraber, ilçenin Ocak 2020'de geçirmiş olduğu deprem felaketi sonrasında halkının maddi ve manevi zorluklarla karşılaştığını, bu durumun da bölgeye dair yerel halkın aidiyetini zayıflattığını göstermektedir. Aidiyet hissi ve yerel kimliğin oluşturulması bir kültür bölgesinin temellerinin atılması için önemlidir. Kültür bölgesinin turizm çerçevesinde sunduğu önemli varlıklardan birisi o yörenin örf ve adetleriyle şekillenen yaşam tarzları, kültürel etkinlikleri ve yere özgü üretimleridir. Yerel halkın kendi örf ve adetlerine sahip çıkacak, aidiyet hissini kuvvetlendirecek çalışmaların yapılması, yerel ve merkezi yönetimler tarafından teşvik edilmesi gerekmektedir. Yerel halkın sahip olması öngörülen aidiyet hissi, kültürel varlığın korunması ve sahip çıkılması ile beraber bölge dahilinde doğal bir güvenlik hissi de sağlar. Bölgeye dair aidiyet ve yerel kimliğin geliştirilmesinde raporun analiz bölümünde bahsedilen Desteklenmesi Önerilen Toplumsal Gruplar'ın, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi, sosyal hayata daha fazla katılmalarını sağlayacak ve kendilerini güvende hissettirecek mekânlar tasarlanabilir, sosyal projeler düzenlenebilir. Sivrice ilçesinin konumu ve kültürü itibarıyla aile odaklı etkinliklere daha yatkın olması, çocuk odaklı tasarlanacak plan ve projelerin de bu çerçevede daha başarılı olacağına ve aidiyeti arttıracığına dair olumlu bir yaklaşım teşkil etmektedir.

Kültürel üretimin bir parçası olarak gastronomi turizmi, Sivrice gibi 100'den fazla yerel yemeği olan bir bölge için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu konuda yapılacak yatırımlar ve destekler yerel halkın da

dahil edilmesiyle Sivrice'yi gastronomi haritası duraklarından biri haline getirebilir. Sivrice ilçesi, yerel üretimleri açısından mevcut organik arıcılık faaliyetleri ve kendine özgü üzüm çeşidi ile yapılmakta olan bağcılık/şarap üretimi faaliyetleriyle öne çıkmaktadır. Bal ve şarap üretiminin hem yerel halkın kalkınması hem de Sivrice'nin bu üretimleriyle tanıtılarak markalaşması adına büyük katkıda bulunması mümkündür. İlçe genelinde yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetleri ülke geneline göre küçük bir orana sahip olsa bile, yerel halkın bölgesel olarak yapacağı küçük çaplı ancak özelleşmiş tarım ve hayvancılık faaliyetleri, turizme ve yerel ticarete katkıda bulunabilir. Yerel üretimlerin artması, bölge ekonomisine katkıda bulunurken istihdam fırsatı da yaratabilir. Ancak, plansız bir üretim veya yanlış pazarlama stratejileri bölge kaynaklarının tükenerek bölge sürdürülebilirliğinin riske girmesine sebep olabilir. Yerel üretimler dahilinde yapılacak planlama ve projelerin bu riskler gözetilerek oluşturulması gerekmektedir.

Sivrice için turizm potansiyellerinin büyük bir bölümünü doğa ile ilgili turizm çeşitleri oluşturmaktadır. Hazar gölünün su sporları açısından uygun olması, Hazar Baba Kayak Merkezi'nin kış sporlarına fırsat tanınması, bölge doğasının trekking, kamp ve avlanmaya müsait olması bölgedeki turizm çeşitlerindedir. Bu konuda bölgede açılacak veya kapasite olarak büyütülecek mevcut turizm tesisleri bölgenin merkez haline gelmesi konusunda önemli bir rol oynayacaktır. Turizm sektörünün büyümesinin direkt olarak bölge istihdamına katkısı da kaçınılmazdır. Bu tarz turizm çeşitlerinin sürekliliğinin sağlanması konusunda atılacak adımlardan birisi turizm çeşitlerinin eğitim birimleriyle desteklenmesi olacaktır. Özellikle spor aktiviteleri için ilgili spor federasyonlarıyla beraber çalışarak, profesyonel sporcu yetiştirmeye yönelik eğitim birimlerinin kurulması bölgeye olan ilgiyi uzun vadeli olarak arttıracaktır. Bu eğitim birimleri, yıl boyunca profesyonel eğitim verirken, turistik dönemlerde amatör sporcular için de kısa dönemli eğitim vererek turizm sirkülasyonuna dahil olabilirler. Hazar Gölü'nün su sporlarına müsait olması, Batık Kent gibi bir kültür varlığının da bulunmasıyla beraber dalış sporunu ve eğitimini bu bölge için çekici kılabilir. Bu öneriler, bölgenin yaz mevsimine gelen verimli turistik sezonu ve hafta sonları çocuklarıyla

beraber tatil amaçlı gelen ailelerin dışında, hafta içi ve diğer sezonları aktif hale getirecek planlamalar dahilinde geliştirilebilir. Turizmin sürdürülebilirlik sağlaması açısından yıl boyunca aktifliğini sağlayacak farklı turizm çeşitleri ve aktivitelere yatırım yapılması faydalı olacaktır.

Sivrice'nin içinde bulunduğu bölgenin kültürel ve demografik yapısı ile uyumlu olarak, Sivrice'de çocuk odaklı turizm çalışmalarının yapılması uygun görülmüştür. Daha önce bahsedilen spor turizmini destekleyecek eğitim birimleri, 18 yaş altı gençler ve çocuklara uygun spor programları içerebilirler. Spor programlarının yanı sıra, mevcut kamp alanları ve macera parkı sayesinde gençler için dönemsel kamp programları sağlayan tesisler sağlanabilir. Gençlerin ve çocukların aileleri ile beraber gelip tatil dönemlerinde hem konaklayabilecekleri hem de eğlenebilecekleri tesislerin planlanması bu konuda olumlu bir girişim olacaktır. Çocuk odaklı planlanan girişimlerin kısa vadede bölge tanıtımına ve gelişimine katkısı olacağı gibi uzun vadede de büyük bir katkı sağlama olanağı vardır; çocukken tatillerini Sivrice'de geçirmiş olan bir gencin yetişkin olup kendi ailesini kurduğunda aynı deneyimleri çocuklarıyla yaşayabilmek için tekrar burayı ziyaret etmesi kaçınılmazdır. Böylelikle bölgenin 10-15 sene içerisinde yerleşik bir aile döngüsü ve hafızasına kavuşması mümkün olabilir ve çocuk odaklı turizmi sürdürülebilir hale getirebilir. Çocuklara yönelik çalışmalar, bölgenin deprem kuşağında olmasının da etkisiyle, olağanüstü durumlara karşı farkındalık yaratmayı sağlayacak eğitimleri de içinde barındıran bilim merkezleri ile desteklenebilir. Bilim merkezlerinin mevcut kamp olanaklarıyla beraber değerlendirilmesi, çocuk odaklı aktivitelerin geniş bir perspektifte değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Sivrice'de yeraltı sıcak su kaynağı bulunması, bölgenin sağlık turizmi açısından da gelişme fırsatı olduğunu göstermektedir. İlçenin kendi doğa güzellikleri ve sakin yapısı da bu konuda destekleyici olmaktadır. Bu doğrultuda Sivrice dahilinde Hazarbaba Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi mevcuttur. Geliştirilerek, kapasitesinin büyütülmesi düşünülebilir. Sivrice'nin ulaşılabilirlik açısından birçok olanağı olması ve Doğu Anadolu bölgesinde merkezi bir konumda olması, kongre turizmi açısından da bölgeyi çekici kılar. Halihazırda yapılması planlanan kongre merkezi bu konudaki gelişim için iyi bir adım teşkil etmektedir.

Batık Kent gibi kültürel ve tarihi bir mirasın bölge sınırları içerisinde bulunması, Sivrice'nin konum olarak bir kültür ve arkeoloji rotası dahilinde değerlendirilmesi açısından büyük bir fırsat sağlamaktadır. Batık Kentin uygun koruma yöntemleri ve güvenlik önlemleri ile mümkün olduğunca analog, aslen dijital olarak sergilenmesi bölgenin ilgi çekmesine katkıda bulunacaktır. Batık Kent arkeolojik olarak gerekli önlemler çerçevesinde çalışmada belirtilen arkeolojik eğitim, dalış eğitimi ve dalış sporuna fırsat tanıyabilir.

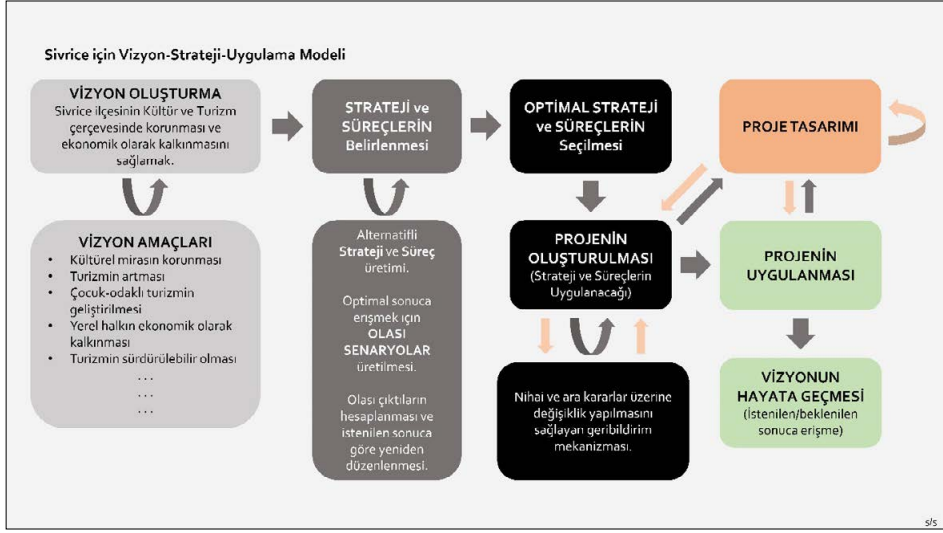
Deprem sebebiyle hasar görmüş Sivrice Ağustos 2020 itibariyle kentsel dönüşüm sürecine girmiştir. Sivricelilerin ihtiyaçlarını karşılayacak hasarlı konutların yıkılarak yeniden yapılması yerel halkın günlük yaşantısına dönebilmesi için önem teşkil etmektedir. Hasarlı ve yıkılan yapılardan çıkan artık yapı malzemeleri ve mekânsal olarak boş kalmış merkez bölgeleri Sivrice için geri dönüşüm teması ile tanışma konusunda bir fırsat teşkil edebilir. Geri dönüşüm kültürü 21. yüzyılda doğanın korunması ve tüketimin azaltılması çerçevesinde birçok konu başlığı altında çalışılmakta ve uygulanmaktadır. Sivrice'nin içinde bulunduğu deprem kaynaklı zor süreci, geri dönüşüm hareketiyle atlatması ve ilerletmesi durumunda bölgeye ait bir tema haline getirmesi mümkün olabilir. Deprem sebebiyle kurulmuş olan konteyner kent, kentsel dönüşüm sürecinin tamamlanmasıyla kullanım dışı kalacaktır. Kullanım dışı kalacak konteynerlerin yeniden kullanılarak geri dönüştürülmesi, yerel halkın bu konudaki karar ve tasarım sürecine dahil edilmesi hem mekânsal hafızanın nötrlenmesine hem de bölgenin sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilir. Geri dönüşüm temasının ilerletilmesi, turizm sektörüne de yansıtılabilir. Bu konuda mevcut köylerin geri dönüşüm zincirine dahil olarak konaklamaya müsait hale gelmesi, sürdürülebilir ve ekolojik konaklama alanları üretilmesi bu tarz bir planlamaya katkıda bulunacaktır.

Turizm sektörünün ilerlemesi, hizmet sektöründe nitelikli eleman ihtiyacını da doğuracaktır. Böyle bir durumda eğitim birimleri turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirmek üzere planlanabilir ve Sivrice spor birimleriyle beraber turizm konusunda da bir eğitim merkezi haline gelebilir. Olası bir turizm yoğunluğunun bölgenin ekonomik olarak kalkınmasına ve korunmasına sağlayacağı katkı elbette büyük olacaktır,

ancak doğru planlamalar yapılmaması durumunda bölge kalkınması ve doğası risk altına girebilir. Çalışmaların sonucunda Sivrice'nin bir turizm merkezi olması ve aşırı yoğunluk yaşanması ihtimalinde, ziyaretçi sirkülasyonu çevrenin beklenenden daha hızlı kirlenmesine ve zarar görmesine sebep olabilir. Olası bir ani büyümede mevcut altyapının yetersiz kalması durumunda bölgenin aniden kullanım dışı kalmasına ve yapılan yatırımların zarara uğrama durumu ile karşılaşılabilir. Bölge turizm açısından yaptığı yatırımlarla başarı elde etmesine rağmen, yerel halkın ekonomik olarak kalkınması sağlanamaz ise bölgenin ilerleyen dönemlerde soylulaşmasına ve yerel halkın göç ederek yerel kimliğin yok olmasına sebep olabilir. Bir turizm bölgesinin şüphesiz ki kalkınması için pazarlanması ve markalaşması büyük önem teşkil eder. Ancak gelişim sürecinde ani bir sıçrama olması, yerel halkın adaptasyon sürecinin zayıflatarak mevcut kimlik ve aidiyetin yıpranmasına sebep olabilir. Bu gibi risklerin önüne geçmek ya da minimuma indirebilmek için yerel ve merkezi yönetimlerin organize bir şekilde tüm yerel aktörleri bünyesine dahil edebildiği bir yöntemle hareket etmesi önerilmektedir.

Sivrice üzerine yapılan analiz çalışmaları ve potansiyel tespitleri, bölgede yapılacak tasarımların yere özgü tüm aktörlerin dahil olacağı bir ağ-aktör haritalaması ile detaylı olarak çalışılabileceğini göstermektedir. Bu tarz bir yaklaşım, tasarım sürecinde halktan yönetim birimlerine ve bölgeye ait tüm veri girişlerine eşit değerlendirme hakkı tanıyarak etraflıca, tüm aktörlerin gözetildiği bir tasarım süreci önerir. Bu yöntemin geliştirilebilir olması, adaptasyon gücünün yüksek olduğuna ve geri bildirim mekanizmasının kuvvetli olacağına işaret etmektedir. Ağ haritalaması yöntemine ek olarak katılımcı tasarım yönteminin kullanılması, yerel halktan oluşan aktörlerin tasarım sürecinde etkili olmaları, fikir beyan etmeleri ve tasarımı yönlendirmelerini sağlar. Bu yöntem aynı zamanda kullanıcının aidiyet ve sahiplenme hissini de kuvvetlendirecektir. Özellikle, raporda desteklenmesi önerilen grupların bu sürece dahil edilmesi tasarım ve planlama sürecine katkı sağlayacaktır. Bu tarz bir yaklaşım, gelişim süreci geçiren bir bölge halkının çevreye olan adaptasyonunun da kademeli bir şekilde olması konusunda yardımcı olacaktır. Sivrice gibi yerel halkın yakın zamanda deprem gibi yıkıcı bir doğa ola-

ıyla karşılaşmış olduğu bir bölgede ani değişimler olması, halk için tehdit unsuru yaratabilir. Katılımcı tasarım ile halk bu sürece dahil edilerek tehdit unsuru ortadan kaldırılabilir.

Şekil 158. Sivrice için vizyon-strateji-tasarlama-uygulama modeli çalışılması örneği

Yapılan araştırma ve analizler, Sivrice'nin gelişiminde faydalanılabilecek potansiyeller, fırsatlar ve yöntemlerden bahsetmektedir. Sivrice gibi bir bölgenin turizm ekseninde gelişebilmesi için tüm bu verileri sistematik olarak sentezleyebileceği bir model üzerinden hareket etmesi önerilebilir. Makro ölçekte belirlenen gelişim yöntemleri, bir kültür bölgesinin gelişebilmesi için önce net olarak tanımlanmış bir vizyon ihtiyacı duyar. Bölge adına yapılabilecek çevrede erişilmesi istenilen ideal durum, hedefler belirtilerek netleştirilir. İstenilen vizyon ve hedeflere ulaşabilmek için bölgenin sağladığı potansiyeller ve riskler olası durumlar çerçevesinde senaryolaştırılarak optimal sonuç için rafine edilir. Rafine edilen olası senaryolar doğrultusunda seçilen yöntemlerle izlenecek olan gelişim stratejileri ve uygulama süreçleri belirlenir. Belirlenen stratejilerin adaptasyona açık olarak bir geri bildirim mekanizmasından beslenerek planlanması ileriki safhalarda olabilecek aksaklıklar ve sorunlar için esneklik sağlar. Uygulanması planlanan projenin tasarımının gelişime etki edecek nihai kararların alınma sürecinde etkileşimli olarak oluşturulması, ile-

riye dönük olası sorunların da önüne geçilmesini sağlayacaktır. Sivrice için bu tarz bir vizyon-strateji-tasarlama-uygulama modeli çalışılması düşünülebilir. (Şekil 158) Bu tarz bir modelin amacı, her aşamasında sahip olduğu geri bildirim mekanizması sayesinde istenilen duruma en yakın sonuca ulaşmayı sağlamaktır.

REFERANSLAR

- 798 Art District (t.y.). 01.01.2021 tarihinde http://www.798district.com/en/798_discover/798_gallery/ adresinden erişildi.
- Adanalı, Y.A. (2020). *Bir Umut Kapısı*. 01.01.2021 tarihinde <https://beyond.istanbul/bir-umut-kap%C4%B1s%C4%B1-8ccd302dfb6> adresinden erişildi.
- AFAD (t.y.). Mobil Deprem Simülasyon Merkezleri, 18. 01. 2021 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/mobil-deprem-simulasyon-merkezleri> adresinden erişildi.
- Afetinan, A. (1973). *Cumhuriyetimizin 50. Yılı İçin Köylerimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Agarez, R. (2014). *Regionalism, Modernism and Vernacular Tradition in the Architecture of the Algarve, Portugal, 1925-1965*. (Doktora Tezi). ABE Journal.
- AGC Glass Europe. (2013). *Recycling of Glass from Construction & Demolition Waste*. 01.01.2021 tarihinde <https://agc-flattoflat.eu/wp-content/uploads/2017/01/Recycling-of-Glass-from.pdf> adresinden erişildi.
- Ahunbay, Z. (2010). *Arkeolojik Alanlarda koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme*. Ankara: TÜBA-KED.
- Aksın, A. (2015). *19. Yüzyılda Harput Vilayetinde Hazar Gölü ve Çevresi*. Osmanlı Devleti'nde Nehirler ve Göller 2. Kayseri: Not Yayınları, 69-86.
- Aksoy E. (2007). *Elazığ'daki depremden sonra Hazar Gölü'nde su seviyesi yükseldi*. Milliyet Gündem Haberleri.
- Algan, H. (2011). *Halkevlerinde İnkılap Temsilleri (1932-1951)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alkan, N. (2014). 1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi. *Gazi Akademik Bakış*, 15, 98-104.
- Altunyıldız Artun, N. (2019). Harabe Kavrayışının Tarihi. B. Bal (Der),

- Muhafaza Mimarlık, İletişim Yayıncılık, 125-163.
- Alyamaç, K. E. ve diğerleri (2007). Building Damages That Were Occured After The February–2007 Sivrice-Elazığ Earthquakes, Reasons Thereof And General Structural Situation, *Altıncı Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı İstanbul*.
- Ambraseys, N. N. (1989). Temporary seismic quiescence: SE Turkey. *Geophysical Journal*, 96, 311-331.
- Ambraseys, N. N. & Jackson, J. A. (1998). Faulting associated with historical and recent earthquakes in the Eastern mediterranean region. *Geophysical Journal International*, 133, 390–406.
- Anadolu Ajansı (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr> adresinden erişildi.
- Ancient Origins (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.ancient-origins.net/ancient-places-europe/oldest-submerged-city-5000-old-sunken-perfectly-designed-city-south-greek> adresinden erişildi.
- Andreasyan, H. D. (1964). *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi 1608-1619*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 1073, İstanbul: Baha Matbaası.
- Reichert-Schick, A. (2018). The village as a hotel. Tourism-oriented revitalisation of rural settlements: a good practice concept for European peripheries?
- AMT-LAB (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://amt-lab.org/blog/2017/9/rome-wasnt-built-in-a-day> adresinden erişildi.
- Anji Play (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://anjiplay.com> adresinden erişildi.
- Anonim a. (1935). Köy Evleri Proje Müsabakası. *Arkitekt*, 51, 93.
- Anonim b. (1936). Dil, Edebiyat, Tarih Komitesi. *Altan*, 13, 4.
- Anonim c. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ardıçoğlu, N. (1964). *Harput Tarihi*. İstanbul: Harput Turizm Derneği Yayınları.
- Archdaily a (t.y.). *MALHA / Tavares Duayer Arquitetura*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/877147/malha-tavares-duayer-arquitetura> adresinden erişildi.

- Archdaily b (t.y.). *Escritórios Revigrés / Carlos Castanheira*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/586969/escritorios-revigres-carlos-castanheira> adresinden erişildi.
- Archdaily c (t.y.). *Container Block in Haojiacun Urban Village / Bounds Plan + BA Studio*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/943174/container-block-in-haojiacun-urban-village-bounds-plan-plus-ba-studio> adresinden erişildi.
- Archdaily d (t.y.). *Open Air Library / KARO Architekten*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/39417/open-air-library-karo-architekten> adresinden erişildi.
- Archdaily e (t.y.). *Ningbo Historic Museum / Wang Shu, Amateur Architecture Studio*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/14623/ningbo-historic-museum-wang-shu-architect> adresinden erişildi.
- Archdaily f (t.y.). *Ningbo Historic Museum / Wang Shu, Amateur Architecture Studio, Gallery*. 01.01.2021 tarihinde https://www.archdaily.com/14623/ningbo-historic-museum-wang-shu-architect?ad_medium=gallery adresinden erişildi.
- Archdaily g (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://archdaily.com/> adresinden erişildi.
- Archdaily h (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <http://www.archdaily.com/2967/kraanspoor-oth-ontwerpgroep-trude-hooykaas-bv> adresinden erişildi.
- Archello (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://archello.com/project/climate-control-exhibition> adresinden erişildi.
- Archeological Park Baia (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://subaia.com/en/archaeological-park-baia> adresinden erişildi.
- Architizer (t.y.). *Freitag Flagship Store*. 01.01.2021 tarihinde <https://architizer.com/projects/freitag-flagship-store/> adresinden erişildi.
- Ardvila (t.y.). *Oriented Strand Board*. 01.01.2021 tarihinde <https://ardvila.lt/en/products/oriented-strand-board/> adresinden erişildi.
- Are (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://are.na> adresinden erişildi.
- Arkitera (2017). *Müze yeni bir kültürel peyzaj oluşturacak*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.arkitera.com/soylesi/muze-yeni-bir-kulturel->

- peyzaj-olusturacak/ adresinden erişildi.
- Arrhenius, T. (2012). *The Fragile Monument-On Conservation and Modernity*. London: Artifice Books.
- Arslan, A. & Çağlayandereli, M. (2016). Köy ve Kırsal Kalkınma. *Sosyoloji Günlük Yaşamı Anlamak*, 369-389. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Arslan, H. (2019). *Türkiye’de Kırsal Sosyolojisi Araştırmaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arslan, L. (2020). *Çocuğa deprem nasıl anlatılmalı?*. 18. 01. 2021 tarihinde <https://www.e-psikiyatri.com/cocuga-deprem-nasil-anlatilmali> adresinden erişildi.
- Artfacade (2020). *Petite Maison 4 Container*. 01.01.2021 tarihinde <https://artfasad.com/projets-maison/petite-maison-4-container/> adresinden erişildi.
- Awan, N. ve diğerkleri (2011). *Spatial agency: Other ways of doing architecture*. Abingdon, Oxon, England: Routledge.
- Aycı, H. (2008). Yerelin İçerisindeki Evrenseli Aramak: ‘Eleştirel Bölgeselcilik’ in Öne Çıkan Kavramları Aracılığıyla Han Tümertekin’in B2 ve SM Evlerine Bir Bakış. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ayers A. (2012). *Palais de Tokyo rejuvenated in Paris by Lacaton & Vassal*. 28.01.2021 tarihinde <https://www.architectural-review.com/today/palais-de-tokyo-rejuvenated-in-paris-by-lacaton-and-vassal/8630777.article> adresinden erişildi.
- AzoBuild (2013). *A Guide to Brick Recycling*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.azobuild.com/article.aspx?ArticleID=8123> adresinden erişildi.
- Balaban M. (t.y.). Batıkent Fotoğraf Arşivi.
- Belardi, P. (2020). *Norcia’nın Öğrettikleri*. (N. U. Dalay, Çev.). İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Bernard Tschumi Architects (t.y). 01.01.2021 tarihinde <http://www.tschumi.com/projects/14/> adresinden erişildi.
- Beyond İstanbul. (2017). *Düzce Umut Evleri 2017 Dünya Habitat Ödülleri Finalistleri Arasında*. 01.01.2021 tarihinde <https://>

- beyond.istanbul/d%C3%BCzce-umut-evleri-2017-d%C3%BCnya-habitat-%C3%B6d%C3%BClleri-finalistleri-aras%C4%B1nda-9623027f95a4 adresinden erişildi.
- BCA (t.y.). *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*. 01.01.2021 tarihinde <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar, *Cogito*, 76, 192-204.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: on the Theory of Action*, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. ve diğerleri (1995). *Free Exchange*, UK: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production, Essays On Art And Literature*, US: Colombia University Press.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*, New York: Cambridge University Press.
- Arslan, H. (2019). *Türkiye’de Kır Sosyolojisi Araştırmaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bozdoğan, S. (2008). *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bravo A. (2008). Some pigsty, *Dwell Magazine*.
- Brockwell Bake (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://brockwell-bake.org.uk> adresinden erişildi.
- C. A. (t.y.). *Inclusive Parks in Arsal, Hermel, Barja And Qaraoun*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.catalyticaction.org/projects/inclusive-parks/> adresinden erişildi.
- C.A. (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.catalyticaction.org/what-we-do/> adresinden erişildi.
- Caixa Forum Madrid (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.e-architect.com/madrid/caixa-forum> adresinden erişildi.
- Caner, Ö. ve diğerleri (2013). Yaşlı Dostu Şehir Kavramı: Neden? Nasıl?, *Yaşlı Dostu Şehirler: Kavramsal Çerçeve Ve Örneklerle Değerlendirmeler*, Güneş Kitap Evi, 9-10.
- Carlos, G. D. ve diğerleri (2015). Vernacular Architecture, *Seismic Retrofitting: Learning from Vernacular Architecture*, London: Routledge, 11-16.

- Ceylan Baba, E. (2012). Kullanıcı Katılımı Kavramının Kısa Tarihçesi, *Tasarım Demokrasisi ve İstanbul*, Sosyal Yayınları, 68-70.
- Ciorra, P. & Marini, S. (2012). *Re-cycle. Strategies for the Architecture, City and Planet*. Milano: Electa.
- Circarq (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://circarq.wordpress.com/2013/10/21/la-antigua-central-electrica-del-mediodia/> adresinden erişildi.
- Coğrafi Yapı (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.elazig.bel.tr/kent-rehberi/cograf-yapi/217/> adresinden erişildi.
- Concrete Network (t.y.). *Concrete Recycling & Crushed Concrete*. 01.01.2021 tarihinde https://www.concretenetwork.com/concrete/demolition/recycling_concrete.htm adresinden erişildi.
- CRSI (t.y.). *Recycled Materials*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.crsi.org/index.cfm/architecture/recycling> adresinden erişildi.
- Culturedam (t.y.). 28.01.2021 tarihinde <http://culturedarm.com/1937-paris-international-exposition/> adresinden erişildi.
- Curtis, W. J. R. (1986). Towards an Authentic Regionalism, *Mimar Architecture in Development*, 19, 24-31.
- ÇEKÜL (2010). *Yerelden Ulusala Ulusaldan Evrensele Koruma Bilincinin Gelişim Süreci*, İstanbul: ÇEKÜL Vakfı.
- ÇEKÜL Arşivi. (2005). Rap 565. Yer no: ç8,ela2,d1-8.
- Çeviker, A. ve diğerleri (2018). Unıcef'e göre Türkiye'de dezavantajlı kabul edilen grupların sportif etkinliklerle sosyal uyumun sağlanması, *Journal of Social Sciences Institute*, 12.
- Çontu, M. (2006). Alternatif turizm çeşitleri ve Kızılcahamam termal turizmi örneği. (Yüksek Lisans Tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Dana K, (2011). The risky business of a meta-morphosis, *Dayligh and Archtiecture Magazine*.
- DAC (t.y.). *Danish Architecture Center*. 28.01.2021 tarihinde <http://www.dac.dk/en/dac-life/copenhagen-x-galleri/cases/gemini-residence/> adresinden erişildi.
- Dekker R. (2011). Art Zone Beijing: Site of 'cultural revolution' or showpiece of city marketing?. (Yüksek Lisans Tezi) Ghent

- Üniversitesi, Ghent.
- Delisi (t.y). H8M – *Automatic wire straightening and cutting machine*. 01.01.2021 tarihinde <http://www.delisisrl.com/prodotti/h8m-straightening-and-cutting-machine/> adresinden erişildi.
- Demirbaş, Y. (1998). Finike Turizm Potansiyelinin Türk Turizmindeki Yeri. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demirdağ, E. (2020). *MMO Elazığ Şube Başkanı: Deprem kentsel dönüşüm için bir fırsat*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/mmo-elazig-sube-baskani-deprem-kentsel-donusum-icin-bir-firsat-5617116/> adresinden erişildi.
- Demirel, N. (2018). Kır Sosyolojisi ve Kırsal Kalkınma. *USOBED (Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi)*, 2, 194-210.
- Demirgüç, U. (2006). Mimarlıkta Eleştirel Bölgeselcilik ve Turgut Cansever. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Deprem Bilgileri (t.y). 01.01.2021 tarihinde <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> adresinden erişildi.
- Derin, Z. (2010). İzmir Yeşilova Höyüğünde Yeni Bir Eğitim Yöntemi: Zaman Yolculuğu, *TÜBA-KED*, 8.
- Design Boom (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.designboom.com/architecture/oma-fondazione-prada-headquarters-in-largoisarc-milan/> adresinden erişildi.
- Dezeen (t.y). 28.01.2021 tarihinde <https://www.dezeen.com/2015/08/14/frosilo-apartments-offer-great-combination-old-new-mvrdv-movie-jacob-van-rijs-copenhagen/> adresinden erişildi.
- Dictionary of Etymology (2001). New York: Chambers Harrap Publishers Ltd., 3. Baskı.
- Do317 (t.y) 01.01.2021 tarihinde <https://do317.com> adresinden erişildi.
- Doğan, M. (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Dresben, A., Hsu, E., Leung, A., & Quintana, T. (2015). *Amnesia, Perspecta*, 48. Cambridge, MA: MIT Press.
- Durkan, E. (2017). *Çocuklar deprem gerçeğini oyunlarla öğreniyor*. 18. 01. 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cocuklar->

- deprem-gerceğini-oyunlarla-ogreniyor/952284 adresinden erişildi.
- Dursun, D. ve diğerleri (2019). Çocuk ve Kentsel Mekân İlişkisi: Erzurum'da Çocuk Oyun Alanlarının Erişilebilirlik ve Alansal Yeterlilik Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 11-27.
- Durusoy, E. (2016). *Tarihi Yoldan Kültürel Rotaya, Milas ile Labraunda Arasındaki Yolun Korunması ve Yöntemi*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- EBB (2020). 18. 01. 2021 tarihinde https://cepte.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=6208&cat_icerik=3&menu_id=24 adresinden erişildi.
- Elazığ güneşin açısı (t.y). 01.01.2021 tarihinde <http://sun-direction.com/city/61848,elazig/> adresinden erişildi.
- Elazığ Halk Oyunları (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-245749/elazig-halk-oyunlari.html> adresinden erişildi.
- Elazığ Havalimanı (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Havalimani/Elazig/AnaSayfa.aspx> adresinden erişildi.
- Elazığ İli Köy Nüfusları (2018). 01.01.2021 tarihinde <https://www.drdatastats.com/elazig-ili-koy-nufuslari-2018-yili/> adresinden erişildi.
- Elazığ Mutfağı (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-246152/elazig-mutfagi.html> adresinden erişildi.
- Elazığ-Tunceli Fırat Havzası Turizmi Geliştirme Çalıştayı (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-58663/elazig-tunceli-firat-havzasi-turizmi-gelistirme-calista-.html> adresinden erişildi.
- Elmacı, H. ve diğerleri (2020). 24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Depremi (Mw=6,8) Saha Gözlemleri ve Değerlendirme Raporu, Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara.
- Elmas, A. (2018). 1923-2016 Yılları Arası Hükümet Programlarında Dezavantajlı Gruplar, *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 945-953.
- Endeksa. (2017-2020). *Elazığ Sivrice Nüfusu*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.endeksa.com/tr/analiz/elazig/sivrice/demografi>

- adresinden erişildi.
- Enşici, B.A. (2018). *Çocuk Dostu Kentler İçin Mekânsal Yaklaşımlar*. 18. 01. 2021 tarihinde <https://beyond.istanbul/%C3%A7ocuk-dostu-kentler-i%CC%87%C3%A7in-mekansal-yakla%C5%9F%C4%B1mlar-7cb722560010> adresinden erişildi.
- Erder, C. (2020). *Tarihi Çevre Algısı*, İstanbul: YEM Yayınları.
- Eres, Z. (2008). *Türkiye’de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu*. (Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ergen, S. (2007). *Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Erickson, A. (2012) 01.01.2021 tarihinde <https://www.bloomberg.com> adresinden erişildi.
- Expedia (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.expedia.com/798-Space-Beijing.d6061619.Vacation-Attraction> adresinden erişildi.
- Eyüce, A. (2005). *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Fanizini, D. & Rotaru, I. (2012). The Italian Cultural District as a Model for Sustainable Tourism and Territorial Development. *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 5(2), 11-34.
- Fanizini, D., Rotaru, I. & Bergamini, I. (2019). Anticipation in Built Environment Design. *Handbook of Anticipation*. Cham: Springer
- Ferlenga, A. (2013). Dimitris-Pikionis- s. 1887-1968. 01.01.2021 tarihinde <https://oldgardens.wordpress.com/2013/01/22/walk-path-to-the-acropolis-athens-greece/alberto-ferlenga-dimitris-pikionis-1887-1968-1/#main> adresinden erişildi.
- Fleming, J. ve diğerleri (1998). *Architecture and Landscape Architecture*, USA: Penguin Books.
- Floor Nature (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.floornature.com/re-cycle-strategies-for-architecture-the-city-and-the-planet-7531/> adresinden erişildi.
- Führ, E. H. (2008). *Mimarlığın Mevcudiyeti, Zaman ve Mekân*, İstanbul: YEM Yayınevi, 40-57.

- Frampton, K. (1991). *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance, the Anti-Aesthetic, Essays on Postmodern Culture*, Seattle, Washington: Bay Press, 16-30.
- Frampton, K. (1996). *Prospects for a Critical Regionalism, Theorizing a New Agenda for Architecture: an Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, New York: Princeton Architectural Press, 470-482.
- G.U.B. (t.y.). *What is Growing Up Boulder?*. 01.01.2021 tarihinde <http://www.growingupboulder.org/mission-vision-goals--impact.html> adresinden erişildi.
- Glendinning, M. (2014). *The Conservation Movement: A history of Architectural Preservation Antiquity to Modernity*. London: Routledge.
- Goric (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://goric.com> adresinden erişildi.
- Granger, T. (2018). *Recycling Mystery: Windows*. 01.01.2021 tarihinde <https://earth911.com/home/house/recycling-mystery-windows/> adresinden erişildi.
- Green, S. (2010). *Bringing the Steiner Waldorf Approach to your Early Years Practice*. USA: Routledge.
- Görker, I. (2020). *Deprem ve çocuklarda etkileri*. 18. 01. 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/deprem-ve-cocuklarda-etkileri-41657293> adresinden erişildi.
- Güney Kurtalan Ekspresi (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.tcdtasimacilik.gov.tr/tren/guney-kurtalan-ekspresi/> adresinden erişildi.
- Gürevin, S. (2020). *Sualtı Kültürel Peyzajın Dokümantasyonu ve Haritalanması: Likya Antik Bölgesi-Kaş. (Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul*.
- Gürkan, E. T. (2017). *Atıklarından Üretilen Tuğla Tarifleri: Waste Based Bricks*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.arkitera.com/haber/atiklarlardan-uretilen-tugla-tarifleri-wastebasedbricks/> adresinden erişildi.
- Hacıalibeyoğlu, F. (2013). *Mimari Tasarım Sürecinde Katılım Sorunu ve Yaklaşımlar*. 01.01.2021 tarihinde <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=393&RecID=3477>

- adresinden erişildi.
- Hacalibeyoğlu, F. (2017). Mimarlıkta Kullanıcı Katılımlı Tasarım Modeli, *Ege Mimarlık*, 40-43.
- Harler, C. (2001). *Dealing with Gypsum*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.recyclingtoday.com/article/dealing-with-gypsum/dealing-with-gypsum/> adresinden erişildi.
- Hasol, D. (2014). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayın.
- Haykır, Y. (2007). Elazığ (Elaziz) Halkevi Yayınları ve Altan Dergisi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 171, 121-171.
- Haykır, Y. (2006). Tek Parti Dönemi Valilerinden Tevfik Sırrı Gür ve Elazığ Valiliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 311-347.
- Hays, K. M. (1998). *Architecture theory since 1968*, Cambridge, MA: MIT Press.
- HEGEM. (2017). Kadın İstihdamı, Elazığ İli Sosyal Analiz Çalışması, *HEGEM Yayınları*, 66, 199-202
- Held, S. (t.y.). *Don't Waste A Great Opportunity – Recycle!*. 01.01.2021 tarihinde <https://precast.org/2019/07/dont-waste-a-great-opportunity-recycle/> adresinden erişildi.
- Heller, N. (t.y.). *A Brief History of Playground Design*. 01.01.2021 tarihinde <http://thefield.asla.org> adresinden alındı.
- Herzog de Meuron (t.y.) 28.01.2021 tarihinde <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/201-225/201-caixaforum-madrid.html> adresinden erişildi.
- HEY. (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.imaginableguidelines.org/> anasayfa adresinden erişildi.
- Hoflab (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <http://www.hoflab.it/architettura/regesto/chiesa-delle-macerie> adresinden erişildi.
- Housmadyan, (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://www.houshamadyan.org> adresinden erişildi.
- Hroch, M. (2007). Introduction: National romanticism. B. Trencsényi & M. Kopeček (Der.), *Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe, vol. II, National Romanticism: The Formation of National Movements*, sf. 4-18. Budapest: Central European

University Press.

Huysen, A. (2003). *Present Pasts. Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Stanford, CA: Stanford University Press.

I luoghi del sacro (t.y). 01.01.2021 tarihinde http://www.lavalnerina.it/dett_luogo.php?id_item=460 adresinden erişildi.

Iamsterdam (t.y.) 01.01.2018 tarihinde <https://www.iamsterdam.com/en/see-and-do/amsterdam-qr/north/het-kraanspoor> adresinden erişildi.

Inhabitant (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://inhabitat.com/the-city-of-lucerne-turns-taking-out-the-trash-into-a-fun-game/lucerne-trash-games/> adresinden erişildi.

Interior Design (t.y.). 28.01 2021 tarihinde <http://www.interiordesign.net/projects/9456-every-room-tells-a-story-germany-s-seehaus-forelle-haeckenhause-resort/> adresinden erişildi.

İklim Sivrice (t.y). 01.01.2021 tarihinde https://www.meteoblue.com/tr/hava/historyclimate/climatemodelled/sivrice_t%C3%Bcrkiye_300601 adresinden erişildi.

İnce, M. Ç. (2019). Recycling disused spaces: An alternative to transform architectural waste into resource (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Karadoğan, S., Tonbul, S. & Necati, Ö. (2005). Elazığ kenti ve Yakın Çevresi için CBS Ortamında Olası Doğal risk Değerlendirmesi ve Afet Bilgi Sistemi Örnek Uygulaması. *Ege Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu*, 483-492.

Karaömerlioğlu, A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaymaz, M. (1996). Sivrice Yöresi Ağızları. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Kentsel Strateji (n.d.). *Fırat 2023-Fırat'ı Tasarlamak*. 01.01.2021 tarihinde <https://kentselstrateji.com/wp-content/uploads/Firati-Tasarlamak.pdf> adresinden erişildi.

Kervankıran İ. (2014). Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9(11),

2-16.

- Kinney & Wharton (2008). *An Encounter with Reggio Emilia Children's early learning made visible*. USA: Routledge.
- Koolhaas, R. & Otero-Pailos, J. (2014). *Preservation is Overtaking Us*. New York: GSAPP Books.
- Kozicki, C, & Carlson, C. (t.y). *Gypsum Recycling*. 01.01.2021 tarihinde <https://feeco.com/gypsum-recycling/> adresinden erişildi.
- Köşker, H. (2001). Van'ın turizm potansiyeli ve geliştirilebilir turizm çeşitleri. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kraanspoor OTH Architecten (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/2967/kraanspoor-oth-ontwerp-groep-trude-hooykaas-bv> adresinden erişildi.
- KRDAE. (2021). Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 01.01.2021 tarihinde <http://www.koeri.boun.edu.tr/scripts/lst5.asp> adresinden erişildi.
- Küçükali, A. (2014). Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapının Kadınların Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri: Erzurum Örneği, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1-19
- Kültür Portalı (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr> adresinden erişildi.
- Lacaton&Vassal (2011). 01.01.2021 tarihinde <http://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=56> adresinden erişildi.
- Lacaton&Vassal (2012). 01.01.2021 tarihinde <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=20> adresinden erişildi.
- Laegemiddel Styrelsen (t.y). 28.01.2021 tarihinde https://laegemiddelstyrelsen.dk/en/publications/2011/from-old-industrial-plant-to-open-workspace/~/_media/C5E9955E543345FBA76E2813A2659A4A.ashx adresinden erişildi.
- Latour, B. (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, B. (1990). Technology is Society Made Durable. *The Sociological Review*, 38, 103–131.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford UP.

- Lillard, P. P. (1972). *Montessori: A Modern Approach*. New York: Schocken Books Inc.
- Maas, W. (2005). *KM3: Excursions on capacities*. Barcelona: Actar.
- Marini, S. (2017). *Heritage. Orchestra Rehearsal*. Venice: Bruno.
- Marini, S. & Corbellini, G. (2016). *Recycled Theory: Illustrated Dictionary*. Macerata: Quodlibet.
- Marquez, F., Levene R. & Maas, W. (2014). MVRDV, *El Croquis*, 173.
- Martorell, G., Papalia, E. & Feldman, R. (2014). *A Child's World Infancy through Adolescence*. New York: McGraw-Hill Education.
- Mintzer, M. (2018). *We let kids design our city, here's what happened*, TED Talk. 01.01.2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=9cudn_vSdCY&feature=emb_logo adresinden erişildi.
- Mizan, E. (2010). Türkiye'de Tek Parti Dönemi Köycülük Düşüncesi ve Köycülük Uygulamaları. (Yüksek Lisans Tezi) T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul.
- Modernize. (t.y). *Insulation Types: Pros and Cons*. 01.01.2021 tarihinde <https://modernize.com/homeowner-resources/other/insulation-types-pros-and-cons> adresinden erişildi.
- Modül Planlama (2018). *Elazığ-Tunceli Fırat Havzası Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi, Keban Gölü ve Hazar Gölü Sulak Alanı 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı: Plan Açıklama Raporu*. 15.10.2020 tarihinde Sivrice Belediyesi'nden alınmıştır.
- Mortaş, A. (1935). Köy Projesi. *Arkitekt*, 50, 320.
- MVRDV (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.mvrdv.nl/projects/143/fr%C3%B8silo> adresinden erişildi.
- Nabi, Y. (1939). Nüfus Meselesi Karşısında Türkiye. *Ülkü*, 34, 43-44.
- Narköy (n.d.). 01.01.2021 tarihinde <http://www.narkoy.com/> adresinden erişildi.
- Nazım İmar Planı Duyuru (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <http://elazig.csb.gov.tr/elazig-tunceli-firat-havzasi-ktkgb-keban-baraj-golu-ve-hazar-golu-sulak-alanlari-1-25.000-olcekli-nazim-imar-plan-duyuru-365470> adresinden erişildi.
- Neayer, A.D. (2011). From 'monument' to 'place of memory' a plea for measurable standards and clear terminology in a 'Eurocode' for

- architectural conservation. *Conservation/Transformation, EAAE Transactions in Architectural Education*, 199-203.
- Nişanyan, S. (2002). *Sözlerin Soyağacı*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Noonan, D. S. ve diğerleri (2010). *Determinants of historic and cultural landmark designation: why we preserve what we preserve. Journal of Cultural Economics*, 34, 1-26.
- NTV Haber (t.y.). 01.01.2021 tarihinde https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/yuzyillardir-kayip-sehir-heracleionin-sirri-cozuluyor,GsWoFEf3VUSxdOUSX4Us_A adresinden erişildi.
- Okan, B. (2015). Günümüzde Müzecilik Anlayışı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(2), 192-196.
- Oliver, P. (1997). *Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World*, Cambridge: Cambridge University Press.
- OMA (t.y.) 28.01.2021 tarihinde <http://oma.eu/projects/fondazione-prada> adresinden erişildi.
- Ombellini, S. S. R. (t.y.). *Tuscany Otels. Ecobnb is the community of sustainable tourism website*. 01.01.2021 tarihinde <https://ecobnb.com/tuscany?page=4> adresinden erişildi.
- Omnescie (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://omnescie.org/#TPPlace2129> adresinden erişildi.
- OJ Insulation. (t.y.). *Can insulation be reused?*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.ojinc.com/blog/recycling-reusinginsulation#:~:text=Fiberglass%20insulation%20is%20another%20material,recycled%20into%20a%20new%20product> adresinden erişildi.
- Oteri, A. M. (2011). Ruins and Design: dialogues over Times, *Conservation/Transformation, EAAE Transactions in Architectural Education*, 379-393.
- Örmecioglu, H. T. (2003). 1850-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Köycülük Çalışmaları ve Numune Köyler. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özaloğlu, S. ve diğerleri (2009). Yönetimin Kalitesi Kentlerin Yaşanabilirliğinde Gizli. *Mimarlık*, 346.
- Özdemir, A. (2011). Bir Okul Bahçesinin Değişimi: Bartın Akpınar

- İlköğretim Okulu Peyzaj Projesi, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(3), 267-276.
- Özdemir, G. & Altiner, D. (2019). An Examination of the Gastronomic Terms and Gastronomic Tourism. *ESBDER*, 12(1), 1-14.
- Özel, C. (2017). Ne Benimsin Ne Kara Toprağın: Türk Ulusal Kimliği İçerisinde Dinin Konumunun Makro Dönüşümler Ekseninde Bir Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 53, 875-890.
- Özen, F. (2017). Modern Türkiye'nin Yeni İnsan Arayışı: Halkevleri Örneği (1932-1938). (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özer, B. (1964). Rejyonalizm, Üniversalizm ve Mimarimiz Üzerine Bir Deneme. (Doktora Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, S. (2006). Traditionalism and vernacular architecture in the twenty-first century. *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century*. London & New York: Taylor & Francis, 97-110.
- Özkan Aygün, Ç. (2007). The Sunken Byzantine Settlement, 2005-2006 Underwater Survey at Hazar Lake, Eastern Anatolia. 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, c.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü*, 159-170.
- Özkan Aygün, Ç. (2009). Hazar Gölü'nün Hazinesi: Gizemli Batık Şehir. *THY Skylife Dergisi*.
- Özkan Aygün, Ç. (2019). Elazığ Hazar Gölü Orta Çağ Batık Yerleşimi Arkeolojik Araştırması. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13(Özel sayı).
- Palais de Tokyo (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.palaisdetokyo.com/en/content/site-its-history> adresinden erişildi.
- Petzet M. & Heimeyer F. (2012). Reduce, Reuse, Recycle. Architecture as Resource, catalogue of the German Pavilion at 13th International Architecture Exhibition La Biennale di Venezia 2012.
- Planete Deco (2020). 01.01.2021 tarihinde <https://www.planete-deco.fr/2020/07/12/cette-maison-container-design-est-faite-de-3-modules-de-20-pieds/> adresinden erişildi.
- Play Scapes (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://play-scapes.com> adresinden erişildi.
- Pintos, P. (t.y.). *Majamaja Wuorio Eco-Cabin / Littow Architectes*.

- 01.01.2021 tarihinde <https://www.archdaily.com/953405/majamaja-wuorio-eco-cabin-littow-architectes> adresinden erişildi.
- Poli, R. (2017). *Introduction to Anticipation Studies*. Cham: Springer.
- Press Lacaxia (t.y.). http://press.lacaixa.es/socialprojects/la-caixa-social-and-cultural-outreach-projects-inaugurates-the-caixaforum-madrid-a-new-concept-in-social-and-culturalcentres__816-c-3730__.html adresinden erişildi.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Radikal (2010). *5 no'lu Antrepo Sanat Limanı oldu*. 01.01.2021 tarihinde <http://www.radikal.com.tr/kultur/5-nolu-antrepo-sanat-limani-oldu-1003369/> adresinden erişildi.
- Rare Historical Photos (t.y.) 01.01.2021 tarihinde <https://rarehistoricalphotos.com> adresinden erişildi.
- RBTA La Fabrica (t.y.) 01.01.2021 tarihinde <https://ricardobofill.com/la-fabrica/read/> adresinden erişildi.
- Re-use Strategies (t.y.) 01.01.2021 tarihinde <http://www.reusestrategies.it/riusi-contemporanei/riusare-infrastrutture-3-museo-storico-ditrento/> adresinden erişildi.
- Rebuilding in the Beijing Hutongs (2014). 01.01.2021 tarihinde <https://www.world-architects.com/en/architecture-news/reviews/rebuilding-in-the-beijing-hutongs> adresinden erişildi.
- ReEnergizeCo (2019). *Can Home Insulation be Reused or Recycled*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.reenergizeco.com/recycle-home-insulation/> adresinden erişildi.
- Ricardo Bofill Taller de Arquitectura (t.y.). <https://www.ricardobofill.com/la-fabrica/see/> adresinden erişildi.
- Riegl, A. (2015). *Modern Ant Kültü*. (E. Ceylan Çev.). A. Köksal (Der.). İstanbul: Daimon. (Orijinal eserin yayın tarihi 1982).
- Rietveld R., Rietveld E., Bey J., Mackic A., Visser B., van de Wiel E., Zoeteman M. (2014). *Vacancy Studies. Experiments and Strategic Interventions in Architecture*, Rotterdam: Nai010.
- Rijksoverheid (t.y.). 28.01.2021 tarihinde <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2009/09/03/voorbeeld-kraanspoor> adresinden erişildi.

- Roberts, B. (2016). *Tabula Plena: Forms of Urban Preservation*. Zurich: Lars Müller Publishers.
- Rodriguez, J. (2019). *Ways to Recycle and Reuse Concrete*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.thebalancesmb.com/recycling-concrete-how-and-where-to-reuse-old-concrete-844944> adresinden erişildi.
- Rosen, R. (2012). *Anticipatory systems. Philosophical, mathematical, and methodological foundations*. New York: Springer.
- Rosenfield, K. (2015). *Shigeru Ban's Nepalese Emergency Shelters to be Built from Rubble*. 01.01.2021 tarihinde https://www.archdaily.com/771059/shigeru-bans-nepalese-emergency-shelters-to-be-built-from-rubble?ad_medium=gallery adresinden erişildi.
- Sarı, C. & Aktürk, M. (2018). Türkiye Turizminde: Kalkınma Planları ile Hedeflenenler ve Ortaya Çıkan Sonuçlar Arasındaki Farklılıklar (1980-2015). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(4), 2301–2313.
- Sarı, M. (2014). 442 Sayılı Köy Kanunu Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Köye Yönelik Çalışmalar. *Tarih Okulu Dergisi*, 19, 509-534.
- Sasaki Associates (t.y.). 28.01.2021 tarihinde <http://www.sasaki.com/project/36/798-arts-district-vision-plan/> adresinden erişildi.
- Saving Places (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://savingplaces.org> adresinden erişildi.
- Sayar, Z. (1936). İç Kolonizasyon (Başka Memleketlerde). *Arkitekt*, 68, 231-235.
- Sayar, Z. (1936). İç Kolonizasyon. *Arkitekt*, 62, 46-51.
- School Expo (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <https://schoolexpo.com.au> adresinden erişildi.
- Seehaus Forelle Haeckenhau (t.y.). 28.01.2021 tarihinde <https://www.seehaus-forelle.de/en/?lang=en> adresinden erişildi.
- Sezer, Ö. (2019). Forming the Rural Settlements in Early Republican Turkey. *SHS Web of Conferences*, 63, 01004.
- Sezer, Ö. (2020). Erken Cumhuriyet Dönemi Köy Yerleşkeleri. Yeditepe Üniversitesi Semineri.
- Sezgin, E. (t.y.). *İstanbul Resim Heykel Müzesi ve Kamusalılığı Tasarlamak*. <http://www.e-skop.com/skopbulten/istanbul-resim->

- heykel-muzesi-ve-kamusalligi-tasarlamak/4673 adresinden erişildi.
- Sharma, S. (2017). *All You Need To Know About Brick Recycling*. 01.01.2021 tarihinde <https://gosmartbricks.com/all-you-need-to-know-about-brick-recycling/> adresinden erişildi.
- Shiger Ban Architects (2011). 01.01.2021 tarihinde http://www.shigerubanarchitects.com/works/2011_onagawa-container-temporary-housing/index.html adresinden erişildi.
- Shuhang, H. (t.y). *Temple for the God of Wealth / CNRPD/Fuyingbin Studio*. 01.01.2021 tarihinde https://www.archdaily.com/901936/temple-for-the-god-of-wealth-cnrdp-fuyingbin-studio?ad_medium=gallery adresinden erişildi.
- Sidney City Rubbish (t.y). *This is why you need to recycle your plaster waste in Sidney*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.sydneycityrubbish.com.au/this-is-why-you-need-to-recycle-your-plaster-waste-in-sydney> adresinden erişildi.
- Sivrice Demografi (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.endeksa.com/en/analiz/elazig/sivrice/demografi> adresinden erişildi.
- Sivrice Haber (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://sivricehaber.com> adresinden erişildi.
- Sivrice İlçesi (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-187350/sivrice-ilcesi.html> adresinden erişildi.
- Sivrice Ortalama Hava durumu (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://weatherspark.com/y/101211/Average-Weather-in-Sivrice-Turkey-Year-Round> adresinden erişildi.
- Soylu, G. (1944). *Köy Nedir ve Nasıl İdare Edilir*. İstanbul: Milli Mecmua Basımevi.
- Soyсал, H. ve diğerleri (1981). *Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu*, İstanbul.
- Standard-Bild (t.y). *Nahaufnahme eines Recycling-komprimierte Holzspäne Bord*. 01.01.2021 tarihinde https://de.123rf.com/photo_25267706_nahaufnahme-eines-recycling-komprimierte-holzsp%C3%A4ne-bord.html adresinden erişildi.
- Steel Recycling (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.worldsteel.org/steel-by-topic/sustainability/materiality-assessment/recycling.html>

- adresinden erişildi.
- Steel Recycling Institute (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://www.steelsustainability.org/recycling> adresinden erişildi.
- Studio MLA (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://studiomla.com> adresinden erişildi.
- Sunguroğlu, İ. (1958). *Harput Yollarında*. c:1, İstanbul.
- Susmaz, H. (2010). Elazığ Uygulama İmar Planlarının Tarihsel Gelişim Sürecinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Şimşek, S. (2002). *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Taşel, S. (2018). 18. 01. 2021 tarihinde <https://www.elazigsonhaber.com/gundem/bilim-merkezi-etkisini-gostermeye-devam-ediyor-h33322.html> adresinden erişildi.
- Tandoğan, O. (2014). Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekan: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar, *Megaron*, 9(1), 19-33.
- Tandoğan, O. (2016). Çocuklar İçin Daha Yaşanılır Okul Bahçeleri, *Megaron*, 11(4), 629-637.
- Tanyeli, U. (2017). *Yıkarak Yapmak: Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tarihçemiz (t.y). 01.01.2021 tarihinde <http://www.sivrice.bel.tr/sayfa/tarihcemiz.html> adresinden erişildi.
- Tayanç, M. & İnce, A. (2020). Türk Ulusal Kimliğinin İnşasında Güneş Dil Teorisinin Rolü ve Önemi. *İmgelem*, 6, 19-40.
- Tekeli, H. N. (2000). Edirne Turizminin Değerlendirilmesi ve Edirne'de Geliştirilebilecek Turizm Çeşitleri. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu. *Toplum ve Bilim*, 50, 49-71.
- Temizhan, O. (2006). Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri. (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara.
- The Cool Hunter (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://thecoolhunter.net> adresinden erişildi.

- The Field ASLA (t.y.). 01.01.2021 tarihinde [https:// thefield.asla.org](https://thefield.asla.org) adresinden erişildi.
- Tobias, M. (2019). *Recycling and Resuing Concrete*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.nyengineers.com/blog/recycling-and-reusing-concrete> adresinden erişildi.
- Toksun, S. (t.y.). Batıkent Fotoğraf Arşivi.
- Topaloğlu, A. (2014). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Toprak, Z. (2015). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tschumi, B. (1994). *The Manhattan transcripts*. London: Academy Editions.
- TU Delft (t.y). Concrete Recycling. 01.01.2021 tarihinde [https:// www.tudelft.nl/en/ceg/about-faculty/departments/engineering-structures/sections-labs/resources-recycling/research-innovation/recycling-technologies/concrete-recycling/](https://www.tudelft.nl/en/ceg/about-faculty/departments/engineering-structures/sections-labs/resources-recycling/research-innovation/recycling-technologies/concrete-recycling/) adresinden erişildi.
- Tuçcu, A. K. (2019). *Anticipation and Purpose, Anticipation: Conceptual, theoretical and empirical issues*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Turizm (t.y). 01.01.2021 tarihinde <http://www.sivrice.gov.tr/turizm> adresinden erişildi.
- UCCA (t.y.). 28.01.2021 tarihinde <http://ucca.org.cn/en/about/index/> adresinden erişildi.
- Ulaşım (t.y). 01.01.2021 tarihinde <http://sivrice.gov.tr/ulasim> adresinden erişildi.
- UX Design (t.y). 01.01.2021 tarihinde <https://uxdesign.cc/> adresinden erişildi.
- Ünal, M.A. (1988). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, 1518-1566*. Ankara: TTK Basımevi.
- Ünlü, A., Çoban, F. & Tunç M. S. (2008). Hazar Gölü Su Kalitesinin Fiziksel ve İnorganik Kimyasal Parametreler Açısından İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 23(1), 119-127.
- Vellinga, M. (2006). Engaging the future: Vernacular architecture studies in the twenty-first century. L. Asquit & M. Vellinga (Der.),

- Vernacular Architecture in the Twenty-First Century* London & New York: Taylor & Francis, 81-95.
- Wanrooetech (2019). *Fiberglass Recycling, Fiberglass Shredder, Glass Fibre Pulverizer*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=EyI1mS0yqss> adresinden erişildi.
- World Architects (t.y.). *Rebuilding in the Beijing Hutongs*. 28.01.2021 tarihinde <https://www.world-architects.com/en/architecture-news/reviews/rebuilding-in-the-beijing-hutongs> adresinden erişildi.
- Xiao, Duo, Yang, Mcarthur & Miller (2013). 28.01.2021 <http://hdl.handle.net/2123/9756> adresinden erişildi.
- Volkan Aksu Ö. ve diğerleri (2011). Trabzon Kenti ilköğretim okul bahçelerinde tasarım ve alan kullanımları, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 40-46.
- Yağıcı Çiftci, M. (2020). *Deprem çocuklarda kaygı ve korku yaratabiliyor*. 18. 01. 2021 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/saglik/deprem-cocuklarda-kaygi-ve-korku-yaratabiliyor-527968.html> adresinden erişildi.
- YEM. (t.y.). *HEY! Hayal Edilebilir Tasarım Kılavuzu*. 01.01.2021 tarihinde <https://www.yemkitabevi.com/hey-hayal-edilebilir-tasarim-kilavuzu> adresinden erişildi.
- Yiğit, A. (1994). Sivrice-Maden Yöresinin Mevzi Coğrafyası. (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Yiğit, A. (1995). Hazar Gölü Suları Altında Kalan Gölcük Köyü Hakkında Bir Tarihi Coğrafya Araştırması. 1. *Hazar Gölü ve Çevresi Sempozyumu Bildiriler*. Sivrice, Elazığ.
- Yiğit, A. & Karakaş, E. (1995) Sivrice'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Şehirselleşme Fonksiyonları. 1. *Hazar Gölü ve Çevresi Sempozyumu Bildiriler*, 153-167.
- Yüksel, H. Z. (t.y.). 01.01.2021 tarihinde <http://www.arkitera.com/soylesi/979/muze-yeni-bir-kulturel-peyzaj-olusturacak> adresinden erişildi.
- Yünkül, A. (2005). Elazığ Evleri. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Yılmaz, C. A., & Ayarığ, İ. (2020). Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü.

- Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 413-427.
- Zhu, L., & Zhu, Z. (2020). Reuse of Clay Brick Waste in Mortar and Concrete. *Advances in Materials Science and Engineering*, 2020, 1-11.
- Ziya, A. (1933). Cumhuriyette Köy Yapımı. *Ülkü*, 10, 333-337.
- Ziya, A. (1935). Köy Evleri Proje ve Yapıları İçin Toplu Rapor. *Arkitekt*, 55-56, 203-204.
- Ziya, A. (1933). Köy Mimarisi. *Ülkü*, 7, 37-42.
- Ziya, A. (1933). Köy Mimarisi. *Ülkü*, 5, 370-375.

